Montserrat
Cròniques de Viatgers
Segles XIII al XIX

Francesc Costa Oller

montserrat mil anys

Montserrat Cròniques de Viatgers

Francesc Costa Oller

Montserrat
Cròniques de Viatgers
Segles XIII al XIX

montserrat mil anys

Mataró, 2024

Portada. Francesc Costa. *Montserrat* (2003).
Contraportada. Juan Alvarez de Colmenar. *Les delices de l'Espagne et du Portugal* (Leide, 1707).

https://ub.academia.edu/FrancescCosta
https://archive.org/details/@francesc_costa
https://zenodo.org/communities/fco/?page=1&size=20

Índex

Notícia 9
1285 Pere III d'Aragó 25
1344 Pere IV d'Aragó, el Cerimoniós 26
1380 Jean d'Arras 28
1420 Nompar II, señor de Caumont 30
1484 Nicolaus von Popplau 30
1492 Reis Catòlics 30
1494 Jerónimo Münzer 31
1503 Antoine de Lalaing 35
1510 Lucas Rem 38
1517 Pedro Manuel de Urrea 39
1519 Francesco Janis da Tolmezzo 42
1521 Sebald Oërtel 44
1524 Blas Ortiz 44
1532 Claude de Bronseval 45
1533 Jean Second 48
1539 Bartholomeo Fontana 48
1542 Carlos V 49
1547 Gaspar Barreiros 51
1548 Pedro de Medina 61
1552 Charles Estienne 66
1567 Segismondo Cavalli 67
1582 Philippe de Caverel 68
1585 Henrique Cock 72
1592 Giovanni Battista Confalonieri 78
1594 Camilo Borghese 82
1599 Thomas Platter 83
1599 Diego Cuelbis 98

1602	Matheo Luxán de Sayavedra	103
1603	Barthelemy Joly	104
1612	Pierre Bergeron	116
1619	Gian Vincenzo Imperiale	123
1620	James Howell	126
1632	Fernando de Austria	126
1638	Maria de Zayas y Sotomayor	127
1654	Robert Bargrave	128
1660	Anònim francès	135
1664	Francis Willughby	137
1666	Francesco Spada	137
1670	Dionigio Carli	139
1672	Albert Jouvin de Rochefort	141
1673	Domenico Laffi	144
1686	Francesco Nicolini	147
1697	Aubry de la Motraye	151
1700	François de Tours	153
1702	Felipe V	154
1707	Juan Alvarez de Colmenar	156
1755	Norberto Caimo	159
1772	Baró de Maldà	168
1775	Henry Swinburne	178
1776	Philip Thicknesse	186
1783	Bernardo Espinalt	207
1787	Arthur Young	214
1788	Antonio Ponz	216
1789	Francisco de Zamora	221
1792	Pierre Nicolas Chantreau	227
1793	Carlos Beramendi	233
1794	Alexandre de Laborde	236
1795	Priscilla Wakefield	241
1797	Nicolás de la Cruz y Bahamonde	249
1797	Antonio Conca	253

1799 José de Vargas Ponce 257
1800 Wilhelm von Humboldt 266
1802 Carl Friedrich von Jariges 278
1802 Carlos IV 281
1803 George Downing Whittington 284
1803 Elizabeth Lady Holland 295
1806 Jaime Villanueva 298
1809 Étienne François de Lantier 303
1809 John Carr 305
1826 Claude Simon Cuynat 319
1830 Henry David Inglis 320
1831 Captain Cook 322
1834 Charles Didier 322
1836 Henri Cornille 326
1840 Charles Thomas Moore 329
1843 Jules Lacroix de Marlès 333
1849 Francisco de Paula Mellado 334
1850 George A. Hoskins 334
1855 Octavia Walton Le Vert 340
1860 Lady Dunbar, of Northfield 341
1861 Justine Cénac-Moncaut 343
1862 Jean-Charles Davillier & Gustave Doré 345

Gravats 347
Monestir de Montserrat (A. de Laborde) 349
Cova de la Verge (A. de Laborde) 350
Ermita de la Trinitat (A. de Laborde) 351
Ermita de Sant Dimas (A. de Laborde) 352
Ermita de Sant Onofre (A. de Laborde) 353
Ermita de Santa Anna (A. de Laborde) 354
Ermita de Santa Anna (John Carr) 355
Ermita de Sant Benet (A. de Laborde) 355
Ermità a la montanya (Gustavo Doré) 356

Notícia

Montserrat és una geografia, mirada de la por dels antics, roques d'espant, precipicis horribles –que diuen–, muntanya *effrayant*, altura i camins precaris, laberint amagat de rocalla on l'espiritualitat arrela enmig del vent i aquesta soledat que inflama la imaginació; i és que només aquí, entre les cingleres, es podia trobar una verge amagada, i en un dia d'hivern, segur, boira i udols. Segles d'anar-hi, perfil de contorns singulars, obligada ruta de la pietat de forasters, monarques, religiosos, comerciants, gent anònima, i tots pujaran amb esforç el camí que duu al lloc sagrat; que fan el viatge al santuari marià, les «santas romerías para despertar a los devotos caminantes para que llegando a semejantes lugares se acuerde de hazer oración y encomendarse a quien también los puede socorrer y ayudar», que escriu Villuga.

La invenció de Montserrat comença l'any 1025 —ara en fa mil— quan Oliba, abat, comte i bisbe, besnét de Guifré el Pilós, amb tractes amb el comte de Barcelona acorda la propietat de la muntanya pel monestir de Ripoll i hi envia uns monjos a obrir una casa dedicada a Santa María, seguint el fil de l'ermita que hi havia de la mateixa devoció. I aquí comença la història d'aquest recés que un dia, entre tants, ve a visitar Petrarca; l'abat Pedro de Burgos, s'encarrega d'escampar la notícia en lletres, i és l'any 1514 quan publica el *Libro de la historia y milagros hechos a invoca-*

ción de Nuestra Señora de Montserrat. El primer dedicat a descriure el monestir, «por quanto vemos que siendo tan grande la fama della muchos dessean de saber sus particularidades, assi los que la han visto, como los que no han estado en ella». Una obra que ha deixat el rastre a moltes de les cròniques dels viatgers, que fan servir les seves paraules per expressar el que veuen. Un gruix de cinc-centes pàgines que parlen de les coses que han passat en aquelles parets, però dedicat al detall menut de més de tres-cents miracles, que com escriu un viatger, «no hay hombre que lo vea que en gran manera no se admire y espante».

La ruta de peregrinació cristiana de Santiago compta amb el medieval *Liber Sancti Jacobi*, i la memòria al pas dels pelegrins en indrets i edificis al llarg del recorregut; i el viatge al monestir de Montserrat també ha quedat en documents, les cròniques dels que el visiten i en imatges romàniques i gòtiques a les esglésies i ermites del trajecte. Pedro Juan Villuga l'any 1546, al seu *Reportorio de todos los caminos de España* –el primer itinerari imprès– senyala que per anar-hi des de Barcelona es passa per Hospitalet, Molins de Rei, Martorell, Esparraguera i Collbató. Sis anys després Charles Estienne publica per primera vegada a França una ruta per anar a «nostre dame de Montserrat» seguint la costa catalana. Montserrat és mirall, ample la devoció al llarg del temps, obren capelles, aixequen ermites, construeixen esglésies, arreu estampes pietoses al menjador de casa; segle setze que veu travessar l'Atlàntic la Mare de Déu que reposa sota sostres modestos a Santiago, a Lima.

El caputxí Dionigio Carli da Piacenza, surt del convent de Blanes i va a Girona a peu. «El matí ens vàrem posar en marxa i vàrem arribar a una plana una mica elevada, on han construït una columna amb la imatge de la beata verge de Montserrat, que serveix de senyal als passatgers per indicar la línia directa cap a la gran muntanya de la Santa Verge, que domina aquelles parts. Agenollats vàrem recitar tres cops la *Salutatione Angelica*, i després vàrem seguir el viatge». Era el segle disset, i l'antiga senyal que va orientar a tants encara hi és, la Creu de la Mà, vora Franciac, a tocar de l'hostal de la Tiona, on el Camí Real de França es dividia, per la Marina i pel Vallès.

Llegim al diccionari de Madoz, una obra documentada sobre el territori els anys trenta del segle dinou, per molts col·laboradors de don Pascual, que «los caminos que conducen al santuario, desde Barcelona son dos, y ambos empiezan poco antes de llegar al lugar de Collbató, situado al pie del monte. Por el de la izquierda tirando hacia una casa llamada Massana, se va en coche, y dando vuelta a la montaña por las faldas de la parte norte se emplean seis horas en la subida, encontrándose a 3.500 pasos, antes de llegar al monasterio la iglesia de Santa Cecilia. En este camino desembocan los de Igualada, Manresa y Monistrol. Por el de la derecha, que es de herradura, se sube a caballo, y tornando el cerro o loma de la parte meridional, se llega en dos horas al santuario». Un resum que cal seguir per explicar com es va arribar a la disposició de camins que senyala, i que, de fet, encara és la que hi ha.

Però abans tornaré enrere, tot llegint les coses que escriu l'any 1514 l'abat Pedro de Burgos: «por qualquiera parte que hayan de venir al monasterio son los caminos muy ásperos y fatigosos, y sino los adereçassen muchas vezes cada año, no havría quien pudiesse andar por ellos; mas por el mucho cuydado que dellos se tiene aunque con harto gasto, están de manera que se puede yr a cavallo por ellos sin peligro notable». A finals del segle divuit tot estava més endreçat, el viatger Maurice Keatinge[1] explica com ho va viure: «Una ascensió en ziga-zaga d'unes dues i tres hores, entre fragments i per sobre d'ells, porta el visitant a la carretera tortuosa, i a vegades a peu pla, que voreja la muntanya, i presenta les vistes més pintoresques. Aquest camí s'anomena Camí de la Roda; i el de més difícil accés, el Camí de la Ferradura. Un és el de carruatges i l'altre el camí de les mules i els cavalls, que com hi estan acostumats, s'enfilen amb facilitat per l'escarpat camí fins al convent».

De fet, els segles de fa mil anys, tot comença a Collbató. Si seguim els passos dels viatgers antics que pugen la muntanya –a peu, en mules, a cavall– per anar a veure el monestir de Montserrat, el camí principal és el que comença a la plana de Collbató, anomenat de la Costa perquè supera costejant una pujada de quatre quilòmetres i quatrecents metres de desnivell fins al pla de Sant Miquel, i d'aquí baixa, també costejant, uns cent cinquanta metres al

[1] Maurice Keatinge. *Travels through France and Spain to Morocco* (London, 1817).

llarg d'un quilòmetre i mig. Hi passa l'any 1344 el rei Pere IV d'Aragó, que ha sopat a Collbató: «Dijous matí a 29 de abril partim daquí cavalcant, anam entro al peu de la costa de Montserrat, e aquí descavalcam, e manam que les bèsties anassen per lo camí pla a Monistrol, e que aquí esperassen; e Nos ab nostres companyies muntam la dita costa a peu, e aquella pujada, fossem a una església appellada sanct Michael». Va ser per iniciativa d'aquest rei que es varen instal·lar set creus de pedra al llarg del recorregut, que el temps ha malmès i ja no hi són. El viatger Barreiros les va veure. «De Montserrat a Collbató hi ha una baixada molt aspre d'una llegua, el camí fa set voltes i hi ha set creus de pedra en certs passos, amb els goigs de la Mare de Déu esculpits a un costat i les angoixes de l'altra, molt ben gravades, amb un cobert armat sobre quatre columnes de pedra i folrat per sobre de planxes de plom, per causa dels vents que en aquesta muntanya bufen amb gran fúria, i serveixen de senyals per indicar el camí als pelegrins, a més de donar molta majestat a la romeria i moure la devoció als que van per aquell camí».

En les cròniques en aquest llibre senyalades, n'hi ha que diuen per on passen i dels que no ho diuen a vegades es pot deduir; i per Collbató aquesta gent. Del segle quinze, Nicolaus Von Popplau i Jeroni Münzer. Del segle setze, Claude de Bronseval, Philippe de Caverel, Henrique Cock i Thomas Platter. Segismondo Cavalli escriu, «A dues milles d'aquest poble [Collbató], comença la pujada d'una alta muntanya de manera bastant còmoda, ja que al llarg dels anys s'hi han fet camins en forma de revolts perquè d'altre manera seria impossible pujar-hi, sobretot a cavall». El

segle disset, Pierre Bergeron, Gian Vincenzo Imperiale i Domenico Laffi. Francesco Spada escriu, «a l'esquerra teníem una muntanya horrible i inaccessible, i a la dreta precipicis que l'ull no suportava mirar al fons. El camí era tan angost i desgraciat que semblava impossible no desplomar-se». El segle divuit hi ha moltes cròniques, les de Carlos Beramendi, Henry Swinburne i Nicolás de la Cruz, entre d'altres. El baró de Maldà passa tres vegades pel camí, i ho explica: «poquet a poquet la baxada de la costa de Montserrat, per no ser camí de ferlo hom de pressa per no quedarsi estrellat per tota la vida. La baxada fou (a Déu gràcias) tant feliz com la pujada, ab tots aquells garrics-garracs de palets, pedras y rocas». El segle dinou coneixen la senda George Downing Whittington, John Carr, Wilhelm von Humboldt, Henry David Inglis; i l'any 1850, quan hi havia camins més còmodes, encara hi passa George A. Hoskins.

El Camí Real de Madrid a Barcelona, després d'Igualada passava per Capellades, Piera i anava a Martorell, i si el viatger volia acostar-se a Montserrat calia desviar-se cap a Collbató. Però hi havia un recorregut medieval i precari que després d'Igualada es dirigia per les muntanyes al coll de Can Maçana, passant per la masia de Ca n'Elies, l'església de Sant Pau amb el castell de la Guàrdia i un hostal al costat, i cap a Montserrat per un camí que ara explico. L'any 1524 hi passa Blas Ortiz de baixada; el 1593 Confalonieri hi arriba «després de tres llegües de camí que mai no s'acabaven»; el 1603 Joly troba el camí «llarg i avorrit». A mitjan segle divuit el viatger Caimo també suporta

la ruta, «va caldre baixar sense interrupció dues llargues llegües. El descens va danyar les cavalleries i certament va ser molt cansat. Al migdia vam arribar a un petit llogaret anomenat Igualada». En algun moment el camí va ser reformat per poder-hi passar carruatges, una obra de poca consistència, amb constants reparacions, i va ser substituït per la carretera que d'Igualada passarà pel coll del Bruc a començament del segle dinou.

D'antic, un camí de ferradura anava al coll de Can Maçana sortint del monestir tot passant pels Degotalls i Santa Cecília; una ruta amb derivacions també de ferradura a Monistrol, Manresa, Igualada i al Bruc. Francesco Spada l'any 1666 ha pujat per Collbató, i fa el camí de tornada «vorejant per l'altra banda de la muntanya, no tan dificultosa, vam arribar a Igualada a la una de la matinada». Sis anys després, Albert Jouvin hi passa, es tracta d'un camí «tallat en alguns llocs als cingles, per fer la pujada més fàcil i per a nosaltres la baixada entre els boscos, i al final entre còdols i muntanyes fins a Manresa».

Per adequar el trajecte a tot tipus de carruatges i a la nombrosa concurrència que anava a veure la Verge, l'any 1697 una gran obra viària va convertir el camí de ferradura en carretera, facilitant l'accés a la gent de Manresa i d'Igualada, i a la de Barcelona pel Bruc. L'any 1789 Zamora passa pel coll de Can Maçana i «bajamos a comer al lugar del Bruc, que está al pie de la cuesta en cuya rectoría estubimos»; recordem que Madoz parla del camí que des de Collbató «tirando hacia una casa llamada Massana, se va en coche». I és per aquí –d'Igualada a Can Maçana i el

Bruc– que l'any 1802 passa rei Carles IV amb els milers de la seva formidable comitiva, en el viatge cap a Barcelona. Pocs després, com he dit, un nou Camí Real surt d'Igualada travessa el coll del Bruc i baixa cap a Collbató.

L'any 1834, Charles Didier escriu: «Arribat al miserable poble del Bruc, vaig posar els peus a terra i després d'haver dinat malament a l'hostal detestable del lloc, acabat amb l'inevitable xocolata, em vaig dirigir a peu cap al convent dels benedictins que ocupa el cim de la muntanya, i al que deu la seva celebritat. Per aquest costat, la pujada és molt suau i es fa còmodament per una carretera practicada a gran cost pels monjos en temps de la seva opulència, i que va degradant-se cada dia des que ja no és trepitjada pels peus dels pelegrins, ni mantinguda per les seves ofrenes. La carretera, decorada a la dreta per grans roques, a vegades nues i esquinçades i a vegades tapissades de molsa i cobertes de pins, gairebé l'únic arbre de la contrada, voreja el precipici fins dalt i descriu llargues sinuositats».

Pel precari camí d'anar a peu de Monistrol al monestir hi baixa el rei Pere IV d'Aragó l'any 1344, «anam sopar e jaure a Monistrol», on havia enviat els cavalls des de Collbató. Poques persones hi passen i ho ressenyen, però la guia del francès Charles Estienne de l'any 1552 senyala aquesta pujada com el camí des de Terrassa. El segle divuit n'hi ha tres. Antonio Ponz, «tuve el disgusto que al llegar a un lugar llamado Monistrol, situado al pie de la gran montaña, se acabó el día, y fue preciso subir de noche la peligrosa, grande, y rápida cuesta de tres, o quatro horas que tardamos hasta llegar al monasterio». Antonio Conca arriba a

Monistrol, «allà comença la pujada, que es va fent cada vegada més costeruda i estreta a mesura que es puja, però és molt agradable per la frondositat que s'observa d'aquest costat en els turons de sota». «Vàrem baixar per un camí pendent i perillós –diu Whittington–, que ens va obligar a caminar la major part del camí fins a Monistrol». I a la senyora Wakefield tampoc no li agrada, «era costerut i accidentat, i els precipicis alarmants i perillosos».

Segles tranquils en aquell mon reservat entre muntanyes, però hi arriba l'exèrcit francès. El viatger John Carr visita Montserrat[2] poc abans de la destrucció del monestir, i un dels monjos, el pare Schilling, li descriu alguns fets que va veure i protagonitzar; les coses que passen el mes de juny de l'any 1808. «Sóc un noble, alemany de naixement, i abans estava a l'exèrcit; quan vam rebre la notícia que els francesos havien marxat de Barcelona per sorprendre'ns, em vaig posar al capdavant dels nostres pagesos, i seguit per alguns dels monjos, vaig avançar per enfrontar-me a la banda militar armada. Ens vam trobar al poble del Bruc, prop de Montserrat; l'enemic tenia uns quatre mil homes escollits, ben equipats. La meva força rústica era aproximadament del mateix nombre, però mal armada, i pocs d'ells acostumats a les maniobres militars. Tanmateix, plens de lleialtat i ardor, en defensa de la nostra muntanya sagrada, i encomanant-nos a la protecció de Déu, els vam lliurar batalla, i després d'una lluita obstina-

---

[2] John Carr. *Descriptive travels in the southern and eastern parts of Spain and the Balearic isles in the year 1809* (London, 1811).

da i sagnant, vam aconseguir expulsar-los fins a Martorell, fent una gran matança entre ells en el transcurs de tres hores. En aquesta batalla, un dels nostres ermitans va lluitar valent i va morir amb glòria».

Passen mesos, després de l'enfrontament del Bruc. «El 3 de gener de 1809, cap a les quatre de la tarda, l'enemic, uns mil nou-cents homes, sota el comandament del general Davoust, va tornar a aparèixer sobtadament i inesperada davant de la muntanya. Els monjos van fugir al cim i jo vaig anar a buscar els meus pagesos. Els francesos van entrar al monestir, on, després de matar dos dels nostres que hi quedaven, van obrir els nostres apartaments a la força i es van endur tot el que es podia moure fàcilment, fins i tot la roba que havíem deixat enrere. Davoust, amb una afectació solemne de pietat i declarant-se bon catòlic, no va permetre que cap dels soldats entrés a l'església, el seu objectiu era aconseguir el tresor preciós de la Nostra Verge, que sens dubte estava segur de trobar, però abans l'havíem enterrat i el secret el teníem jo i dos dels meus germans. Per tant, el comandant francès va tornar als seus soldats impacients, que aviat van sentir la notícia humiliant que les riqueses de la Nostra Senyora de la Muntanya havien estat retirades i que ningú no sabia on eren. L'endemà al matí, els malfactors, en assabentar-se que els nostres pagesos s'estaven concentrant, es van retirar cap a les vuit del matí; mentre baixaven, en vam despatxar una trentena disparant i llançant-los grans pedres des de les altures que ocupàvem».

Aquesta és la primera entrada dels francesos, amb poques conseqüències. Però tornaran perquè el monestir

s'havia convertit en un reducte militar per ordre de les autoritats espanyoles. Escriu Anselm Maria Albareda[3], que el 25 de juliol de l'any 1811: «El mariscal Suchet partí cap a Cervera l'endemà mateix; a Montserrat romangué una bona guarnició, primer comandada pel general Abbé i poc després pel general Palombini. S'atorgà el saqueig del monestir. Les tropes s'hi rabejaren. Dos mesos i mig durà la tasca anorreadora. Església, monestir, escolania, hostatgeria, oficines, obra nova, obra vella, les capelles, les ermites, tot fou furgat i escorcollat. Ni els sepulcres no perdonaren; arrabassaren les lloses, profanaren els ossos i furtaren les joies dels cadàvers. Els ornaments preadíssims, per dissort retornats al monestir per manament de la junta superior, i els altres objectes de valor fàcilment traslladables s'acumularen al bast dels animals; la resta —altars, retaules, estàtues, pintures, mobiliari de cor amb el superb faristol i els monumentals llibres de pergamí— fou bàrbarament mutilada, trossejada, esmicolada».

Un any després s'acosten a acabar la feina, i va ser el dia 28 de juliol de 1812, i hi varen estar tres dies i no deixen res sencer. Escriu Albareda, «es no hi havia res a espoliar, però encara restava quelcom a destruir. Incendiaren totes les ermites i les capelles disseminades per la muntanya. Trossejaren les estàtues de Sant Benet i de Santa Escolàstica, col·locades sobre columnes de marbre davant la porta del monestir anomenada de la Reina, i les colossals del safareig salvades de l'estrall del 1811; a cops de mall, arrabassaren les balconades de ferro del monestir

[3] Anselm Maria Albareda. *Història de Montserrat*. Ed.6e (Montserrat, 2005).

i capolaren les rajoles de marbre del paviment de l'esglé-sia. Aterrar les voltes que encara s'aguantaren i les parets que havien resistit al passat incendi era feina massa llarga; calar-hi foc era més expeditiu. Aquesta vegada, però, ultra la llenya col·locaren, en llocs avinents, grans quantitats de pólvora, que feren esclatar el dia 31 de juliol vers les cinc de la matinada, en abandonar el lloc que havia estat monestir. L'explosió formidable féu trontollar les parets; sostres, voltes i teulades s'esfondraren en terrabastall inimaginable. Montserrat restà un munt amorf de cendres i de runes».

Després de la destrucció la història s'accelera a Espanya, temps esverats, i en dues dècades cau sobre el monestir una pedregada, que no és la de sobre, com tants viatgers temen i que una vegada va fer mal de veritat. Ara són les coses polítiques de les baralles entre el que volen el rei Ferran VII i la seva manera de fer i els que han de fugir per la mateixa raó. La situació es decanta malament, carlins a les muntanyes i el monestir se'l queda el govern i els veïns l'assalten. Tràgiques dècades fins que amb un general arriben dies tranquils i l'any 1844 tornen a obrir les portes i a cantar el Virolai, rosa d'abril.

Seguir les cròniques dels que pugen la muntanya, mirada dels segles des de quan és viva la llegenda de fra Garí i la troballa miraculosa de la Verge, la pietat medieval intensa que l'any 1514 explica l'abat Pedro de Burgos.

> «Y es cosa de mucha maravilla ver aquí tantas diversidades de gentes de todas las provincias adonde se estiende

el nombre christiano [...]. Toda esta multitud de gente que aquí acude generalmente, podemos dezir que vienen por el amor y devoción que a la madre de Dios nuestra Señora de Montserrat tienen y por la excelencia del lugar tan dispuesto y aparejado para las alabanças divinas, y por ver las excelencias, maravillas y grandes milagros que nuestro señor Dios a honra, gloria y alabança de la sacratíssima virgen María madre suya, cada día y cada hora obra en él. Algunos vienen desahuziados del socorro humano en sus necessidades, para pedir a esta liberalíssima virgen María de Montserrat, que ella les quiera socorrer y amparar. Otros vienen siendo tentados de la fe, a que por intercessión y meritos desta señora sean confirmados y alumbrados, y a se consolar y tomar saludables consejos y doctrinas de los padres siervos de nuestra señora, que aquí hazen santa vida. Otros viene metidos en gravíssimos pecados a se reconciliar con nuestro señor Dios, mediante los ruegos de su gloriosíssima madre nuestra Señora, ya se confessar y hazer penitencia de sus pecados, y comulgar, y para alcançar gracia, para de ay adelante vivir santamente. Otros vienen con incomparable gozo, y devoción a dar y ofrescer gracias a esta bendita Señora de Montserrat, y cumplir sus votos por los grandes beneficios y gracias que della han recibido, y en ellos cada día obra, a unos librándolos de grandíssimas congoxas, miserias y necessidades y peligros assí de la mar como de la tierra, a otros de gravíssimas e incurables enfermedades, así como algunos que estavan al passo de la muerte sin algún remedio, haver sido sanos súbitamente reclamando a esta sacratíssima Señora, a otros después de muertos resuscitados, a otros ser les restituydos algunos miembros muertos, o secos, o corta-

dos, y de otras muchas maneras de beneficios que desta santíssima Señora han recebido. [...] Otros vienen los pies descalços, assí hombres como mugeres, llagados de las duras piedras y ásperos caminos, regando la tierra con la sangre de sus llagas. Otros vienen desnudos con sola camisa, y algunos sin ella, fatigando sus carnes con los grandíssimos calores del sol y crueles fríos del áspero invierno, con aguas y vientos que los atormentan en el camino. Otros viene por aquellas cuestas y agudas piedras, riscosos y ásperos caminos de rodillas con grandíssimo trabajo, y con harta lisión de las rodillas [...]. Otros vienen armados, o con grandes barras de hierro en sus hombros, y con otras muchas semejantes penitencias. Otros vienen con sogas al cuello, o ceñidas junto a las carnes, y por otras partes del cuerpo. Otros vienen con argollas de hierro al cuello, o esposas en las manos, o grillos, o cadenas en los pies caminando con gran trabajo. Otros vienen hiriéndose los pechos, açotando y disciplinándose con cuerdas y sogas, o cadenas, derramando la viva sangre por el suelo. Otros vienen dolorosa y agramente llorando, y dando solloços y vozes, unos por reclamar y alcançar el ayuda de nuestra Señora en sus necessidades, y otros por dolor y arrepentimiento de sus culpas y peccados».

El francès Étienne François de Lantier, mentre puja la muntanya al camí troba «una jove carregada amb un nen que s'arrossegava amb feina i abocava un torrent de llàgrimes. Li vaig demanar el motiu dels seus plors i l'objecte del viatge. “Vinc de Girona i vaig a Montserrat a resar a la Mare de Déu perquè em torni el meu marit, esclau a Alger. Estic en dejú des de les dotze i no puc donar llet al meu

fill. He perdut una moneda que em quedava o tal vegada me l'han robada". Vaig baixar del cavall i li vaig fer menjar un tros de xocolata i beure vi de la Selva, que portava en un flascó cobert de vímet. El vi balsàmic i la xocolata van refer les seves forces, i malgrat la seva resistència la vaig fer muntar al cavall seguint-la a peu carregat amb el seu nen». Temps il·lustrats, escriu Lantier, «Aquesta bona dona no dubtava que la Mare de Déu trencaria les cadenes del seu marit. Li vaig deixar aquesta dolça il·lusió, l'esperança és la divinitat dels desgraciats».

El retaule medieval de pecats, redempció i miracles es comença esvair amb la Reforma, una nova mirada; l'alemany Thomas Platter l'any 1599 és el primer protestant d'aquests viatgers que arriba a Montserrat, i en la crònica hi ha ironies dels papistes i els miracles, «si algú s'atrevís a ser escèptic sobre la veracitat de tots aquests relats, seria immediatament empresonat a la casa de la Inquisició, i potser fins i tot conduït a la foguera»; històries que «són especialment efectives quan els individus miraculosament guarits han repartit regals i ofrenes importants als monjos; com en general és el cas».

A finals del segle divuit és el moment dels il·lustrats, la mirada escèptica, Chantreau, Wakefield, Humboldt, «no podia entendre com es podia passar la vida amb el simple cerimonial»; Whittington sobre els eremites, «les sensacions que em van inspirar aquests homes s'inclinaven molt més cap a la llàstima que al romanticisme», conversa amb un pare que havia llegit «una enorme quantitat de llegendes eclesiàstiques, i d'aquestes s'ho creia tot fermament». Tanco el recorregut de viatgers a mitjan segle dinou amb

paraules amables que parlen del que ara ja és un turista, que com a recompensa «de les penalitats que es pren per pujar-hi, si el caràcter profundament religiós d'aquesta solitud salvatge, l'espectacle commovedor de les poblacions que vénen a confiar els seus dolors i esperances a la Verge totpoderosa, no deixessin en la seva ànima dolces i profundes emocions, hi troba intactes altres records i belleses antigues, tal com les va crear el gran artista: un dels miradors més màgics d'Espanya».

.'.

Notem que en algunes cròniques hi ha fragments copiats de viatgers anteriors, i també hi ha els famosos «viatgers de llar de foc», gent que escriu cròniques de llocs on no ha estat mai sense sortir de casa, seguint el noble art de la còpia. Per no allargar el llibre no consten detalls dels autors de les cròniques, només la bibliografia, i es poden consultar en dos llibres que he escrit: *Viajeros y caminos en la España del Quijote. Contra la geografía* (2018-2024); *Los viajeros ilustrados. Por los caminos reales de España* (2019).

Pere III d’Aragó (1285) [4]

El rey [...] apres partís de la ciutat de Barcelona, e vench s’en a hun monastir de monges negres[5] qui és en Catalunya, e és lloch de gran devoció hon Deus ha fet a tot hom moltes miracles e vertuts; e el lloch aquell és apellat Senta Maria de Monserrat. E és lloch molt salvatge e agrest, e entre grans muntanyes e feres assetiat. E aquí lo rey estech, e vella tota huna nit devant l’ altar de madona santa Maria; e pregala de bon cor e de bona volentat molt homilment; que li acabàs mercè, ab lo seu fill Jesu Crist, que ell li fes ajuda e Valença [...]. E quant lo rey hac vellat tota huna nit, lo bon matí, oyda la missa, oferí ses presentalles a madona Santa Maria. E puix partis de aquell lloch ab tota sa companya, e vench se d’amunt per lo camí de les montanyes, entro que fonch vengut a Hostalrich.

---

[4] Mentre el rei aplega tropes per lluitar contra els francesos que han ocupat el nord de Catalunya, i assaltar Mallorca, governada pel seu germà, fa aquesta estada a Montserrat l'estiu de 1285, però el novembre del mateix any morirà a Vilafranca del Penedès. Bernat Desclot. *Crónica del rey en Pere* (Barcelona, 1885).

[5] Les *monges negres* era un terme genèric per a les monges de les ordres benedictines que seguien la regla de Sant Benet. Es caracteritzaven per portar hàbits negres, a diferència de les monges d'altres ordres que podien vestir de blanc o gris..

Pere IV d'Aragó, el Cerimoniós (1344) [6]

E aquí les companyies axi de cavall com de peu acordades, e gran partida de aquelles ja a Gerona anades, som de propòsit, que ans que dret Sami faessem la entrada de Rosselló, anassem a fer reverencia a Nostra Dona de Montserrat. E aquí dimecres mati, a vint y vuyt de abril, partim de la dita ciutat ab fort poca companyia, e anamnos a dinar a Martorell e sopar a Collbató. [...] Dijous mati a 29 de abril partim daquí cavalcant, anam entro al peu de la costa de Montserrat, e aquí descavalcam, e manam que les bèsties anassen per lo camí pla a Monistrol, e que aquí esperassen; e Nos ab nostres companyies muntam la dita costa a peu, e aquella pujada, fossem a una església appellada sanct Michael. En vista del monastir de Montserrat isqué a nosa carrera lo abbat de Montserrat e rebens reverentment, e convidans aquell dia; e ensemps anam a fer reverencia a Nostra Dona Sancta Maria; e feta aquella entram a dinar, e après menjar ab lo abbat ensemps anam presentar a la dita verge una galera ab totes ses exarcies dargent en reverencia de la victòria quens donà lo dia que prenguem terra a Mallorques, la qual hi haviem feta portar ans de dos dies que Nos hi fossem e presentada la dita galera faemnos venir los hermitans de Montserrat, (los quals dels seus hermitatges havia fet al monastir devallar lo dit abbat) als quals diguem e pregam que per ells fos

[6] *Crónica del rey d'Arago en Pere IV lo Ceremoniós, o del punyalet, escrita per lo mateix monarca ab un prólech de Joseph Coroleu* (Barcelona, 1885). Jerónimo Zurita. *Anales de Aragón* Ed. electrònica Institución Fernando el Católico (Zaragoza, 2003).

constituyda special oració, la qual diguessen a certes horas de dia e de nit per Nos e per les dites nostres companyies, per la rahó que dessús havem dit. E après partim de aquí e avallam les schales de Montserrat e anam sopar e jaure a Monistrol, hon lo dit abbat aximateix nos havia convidats.

Fue el rey [de Aragón] a visitar a Nuestra Señora de Montserrat. Teniendo el rey toda su gente a punto, así la de caballo como de pie, y estando gran parte della en Girona, antes de salir a proseguir su expedición y de mover con el ejército para hacer la entrada en Rosellón, determinó de visitar el monasterio de Nuestra Señora de Montserrat, porque la devoción y religión de aquella sagrada casa y la vida de los ermitaños y monjes que en su habitación y yermo residen fue siempre venerada no solo por los reyes de Aragón pero generalmente en toda España y en la mayor parte de la cristiandad.

Presenta el rey una galera de plata a Nuestra Señora de Montserrat. Partió el rey a esta peregrinación con muy poca gente, y no llevaba sino hasta veinte y cinco de caballo; y salió de Barcelona un miércoles por la mañana 28 de abril y fuese aquel día a comer a Martorell y a la tarde a Collbató; y otro día salió de aquel lugar y en llegando al pie de la cuesta de Montserrat se apeó con los suyos y subieron a pie el monte hasta una capilla y humilladero de San Miguel que está a vista del monasterio, a donde salió el prior a recibir al rey. Y fue a hacer oración a la capilla de Nuestra Señora y presentó una galera de plata en memoria de la victoria que tuvo el día que tomó tierra en Mallorca. Aquel día le pasó el rey con los ermitaños que ha-

cían solitaria vida en la morada de aquel santo yermo, los cuales por mandado del prior habían bajado de sus ermitas al monasterio. Y bajóse aquel día a Monistrol a donde el prior de Montserrat había mandado aderezar la comida.

Jean d'Arras (1380) [7]

[Raimondí explica al Sant Pare la seva intenció de fer-se ermità: «he sentit parlar de Montserrat a Aragó, que és un lloc molt sant i devot»]. Va arribar a Barcelona, on es va allotjat tres dies, i al quart dia es va dirigir a Montserrat. Va arribar, va visitar l'església i el lloc, que li va semblar molt devot, i va assistir al servei diví amb devoció, vestit encara amb les robes mundanes. Llavors, el responsable d'allotjar els pelegrins se li va apropar i li va preguntar si volia quedar-se a passar la nit, i ell va respondre que sí. Llavors van guardar els seus cavalls i a ell i als seus homes els van donar una habitació agradable.

Raimondí va anar a visitar les ermites, però no va passar de la cinquena, perquè el lloc era a tanta alçada que va témer no poder anar més amunt i va trobar que la tercera era buida, ja que l'ermità havia mort feia poc. Era una vella costum establerta que si en el termini prefixat ningú no anava a l'ermita, l'ermità més proper pujava al

[7] Relat basat en tradicions orals, història i ficció, de Raimondí i la nimfa amb cua de serp Melusine. L'any 1380 és quan d'Arras visita Barcelona i es documenta per la seva obra. Jean d'Arras. *Melusine* (London, 1895). Jean d'Arras. *Roman de Mélusine, Le Noble Hystoire de Lusignan (1393*). Traducción: Carlos Alvar (Madrid, 1985).

lloc i els altres també avançaven la seva estança, i d'aquesta manera quedava lliure la cel·la inferior. I la causa d'aquesta permuta era que sempre l'últim ermità servia al seu germà següent la carn i la beguda segons la seva pitança i forma de menjar, i així ho feia un amb l'altre cap amunt i així un servia a l'altre.

Raimondí va preguntar tant sobre els seus costums que la seva devoció, que ja era considerable, va augmentar encara més. Es va acomiadar del cinquè ermità i també del següent, va preguntar pel prior de l'abadia i li van dir que era en un poble proper, anomenat Collbató, i que desitjava que el portessin allà. Raimondí va deixar el seu capellà i el seu clergue i amb un servent del lloc va anar on era el prior, que el va rebre amb gran alegria. Raimondí li va manifestar els seus desitjos i devoció i com li agradava el lloc. El prior, veient-lo com un home de bon propòsit i gran adoració, li va garantir la plaça vacant, i Raimondí va manifestar la seva gran alegria agraint-ho a Déu.

Va passar la nit amb el prior; al matí van pujar i van arribar a l'abadia on Raimondí va prendre els hàbits i va ser ordenat ermità. Després del servei diví, Raimondí va oferir riques joies, or i pedres precioses; van anar a dinar i va enviar als seus companys ermitans menjar i carn per al seu plaer, anunciant-los la seva presència i ordenació. Tots van lloar Déu, pregant per ell i perquè conservés la seva devoció. Raimondí es va quedar a l'abadia i al matí va entrar a la seva cel·la on va començar a viure una vida sagrada i santa.

Nompart II, senyor de Caumont (1420) [8]

De Collbató a Nostra Senyora de Montserrat, on vaig arribar el dia de Nostra Senyora de març del 1420.

Nicolaus Von Popplau (1484) [9]

[Montserrat] En aquest monestir la Verge Maria fa grans miracles, els seus monjos són de l'orde de Sant Benet; aquí donen, durant tres dies successius, suficient pa i vi a tots els viatgers. El monestir reposa sobre una muntanya, i a una llegua de distància s'ha de començar a pujar per un costat, a la mateixa distància per l'altre costat es baixa per un camí dolent, incòmode i pedregós, com el del monestir de Poblet, també fundat en una muntanya elevada, i amb un camí molt pedregós.

Reis Catòlics (1492) [10]

En el mismo año noventa y dos vino el rey a Monserrate. Llevava en su compañía a la reyna, al príncipe, y a todos

---

[8] Nompar de Caumont era senyor de Castelnaud, un imponent castell situat a la vall de Dordonya a la Nouvelle-Aquitaine, que es pot visitar. *Le livre de la description des pays de Gilles Le Bouvier* (Paris, 1908).

[9] *Viajes de extranjeros por España y Portugal en los siglos XV, XVI y XVII*. Ed. Javier Liske (Madrid, 1878).

[10] Pedro Serra y Postius. *Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate* (Barcelona, 1747).

sus hijos, para más obsequiar, y dar repetidas gracias a María Santíssima [...] al llegar los Católicos Reyes a las plantas de la Virgen de Monserrate, le ofrecieron dos lámparas de plata de hermosa hechura y de peso de veinte y cinco marcos cada una, dotándolas en doscientos ducados; y dieron de limosna, en moneda catalana, dos mil y trescientas libras.

Jeroni Münzer (1494) [11]

El dia 26 [setembre de 1494] vam sortir de Barcelona i després de caminar set llegües vam arribar molt tard a Montserrat. Entre les diverses muntanyes, n'hi ha una elevadíssima que sembla pujar fins als núvols, tallada en dos com per una serra; gairebé tota està formada per penyasegats pelats, i entre les esquerdes creixen diversos tipus d'arbustos. Des del peu, vam pujar per un camí llarg, estret i tortuós, i al cap de mil passos ben comptats vam trobar el famosíssim monestir anomenat de Nostra Senyora de Montserrat, situat en una cavitat que s'obre a la muntanya. Hi viuen monjos de Sant Benet, de rigorosa observança, portats aquest any de Castella pel rei don Ferran, després d'haver expulsat els que hi havia a causa de la seva vida lliure i irregular. Així mateix, va donar a l'abat un petit bisbat en una comarca propera al comtat de Ro-

[11] «Hieronymi Monetari, Itinerarium Hispanicum 1494-1495». Ludwig Pfandl *Revue Hispanique*. V.48 (Paris, 1920). Julio Puyol, «Jerónimo Münzer. Viaje por España y Portugal en los años 1495 y 1495», *Boletín de la Real Academia de la Historia*. V.84 (Madrid, 1924).

sselló, per tenir-lo propici en els plets que allà li puguin sorgir. És un lloc molt devot. A l'altar major cremen dia i nit vint-i-tres llums, gairebé tots d'or i plata. També hi ha disset ciris grans, alguns de deu i dotze centenes, regalats cada any per la gent que habita en els pobles propers i que en les festes majors lluen des de la consagració fins a la consumació.

El dia següent [27], que era dissabte, després de sentir la missa cantada amb orgue, vam començar l'ascensió per un camí estret, aspre i perillós, format per esglaons tallats a la mateixa roca. Superat al final amb no poc treball, vam arribar a la primera ermita, que porta el nom de Nostra Senyora de Montserrat; pujant encara més, cap a l'esquerra, vam arribar a la segona, anomenada de la Santa Creu; llavors a la tercera, que és la de la Santíssima Trinitat, situada encara més amunt, a la que s'hi va per un camí perillosíssim, ampliada i decorada per fra Bernat Boil,[12] a qui vaig conèixer a Madrid; per últim, i després d'un camí encara més perillós que l'anterior, vam arribar, suant a mares, a la de San Salvador, i fatigats de tan penosa i arriscada caminada, no vam voler pujar a veure les restants.

Hi ha dotze ermites, distribuïdes entre la part alta i baixa de la muntanya, totes edificades amb exquisit gust. Cada una té una capella bonica amb molt bons ornaments; horts ameníssims, i en algunes dos i tres per a comoditat i amplada de l'habitatge; dormitori, cuina i aljubs d'aigua

[12] Religiós de gran activitat, secretari del rei Ferran II, vicari general de l'orde dels mínims a Espanya, company de Cristòfor Colom en el segon viatge a les Índies, etc. A Montserrat superior dels ermitans, i sembla per aquesta notícia que va viure un temps a l'ermita de la Trinitat.

fredíssima que mai o rara vegada els falta, conduïda per canonades de coure, com les que porten el vi des dels dipòsits fins a les botes. És, en resum, un paratge bellíssim per a ermitori. Els monjos que hi viuen baixen al monestir cada vuit dies o quan hi ha una festa solemne, a proveir-se del viàtic, i se'ls subministra pa, vi i altres coses necessàries en abundància. L'home contemplatiu i amant de la solitud no podria trobar un lloc més adequat per al seu gust. Com que totes les ermites estan orientades a migdia, els seus camps sempre estan verds, i el lloc és tan plaent que fa oblidar els treballs i penitències. Hi ha ermites dedicades a Sant Jeroni, a Sant Onofre, a Santa Caterina, a Sant Antoni, etc., perquè, com he dit abans, són dotze, escampades per la muntanya.

Després d'aquesta visita, vam tornar pel mateix camí tortuós i arriscat, entrant al monestir a les dues de la tarda. Després de dinar, vam anar a la sagristia amb el prior, un home savi, que ens va ensenyar els vasos sagrats i les joies d'or i plata, de bonica factura, que segons ens va dir, pesen vuit-cents marcs. I vam veure les nombroses vestidures, totes de seda bellament brodades amb fil d'or i plata. Entre altres joies, ens van ensenyar una cadena d'or de quatre marcs, que duia el rei don Ferran el dia que a Barcelona un boig va voler atemptar contra la seva vida,[13] joia que el mateix any va donar al monestir; està treballada amb gran art i jo me la vaig posar al coll. [...]

---

[13] Es tracta de l'atemptat contra el rei Catòlic comès pel pagès Joan de Canyamars el 7 de desembre de 1492 a la plaça del Rei de Barcelona.

En sortir del monestir vam tornar a contemplar el lloc on està enclavat. Després vam pujar a una cova, i entrant per l'ampla boca vam veure el lloc on l'any 853 va fer una penitència molt dura Joan Garí, natural de Barcelona. Es diu que havent arribat a oïdes del comte barceloní la fama de santedat de Joan, li va enviar una filla que estava endimoniada perquè l'alliberés de l'enemic; però temptat per la luxúria, la va conèixer carnalment i després, tement que el comte ho sabés, la va matar i la va enterrar en una cripta. Després d'això, va anar a Roma, i durant set anys va fer una penitència crudelíssima en el desert, ja que anava sempre nu i a quatre potes com les bèsties, fins al punt que, convertint-se en poc menys que una fera, va ser capturat per uns caçadors, que en veure que es negava a parlar, el van portar a Barcelona lligat amb una cadena.

Al entrar a la ciutat, va passar pel seu costat una dona que portava en braços un nen de sis mesos, que al mateix instant va exclamar en veu alta: *Aixeca't, Joan Garí, perdonats t'han estat els teus pecats*. Garí va tornar on havia enterrat la filla del comte i obrint la sepultura la va trobar viva. Al lloc, de seguida hi van fundar un monestir per a homes i dones, i ells dos, al cap d'una vida d'extrema austeritat, van morir en el Senyor. Amb el temps, les monges les van traslladar a Barcelona on van construir per a elles el monestir de Sant Pere,[14] on segueixen actualment.

Enumerar els miracles que s'han fet per intercessió de la Verge seria el conte de mai no acabar. I no ho seria menys parlar per menut de la història d'una certa font mi-

---

[14] Sant Pere de les Puel·les.

raculosa que hi ha en un castell situat una mica més avall del monestir. Es diu que un dia de la Verge, fa molts anys, hi van anar moltes persones que no tenien aigua perquè els senyors no els en varen voler donar; van pujar al monestir, i en arribar a aquest paratge va sorgir la font, assecant-se, en canvi, la dels senyors, i ara es diu la font del Miracle, i vam beure d'aquesta aigua. El diumenge 28 de setembre, prenent un altre camí cap al nord, vam baixar amb certa dificultat durant tres llegües.

Antoine de Lalaing (1503) [15]

Sortint d'Igualada el diumenge dia 15, monsenyor va anar a sentir missa a Nostra Senyora de Montserrat, acompanyat només per tres o quatre-cents dels seus millors cavalls. El monestir es troba a tres llegües d'Igualada, equivalents a unes dues de les nostres. Es tracta d'un indret bonic, devot i solitari, situat entre muntanyes, on s'arriba pujant unes dues llegües. Pertany a l'orde de Sant Benet i és tan gran que pot allotjar fins a quatre-cents cavalls, i té diverses habitacions elegants i no hi ha cap altre allotjament a prop del monestir. Aquí, a tots els pelegrins, tant a peu com a cavall, els donen de menjar i beure de franc, però monsenyor no ho permet ni per ell ni als seus homes.

La muntanya on es troba el monestir és la més estranya del món. Hi ha un cingle proper al que s'ha de

[15] Antoine de Lalaing. «Voyage de Philippe le Beau en Espagne en 1501». *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas,* T.I (Bruxelles, 1876).

pujar una llegua amb gran esforç i a peu, ja que els cavalls no poden. No obstant això, monsenyor va pujar per veure els tretze ermitatges situats al cim en diversos llocs, i cal un dia complet per visitar-los tots. Són bonics, devots i estranys de veure, i no crec que n'hi hagi de semblants al món. En un d'ells hi ha la tomba de Raimondí, marit de Melusina, que hi va fer penitència en ser considerat el desert[16] més gran del món. I aquests ermitans baixen al monestir tots els diumenges per rebre el *corpus domini*, i allà els donen provisions per menjar i beure durant tota la setmana.

La fundació de l'abadia va ser així. Prop de l'any del Senyor 877 habitava en aquesta roca el germà Joan Garí, un ermità que vivia d'herbes i arrels, i tan santament que les campanes de les esglésies sonaven soles en arribar. El diable, el seu temptador, veient que superava totes les temptacions, i envejós de les seves perfeccions, va cridar un altre diable i el va transformar en la forma d'un ermità devot i molt contemplatiu, que va passar a residir en una cova a prop de la llar del dit germà Joan Garí, molt consolat de tenir un home tan sant en la seva companyia. I el primer diable va entrar en el cos de la filla del comte de Barcelona, de divuit anys d'edat, conjurant que no en sortiria mai, excepte per les pregàries i mèrits del molt sant home el germà Joan Garí. Li varen portar i hi va estar alguns dies, els que creia necessaris per expulsar el diable amb oracions. Però la subtilitat satànica no es va aturar fins que el pobre germà conegué aquella dona carnalment, i

[16] Els ermitoris de frares enmig de les muntanyes eren coneguts con *deserts*.

després la va degollar, per tal de preservar el seu crim, i la va enterrar sota la seva cel·la, dient al pare que havia estat guarida i havia marxat, i no sabia res més d'ella. I es va acceptar la seva paraula per la seva suposada santedat.

Mirant el seu creador, es va sentir molt trist i penedit, i amb el cor abatut va confessar el seu cas al Papa, que el va absoldre després de grans abjuracions en veure'l penedit, i que aniria sempre a quatre potes com una bèstia, i mai no parlaria amb ningú, i després de gastar les robes no en portaria d'altres fins que un infant de tres o quatre mesos li anunciés el perdó total dels pecats, donat per Déu. Va tornar descalç a fer la penitència a Montserrat, i molt temps després de gastar les robes els caçadors del comte, que anaven a caçar, el varen trobar anant nu, amb els peus peluts, i pensant que era una bèstia muda, el van portar davant el comte, que amb gran admiració el va fer dur a Barcelona i lligar-lo a la porta del seu palau com una bèstia meravellosa, i hi va estar molt de temps. Un dia que la comtessa passava per aquell indret, el seu fill de tres o quatre mesos li va dir: *Germà Joan Garí, els teus pecats estan perdonats, lleva't, la teva penitència està complerta i és acceptada per Déu*. Aleshores es va aixecar lloant Déu, i va confessar públicament al comte com havia matat la seva filla. El comte, sorprès, va anar al lloc on estava enterrada i la va fer desenterrar, i hi havia estat nou anys, però la va trobar sana, i va dir que mai no havia sentit cap mal.

Com a resultat del miracle, el comte va fundar l'abadia. La filla va ingressar-hi com a monja i va viure una vida santa. Més tard, les monges van ser traslladades per un

comte de Barcelona a un monestir anomenat de les Donzelles, prop de Barcelona, i al seu lloc van ser ordenats monjos de Sant Benet. En aquest monestir, Nostra Senyora hi reposa magnífica, Déu hi fa molts miracles en honor de la seva digna mare i davant de la tomba cremen 133 llums de plata. A més, hi ha diversos reliquiaris, com ara un tros de la creu de Jesús i de diversos sants i santes. També s'hi troba la cadena d'or que va regalar un rei d'Espanya, que la portava al coll quan un boig va intentar tallar-li, i amb el cop es va trencar miraculosament gràcies a la santa dama. Cada dia, com a resultat dels miracles que s'hi fan, es regalen joies adornades amb pedres precioses. Fa tres anys, va caure una part de la roca sota la que hi ha l'església on reposa la santa dama. No obstant això, gràcies als seus mèrits, la roca va caure sense fer mal a ningú.

Lucas Rem (1510) [17]

El dia 26 [abril] vaig anar a veure la Nostra Senyora de Montserrat. És una peregrinació meravellosa, un monestir situat en una muntanya alta. Hi ha molts ermitans encara més amunt del monestir, i es origen de grans miracles. Una peregrinació admirable.

[17] *Tagebuch des Lucas Rem aus den Jahren 1494-1541. Ein Beitrag zur Handelsgeschichte der Stadt Augsburg* (Augsburg, 1861).

Pedro Manuel de Urrea (1517) [18]

Nuestra Señora de Monserrate está en una montaña muy alta. Llamase aquel monte Monserrate porque es un monte que tiene en lo más alto unas hendeduras que paresce que con sierra está serrado. Es muy espesso de árboles. En otro tiempo, hazía allí un hermitaño vida muy sancta, el qual se llamava Garín. Era de tan sancta vida que sobre el mucho trabajo que llevava en el fatigoso vivir que tenía, yva de dos en dos años a Roma y siempre que entrava en Roma se tañían por sí las campanas. Este sancto hermitaño dezía de contino que tres peccados llevavan a los hombres al infierno: la luxuria y el ser omecida y el mentir. Y el diablo viendo esto procuró cómo Io pudiesse vencer por todas estas tres causas.

Y en este tiempo era Barcelona condado, y el conde de Barcelona tenía una hija muy hermosa. Púsose el diablo en ella e quando la conjuravan no quería salir y siempre dezía que no tenía de ninguno tanto miedo como de Garín. Acordó el conde de embiar a llamar a Garín, el qual no quiso yr por no dexar su vida de hermitaño. Y viendo esto el conde, mandó que llevassen allá su hija para que con su conjuro fuesse librada. Y los que la llevaron hallaron a Garín que estava en una cueva. Y como Garín vio la donzella que muy fuerte estaba endiablada, començó de conjurarla y el diablo estuvo tan fuerte que no quería salir.

[18] Pedro Manuel de Urrea. *Peregrinación de las tres casas sanctas de Jherusalem, Roma y Santiago*. Ed.Enrique Galé (Zaragoza, 2008).

Los cavalleros dexaron solo al hermitaño con la donzella creyendo que conjuraría mejor en sus oraciones con su soledad. Y en esta sazón tuvo tal fuerça el demonio que fue vencido el hermitaño y de tal manera que forçó a la donzella y acabada su maldad pensó de matarla porque no se supiesse y enterrarla porque no se hallase. Y quando vinieron por ella los que la avían traydo, díxoles el hermitaño que ya la donzella se avía ydo por aquel monte y assí pensaron todos que fuesse perdida. Y quedó el hermitaño vencido en todas las tres cosas que él mucho abominava que era en la luxuria, en la qual peccó, y en omecida, lo qual también hizo, y en la mentira, que mintió quando dixo que la donzella se avía ydo por la montaña.

Mas después, tornando en sí mesmo y pensando el criminoso peccado que avía acometido, acordó de yr a Roma como acostumbrava, y llorando su pecado, pedir penitencia. El qual entrando en Roma, no se tañían las campanas como solían y quando dixeron al Padre Sancto que fray Garín era venido y él no avía oydo las campanas, luego pensó que venía con algún peccado. Y el fray Garín, hincado de rodillas delante del Padre Sancto, le confessó el grave peccado que traya, del qual con muchas lágrimas penitencia demandava. Viendo el Padre Sancto el grave caso, mandole que bolviesse a la mesma montaña, en la qual hiziesse vida de salvaje, desnudo, comiendo yervas y beviendo agua y a quatro pies y sin hablar como bestia. Y esto que durasse hasta que él viesse que Dios por miraglo lo oviesse perdonado, creyendo el Papa que un hombre tan sancto no querría Dios que se perdiesse. La qual peni-

tencia él cumplió de la mesma manera que le mandó el Padre Sancto.

Y estando él en aquella montaña, uvo de ser que vino el conde de Barcelona allí a caça en aquella mesma montaña y los perros hallaron el rastro de fray Garín, el qual, de muchos días que andava desnudo, tenía los cabellos por todo el cuerpo tan largos que parescía más osso que hombre. Y con tanta furia y rastro lo siguieron los perros, que lo pusieron allí en su cueva y ladraron hasta que llegaron los caçadores y vieron a fray Garín, al qual tomaron y fueron con él al conde, diziendo que trayan un salvaje y el conde holgó mucho dello. Al qual llevaron a Barcelona y lo ataron al pie de una escala, en la qual estuvo atado y nunca jamás hablava y todos holgavan con él como si fuera un osso.

Y un día llorava mucho un hijo que tenía el conde, niño de cinco meses y el ama que lo criava, por burlarle dixo: *Si no callas, yo te llevaré al salvaje*. Y assí llevándolo a él, estando allí muchos, dixo el niño al salvaje: *Levántate, fray Garín, que ya te ha perdonado Dios*. E assí él se levantó. La gente quedó espantada y fueron todos al conde e fray Garín contó al conde todo el caso y le demandó perdón de la muerte de su hija y el conde le perdonó viendo que Dios lo avía perdonado. E fueron a donde estava enterrada la donzella y la hallaron viva, con un señal que tenía en la garganta de quando la mató fray Garín, el qual murió después en sancta vida. E poco ante que muriesse fue hallada en aquella montaña una ymagen de Nuestra Señora, en la qual tuvo la gente mucha devoción viendo el miraglo que

entonces avía acaecido. Hizieron esta bendita casa y monesterio, el qual es de monjes de la orden de Sant Benito.

En lo más alto del monte de Nuestra Señora de Montserrat ay muchas hermitas puestas en las serraduras de la montaña. Ay una hermita la Trinidad, Sacta Anna, Sancta Catalina, Sant Juan, Sacta Cruz, Sant Onoffre, Sancta Magdalena, Sant Salvador, Sant Antón, Sant Dimas, Santiago. Partiendo desta devota yglesia de Nuestra Señora está a una legua un lugar que se llama Collbató.

Francesco Janis da Tolmezzo (1519) [19]

El dia 22 d'octubre [1519] es va dirigir [Francesco Corner] a Montserrat a veure el temple de la Verge, molt lloat a Espanya, que està situat en una muntanya allunyada una llegua de la plana, o sigui quatre milles. A cavall, el recorregut és difícil i tortuós. Va ser edificat aquí per fra Joan Garí mentre feia penitència en aquest lloc els anys noucents, per la violació que va cometre en una puta de comte de Barcelona encomanada a la seva confiança i santedat. Va viure com un animal al llarg de set anys en aquesta selva, a quatre peus, i els gossos dels caçadors el van trobar totalment pelós. En aquest lloc, primer hi van viure monjos vinguts de Sant Pere de Barcelona, i en aquest monestir muntanyós hi van col·locar monjos de l'ordre de Sant

[19] «Viaggio in Spagna di Francesco Janis da Tolmezzo compendiato da Marino Sanuto. Sumario di l'itinerario di domino Francesco da Tolmezo, dotor. Quando fo mandato per la Signoria al Re Catholico». *Diarii e diaristi veneziani*. Ed. Rinaldo Fulin [Venezia, 1881].

Benet, que resen esplèndidament a l'església i al monestir; i als pelegrins que s'hi acosten els donen pa, vi, oli, socors i llit per tres dies.

Té grans ingressos per les moltes almoines. Hi ha cinquanta frares sacerdots, deu novicis, sis sacerdots seculars privats de confessió i sagraments, setze clergues instruïntse, vint-i-quatre donats seculars *ex vot*, un gran nombre d'intendents i mercants, i més de quaranta mules i rucs. El monestir, encara que situat en un indret alt, és de construcció admirable. Els frares viuen separats, i no es relacionen amb els altres, mantenint la dignitat. No els falten les carns, les peixos, les fruites i altres plats que els porten els venedors.

A sobre del monestir hi ha quinze oratoris on estan els eremites, l'accés és difícil i s’ha de passar per alts camins a l'alçada d'una milla, com en una escala de fusta per pujar a una torre. Les roques estan tallades per posar-hi els peus, i aquí i allà hi ha pals fixats amb llargs amarratges on se subjecta qui puja. Va anar on hi ha els oratoris i va conversar amb aquells afables eremites. Va arribar la pluja i va baixar, no sense perill. Va passar la nit al monestir i els frares li van ensenyar les relíquies, gerros de plata, vestimentes precioses, tot bonic i de gran valor. Amb ell hi havia el comte, senyor Jerónimo Albión, noble de Barcelona.

Sebald Oërtel (1521) [20]

Fins a Montserrat hi havia tres milles, i ens hi vam quedar dos dies. A la muntanya vam veure uns deu ermitans o anacoretes, que viuen a les roques, un fet realment meravellós, i al monestir vam veure moltes coses. La Mare de Déu fa grans miracles, i hi ha moltes espelmes de cera grans, que gairebé ningú no pot agafar amb les mans, i 43 llums de plata que cremen dia i nit, i altres 100 llums de plata que no cremen. Vaig deixar cinc rals al monestir. A tothom, ric o pobre, donen pa, vi, oli i vinagre; però el que necessiten els cavalls i els ases s'ha de pagar. Vam gastar vuit rals i vam fer dir una missa per un ral. I van tallar la cua als meus dos cavalls. Des d'allà vam anar a Sant Andreu [de la Barca], que era a quatre milles.

Blas Ortiz (1524) [21]

Des d'aquí [Esparraguera] pugem per espai de dues llegües fins al monestir de la Santíssima Verge, comunament conegut com Montserrat, famós a tot el món. Deixo de

[20] «Deutsche Pilgerfahrten nach Santiago de Compostella und das Reisetagebuch des Sebald Örtel (1521—22)». *Mitteilungen aus dem germanischen Nationalmuseum* (Nürnberg, 1896).

[21] *Descrizione del viaggio di Adriano VI, Pont. Mass. dalla Spagna fino a Roma, con gli avvenimenti del suo pontificato. Raccolta con somma fede dal Dottor Biagio Ortiz* [...] *tradotta in lingua italiana* [...] *dall' abate Niccoló de Lagua* (Roma, 1790). *Itinerarium Adriani Sexti; ab Hispania* (Toledo, 1548). «Itinerarium Adriani VI, auctore Blasio Ortizio Canonico Toletano.» Stephani Baluzii. *Miscellaneorum. Liber Tertius* (Paris, 1680).

banda tot el que pertany a aquest santuari, i ni tan sols dic res de les ermites agregades, perquè molts, ja sigui per devoció o per curiositat, les veuen cada dia, i aquestes coses són tals, que pel seu gran mèrit i per la dignitat de la matèria, són dignes d'un gran volum, i no s'han d'explicar en un petit opuscle, i encara que exposades als ulls de tothom, mereixen ser transmeses a la posteritat. Baixem d'aquelles muntanyes alpines al poble d'Igualada, que està a quatre llegües de Montserrat.

Claude de Bronseval (1532) [22]

Després d'haver penetrat per camins i senders, avancem fins a un poble anomenat Collbató, i llavors, havent caminat gairebé mitja llegua, arribem al peu de Montserrat. Sobre aquesta muntanya diré poques coses, però certes. Al peu hi ha una capella respectable de pedra tallada, i en el centre hi ha la primera de les set creus situades a la muntanya, en record de les estacions de les set esglésies romanes. Al passar aquesta creu, un s'ha de preparar per una pujada abrupte. En aquest primer ascens hi ha un camí tortuós i prou cansat, i s'arriba a les roques. Després d'un tram llarg de camí fàcil es troba la segona creu amb

[22] De l'obra de Bronseval es pot consultar el manuscrit i les edicions en llatí, francès i espanyol. Claudius de Broussavalle, ord. cist., *Peregrinatio hispanica Edmundi de Sedeloco, abbatis Claraevallis, 1531-1533*. Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Cot:NAL3094. *Frère Claude de Bronseval. Peregrinatio hispanica, 1531-1533*. Ed.Maur Cocheril (Paris, 1970). Claude de Bronseval. *Viaje por España, 1532-1533 (Peregrinatio Hispanica)*. Ed. Francisco Calero (Madrid, 1991).

una construcció semblant a la primera. Es segueix amb les roques com a companyes, per un recorregut de voltes horribles, travessant un desert amagat amb trams sense camins; i en una pujada molt cansada es troba la tercera creu. Una vegada deixada enrere, cal una ajuda més intensa de les cames perquè, sota l'immensa mola d’unes roques, es presenta un camí sorprenent que a la dreta té un barranc horrible; és un camí més estret, construït pel treball laboriós de l'home, que serpentejant en tota la seva extensió i és una pujada molt esforçada; aquí es troba la quarta creu.

Després de deixar-la, arriba un dels passos més admirables; cal pujar per un camí circular molt estret sobre una roca plana, i de seguida un es perd entre roques i llocs deserts, sense camins, increïblement perillosos si no estiguessin molt freqüentats. Una vegada superats, es segueix pujant una mica més i s'arriba a la cinquena creu, que és semblant en la construcció a les altres. No gaire lluny n’hi ha una altra de més senzilla, de pedra, i aviat es troba un camí més tranquil i es veu la sisena creu, junt a una petita capella que la decora. Des d'aquest lloc es contempla el monestir de Santa Maria de Montserrat, a on es baixa de manera decidida, i a l’entrada hi ha col·locada la setena creu.

Monestir de Santa Maria de Montserrat, de l'ordre de Sant Benet. Reformat. Després d'haver visitat la setena creu, baixem a la primera porta del monestir, oberta a tots els qui ho demanen, per la gran afluència de pelegrins. Vam rebre una bona hospitalitat dels monjos i moltes coses bones, i vam ser tractats amb humilitat per un germà

convers de la mateixa casa. El dia 22 al matí, despés de la missa dels pelegrins, cantada solemnement, monsenyor va celebrar a l'altar major en companyia de la Verge Maria. Tot seguit, en absència de l'abat del lloc, el prior i els germans van introduir monsenyor al monestir i el van rebre amb tota humilitat, li van pregar que hi descansés i li van ensenyar totes les dependències. No tenen cap tracte amb els pelegrins seglars, sinó que viuen a la part superior dels edificis, tancats com a monges, i parlen amb els seglars i els estranys a través de finestres enreixades.

Després d'haver saludat i donat les gràcies als germans, en sortir del monestir no vam tornar pel camí que havíem vingut, sinó envoltant la muntanya, passant per davant del monestir, on hi havia una capelleta sota la mola de les roques abans esmentades. Després, per un camí sorrenc i tortuós que envolta les sorprenents roques on hi ha els ermitans, i gairebé al cap d’una hora, vam trobar una estàtua de pedra de Sant Jaume, i des d'aquest lloc el camí va anar a pitjor. En pujar de nou per un camí pedregós, vam haver de travessar els arcs que formen les roques i a vegades cavitats entre esqueis horribles, tenint a la dreta els precipicis de les valls, i a l'esquerra els terribles cims dels cingles. I així, canviant la direcció del camí durant el trajecte vam arribar davant d'una església damunt d'un turó. Després de passar-la, penetrant de nou per sota les roques a llocs apartats de l'horrorós desert, amb molt d’esforç vam acabar d'envoltar les roques, deixant a l’esquena el gran Montserrat.

Jean Second (1533) [23]

L'endemà [7 de juliol], vam pujar amb molta dificultat a Montserrat, que per la seva gran massa, l'elevada altitud i també pel culte que s'hi ret a la Verge Maria, té una reputació molt il·lustre a través de gairebé tot el món cristià. Ens vam aturar al convent dels benedictins, on la Verge ha triat una residència en veritat real. Dels frisos daurats pengen llums d'or i del sostre de l'església, armes i insígnies de generals, membres mutilats de cera, vaixells, tauletes votives, i encara més coses! De la religió antiga, els monjos han conservat un costum lloable i preciós, als estrangers que vénen a casa seva per saludar la Verge Maria els ofereixen vi, oli i pa.

Bartholomeo Fontana (1539) [24]

A la muntanya anomenada Montserrat s'hi puja per un camí cansat, i està formada per cinglers dirigides al cel sota l'aparença de xemeneies de marbre llis creades per la natura, que al veure's a la distància és cosa admirable. A la part alta hi ha un monestir amb un bon nombre de frares blancs que són riquíssims i tenen moltes aldees, el que no-

---

[23] «Les *Itinera* de Jean Second. Notice, traduction et notes». Ed. G.Prevot. *Revue du Nord* (vol.9.nº35 i 36. Any 1923).

[24] *Itinerario o vero viaggio da Venetia a Roma, con tutte le città, terre e castella per strade piu habitate, con breve dittione delle sette chiese principali di Roma et altre divotioni notabili* [...]. *Fedelmente descrito, si come dall' Auttore è stato cercato, et veduto*. (Venecia, 1550).

saltres anomenem viles. Hi ha una església, i a la de la Nostra Senyora una imatge molt antiga que té un fill petit pujat a la falda, i està adornada per molts miracles, i és tan coneguda a Espanya com Loreto a Itàlia. Hi vaig veure grans làmpades de plata, en cap altre lloc vistes d'aquesta varietat, i diuen els frares que són obsequis de reis i grans senyors. Caminant pel cim de la muntanya es troben ermitans a les seves cel·les, que fan vida santa, i en veritat viuen com els de Camaldoni de Casentino.[25] Aquí vaig hi estar el dia vuit de juliol de 1539.

Carlos V (1542) [26]

Després de les paraules corteses, Sa Majestat va marxar de la ciutat de Monzón per anar al regne de Barcelona. Volia passar per Montserrat i quedar-s'hi un dia. Allà hi ha un monestir meravellosament ric situat en una muntanya alta i aspre, d'una llegua d'alçada. Només es pot pujar amb una mula, perquè el camí és molt recte i enfilat, i pujar-hi a peu és molt difícil. El monestir està tan ben dotat que tots els viatgers s'hi poden allotjar tres dies sencers, sense cap problema. Allà se'ls dóna tot el pa, vi, oli, verdures i llenya que necessiten, sense haver de pagar res. A més, els

[25] A Itàlia, en mig dels Apenins, en la vall de Casentino de la província d'Arezzo, va fundar Sant Romuald, cap a 1025, un retir espiritual pels benedictins, l'ermitori o desert de Camaldoni, solitari i allunyat del mon: «immerse nella pace della foresta, rappresentano due dimensioni fondamentali dell'esperienza monastica, la solitudine e la comunione».

[26] «Expédition de Charles-Quint a Alger». *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas*. T.III. Ed. Gachard et Piot (Bruxelles, 1881).

allotjaments i les habitacions són tan amplis que tothom s'allotja segons el seu estat, com ara els reis, ducs, marquesos, gentilhomes i gent del poble, i és una cosa meravellosa. A més, per sobre del claustre hi ha dotze muntanyes i penya-segats més, i a la punta de cada penya-segat hi ha un ermitatge. Els ermitans que hi viuen, un cop hi entren es rasen la barba i el cap, i ja no tornen a tocar-se amb una navalla mai més. Per anar-los a veure cal un dia sencer, ja que s’ha de pujar i baixar d'un ermitatge a l'altre, tot i que amb un arc a la mà es pot disparar fàcilment d'un a l'altre. Només baixen quatre vegades a l'any en les grans solemnitats per anar al claustre, a la missa major a rebre el seu Creador, i després dinen junts. Un d'ells és el seu capellà, i cadascun té una campana al seu ermitatge per sonar-la en cas de necessitat, si estan malalts o per confessar-se, i el capellà viu entre ells i celebra la missa el diumenge. Per alimentar-se, al claustre hi ha un ase que està entrenada i acostumada a pujar les seves provisions dues vegades a la setmana. Un cop el primer ermità ha rebut la seva porció, condueix l'ase pel camí correcte per anar cap els altres, donant gràcies a Déu. Així és com viuen aquests ermitans, i en aquell temps hi va entrar un gentilhome italià, de la casa de Sa Majestat, que havia fet molts viatges bonics, i ho va fer per gran devoció, deixant de banda tota mundanitat. I així, partint del monestir, Sa Majestat va arribar a Barcelona.

Gaspar Barreiros (1547) [27]

Com que la muntanya de Montserrat és una de les coses de més qualitat, espant i admiració, que al meu judici hi pot haver en gran part del món, no deixaré d'escriure d'aquest lloc el millor que pugui, tot i que no podré satisfer del tot els curiosos que l'han visitat. Ho faré amb aquesta excepció, per no quedar-me curt quan les meves paraules no arribin al cim que li ha donat la natura. [...]

El monestir està assentat al mig d'aquesta muntanya, al peu d'una roca que té una altura gran i excessiva, i una part és tan sobresortint que causa temor als que hi van per primera vegada, quan es veuen situats sota penya-segats tan pendents. I aquesta por no és sense motiu, perquè ara fa cinquanta anys que un tros d'aquesta roca escarpada es va desprendre, i passant per sobre del monestir va anar a caure a l'altre costat, a una llegua del peu de la serra, i encara es mostren les ruïnes del senyal còncau que va fer la dita roca. I l'any passat, el mes de març de 1546, va caure un altre tros de roca que va assolar l'hospital del monestir, i van morir nou persones i van ser ferides més de quaranta.

Tornant a la qüestió, el monestir està situat al peu d'aquesta roca, orientat de llevant a ponent, fet de pedra tallada i dividit en quatre estances amb sis torres. A l'estança de migdia i occident s'allotgen els pelegrins, i les altres

[27] *Chorographia de alguns lugares que stam em hum caminho, que fez Gaspar Barreiros* [...] (Coimbra, 1561). Repeteix la llegenda de fra Joan Garí, que no segueixo en ser contada en altres textos.

tres es reparteixen en refectori, dormitoris i les altres dependències de la casa. La primera entrada és per un gran claustre obert al costat sud, i a cobert hi ha moltes ofrenes com ara grillons, cadenes gruixudes, barcos, molts quadres pintats amb diversos esdeveniments, armes de tota mena, boles de bombarda i altres coses que denoten els miracles que Nostra Senyora feia i fa cada dia pels que devotament se li encomanen i tenen fe en les seves obres. Al mig del claustre hi ha una gran cisterna, com altre dues que hi ha a la casa, perquè la muntanya és molt seca. I sembla que ho és perquè, en ser de pedra tan massissa. l'aigua no troba camí per sorgir, com en altres serres.

Des d'aquest claustre s'entra a l'església, que és molt petita i obscura, i a més molt ocupada de ciris i làmpades que la fan encara més petita, i d'aquestes làmpades de plata en vaig comptar noranta-tres. D'aquestes, n'hi ha quaranta d'enceses sempre, i les altres s'encenen les festes. Em van dir que n'hi havia més o menys perquè quan els cal les aprofiten, de tantes que en tenen, perquè cada dia els en donen alguns prínceps i senyors devots. Hi ha quaranta ciris, que més aviat semblen bastons, i molts pesen 25 quintars de cera, i són ofrenes d'algunes parròquies del país, i quan vénen en processó a la casa en certs dies de l'any, refan els ciris que troben gastats, de tal manera que mai no en falten ni s'acaben de gastar. I és una casa que fa molta devoció perquè té poca claror i moltes làmpades enceses.

La imatge de Nostra Senyora està al mig del retaule de l'altar major, amb el seu fill preciós a la falda, és negra i la fisonomia del rostre expressa certa majestat que provoca

als cors la devoció i causa molta dolçor espiritual als que la miren, considerant qui és ella. No se sap la raó per la que la van posar a la muntanya on la van trobar. Però és de creure que la van amagar algunes persones en aquella cova fugint dels moros, quan van entrar a Catalunya [...]. D'aquesta imatge i de la muntanya de Montserrat va prendre el monestir l'ensenya, en la que el nen Jesús té una serra a la mà, que talla aquells cingles, perquè Montserrat en llengua catalana vol dir muntanya serrada, que és com es mostren les roques i els cingles en les divisions que tenen.

Les habitacions de la casa són bones, però no tant que calgui gastar temps a escriure-les. Hi ha moltes relíquies i molta plata, i un hort que envolta gran part del monestir, on hi ha molts xiprers i altres arbres i algunes hortalisses, i és estret perquè l'abrupte de la terra no dóna per més. Al costat de la porta del monestir hi ha les cases dels oficis i dels servidors, i l'hospital, que com vaig dir estava assolat, però ja es pensava en la restauració.

Per la part del nord hi ha una escala feta a pic a la mateixa roca, per on pugen a les ermites que estan situades al més alt de la muntanya; són dotze, on hi viuen ermitans que fan una vida molt santa, vestits de drap gruixut sense camisa, només alguns que són frares del monestir porten hàbit de Sant Benet. Aquests ermitans, quan arriben a una d'aquestes ermites, és una gran mercè que els fa la casa després d'haver-la servit deu o dotze anys, i encara han d'esperar que es buidi, tan agradable és habitar aquells estatges als homes que tenen coneixement dels enganys i les vanitats del món.

Aquesta escala és tan costeruda, que veient de fora l'interior dels llocs pels que va pujant, no sembla possible poder fer-ho. On no s'ha pogut llaurar la pedra, està feta per artifici de fusta, i l'emperadriu dona Isabel, que Déu tingui a la seva glòria, hi va pujar (segons em van dir els frares), i va visitar les tres primeres ermites. És una de les coses d'aquest paratge que més cal veure, pels indrets on algunes estan situades. I és cert que espanta tant el lloc, que si moltes persones no les haguessin vist, jo no gosaria senyalar el que explicaré d'elles, però parlaré amb gosadia, com a testimoni. I no ho dic per les que estan als pics més alts de les roques, com la nostra *Senhora da Pena* a Sintra, que no causen tanta admiració; sinó per les que estan posades enmig de les esmentades roques, com nius d'orenetes enganxades al mig d'una torre molt alta, que així semblen als que des de fora les veuen, i no se una altre manera de comparar-ho. Aquestes roques, pugen per sobre de les ermites a molt gran altura, i tenen a prop espantosos barrancs que els ulls tot just podien arribar al fons.

Les ermites estan com penjades a l'aire, enganxades a aquells grans pics a força d'artifici, i s'hi puja per escales fetes a la roca esmentada, en algunes parts de pedra, en altres de fusta, i on no encaixaven van fer ponts, que vistos de fora fan por als que hi van amb la intenció de pujar a un lloc tan alt, i això perquè semblen tan febles que els pot tombar poca força de vent. Les ermites son tan petites que només sembla que hi cap un petit oratori per dues o tres persones; però després es canvia d'opinió, perquè tenen oratori, refectori, habitació, estudi, cisterna, jardí i algunes, església i un oratori particular, amb patis i porxos

molt admirables, tot molt ben treballat de pedra, calç o rajoles, amb bons retaules, bones vidrieres i bons frisos, amb molta perfecció i neteja.

Em van dir que no es feia una ermita sense una despesa de més de mil cinc-cents creuats, per la dificultat de portar els materials de l'obra a uns llocs tan alts i amb tan de treball pujar-hi, i que la de Sant Jeroni, situada a la part més alta de la serra, va costar tres mil cinc-cents ducats. Les ermites són proveïdes cada vuit dies de tot el necessari per a la seva manutenció, i també tenen sempre vi en abundància, bescuit tendre, fruites i altres coses per tal de convidar als pelegrins que els visiten, i és cert que el trajecte és tal que si no fos per això, malament es podria resistir l'esforç de camins tan fragosos.

La primera ermita que es visita sortint del monestir i pujant la gran i costeruda escala de la que ja he fet esment, és Sant Dimas, el Bon Lladre. L'ermità es diu fra Joan, natural de Tarragona, de seixanta anys i fa vint-i-cinc que està en aquesta ermita. La segona es diu Santa Creu o Santa Elena. L'ermità és castellà, natural de Castromocho, a Tierra de Campos. Es diu fra Pedro, fa trenta-nou anys que s'hi està i és un home de més de seixanta anys. [...] La tercera es diu la Trinitat, i l'ermità és fra Dionisio, natural de la ciutat de Plasencia, i té cura dels ermitans, diu missa i els aconsella; és frare del monestir i fa un any que és a l'ermita i trenta-cinc que és frare. La quarta es diu Sant Benet, i l'ermità es fra Miguel, natural de Frias, al costat de Biscaia, i fa cinc anys que s'hi està. La cinquena es diu el Salvador, i l'ermità és fra Lorenzo, natural de Cáceres, i fa divuit anys que s'hi està. La sisena, Sant

Antoni, i l'ermità es diu fra Joan, natural d'Oña, i fa divuit anys que hi viu.

La setena és la de Sant Joan Baptista. L'ermità es diu fra Benito Tocos, és un noble napolità que va ser gentilhome de boca de l'emperador, un jove de trenta-tres anys, lletrat i frare del monestir. Va fer professió en ocasió de la vinguda de l'emperador a Montserrat, i per la seva intercessió i favor li van donar l'ermita a perpetuïtat, el que fins aleshores no s'havia concedit a cap religiós. El cert és que de la seva manera de parlar i aspecte magra em va semblar un home ben resolt sobre la vanitat del món, i que la va merèixer, per la gràcia de Déu, i va deixar la casa de l'emperador per prendre-la. Al monestir em van dir que hi deixarà mil cinc-cents ducats de renda, i em van explicar senyals del seu gran esperit. Es va mostrar molt consolat amb la meva visita, per estar situat en una part on hi van poques persones a causa de l'aspre de la terra, i jo em vaig arriscar per les notícies que tenia d'aquest religiós. Té el seu estudi ple de volums sagrats, i l'ermita voltada de roques i arbres plantats, que, en la seva fantasia erudita, representen l'erm del benaurat Sant Jeroni. I sembla que el silenci perpetu d'aquest indret solitari clama: *Omnis caro pnum, perquè allí Omnia muta, omnia sunt deserta, ostentant omnia lethu*.

En aquests llocs sants no hi ha cap soroll que eviti l'observació de les coses espirituals, només les veus atabaladores i rústiques dels gralls, que fan companyia als ermitans; i no crec que siguin del tot inútils, perquè el soroll bàrbar de les seves veus té una certa eficàcia, més de la que es pot dir, en els cors que s'eleven en l'estimació de les

meravelloses obres de Déu, com deia fra Egidi, deixeble de Seràfic, pare de Sant Francesc, que el cantar dels gralls l'advertia sobre el que calia fer en aquest món per assolir la glòria de l'altre.

No és sense motiu que aquesta muntanya té el nom de Cambra Angelical, perquè ho sembla als que la veuen, especialment quan de dins de les ombrívoles penyes puja un home que ve al camí a rebre als que van a visitar la seva casa, amb un vestit vermellós i la carn consumida, sostenint els membres en un bordó mal fet, de manera que sembla un Elias o un Sant Joan Baptista o qualsevol dels altres profetes. *In solitudinibus errantes inmelotis et in pellibus caprinis. S*ón la veritable mel de la pedra, l'oli del còdol dur, els ciutadans de la pàtria celestial. De fet, no hi ha cap cor tant insensible que veient aquestes roques no vulgui fer-hi l'habitació en companyia dels servents de Déu. I així, segons tinc entès, passa amb a la majoria dels homes, que se'n van d'aquí amb aquests desitjos.

Aquests ermitans, la major part del temps no tenen cap altra comunicació que no sigui amb Déu per mitjà de la pregària, i amb els seus llibres, que recullen la doctrina santa. I després amb els ocellets, que estan escampats per aquelles arbredes fragoses, mengen a les seves mans al so d'un xiulet, i dels que d'alguna manera reben consol espiritual. També tenen jardins on planten alguns arbres i crien herbes, que els ajuden a sustentar la vida eremítica i no és un lleure perjudicial a la seva ànima. I com que la vida solitària és molt perillosa, als que van passar per moltes temptacions no els manca comunicació, quan la volen, sota la disciplina dels mestres espirituals i amb els frares del

monestir, que per esplai van a entretenir-se moltes vegades a aquestes ermites. Els ermitans canvien d'ermita per successió i mort d'altres, perquè als més vells els donen les més properes al monestir. Tornant a Sant Benet, vaig estar-hi per espai d'una hora, i pel que vaig saber d'ell en aquest poc temps em va semblar que era certa la fama de la seva vida, i feia dos anys que residia a l'ermita. Quan ens en vam acomiadar d'ell, amb paraules fervoroses i devotes, van caure moltes llàgrimes a tots els que m'acompanyaven, que van durar una bona estona, mentre que va durar la conversa sobre la vida d'aquest religiós.

La vuitena és Sant Onofre i l'ermità es diu fra Pedro, natural de Burgos, i fa dos anys que viu en aquesta ermita. La novena és la de la Magdalena i l'ermità es diu fra Bartomeu, de Tolos, és castellà i monjo de missa, i fa dos anys que s'hi està. La desena és la de Santa Caterina, i l'ermità es diu fra Pedro, és gallec i natural de Monforte, un lloc al costat d'Ourense, fa set anys que és a l'ermita i és monjo de missa. L'onzena és Santiago i l'ermità es diu fra Domingo, és aragonès de naixença i fa sis anys que hi resideix. La dotzena està dedicada a Sant Jeroni, i no la vaig veure per estar massa allunyada i faltar-me temps, perquè si em desviava del camí, per anar-hi, no arribaria al monestir fins l'endemà.

Hi ha una altra ermita que es diu Santa Anna, que no segueix la numeració de les altres habitades, per ser la seva parròquia, on els ermitans van a sentir missa els diumenges i altres festes, excepte nadal, pasqua i pentecosta, quan tenen obligació d'anar al monestir. En aquesta ermita fan capítol cada mes. En totes hi ha disposició per cele-

brar quan volen, per a això toquen una campana i els més propers en escoltar-la hi van a sentir missa; només els diumenges i festes tenen obligació de sentir missa en aquesta ermita de Santa Anna, com tinc dit, en la que hi ha un ermità anomenat fra Lorenzo, natural del bisbat de Conca, i fa dotze anys que hi resideix. A més d'aquestes ermites habitades, n'hi ha una de petita a la invocació de Sant Miquel, a mitja llegua del monestir, que no té servei d'ermità, i que no vaig veure, ni tampoc la cova on va ser trobada la Verge Nostra Senyora, per no tenir temps, que també és a una altra mitja llegua del monestir.

En aquesta muntanya hi ha una partició que comença a l'ermita de Sant Jeroni, per un rierol que es forma a l'hivern de les aigües de les serres, que la talla pel mig; la meitat és del bisbat de Barcelona i l'altra del bisbat de Vic. Els ermitans estan sotmesos a Montserrat, i l'abat i els religiosos són súbdits de l'abat de Sant Benet de Valladolid, que és el general de l'ordre de Sant Benet, de l'observança als regnes de Castella i Aragó. [...]

La renda de la casa és molt poca en comparació del que gasten cada any, perquè no passa, segons em van dir, de tres mil ducats, i que si no tinguessin més almoines no n'hi hauria prou per pagar el carro dels queviures. Sempre hi ha cinquanta frares i dues-centes cinquanta persones, amb oficials i servidors, a més dels pelegrins que vénen al llarg de l'any, que reben de manera gratuïta estada per tres dies, i pa, vi, oli, vinagre, sal i llenya, i les provisions necessàries per al servei i bon hostalatge de les persones. La carn, palla i ordi la venen per diners a bon preu. Als pobres els donen tot per amor de Déu, però només pels

tres dies. A més de les cavalcadures de cadira, que són per als factors i oficials que van a demanar almoines i negociar propietats per molts indrets, tenen més de vuitanta mules molt boniques, que no serveixen per altra cosa sinó de portar les provisions i les coses necessàries. [...]

Tinc per molt cert, com enrere vaig dir parlant de les despeses de Nostra Senyora de Guadalupe, que aquesta casa es sustenta gairebé miraculosament. I així ho creuen els frares i afirmen que ho van veure per experiència en molts anys d'esterilitat, en els que mai no es va sentir a faltar res, ni cap diferència dels anys fèrtils, sinó que van créixer les provisions en molta abundància, sense que els sacerdots i procuradors de la casa sabessin donar raó d'on venien, i així ho tenen escrit per memòria als seus llibres, en els que també es llegeix que ni lladres, ni altres malfactors van venir a aquesta casa per fer algun robatori o ofensa als religiosos, i que Nostre Senyor sempre els va guardar d'aquests i d'altres perills.

Els oficis divins els celebren amb molta perfecció. Cada dia, una hora abans d'alba es diu als pelegrins una missa cantada de la Mare de Déu, que oficien els joves del cor; i un home té l'encàrrec de trucar als pelegrins a les portes de les habitacions on estan allotjats.

A la casa hi ha un llibre on estan escrits els miracles i diversos esdeveniments que la Mare de Déu ha fet als que s'hi van encomanar devotament. Perdoneu-me els curiosos si no he acomplert totes les coses d'aquesta muntanya i monestir, perquè la urgència del camí no em va donar lloc a saber-ne més. De Montserrat a Collbató hi ha una baixada molt aspre d'una llegua, el camí fa set voltes i hi

ha set creus de pedra en certs passos, amb els goigs de la Mare de Déu esculpits a un costat i les angoixes de l'altra, molt ben gravades, amb un cobert armat sobre quatre columnes de pedra i folrat per sobre de planxes de plom, per causa dels vents que en aquesta muntanya bufen amb gran fúria, i serveixen de senyals per indicar el camí als pelegrins, a més de donar molta majestat a la romeria i moure la devoció als que van per aquell camí.

Pedro de Medina (1548) [28]

La famosísima montaña de Montserrat está situada casi en el medio del principado de Cataluña, a siete leguas de Barcelona, a la parte del norte. En derredor de esta montaña hay muchas villas y lugares y alcarías, todos del monesterio. Esta montaña está por sí sola, aunque está cercada de otras muchas montañas y de la mayor altura della se parecen las montañas de Mallorca, Menorca e Ybiza, que están de allí más de sesenta leguas, como si estuviesen cerca. Tiene en circuito esta sola montaña cuatro leguas. A esta montaña cerca un rio llamado Lobregat, que entra en la mar por junto a Barcelona. Es tan alta esta montaña y pedregosa, que parecen sus riscos ser nubes puestas en el aire cerca del cielo de la luna; y aunque en la subida a ella da gran trabajo, quitase con el deleite de mirar y contemplar su orden y compostura. Es cosa maravillosa ver entre

[28] Pedro de Medina. *Libro de grandezas y cosas memorables de España* (Sevilla, 1548).

estos riscos y piedras las frescuras y arboledas que hay, que no parecen sino unos muy compuestos jardines; parecen los riscos y peñas tan hermosos como si se mirase una ciudad edificada en gran altura, muy cercada de torres y murallas y barbacanas en torno. En el medio y lo más alto desta montaña se hace un valle que deciende hasta dar en el dicho rio, por medio del cual pasa un arroyo.

Este valle es dividido por dos cerros a lomos desta montaña, en los cuales están situadas doce hermitas en diversos lugares, en cada parte seis. En lo más alto es la hermita de san Hierónimo y cuando hombre está en esta hermita parece que señorea la mitad del mundo con muy deleitable vista. Media legua de esta hermita hacia abajo es la hermita de la Magdalena, y de aquí se mira el monesterio y, aunque está el monesterio media legua de camino, se oyen hablar las gentes que en él están como si estuviesen cerca. Un poco abajo está le hermita de San Onofre. La cuarta de San Juan; la quinta de Santa Catalina; la sexta de Santiago, la cual es más de media legua del monesterio; y se oyen las horas y órganos de la iglesia del monesterio; cerca de esta hermita está la capilla de san Miguel. Cuanto un tiro de ballesta desta capilla, en unos grandes despeñaderos, es la cueva donde fue hallada la bendita imagen de la madre de Dios Nuestra Señora de Monserrat, que hoy está en el altar mayor de su iglesia. La séptima hermita se dice San Antón; la octava, San Salvador, la cual tiene sobre sí la peña viva de más de mil varas de altura, que le parece cimborio o chapitel. La novena, San Benito; la décima Santa Ana. En esta hermita se juntan todos los hermitaños de las otras las pascuas y fiestas

principales, y confiesan y comulgan y oyen misa con mucha devoción; lo cual acabado, con gran honestidad y silencio se vuelven a sus hermitas. Cerca de esta hermita hay arboledas nacidas por sí, que todo el año están verdes. La décima hermita se dice la Trinidad, es bien edificada y muy apacible. La undécima, Santa Cruz, esta es la más cercana del monesterio. La duodécima es del Buen Ladrón llamado Dimas, en esta reside el vicario que confiesa y comulga a los dichos monjes. Cada una de estas hermitas tiene una iglesia pequeña muy adornada, con su altar y aderezo para decir misa. Todos estos hermitaños reciben todas las cosas necesarias para su sustentación del dicho monesterio.

La invención de la santa imagen de la gloriosa virgen María Nuestra Señora fue en esta manera, según que en el dicho monesterio se halla escrito. Siete mochachos del lugar de Monistrol, que es al pie de Monserrat, guardando sus ganados en la dicha montaña, algunos sábados en la tarde vían abajar lumbres del cielo encendidas y entraban en una cueba de la dicha montana, y después oían muy suaves cantos dentro en la dicha cueva; y estos mozos contáronlo a sus padres, y sus padres probaron la dicha visión y hallando ser verdadera, denunciaronlo al rector de Auilesa [Olesa], que venía los domingos a decir misa aquel pueblo. Este rector era muy devoto de nuestro señor Jesucristo y de su bendita madre; y probó cuatro sábados en la tarde la dicha visión, y halló ser verdadera y vio la claridad de las lumbres que bajaban a la dicha cueva; y sintió la melodía de los cantos que allí eran. Pero él ni otro no osaban llegar allá; y por esto el dicho rector lo denun-

ció al obispo de Manresa, que entonces allí lo había; y el dicho obispo, con algunos devotos clérigos y con el dicho rector y otras algunas personas, el sábado siguiente, a la hora de la oración, vinieron al dicho lugar cerca de la cueva y vieron claramente gran lumbre que bajaba del cielo y metiose en la cueva; y después sintieron grandes músicas y melodías de cantos de ángeles, que duró hasta la media noche. Por lo cual el obispo y su clerecía y los que con él estaban, fueron muy maravillados y muy alegres de la dicha visión. Otro día, domingo, ordenaron cómo pudiesen llegar a la dicha cueva y, siguiendo esto, el obispo hizo traer muchas hachas, cirios y luminarias, y con gran devoción él, con algunos clérigos, subió a la cueva en la cual había tan gran fragancia que, aunque todos los buenos olores terrenales fueran allí juntos, no se le pudieran comparar; y dentro en la dicha cueva hallaron la imagen de la gloriosa virgen María, que hoy día está en el altar mayor de la iglesia de Nuestra Señora de Monserrat; la cual imagen en ningún tiempo se ha podido saber de dónde fue venida ni quien la metió dentro de la dicha cueva. El dicho obispo, con las rodillas desnudas en tierra, haciendo oración a nuestro Señor y a su bendita y gloriosa Madre, dándoles gracias por el tesoro de inestimable precio que había hallado, y con gran gran devoción el obispo sacó la imagen de la cueva; y queriéndola llevar a la iglesia de Manresa, cuando el obispo y los otros fueron en el lugar de agora está la iglesia de Nuestra Señora de Monserrat, no pudieron ir adelante ni atrás, ni pudieron mover la imagen de aquel lugar. El obispo, movido por divina inspiración, votó de edificar allí una iglesia y capilla, don-

de la sagrada imagen estuviese; y al rector prometió de mientras viniese hacer en ella residencia y así fue fecho.

Delante de esta imagen de la gloriosa reina de los ángeles hay gran número de lámparas de plata, muchas dellas contino arden; y junto a las rejas de la capilla están más de cuarenta cirios muy grandes, de los cuales muchos hay que pesan a cien arrobas y ochenta arrobas y a sesenta arrobas; en los cuales están puesto unos rétulos de pergamino, con los nombres de los lugares o perrochias donde son. Los cuales lugares vienen en cada año en procesión a esta bendita y santa casa; y renuevan sus cirios de los que han quemado aquel año, en lo que han ardido en las fiestas principales que se encienden. Hay tantas señales y diversas pinturas en esta santa iglesia, y bultos en palo, cera, y tablas de milagros que la virgen María de Monserrat ha fecho, que no hay hombre que lo vea que en gran manera no se admire y espante. Hay cadenas muy gruesas, grillones muy fieros y espantosos; muy fuertes bretes de hierro, que han dejado muchos hombres y mujeres que Nuestra Señora ha librado de captiverio y prisiones y cárceles que estaban. Hay muchas mortajas de muchos que después de muertos fueron resucitados. Hay muchas naos de madera y pintadas que de las fonduras y golpes de la mar y de sus terribles tormentas desahuciados de sus vidas, fueron libres y puestos súbitamente en puerto de salvación. Hay muchos hombres y mujeres pintados a los pies de horribles y feroces animales, que los tenían al punto de la muerte y por invocación de tan alta señora fueron súbitamente libres. Hay muchos hombres y mujeres de bulto en palo y cera y pintados con señales de

mortajas, golpes y heridas de espada y lanza y ballesta y tiros de pólvora, los cuales tienen las dichas armas travesadas, unos de los pechos a las espaldas, otros de hombro a hombro, otros de costado a costado, otros que les pasan por las tetillas y corazón; otros que los tienen clavados los brazos y otros ambas las piernas, otros travesada la cabeza de los ojos al cogote, y de un oído a otro, otros de la frente al pescuezo, otros las tripas de fuera travesadas, los cuales milagrosamente por Nuestra Señora de Monserrat fueron libres. Hay así mismo en esta santa iglesia muchos carretones, muletas, bordones de enfermos, leprosos, cojos, tullidos, mancos, ciegos, que por la invocación de esta alta reina del Cielo enteramente libres y sanos de las tales enfermedades.

Charles Estienne (1552) [29]

Maupertuys [Pertús], passage dangereux; Lonchere [Jonquera]; Figuieres [Figueres]; Chasftillon [Castelló d'Empúries]; Saict Pierre le Pescheur [Sant Pere Pescador]; Beaucaire [Bellcaire d'Empordà], sur montaigne; Mont gris [Torroella de Montgrí]; la ville de Pallas [Pals]; Palla frige [Palafrugell]; Palamosa [Palamós], port de mer; Sainct Feslio [San Feliu de Guíxols]; Tossa; Lorette [Lloret]; Blava [Blanes], port de mer; Matalon [Mataró]; Mon-

[29] Charles Estienne. *Les voyages de plusieurs endroits de France et encores de la terre Saincte, d'Espaigne, d'Italie, at autres pays* (Paris, 1552). Notem que el trajecte el coneix per la crònica de Fontana.

talaigre [Montalegre], priore de chartreux; Sainct Hierosme [Sant Jeroni de la Murtra], aultre priore; Barselone, ville riche, port de mer, anciennement Barcinona; Sainct Hierosme le petit [Sant Jeroni de la Vall d'Hebron]; Sainct Colgat [Sant Cugat del Vallès]; la Terrasse [Terrassa]; Monestarol [Monistrol]; Montserrat abb. Haulte et fascheuse montaigne que lon voie bien loing.

Segismondo Cavalli (1567) [30]

Sortint de Martorell, vam travessar el riu Anoia a peu, tot i que hi ha un pont de fusta a prop, el que indica que de vegades creix molt. Vam deixar a l'esquerra el camí directe a Igualada i vam agafar el de la dreta cap al nord, pujant per uns quants turons més adequats per a la producció de vi i fruita que de blat. A set milles vam trobar un poble molt més bonic, més gran i més civilitzat que Martorell, anomenat vila de Montserrat [Collbató]. A dues milles d'aquest poble comença la pujada d'una alta muntanya de manera bastant còmoda, ja que al llarg dels anys s'hi han fet camins en forma de revolts perquè d'altre manera seria impossible pujar-hi, sobretot a cavall. Aquesta pujada és de quatre milles i després es troba el monestir, situat a la part sud-est, on hi ha frares de l'orde de Sant Benet. A l'església hi ha una Mare de Déu molt famosa i miraculosa, a la que s'acosta molta gent, i els frares donen pa i vi

[30] [Lunardo Otthobon] «Viaggio di Spagna de Segismondo Cavalli, ambasciatore». Ed. José Aliaga Girbes. *Anthologica Annua*, 16 (Roma,1968).

durant tres dies. La fàbrica del monestir i l'església no és ni bonica ni gran, però és força honorable per estar situada en aquest al lloc. Del monestir fins al cim de la muntanya, on hi ha algunes cel·les d'ermitans, hi ha un camí llarg i molt costerut, que vam deixar per a una altra ocasió. Després de dinar, vam marxar del monestir.

Philippe de Caverel (1582) [31]

El camí per superar aquesta massa, abrupta per tots costats i tallada en precipicis, és molt dificultós; i cal pujar fent voltes i revolts, ara per un penya-segat, ara per un altre al costat de migdia, i al final baixar per anar al monestir construït en una plana a la zona oriental, en part natural i en part artificial, estesa com la falda de la muntanya, al bell mig del seu vessant. El monestir queda lluny del cim rocallós i deshabitat [...] i al davant hi ha un carrer prou gran amb diversos edificis que depenen del monestir. No només hi ha els necessaris per evitar que els religiosos surtin del monestir, sinó que també n'hi ha molts d'altres, tant dins del recinte com a l'entrada, on reben els pelegrins ordinaris i els senyors, gentilhomes, comtes, prínceps i reis.

L'església no és gaire gran i és més fosca del que és habitual a Espanya. Això pot ser degut al fet que s'hagi bus-

[31] *Ambassade en Espagne et en Portugal (en 1582), de R.P. en Dieu, Dom Jean Sarrazín, abbé de St.Vaast* [...] *par Philippe de Caverel, religieux de St.Vaast* (Arras, 1860).

cat deliberadament la foscor per evitar les distraccions, o al fet que no hi hagi artesans tant hàbils com els dels Països Baixos, o que aquest tipus de construcció sigui més adequada per retenir la frescor, o per qualsevol altra causa, raonable o no. Els inicis de la nova construcció fan pensar que la forma actual no és del tot satisfactòria. No sé si hi ha hagut alguna altra raó per al canvi, a més de la novetat, perquè cada segle té la seva manera de fer, de dir i de construir, i el que un segle troba bo sovint canvia en el següent.

L'oratori dels religiosos, com és habitual a Espanya, es troba al final de la nau, amb l'altar principal mirant de cara, tancat en una capella on hi ha la imatge tan famosa de la Verge sagrada, que no destaca ni per la seva mida, ni pels seus trets, ni per la seva pintura. Potser Déu vol fernos entendre que la gràcia només depèn d'ell mateix i de la intercessió de la Santa Verge Mare, i aquí es pot aplicar molt bé el vers del salm: *omnis gloria ejus filiae regis ab intus*. Tot i això, no falten rics vestits de tot tipus de seda, tela d'or o de plata, tant per enriquir la imatge com per servir als ornaments dels ministres de l'altar. Personatges virtuosos han volgut mostrar la seva devoció a la Santa Verge, o bé agrair els favors rebuts per la seva intercessió. Altres, amb el mateix objectiu, han donat una part important dels seus ingressos al monestir, per tal que els religiosos puguin rebre i tractar be, a càrrec seu i durant els tres primers dies de la seva arribada, els pelegrins de qualsevol qualitat que siguin i en tan gran nombre com puguin. No obstant, hi ha un tronc a l'església on cadascú pot posar el

que li sembli bé donar sense haver de fer cap compte de la despesa.

Els llocs i edificis del monestir mostren que aquesta liberalitat manté més les coses que no les destrueix. Els edificis són espaiosos i ben conservats, sobretot als voltants de l'església, on hi ha diverses galeries i sales adornades amb pintures, especialment de naus i barcos que lluiten contra la tempesta, diversos trossos de fusta de barcos trencats, cadenes i altres ferros de presoners, una infinitat d'imatges de cera que serveixen de testimonis certs dels miracles que es fan diàriament, seguint l'exemple de l'antiga església, sota la invocació de la Santa Verge, que aquí és especialment venerada. Però els llocs destinats als religiosos estan construïts encara més ricament i adornats amb elegància, ja sigui el dormitori, el refectori, el capítol, el claustre i altres galeries, o bé algunes capelles i oratoris situats en diversos indrets fora de l'edifici de l'església. Cada un d'aquests indrets està molt adornat amb abundants tapissos i treballs de fusteria, talles, estàtues i pintures. Es poden veure al terra d'una sola galeria centenars d'efígies de sants religiosos que serveixen molt bé per a la pietat, com a exemple viu dels personatges virtuosos que hi ha representats. La biblioteca també té un lloc molt còmode, orientat a propòsit a l'est, i està plena de molts llibres bons. El lloc per atendre i curar els malalts també té el seu espai, i la farmàcia no n'és gaire lluny i abunda en tota mena de medicaments. Per resumir, poc o res no falta del que pugui servir a un lloc com aquest per mantenir millor la disciplina monàstica i la cura necessària del cos, amb una ordre i netedat gairebé curioses. [...]

[A causa de l'exemple pietós de Fra Garí] moltes persones van voler imitar aquesta gran pietat, i estudiant la seva manera de fer es van retirar a aquests llocs solitaris, especialment als voltants d'on el bon pare havia aixecat una capella i col·locat la imatge de la Verge Sagrada, que havia trobat a terra i és la mateixa que encara s'honora al monestir. Això ha continuat des de llavors i amb tant d'èxit que el monestir s'ha convertit en un lloc gran i cèlebre, on viuen uns cinquanta religiosos, estudiosos imitadors de la santedat i perfecció del nostre pare Sant Benet. Tanta força té la pietat d'un home fet cèlebre pels miracles! A més del monestir i dels religiosos que hi fan l'ofici diví, ja sigui que alguns hagin desitjat assemblar-se més de prop al sant home, ja sigui que la vida conventual esdevingui el veritable aprenentatge i escola de la solitud, s'han construït tretze ermitatges per sobre del monestir, a la mateixa muntanya, on la natura havia deixat algun lloc menys costerut per plantar i adherir alguna caseta, trobant-se en cadascuna un bon pare, en la seva majoria no prevere, triat i exercitat abans a l'escola del monestir.

Qui es troba pels voltants d'aquests indrets, admira primer els camins tan estranys per qui hi arriba, que amb prou feines es pot pensar com algú s'ha pres la molèstia de cisallar-ne uns sobre les roques i penjar els altres entre ells tan a prop dels precipicis, que els que no tenen bon cap no hi tenen res a fer, tot i que es diu que hi ha un camí més llarg, però més fàcil, per on una mula porta, en dies normals, el menjar als ermitans. Després, avançant, s’admiren les noves altures i en especial les columnes altes i gruixudes de roques que s'enfilen del cim, i s'eleven su-

perbes sobre els núvols. I un s'espanta en descobrir tant de territori, tan gran extensió de mar i tants indrets [...].

Finalment, s'admira i es lloa Déu, quan es considera aquesta muntanya admirable i impertorbable contra tants vents, pluges i tempestes, sotmesa a la gran humilitat dels bons pares, ells mateixos admirables al bell mig de les cavitats i dins dels extensos vessants, disfrutant-ne com una estada segura, estable, assentada i pacífica. [...] Des de la terra ferma, des dels llocs més elevats i més segurs, la disposició del camí m'ordena baixar cap a llocs on només hi ha inestabilitat; una representació d'abismes i profunditats tan properes que només el gruix de tres dits de fusta em dificulta d'anar-les a veure.

Henrique Cock (1585) [32]

El dissabte següent, 25 de maig [1585], com que no es feia res al palau, vaig aconseguint permís per anar a Montserrat, per complir la meva devoció, i vaig pujar a cavall la muntanya, que es troba a set llegües de Barcelona, en direcció al solstici d'hivern. El camí ens va portar per Martorell, per on havíem vingut, i després per Esparreguera i Collbató fins al peu de la muntanya, i d'allà al monestir hi ha una llegua de pujada. La nit vam descansar en habitacions raonables, ja que en arribar se li assigna a cadascú la

[32] *Relación del viaje hecho por Felipe II, en 1585, a Zaragoza, Barcelona y Valencia, escrita por Henrique Cock* (Madrid, 1876). Alfredo Alvar Ezquerra. Enrique Cock. *Humanista, corógrafo de Madrid, cronista de los archeros reales* (2011).

seva, on té llit, taula i els mobles necessaris. L'endemà, 26 de maig, després de sentir missa, ens vam preparar per veure els ermitans, on vam passar el dia sencer.

Aquesta muntanya sagrada de la Nostra Senyora es diu Serrat, perquè els seus cims semblen dividits amb una serra. Està situada als pobles laietans, no gaire lluny, com hem dit, de Barcelona. El seu cim està a dues llegües de la base, al mig hi ha el monestir edificat en una plana, i a primera vista sembla molt estèril, sense camí i deserta, però complau amb delit i també espanta a qualsevol persona que examini els seus racons. El riu Llobregat rega la base oriental junt a un poble de la seva jurisdicció, que es diu Monistrol, al camí de Girona. A l'oest de la muntanya, a tres llegües, hi ha la vila d'Igualada i al nord la ciutat de Manresa. La muntanya està apartada de totes les altres muntanyes i no es barreja amb cap altra.

El monestir que hi ha al mig és de l'ordre de Sant Benet, i és una casa preciosa i té una biblioteca, refectori i altres edificis públics de bon veure. L'abat té jurisdicció espiritual i temporal en alguns pobles de la comarca. Hi ha abundància de les provisions necessàries per a la vida humana; també d’estris de casa i allotjaments, perquè tant als rics com als pobres que s’acosten a la Nostra Senyora, se'ls dóna el necessari de les almoines rebudes per liberalitat dels fidels, i els que reben totes les coses de franc, no tenen por de repartir-les de franc.

La devoció o peregrinació va començar en temps de Guifré el Pilós, el primer comte de Barcelona que regia la terra. Aleshores, vivia en aquesta muntanya, fent penitència, l’ermità fra Joan Garí, molt conegut per la seva bona

vida i obres, i envejat del diable, enemic del gènere humà, que va buscar la manera d'enganyar el bon home. Tenia el comte una filla casadora endimoniada, per consells va consentir portar-la a fra Joan Garí perquè la lliurés del dimoni amb les seves oracions. L'home sant, després de cinc o sis dies, no podent resistir la forta temptació, ajudat i instigat pel diable, que en forma d'ermità venia cada dia a parlar amb ell, aviciant primer la donzella després la va matar i sepultar, i al cap dels nou dies que havia d'estar amb ell la va negar, tot jurant al seu pare que havia marxat, de manera que després de l'estupre i l'homicidi hi va afegir la mentida.

El comte i els seus criats, creient les paraules de l'ermità i no trobant la seva filla, va marxar molt desconsolat. Garí, mogut pel remordiment i amb el cor adolorit, va reviure, i buscant penitència se'n va anar a Roma a confessar tan greu delicte al pontífex i aconseguir una saludable penitència. Li va ser donada sempre que anés caminant per terra amb els peus i les mans fins que un nen de quatre mesos li digués que els seus pecats li eren perdonats. Va tornar a la dita muntanya, on vivint alguns anys va ser finalment pres pels caçadors del comte en semblar un animal i portat a Barcelona, on el van posar sota una escala com a bèstia, donant un grandíssim exemple d'obediència i humilitat. Però complerts els dies de la seva penitència, una mainadera que portava als braços el fill del comte, dit Miró, passant per ventura per allà, el nen que tenia uns quatre mesos, li va dir de sobte: *Garí, aixeca't, Déu t'ha perdonat*. Al sentir-ho es va aixecar de seguida i va confessar en públic el delicte que havia comès, i va explicar al

comte com havia estat i va obtenir el seu perdó amb la condició que mostrés el lloc on havia enterrat la seva filla. Quan hi van arribar, traient la terra i les pedres amb què estava coberta, ella va despertar com qui surt d'un son pesat, i va confirmar el que s'havia dit amb aquest miracle, afirmant amb molta constància que pels mèrits de la Verge Maria havia quedat lliure de la mort.

Mentre això passava a Barcelona, uns pastors de bestiar que guardaven els seus ramats al peu d'aquesta serra, veien cada dissabte baixar una gran quantitat de llums del cel, i sentien la melodia meravellosa d'un cant, sense saber què era; quan ho van dir als seus pares i els van portar al dit lloc, també ho van veure i sentir. Ho expliquen al rector de la seva parròquia i ell ho va manifestar al bisbe de Manresa, que reunint el clergat, va anar en processó al dit lloc, on va trobar la imatge de la Nostra Senyora amagada sota una roca, i la va posar a la capella de la muntanya, per tal que per la dita imatge la Nostra Senyora fos reverenciada. El comte, veient i sentint els dits miracles, hi va construir un monestir per la seva filla, que després es va traslladar a prop de Barcelona pels molts lladres i bandolers que hi havia, i en lloc de les monges hi va posar frares de la dita regla, que fins al dia d'avui hi viuen cantant lloances a Déu i a la Nostra Senyora, i reben amb molta benignitat tots els pelegrins que arriben a aquesta devotíssima casa. [...]

Hi ha unes estampes tallades en coure que representen la muntanya, el monestir i les ermites dels ermitans al natural. Són tretze, repartides per la muntanya i en uns llocs meravellosos, de gran devoció, amb horts, aigua i tot

el que més convé per a la solitud. La primera ermita està sobre del monestir, en una roca penjada, i està consagrada a Sant Dimas el bon lladre, s'hi puja per sis-centes escales que estan dins d'unes roques; al davant hi ha la de Santa Creu o Santa Helena, i per un bon camí es va a Sant Benet. Una mica més amunt hi ha la de la Santíssima Trinitat, pel seu lloc preciós i grandària, millor que totes les altres. Després es torna a pujar cap a Sant Salvador. Aquestes cinc ermites no estan gaire lluny una de l'altra. Deixant-les a l’esquena es puja a poc a poc a Sant Antoni i d'allà a la última, Sant Jeroni, la més enlairada de totes, edificada gairebé al cim. Al seu terme hi ha una creu de fusta a la part més alta, on hi pugen molt pocs, i si el temps és clar hi ha una vista molt bonica i es veuen molt fàcilment les illes de Mallorca i Menorca. Des de Sant Jeroni es baixa cap a una altra vessant de la serra i penya-segats, on hi ha cinc ermites més, a saber: la Magdalena, la més bonica i alta; allà hi ha properes les de Sant Onofre i Sant Joan Baptista, una mica més avall; i després es baixa a Santa Caterina. Vista aquesta, es puja per unes escales de fusta a Sant Jaume, des d'on es veu el monestir. L'última i més baixa de totes les ermites és la de Santa Anna, parròquia de totes, on els diumenges i festes vénen obligats a sentir missa.

En les festes principals baixen tots al monestir, on es confessen i combreguen. Viuen tots amb peix i fruita, i d'això se'ls proveeix cada setmana dos o tres vegades. Quan algun d'ells mor, el més antic que el segueix pot demanar l'ermita que va deixar el mort, si li sembla millor que la seva, però ha de deixar tot el que té i hereta tot el

que va deixar l'altre, i aquesta ordre la guarden tots. Obeeixen l'abat del monestir, que decideix els llocs que queden vacants; i n'hi ha molts que desitgen tenir una ermita, perquè aquella vida, a part de la solitud, és molt virtuosa, recollida i plena de regals, sense por ni cura del que portarà el dia següent.

Els noms dels ermitans que hi vivien en aquell moment eren aquests. Primer, fra Miguel Piquel, sacerdot, frare, natural de Barcelona, home vell, a Sant Dimas. Diego Sorilla, biscaí, a Santa Creu. Francisco de León, natural de Córdoba, a la Trinitat. Juan Martínez, de la diòcesi d'Ávila, de les Navas del Marqués, a Sant Benet. Jerónimo, de Granada, a Sant Salvador. Antonio Gaver, natural de Manresa, català, a Sant Antoni. Fra Juan de Fuentes, a Sant Jeroni. Juan López, a Santa Anna, parròquia de tots. Juan d'Argensola, que de soldat va venir a ser ermità, de la vila de Montblanc, a la Magdalena. Fra Josep de Reinosa, sacerdot, a Sant Onofre. Fra Isidoro de Morán, sacerdot, a Sant Joan Baptista. Gabriel Rosellón, natural de Mallorca, que estava malalt al monestir, ermità de Santa Caterina. Francisco Pérez, natural de Toledo, a Sant Jaume.

Havent vist totes les ermites, baixem al monestir per descansar fins al dia següent. Molts dels ermitans ens havien donat col·lació, pa i bon vi, formatge, raïm i altres gèneres de fruita, per tal que no caiguéssim pel camí. Una cosa que mereix ser anotada, és que els pardals prenien pinyols i trossos de pa de la mà i boca dels ermitans, així bé es pot dir d'ells: Això està fet pel Senyor i és meravellós als nostres ulls. L'endemà, fins al migdia ens van deixar veure el monestir i les relíquies, que està ple arreu de ri-

ques pintures. Tots els sants de l'orde estan pintats al refectori, i al capítol estan dibuixats i donen molt de goig al que els miren. La llibreria està ben polida i lluent i el dormitori molt net. S'edifica una nova església a la Nostra Senyora. Fora del monestir hi ha carnisseria, cavallerisses i altres cases. Entre els oficials mecànics hi ha ferrador, sabater, cirurgià i doctor, que quan cal ajuden els pobres. Hi ha a també braç de justícia seglar que té compte dels malfactors. En haver-ho vist tot, vam menjar i tornar a baixar la serra.

Giovanni Battista Confalonieri (1593) [33]

El dimecres 20 [gener), dia de Sant Sebastià, vam arribar de matinada a l'església de la Mare de Déu de Montserrat, havent fet només una llegua, però tota de pujada per la muntanya de Montserrat, que és tan alta que ningú no ho creu si no ha pujat a peu a visitar els ermitoris. Aquest monestir està situat al mig de la muntanya en forma de fortalesa, i és molt gran, ric i còmode en totes les coses. L'entrada és molt bonica, ja que s'entra a l'església per sota de certs porxos que donen accés a dues esglésies, la vella i la nova. La vella és petita, fosca i sense proporció. L'altar major està tancat amb una reixa per la que no pot entrar ningú, excepte els clergues, sota pena d'excomunió.

[33] «Viaggio di Giambattista Confalonieri da Roma a Madrid, nel 1592». *Spicilegio Vaticano di documenti inediti e rari* (Roma, 1890).

Allà hi ha la imatge de la Mare de Déu en relleu, de la mateixa forma i mida que la de la santa casa de Loreto.

El santíssim sagrament es troba al costat dret de l'altar, molt ben conservat. Tota la façana de l'altar està decorada amb escenes de la passió de Crist, amb nombroses figures de fusta daurada, i en particular de Sant Benet, ja que aquí resideixen monjos negres d'aquest ordre, tot i que vesteixen de manera diferent als nostres monjos negres de Sant Benet d'Itàlia, i no estan subjectes a ells. Davant de la imatge del santíssim sagrament cremen dia i nit cinquanta-dues làmpades de plata, totes de diversa mena i amb elaboracions de gran valor; i gairebé totes són a l'estil espanyol, és a dir, grans plats de plata amb les seves respectives cadenes, i al centre una làmpada també de plata, al mode espanyol. A tota la casa cremen també diferents classes de llums durant tot el dia i la nit, a més d'altres vint que fan un total de setanta-dos. En l’església hi ha ciris gruixuts d’una mida que un home pot abraçar, que han estat donats per diversos indrets com a ofrena.

L'església nova és molt bonica, adornada amb un tipus de marbre que es troba en aquella regió. De fet, la façana està feta amb molt disseny i elegància. Entre d'altres coses, com ara estatuetes i cornises, hi ha quatre columnes d'aquella barreja de pedra que, si sabessin polir-la i lluir-la com es fa a Itàlia, tindrien una aparença preciosa. Les capelles d'aquesta església són de grans voltes, i tots els altars estan encarats cap el costat de l'altar major, que es troba a la part alta sobre vuit o deu graons que cal pujar, i això és costum a tota Espanya o Portugal. Es traslladarà la

imatge de Nostra Senyora quan s'obtingui el permís de sa majestat catòlica.

El cor d'aquesta església està situat sobre la porta, com és costum a totes les d'Espanya, i els seus seients de fusta de noguera estan decorats amb històries, i es diu que tenen un valor de trenta mil escuts. Té dos òrgans i una biblioteca molt abundant. La sagristia també està proveïda de diversos paraments preciosos, amb brodats, brocats i altres guarniments d'or, seda i perles en gran nombre i de gran valor. Hi ha un armari amb molts vasos de plata, plens de diverses relíquies de sants molt ben conservades; i a més de molts altres vasos de plata, hi ha un calze i una copa d'or massís, i una patena de més d'un pam i mig tota de plata daurada i treballada a l'estil alemany, amb detalls minuciosos, columnes, estatuetes, piràmides i coses similars; i va ser donada a aquesta santa casa per sa majestat l'emperadriu, germana del rei Felip i filla de Carles V.

No vull deixar de dir un costum que hi ha, i és que quan el sacerdot va a l'altar li donen el calze amb la patena embolicada en un drap, a manera de bossa amb els seus cordons, i quan el sacerdot és a l'altar hi troba el corporal, la bola, el purificador (si bé algú no fa servir la mateixa bossa per a purificador) i la caixa d'hòsties, que a Espanya solen ser molt més grans que les que s'usen a Roma; i també les corones dels sacerdots són molt més grans que les d'Itàlia; i en quant a mi, quan Déu em va fer la gràcia al matí de poder celebrar en aquell santíssim altar de Nostra Senyora, em vaig trobar apurat quan em van donar el calze d'aquella manera lligat, havent-lo de portar així a l'altar.

La casa no té més de quinze mil escuts d'ingressos, i en gasta més de seixanta mil gràcies a les grans almoines que li donen. De fet, a tots els que vénen a aquest sant lloc se'ls dóna pa, vi, oli, vinagre i llit per tres dies, fins i tot en el cas de ser mil persones; i està escrit sobre la porta de la despensa, *gratis accepistis, gratis date*; i tenen cent mules de càrrega, a més de moltes terres, cases de pagès i finques.

Sobre aquesta muntanya hi ha tretze ermitoris, i el camí és inaccessible, de manera que cal enganxar-se de peus i mans com gats, i es camina més d'una llegua, que són tres milles, que ja no es parla de milles, sinó de llegües. I confesso que mai no vaig patir tanta fatiga com aquella matinada en fer la visita. L'ermitori més bonic és el de Sant Joan Baptista, que està acompanyat de moltes delícies que no es troben en cap poble gran; i en particular, el bon pare, que és persona principal i literat, i té dues cel·les plenes de llibres que seran més de mil cinc-cents volums, i cinc-cents més en té a baix al monestir on va ser abat. Té una capelleta per dir missa molt bonica i ben adornada de paraments, i tant aquesta com les dels altres ermitoris tenen indulgència tant dins com fora dels murs de Roma, només recitant tres parenostres i tres avemaries. Els ermitans baixen a l'església a combregar cada diumenge, llevat dels que diuen missa; i a cadascun d'ells se li envia el menjar al convent. Des d'aquest ermitori es descobreixen més de cent milles de l'entorn, tot desert, que no es veu ni una casa, ni tan sols una poble, i això d'aquesta banda. A les 8'30 del mateix dia 20 vam marxar de Montserrat, i a

les tres de la nit vam arribar a Igualada després de tres llegües de camí que mai no s'acabaven.

Camilo Borghese (1594) [34]

Com que la Verge santa de Montserrat està una mica allunyada de la ruta, monsenyor va voler visitar aquella santa casa. Hi va arribar el dia 6 de l'epifania, a primera hora, i aquells venerables pares, que són de l'orde de Sant Benet, ens van acollir amb una gran caritat i conforme al seu costum natural, ja que solen practicar l'hospitalitat almenys durant tres dies a tots els que hi arriben. Bona part del dia es va dedicar a veure el monestir i les altres coses notables que hi ha; en veritat, per estar situat en una muntanya tota de pedra, és cosa destacada haver-hi construït un edifici tan gran, que per la seva capacitat i bellesa es pot comparar amb qualsevol altre monestir.

La Verge és de relleu, i la seva capella és adornada al voltant de figures de la mateixa forma que representen els misteris del rosari; hi cremen contínuament moltes làmpades grandíssimes de plata, i la sagristia està enriquida amb paraments i argenteria de gran valor i en gran quantitat. Entre les altres coses boniques, hi ha una gran placa d'or treballada amb tanta artesania que la factura supera amb escreix el valor de l'or. En aquell sant monestir, a més dels monjos també hi habiten deu ermitans, que me-

[34] «Relation du voyage en Espagne de Camillo Borghese, auditeur de la chambre apostolique, en 1594». *L'Espagne au XVIe et au XVIIe siecle*. Ed. Alfred Morel-Fatio (Paris- Madrid, 1878).

nen una vida angèlica i estan escampats per la muntanya. L'origen i els miracles d'aquesta Verge santa estan impresos i els pares van donar un llibre a monsenyor, que a les set del matí va celebrar la missa a l'altar de la Verge i va partir.

Thomas Platter (1599) [35]

Vam beure un got al poble de Collbató i després vam començar la pujada de la muntanya. A la tarda vam arribar al monestir de la Mare de Déu de Montserrat, després d'un recorregut d'una llegua. Per arribar-hi, vam fer gairebé la meitat del camí que porta de la base al cim de la muntanya de Montserrat. El nom de Montserrat fa al·lusió a la presència, a la cresta, de diversos alts penya-segats, punxeguts i aïllats, que s'alcen en pics en forma de piràmides. És com si en llatí s'evoqués un *mons serratus*, una muntanya serrada, en resum, un mont tallat amb una serra; és com si ens imaginéssim el senyor Déu utilitzant una serra per dividir el massís muntanyós en diverses parts, de manera que s'aixequessin rectes molts cims aïllats.

A penes vam entrar al monestir, vam haver de dipositar les nostres armes en una sala gran, on es pot llegir en lletres grosses la següent inscripció: *Aquí se deixan las armas*. Fet això, ens van donar a cadascú un fragment de

[35] Thomas Platter. *Beschreibung der Reisen durch Frankreich, Spanien, England und die Niederlande, 1595-1600* (Basel, 1968). Edició francesa: *Le voyage de Thomas Platter, 1595-1599*. Ed.Emmanuel Le Roy Ladurie (Paris, 2000).

fusta que servia de senyal, per tal que es pogués reconèixer el nostre armament i ens el poguessin tornar quan anéssim a recuperar-lo, per prendre el camí de tornada. La següent etapa de la visita ens va conduir a un vestíbul, on hi vam accedir per una escala de caragol. Allà, un personatge ens va interrogar, crec que era el cambrer o el camarlenc del establiment. Ens va preguntar qui érem, d'on veníem i què desitjàvem. Li vaig contestar: «Som alemanys; venim de Barcelona i ens vam desplaçar a aquesta ciutat per assistir a l'arribada de la reina i al seu casament. A Barcelona, ens vam assabentar que ens trobàvem a prop de l’il·lustre monestir, així que vam fer camí amb la finalitat de visitar-lo, i també les cel·les aïllades dels ermitans». El cambrer ens va demanar una contrasenya a canvi de la clau que va posar a la nostra disposició. Donava accés a l’habitació que ens era destinada, i en la que hi havia dos llits amb llençols blancs; i ens va proporcionar encara d'altres indicacions: havíem d’enviar el nostre lacai als pisos inferiors, a les cuines, i allà li donarien prou pa i vi per als tres. Si també desitjàvem que ens proporcionessin peix o altres coses, ens les podrien procurar per un preu mòdic, i el cuiner s'encarregaria de preparar les vitualles segons els nostres desitjos, sense que haguéssim de gastar res addicional, i així va ser.

6 de febrer de 1599. Al matí, ben d'hora, vam contractar un guia. Sortint del monestir vam arribar a la base d'un penya-segat que, alçat verticalment, se'ns presentava com un mur. A la pedra hi havien tallat esglaons en zigazaga. En alguns trams la pujada està protegida per baranes. Vam pujar per aquests graons, el trajecte va ser curt i

vam arribar a l'entrada de la cel·la d'un ermità, crec que es deia Sant Onofre. I des d'aquest punt, encara es pot veure el monestir i sentir el que s'hi diu! Vam continuar pujant i vam arribar a la cabana d'un altre ermità, que segons els meus records es diu el desert de Santa Magdalena. Està situat a mitja llegua del monestir i malgrat aquesta distància segueix sent visible des d'aquest desert i fins i tot es pot sentir el que s'hi diu, gairebé com si s'hi estigués. Aquesta facilitat d'audició s'explica per la verticalitat del penya-segat. En canvi, el trajecte que en diuen d'anar del monestir a Santa Magdalena obliga el viatger a fer un volta llarga.

Al final de la següent etapa, vam arribar a un ermita que es diu la Solitud de Sant Joan, construïda al cim d'un turó. De totes les cel·les d'ermitans, un total de vuit, que vam veure durant aquesta excursió, aquesta ens va semblar la més bonica i la més magníficament adornada. Després d'aquesta caseta, i del damunt d'una cabana, vam poder veure les illes de Mallorca i Menorca. Feia un dia preciós, clar, i es veien molt bé aquestes dues illes, com si estiguessin a deu llegües de nosaltres, no més, quan en realitat la seva distància real és de més de seixanta llegües! Això ens dóna una idea de l'altitud elevada d'aquestes cel·les monacals. L'ermità de Sant Joan ens va preguntar: «Qui sou?» Li vam dir que érem alemanys, i vam afegir, com en el nostre diàleg amb el cambrer, que havíem anat primer a Barcelona per assistir al casament del rei d'Espanya. Nova pregunta de l'ermità: «Hi ha encara molts luterans a Alemanya?». Al que vam respondre: «Sí, bastants, especialment a Saxònia». A Espanya, la gent no para d'es-

tranyar-se, preguntant-se quin tipus de persones poden ser aquests luterans; perquè els espanyols els des-coneixen completament. L'única informació que tenen és la que els donen els capellans quan prediquen des del púlpit. Aquí, no hi ha manera de tenir un llibre protestant, ningú no vol parlar dels luterans, ni explicar com són, perquè en aquest cas et trobes immediatament amb la Inquisició, com ja he assenyalat abans.

Després, pel camí vam visitar cinc cel·les més d'ermitans, això fa que en total en vam veure vuit durant la nostra excursió d'aquell dia. Alguns ens van donar formatge i pa per menjar, així com bon vi per beure, i no vam rebutjar-ho. Altres inquilins d'aquestes cases eremítiques ens van proporcionar alguns entreteniments i diversió, ensenyant-nos ocellets, com ara caderneres i pinsans, que volen pels jardins de les cabanes. Cal dir que aquests ocells són molt mansos, arriben volant fins a posar-se a la boca o a les mans dels ermitans, i fins i tot mengen pa a la seva boca i a les seves mans; després els ermitans els donen llibertat i els deixen volar per la natura. Les persones supersticioses hi veuen un miracle i atribueixen els fenòmens ornitològics a la gran pietat dels ermitans. En realitat, crec que es tracta de coses molt fàcils d'entendre, ja que aquests ocells estan acostumats a viure a aquestes altituds, que només semblen terribles en aparença, ningú no els espanta ni els persegueix, i troben menjar a prop dels ermitans, els segueixen i potser fins i tot s'han acostumat a aquesta familiaritat humana des de la seva infància al niu. A França, de la mateixa manera, s'ensenya als pardals a seguir l'home, mentre volen.

Hi ha un total de dotze cel·les d'ermitans en diversos llocs, allunyades les unes de les altres, i és molt difícil visitar-les totes en un sol dia. De fet, hi ha pocs pelegrins que facin el recorregut general pels dotze llocs, ja que n'hi ha prou amb haver visitat una sola cel·la per ser absolt dels pecats! Aquí teniu, per ordre, l'enumeració d'aquesta dotzena de cel·les, una per una.

La primera ermita, situada al cim de la muntanya, és també la més allunyada del monestir, es diu Sant Jeroni i no l'hem visitada. La segona, situada una mica més avall, és Santa Magdalena, que hem vist. La tercera, encara més propera al monestir és Sant Onofre. La quarta Sant Joan, la cinquena Santa Caterina i la sisena, Santiago o Sant Jaume, està situada a més de mitja llegua del monestir, i tanmateix, en aquesta cel·la o capella es pot sentir cantar la missa i ressonar els orgues del monestir. A prop d'aquesta ermita sisena, una mica més avall hi ha la capella dedicada a Sant Miquel, i a un tret d'arcabús s'obre, prop d'una roca gran, la cova profunda en la que es va descobrir la imatge de la Mare de Déu. Aquesta estàtua de la Verge és de pedra de pissarra negra, i l'he vista al gran altar de l'església del monestir, del que parlaré més tard. La setena ermita és Sant Antoni, la vuitena Sant Salvador (el nostre salvador), i a prop hi ha una roca viva de mil colzes d'alçada. La novena Sant Benet, la dècima Santa Anna, i aquí és on tots els ermitans es reuneixen els dies de festa, s'hi confessen i senten la missa; després, cadascú torna a casa seva i es retira a la cel·la, i al voltant d'aquest lloc solitari hi ha arbres verds tot l'any. L'onzena ermita és la Trinitat, un edifici bonic i ben construït. La dotzena, és Santa Creu,

l'ermita més propera al monestir. Se li pot afegir una tretzena, la *del buen ladrón Dimas*, del bon lladre o bon assassí Dimas! A parer meu, és en aquest lloc on va residir Joan Garí. [...]

A Barcelona, la història del germà Joan Garí l'he sentit explicar sovint, i està detallada amb llargada i amplada en un llibre espanyol titulat *Los milagros de Nuestra Señora de Montserrat*. En aquesta obra també es descriuen molts altres fenòmens miraculosos, completament extraordinaris que es diu que van passar a Montserrat. En tot cas, una cosa que sé molt bé és que si algú s'atrevís a ser escèptic sobre la *veracitat* de tots aquests relats, seria immediatament empresonat a la casa de la Inquisició, i potser fins i tot conduït a la foguera.

Totes les ermites esmentades abans disposen d'una església pròpia, petita i bonica, ben adornada i amb un altar per cantar missa. A l'entrada hi ha una capella oberta en tot moment, un altar i, a prop, tots els ornaments *ad hoc*. Els estrangers hi poden entrar sense cap impediment, i jo mateix he inscrit el meu nom en alemany en diversos d'aquests santuaris. El visitant només ha de trucar a la porta d'entrada. Un cop admès a l'interior, s'adona que es troba davant d'una autèntica església petita, vista des de dins, amb la bella decoració del lloc sant complerta; tot està en ordre, i en cap altre lloc, o gairebé mai, no he vist res de comparable. Al costat de l'església interior, s'han construït dues o tres habitacions petites de gran bellesa, amb retrats, rellotges petits, quadres, llits i tots els estris domèstics indispensables. De la mateixa manera, també tenen bonics jardins, hortalisses i arbres fruiters. Quant a les se-

ves habitacions, en general són de volta i amb parets ben construïdes que les protegeixen de la pluja, el vent i la neu. A dir veritat, tot això em recordava les cel·les dels cartoixans que també tenen totes les habitacions fetes així. Però la gran diferència en detriment dels cartoixans i en benefici dels monjos de Montserrat és que aquests resideixen dalt d'una muntanya, amb una vista immensa sobre la terra i el mar; tant és així, que al meu parer no hi ha lloc al món que tingui un aspecte tan agradable com aquest hàbitat eremític, i no crec que puguin desitjar un emplaçament millor.

En quan a menjar i beure, als ermitans no els falta de res, ja que cada dia, o en alguns casos cada dos dies, es carrega al monestir una mula amb vitualles i begudes. Aquest animal es porta al camí gran i després se'l deixa continuar sol. La mula només ha de desplaçar-se d'un ermitatge a l'altre i així successivament pels seus propis mitjans, sense anar acompanyada. Quan la mula arriba a una d'aquestes estacions, s'atura; llavors l'ermità surt de la seva cel·la, agafa la seva porció particular de la gran cistella que hi ha al costat de la mula, i només ha de tornar a posar l'animal en el bon camí; a partir d'aquí, aquest continua el trajecte, amb una gran campana penjada al coll; fa així la volta general dels dotze ermitatges portant a cadascun la seva porció respectiva, i després baixa al monestir; al final del recorregut, les seves dues cistelles de bast són buides. Vam assistir a aquest espectacle prop d'un ermitatge, i vam veure el solitari que prenia la seva part de menjar i després enviava la bèstia cap a la següent. El poble també considera tot això com un miracle, que una bès-

tia sense raó sigui tan desitjosa de prestar servei a aquesta bona gent.

Els ermitans, que viuen a la muntanya en les seves celles, gairebé tots són ancians amb una barba grisa que els arriba fins a la cintura. Vesteixen una túnica llarga, de color marronós, i cenyida amb una cordeta; és gairebé el mateix vestit dels caputxins. Mai no baixen de la seva cella al monestir, ni tan sols quan hi ha neu o les grans boires que assolen de manera gairebé permanent la muntanya de Montserrat. Tampoc no tenen dret a reunir-se públicament per tal que no es pertorbi el servei al que es dediquen cadascú pel seu compte. Les úniques excepcions són els dies de grans festes, quan es reuneixen a l'ermitatge de Santa Anna, el número deu de la sèrie de capelles; i si un d'ells no pot cantar personalment la missa al seu petit santuari, en aquest cas, els monjos del monestir han de vetllar perquè cada dia la missa sigui dita per un d'ells. He pogut constatar el fet en un d'aquests ermitans, a la seva pròpia cel·la, i el nostre guia ens va donar la informació necessària al respecte. Malgrat la prohibició de reunir-se, no els falta companyia, tant d'estrangers com de gent del veïnat; ja sigui que aquestes persones arribin fins allà com a pelegrins, ja sigui que vinguin a passejar per les ermites per distreure's; per tant, no tots els ermitans que vam trobar estaven en una solitud absoluta. També hi ha a vegades dones que pugen en pelegrinatge, perquè tant homes com dones poden arribar i peregrinar sense distinció de sexe a aquests *germans sants*, com se'ls denomina. Els visitants, tant masculins com femenins, obtenen el perdó dels seus pecats, només cal que hagin visitat un d'aquests

ermitans i després confessin les seves faltes al monestir. Vam visitar aquests llocs i, en particular vuit ermites. Després vam agafar el camí gran, ja que no vam baixar pel sender tallat a la roca que vam utilitzar abans per pujar, un sender pel que vam haver de pujar sovint a quatre potes per por de caure en els nombrosos i profunds precipicis que s'obrien al nostre costat, a banda i banda. Al vespre, ja érem al monestir. [...]

A més dels seus extensos edificis i molts altres indicis, la gran opulència d'aquesta institució es demostra també per les següents pràctiques, que descriuré. Totes les persones que es dirigeixen al monestir, siguin rics o pobres, vianants o cavallers, individus d'alt o baix nivell social, totes aquestes persones estan autoritzades a allotjar-se en el convent durant tres dies i tres nits, però no més! Perquè cal fer lloc a la nova fornada de gent que hi arriba. Els *hostes* ho tenen tot completament gratuït, tant en menjar, allotjament com en beguda, cadascun segons el seu rang social. Suposem que algú és estranger i no té cap relació, coneixença ni recomanació, no importa, se li dóna de seguida l'allotjament, l'habitació i els estris de cuina, el vi i el pa en quantitat suficient. Admetem també que necessita fer cuinar algun menjar, doncs se li prepara sense cap cost; de fet, això és el que ens va passar a nosaltres. Ens van donar molt de pa i vi, a més d'una habitació privada amb dos llits coberts de llençols blancs desplegats, i tot el conjunt de vaixella per a la taula, disponible a l'habitació; tot plegat, repeteixo, a la nostra disposició gratuïta. Pel que fa al peix, el vam poder comprar a baix preu i a la cuina ens el van preparar molt bé. No vam tenir cap motiu

de queixa. Pel que fa als pobres i als pelegrins en general, si no tenen relacions al lloc, se'ls dóna pa, vi i també altres aliments variats. He vist llargues taules negres plenes de gent, envoltades de nombrosos d'hostes estrangers ocupats a menjar, també hauríem pogut menjar-hi perfectament, però com que teníem un lacai al nostre servei, ens van servir els àpats a part, a la nostra habitació. Ara bé, si algú és mínimament conegut, o si té una recomanació, se'l tracta amb magnificència i gratuïtat a l'apartament que li està reservat. Això és el que vaig observar amb un comte que s'esperava al vespre, i que havia de venir de Zaragoza. La seva habitació estava adornada amb tapissos de primer ordre i se li preparava el sopar. Això ens anava molt bé, perquè mentre tant se'ns feia menys cas.

Als cavalls dels visitants també se'ls dóna farratge gratuït, i tot està perfectament ordenat. El procediment segueix sent el mateix, no es té dret a gastar ni un ral. L'única cosa que s'acosta a una despesa, és que en el moment de voler abandonar el monestir se us indica un tronc on dipositar la vostra almoina pels pobres, i en aquest recipient cadascú hi posa el que li sembli. Fins i tot una simple òbol és suficient. Els servents de l'abadia tenen prohibit cobrar propines als visitants. Nosaltres mateixos volíem oferir gratificacions al cambrer que ens havia donat la clau de la nostra habitació i que la recollia després. Ho va rebutjar rotundament: «Se'm prohibeix rebre res», ens va dir. «Heu de dipositar la vostra ofrena al tronc dels pobres».

Pel que fa als edificis del convent, diguem que tota la superfície del monestir està envoltada per una muralla.

Dins d'aquest recinte viuen tots els oficis indispensables: ferrers, carreters, guarnidors, serrallers, vidriers, sastres, sabaters, moliners, forners, fusters i tots els artesans dels oficis relacionats amb la construcció i l'alimentació, homes que pertanyen en la seva totalitat al personal de l'abadia i el seu manteniment està assegurat pels ingressos d'aquesta, que semblen enormes. També hi ha moltes quadres, estables, graners i cellers, situats els uns i els altres al pati d'entrada o al seu voltant. Després, vam penetrar al cor del monestir; està molt ben construït, hi ha moltes habitacions i sales grans. Allà s'allotja tothom, ja que cada dia hi ha una gran afluència de gent a l'abadia, vinguda de lluny, gent de totes les nacions possibles. Això era especialment cert durant la nostra visites, perquè els francesos hi venien en massa des de la recent pau, en haver reobert els passos pirinencs que porten de França a Espanya.

Pel que fa a l'església del monestir, s'hi accedeix per una bonica escala de cargol i al primer pis es troba a peu pla l'entrada del santuari. D'un costat, des d'aquest primer nivell s'observa un espectacle magnífic, i l'altre costat dóna directament al penya-segat. És a l'església primitiva on encara avui cada matí a les quatre es celebren tots els oficis religiosos; i es truca a les portes de totes les habitacions dels hostes per recordar-los que és l'hora d'assistir a matines. Encara és molt fosc, especialment a la capella de l'església primitiva, on es troba l'estàtua de pissarra negra de Maria. Les dones morisques negres, se'n vanaglorien; són, segons elles, molt més belles que les dones blanques, ja que la mare de Déu era una dona negra, com ho demostra la seva imatge autèntica a Montserrat.

Davant de l'altar i les nombroses estàtues d'àngels que l'adornen, prop de la imatge de Maria s'han penjat uns grans llums, molt nombrosos, que es mantenen encesos dia i nit. I a sota també s'han penjat uns plats grans de plata massissa pura on s'escorre el degoteig de l'oli de les llums, i també estan fabricats íntegrament de plata, cosa que els fa brillar encara més. Prop d'aquesta capella, al llarg de la paret s'alcen una quarantena de ciris de cera enormes, i alguns tenen la mida i el gruix d'un home, i fins i tot més. Pesen més d'un quintà, alguns vuitanta lliures i els més petits seixanta. Ho vaig poder comprovar i em van donar informació al respecte. Prop de cada ciri de cera groga s'ha fixat a la paret un pergamí on hi ha inscrit el nom de la vila i la parròquia que el va donar a Montserrat. Els feligresos relacionats tornen cada any en processó al santuari i renoven i substitueixen la cera o els ciris dels que s'encarreguen. Vull dir la que s'ha cremat i consumit durant tot l'any, ja que s'encenen tots els dies festius.

A l'església, a poca distància també es veuen exvots, pintures variades, certificats segellats amb cera, cartes i quadres que representen els miracles que va realitzar la Verge Maria. Tothom que els contempla s'ha de meravellar davant d'aquestes obres de l'Altíssim: s'hi veuen cadenes gruixudes de ferro, reixes també de ferro, cordes horribles, boles enormes de presoners. Perquè hi ha molta gent que la Mare de Déu de Montserrat ha alliberat d'un captiveri estricte i dels ferros on eren durament retinguts presos; i van portar aquests objectes a l'església i els hi van deixar. També s'han representat en pintura una gran

quantitat de persones que van tornar de la mort a la vida. En aquesta església, he vist moltes maquetes de vaixells de fusta en miniatura; restes de fusta provinents de vaixells autèntics; i històries senceres narrades en un quadre, i escrites, que expliquen com diversos infeliços van ser terriblement provats en les pitjors tempestes, sacsejats per les onades i per la impetuositat del mar; tota esperança de salvament estava perduda, però després d'invocar a la Mare de Déu de Montserrat, van poder arribar, per miracle, a un port on ja eren en un lloc segur. També hi ha pintats en quadres, molts homes i dones que es trobaven en gran perill, a prop de bèsties ferotges que els volien devorar, i gràcies a la intercessió de Maria de Montserrat, aquestes persones van ser salvades.

També hi ha molts homes i dones que estan representats per escultures de fusta, figuretes de cera o quadres pintats, i que estan sota el signe de la mort; de fet, diversos d'ells estan mortalment colpejats, tallats en trossos amb espases, perforats per piques, travessats per fletxes o bales; aquestes ferides poden afectar, segons els individus, ara les espatlles, ara l'esquena, ara les costelles, ara el pit o el cor. D'altres van ser encadenats a les galeres o enganxats a altres estructures, ja sigui pels dos braços, ja sigui pels peus, o amb ferros que van ser forjats per a l'ocasió. Hi ha qui es representa amb el cap trencat, qui ha estat ferit als ulls o bé qui ha perdut l'audició. A d'altres, els intestins penjaven fora del ventre; i tanmateix, oh miracle, totes aquestes persones, gràcies a la invocació a la Santa Verge Maria de Montserrat, van ser curades, alliberades i van recuperar la salut. La majoria de les vegades, es pot

trobar el nom d'aquestes persones i tota la seva història breument redactada, tot anotat en pergamins o papers. També es poden llegir els mateixos relats als llibres de les cròniques de l'abadia; i aquestes notes són especialment efectives quan els individus miraculosament guarits han repartit regals i ofrenes importants als monjos; com en general és el cas. És per aquesta raó que l'abadia de Montserrat ha arribat progressivament a un nivell de riquesa tan elevat. He vist també, velles rodes de carro en gran nombre, bastons de cecs i paralítics, crosses, bastons de pelegrins i tot això en quantitat, amuntegat en aquesta església, i ha quedat allà, dipositat *in situ* per tots els que, gràcies a la intercessió de la Verge Maria de Montserrat, van ser alliberats i guarits dels seus mals. Els pelegrins, de fet, dipositen immenses esperances en la mare de Déu; i malauradament, en molts casos, la prefereixen a Déu mateix. Això es pot comprovar, tant per l'oïda com per la vista, prenent coneixement dels seus escrits i oracions.

El cants en l'església vella, són realment meravellosos, ja que el monestir manté una nombrosa coral composta per adults i joves. Vam fer una visita general a l'església en qüestió, prou fosca, que no té res d'extraordinari, si exceptuo les curiositats que acabo d'esmentar. Al sortir d'aquí vam anar a l'església nova, que encara no està completament acabada. L'interior és molt lluminós i es fonamenta en columnes de marbre. De fet, les pedreres de marbre s'exploten àmpliament a la muntanya de Montserrat, fins al punt que tots els graons d'escala d'aquest edifici són completament de marbre. En aquesta església nova, ja s'han instal·lat als dos costats, a banda i banda, diverses

capelles tancades, per a sentir confessions. A sobre de les portes de cadascuna s'indica, en una inscripció en castellà, la nació que està cridada a utilitzar el confessionari. I vam llegir en una d'aquestes portes: *Aquí confiessan los franceses*, i aquestes paraules ens van fer molta por.

Ens ens vam aplegar de seguida a l'edifici gran del monestir. Allà hi havia una agitació general a causa del comte espanyol que havia d'arribar el mateix vespre. Vaig demanar al cambrer que em tornés la meva contrasenya; va tardar poc a portar-me-la i li vaig tornar la clau de la nostra habitació. Li vaig preguntar quina quantitat de diners li devíem, i em va respondre que no volia res de res; es va limitar a assenyalar-me el tronc dels pobres, demanant-me que donéssim alguna cosa per a ells, segons la nostra bona voluntat. Ens va conduir llavors a la farmàcia del convent, que està molt ben equipada i proveïda. Allà, ens van donar a cadascun de nosaltres un parell de ciris de cera blanca, pels que vam pagar a l'apotecari un ral per parell. Ens vam acomiadar d'aquest farmacèutic i del cambrer i sense trompetes ni timbals vam marxar el més ràpid possible cap a la sortida; i passaven més desapercebuts a causa del rebombori que es produïa en previsió de l'arribada del comte.

A baix, a la gran sala que dona al pati, vam recuperar les nostres armes a canvi de la primera contrasenya, la que ens havien donat a l'arribada; després vam posar als barrets, cadascú per la seva banda, un dels ciris blancs que ens havien donat, adornats amb un retrat de la Verge Maria de Montserrat, daurat per tot arreu. Semblàvem germans de Sant Jaume. Més tard vaig enviar els dos ciris a

Basilea. Es considera que quan una dona de part té a la mà un d'aquests ciris encès, el part del nen s'afavoreix, i és per això que són tant apreciats pels papistes. Vam baixar de la muntanya el més ràpid possible, ja que teníem por que ens demanessin tornar per anar a confessar-nos, ja que teníem els ciris. De fet, està prohibit tenir-los si no s'ha confessat. Vam arribar poc després al poble que hi ha al peu del pendent que es diu Collbató.

Diego Cuelbis (1599) [36]

La casa de Nuestra Señora de Monserrat. Esta casa es bien renombrada, no solamente en las Españas pero también en todo el mundo, gran devoción que se allí haze, en llegando cada día infinita gente de todas partes en romaría y para ver este maravilloso sitio. Está assentada casi al medio de la montaña y cubierta casi de las mismas peñas y riscos. Es un monasterio donde ay frayles de S. Hyerónimo de la misma orden de aquellos del Escurial de S. Laurenço. Son más que cien frayles, sin los otros niños que entran al oficio de la missa y se sustentan a cuestas deste convento.

Tiene este monasterio muchos aposentos y posadas par el rey, príncipe, los duques, condes y barones, cavalleros y pobra gente, y ninguno ha de pagar un ochavo o gastar

[36] El manuscrit es conserva a la British Library de Londres: *Thesoro chorographico de las Espannas por el señor Diego Cuelbis*. L'arabista Pascual Gayangos va fer una còpia a mà del texte, que es conserva a la Biblioteca Nacional de Madrid, que és el document que segueixo.

sus dineros aunque fuesse el propio rey de España con todo su acompaniamento de la Corte. Cada uno de los romeros se halla talmente que conviene a su estado, honra y officio que tiene. Los romeros están allí de ordinario tres y quatro días, aquí se da comer cada día más de seicientas personas. En las fiestas del año como navidad, ascensión, pascha, pentecoste y Nuestra Señora, se hallan a muchas vezes tres mill y 4000 hombres, cada semana suben a este monasterio más que cien cavalgaduras y muchas cargadas de todo el recado y vivendas, las quales llevan de la ciudad de Barcelona, pan, vino, carne, pescado, etc. Tiene aquella santa casa más que dos cientos mill ducados de renta.

Ay en esta casa tantas señales, diversas pinturas, vueltos de cera, palo y tablas de milagros que la S.María de Monserrat ha hecho. Ay una sala muy larga y ancha adonde ay cadenas muy gruessas, grillones muy fieros, crocodiles espantosos, pezios que han dexando muchos hombres a quien N.Señora ha librado de peligro de la muerte, captiverio y prisiones en que estavan en Barbaría, Turquía y otras partes. Ay mucha naos de madera y pintadas que de la mar en terribles tormentas ha librado, y todo esto (como digo) está allí puesto. Ex voto que dieron a N.Señora.

Yglesia de N. Señora de Monserrat. Passados ya algunos años comincaron a edificar una yglesia nueva muy grande y sumptuosa de bóveda y muy buenos quadros. Porque avía antiguamente enfrente desta yglesia nueva una capilla muy vieja, baxa dentro y muy obscura, que se vee aún agora, a donde estuvo el principio que se halló la ymagen de N.Señora. Acabado aquello edificio nuevo los

frayles quisieron poner esta imagen allí, pero siempre a la noche (como cuentan) volvió a su antigua casa hasta que el rey propio don Felippe 3 deste nombre llevola desta casa y puso la en el lugar con sus manos en lugar donde está oy.

Altar y la capilla mayor. Tiene este altar y capilla más varandas grandes y muy bien labradas y doradas de hierro. No pueden entrar en esta capilla ninguno hombre secular de pena de ser excomunicado, como se lee aquí en una tabla de madera escrita: *Ningún hombre secular puede entrar esta capilla santa, de pena de la excommunication.* El altar mayor es uno de los más ricos y hermosos de España, nuevamente mandó hazer de sus cuestas el rey don Felippe 3. Tiene grandes y altos vueltos de los santos, de plata muy fina y dorada, de manera que es espanto de verlo. Es hecho en Valladolid de Castilla y costó más que cien mill ducados. Cerca del mismo altar ay treinta y siete lámpares grandes de plata finíssima que arden allí perpetuamente assí de día como de noche. Estas lámpares pusieron allí por devoción el emperador, enperatrice, rey de Francia, rey de España y su muger, los príncipes y las ynfantas de España, duques y otros grandes de España y toda la christiandad.

En este altar mayor está la imagen de la señora muy ricamente vestida. No es más grande que una vara común, es morena. Fue hallada cerca de la capilla y eremita de San Miguel, en una cueva, de la quale en ningún tiempo se ha podido saber de dónde vino ni quien la metió dentro de aquella cueva. Ay assí mismo en esta yglesia a cada banda treinta o cuarenta cirios muy grandes como colunas de los

quales ay muchos que pesan 100 arrobas y otros a ochenta y sesenta en los cuales están puestos uno rétulos de pergamino con los nombres de los lugares y parrochias de dónde vienen. Aquí ay differentes sillas y capillas adonde confiesan los romeros españoles, portugueses, italianos, franceses y alemanes como en Roma en el Vaticano y basílica de S. Piedro. En la antigua yglesia ay muchos carretones, muletas, bordones de enfermos, leprosos, cexos, tullidos, mancos y ciegos sanos por invocation de aquellas enfermedades.

Las eremitas de N.S.D. Monserrat. En el medio risco desta montaña, más alto se haze un valle que desciende hasta el río. Ese valle está dividido en dos cerros en los quales están situadas doze eremitas o quatorze en diversos lugares y en cada cerro siette. Cada uno heremitano tiene una yglesia pequena muy adornada para dezir la missa. Y todos aquellos hermitanos reciben del monasterio todo lo que han menester por su sustento. Dizen aquí muy por cierto como yo lo he visto y oydo de differentes personas cuentar con este monasterio, que el borito que cada día lleva la comida para los eremitanos, sabe bien hallar el camino y cada eremita, surtando con el pie a la puerta y passa más adelante su camino hasta que siendo desta manera descargado vuelve al monasterio sin guida ninguna. Y aunque el camino destas eremitas es muy pedroso y trabajoso, todavía que el rey don Felippe 3 estuvo allí subió al rey con su mujer la reina dona Margarita a lo más alto por la devoción. En el año 1599 de mez mayo.

Eremita de San Hyerónimo. En lo más alto está la heremita de San Hyerónimo. Aquí se vee la más maravillosa

cosa de España, porque el heremitano siendo assí solitario, o por milagro o costumbre, ha rendido los páxaros fieros volantes en el ayre assí mansos, que ellos llamados de su voz vienen luego y lo comen su pan de su barba que larga tiene. Este eremitano tiene también de ordinario en su eremita dos cuervos, los quales cogen el pan que va caendo de su boca en la barba, quando está comiendo en la meza. Es un hombre muy viejo y de linda crianza y muy docto y devoto. Conforte a la gente de la santa fe christiana, y dando a ella las cucharas de sevo hechas de sus propias manos para retenir las en su memoria y la devoción.

Heremita de Santa Magdalena. Esta eremita está una media legua embaxo deste, aquí se vee el monasterio, el qual aunque está por derecho de media legua distante, con todo esto se oyen de esta heremita de la Magdalena hablar los del monasterio casi como si estuviessen cerca. Heremita de San Onofre. Está poco más abaxo. Heremita de San Juan. Heremita de Santa Catalina. Heremita de Santiago. Heremita de San Antonio. Media legua del monasterio y se oyen las horas y órganos de yglesia del monasterio. Heremita de San Miguel. Cerca está la capilla de San Miguel, a un tiro de ballesta, está en unos grandes despeñaderos la cueva donde fue la hallada la ymagen de Nuestra Señora, la madre de Dios, Santa María de que fue fundado este monasterio. Heremita de San Salvador. Laqual tiene sobre sí más de mill varas de alto de peña viva de maneras del cimborrio o chapitel. Heremita de San Benito. Heremita de Santa Anna. En esta eremita se juntan todos los eremitanos las Pascuas y las fiestas principales oyendo la misa con mucha devoción. Cerca ay arboledas que todo

el año están verdes, nascidas de suyo. Heremita de la Trinidad. Esta es la mejor labrada de todas. Heremita de Santa Cruz. Esta es más cercana de monasterio. Heremita del San Dimas. Es el buen ladrón llamado Dimas que fue crucificado con el Nuestro Senor Jesús Christo.

Matheo Luxán de Sayavedra (1602) [37]

Llegamos, pues, a nuestra madre España, desembarcando en Barcelona, cuya arena besé muchas veces, haciendo gracias a Dios Nuestro Señor que había vuelto a ella y escapado del peligro del mar. Había oído muchas veces en la galera encomendarse muchos a Nuestra Señora de Montserrate, y habíame informado que era muy cerca de Barcelona; pareciome que no era ocasión de perder, y más siendo yo naturalmente tan amigo de ver. Díjele a mi amo si había lugar que yo pasase por Montserrate, que no haría falta cuatro días en la cocina, y como yo era sus pies y manos no quiso darme licencia, antes me dijo que si allá iba que no tenía para qué volver, que no me recibiría; pero yo, que en ponerme más dificultades más gana se me acrecentaba, me determiné de satisfacer mis ojos y seguir mi gusto, pues estando en España no me faltaría otro asiento. Subí la montaña de Nuestra Señora de Montserrate (cosa por cierto milagrosa y digna de ver), en donde vi maravillas y infinidad de gentes que cada día acudían a fama, y,

[37] Matheo Luxán de Sayavedra [Juan Martí]. *Segunda parte de la vida del pícaro Guzmán de Alfarache* (Valencia, 1602).

por sus devociones, votos y promesas, la gran caridad con que son hospedados y proveídos.

Barthelemy Joly (1603) [38]

Aquest monestir [Montserrat] pertany a l'orde de Sant Benet reformat, com la congregació de Chesal Benoist.[39] A primera vista, tot l'edifici presenta una bella aparença, ja que l'ordre arquitectònic es manté a l'exterior amb una proporció equilibrada de finestres, que són els ulls i la llum d'un cos de l'edifici. Vam creuar el primer portal sense trobar ningú; més endavant, a una porta hi ha un cartell que indica que s'hi han de deixar les armes. Vam deixar les espases a mans d'un germà llec destinat a aquesta tasca, que també ens va aconsellar que per a més seguretat deixéssim la roba, les selles i les brides dels cavalls, que van porta a l'escorxador junt amb moltes altres muntures. Vam pagar la palla i l'ordi que van menjar en aquell moment i la que menjarien després; aquest germà ens va donar un petit tros de fusta marcat amb el número 59 i ens va recomanar que no el perdéssim, sota pena de perdre també la nostra roba, que no podria reconèixer sinó pel tros de fusta i el número. Una invenció enginyosa per donar a cadascú el que li pertany ràpidament. Després ens va conduir a un atri o passadís cobert ple de pelegrins, de-

---

[38] «Voyage de Bathélemy Joly en Espagne». Ed.L.Barrau-Dihigo. *Revue Hispanique*, vol.20, nº58 (New York /Paris, 1909).

[39] Pierre de Mareuil, l'any 1553 era abad de Lavaur i va promoure la reforma dels frares benedictins coneguda com de Chesal Benoit.

corat amb quadres, estàtues i figures votives; vam anar a pregar a l'església, i a la sortida vam enviar a avisar de la nostra arribada a qui anomenen *el apposentador*, una mena de majordom que ens va allotjar a l'habitació anomenada dels Comtes (ja que per sobre hi ha les del rei, la reina, etc., fins a un nombre d'unes dos-cents), i ens va donar un criat ben vestit per servir-nos. I en ser la vigília de Nadal, el criat ens va preguntar si volíem sopar, i com que vàrem contestar que no, ens va portar figues seques, avellanes, nous, pa i una gran ampolla de vi negre, que anomenen *tinto*, perquè és com tinta i taca com suc de móres. Tastat aquest vi, en vam demanar un altre pagant, que ens van portar i ens van continuar donant gratis, amb prou menjar, i només vàrem comprar torrons per al postra que es prenia a la farmàcia; estan fets amb pasta lleugera i sal, amb sucre i aigua de roses i una mica de mel ruixada per sobre.

No havia presentat encara les cartes de recomanació dels abats de Poblet i Santes Creus al pare abat del monestir. El matí de Nadal els hi vaig portar mentre el saludava, i em va preguntar si estàvem ben allotjats i va ordenar que ens fessin sentir encara més còmodes. L'abat ho és per tres anys, com la majoria a Espanya, i dóna comptes al capítol general al final del període, quan pot ser reelegit o bé anar a regir una altra abadia, sense perdre mai més en vida la seva qualitat d'abat, el mateix que passa amb els altres abats. Després de la salutació, ens va assignar un pare teòleg francès per a ensanyar-nos el que hi havia de més bonic i notable al monestir, cosa que no va ser possible el dia de Nadal, pel servei religiós. Vam escoltar el ser-

mó i la missa major amb petits cants en vulgar que anomenen *villancicos* (que provoquen més riure que devoció). L'endemà vam anar a buscar el nostre religiós, que ens va acompanyar i ens va ensenyar el que segueix.

En primer lloc, l'església, que és completament nova, construïda pel rei Felip II fa catorze anys; la vella que hi havia abans ara serveix de pòrtic i a les voltes hi pengen grans llangardaixos i bèsties monstruoses, cadenes d'esclaus salvats, fustes de vaixells, quadres plans i representacions en relleu de vots acomplerts i miracles infinits. Hi ha gravat en una pedra com Ignasi de Loyola, abans de fundar el seu orde dels jesuïtes el 1537, va venir a confessar-se a Déu i a la Verge, i va dormir una nit a l'antiga església. La nova té un pati al davant, pavimentat amb grans pedres, amb l'*antipecho* o barana per recolzar-se o veure amb admiració la plana d'aquest lloc tan alt, elevat entre muntanyes i ensotat entre valls. La part exterior és de pedres quadrades, la coberta de teules corbes, el campanar poc elevat sobre l'edifici i amb la música de les campanes.

Al portal hi ha esculpides en alabastre les virtuts teologals i cardinals. L'interior és d'una sola nau, en general de pedres senzilles polides, i la volta no gaire alta però de bona amplada, amb sis capelles a un costat i sis a l'altre que en tenen dotze més a sobre, totes iguals i semblants, on es llegeixen els rètols que indiquen on s'han de confessar les diverses nacionalitats. A la part superior de la porta hi ha el cor on els religiosos canten a la manera espanyola; al mig penja, com a triomf de la fe i trofeu dels enemics de Déu, un fanal daurat d'una galera capitana presa a la batalla de Lepant el 1571 i guanyada a Haly, lloctinent de

Selim II. El terra de la nau és de fusta fins la separació amb l'altar gran, que anomenem cor, ressaltat aquí per una reixa de ferro. Tot el cor està pavimentat amb unes grans pedres riques. Davant d'aquest altar pengen per ordre i enceses a perpetuïtat cinquanta-sis grans làmpades de plata, gravades, daurades i enriquides amb figures, una d'elles d'or pur. Als costats hi ha quatre canelobres de plata, grossos com columnes sobre peus o bases triangulars, que m'arriben a l'alçada del cap.

Els emperadors, reis i senyors de la cristiandat han donat tot això, amb altres riqueses d'aquesta casa, que són molt grans. L'altar s'eleva per graus, cobert de tapissos exquisits de llevant i adornat al voltant de precioses làmines d'or; les corones que hi ha sobre els caps d'aquesta obra brillen amb perles, diamants i altres pedres sense nombre. Per sobre l'altar comença a elevar-se el retaule, un dels més bonics que hi ha a Espanya, que va costar, segons diuen, trenta mil escuts. El vam contemplar de prop, junt amb totes les altres rareses, amb permís de l'abat, cosa que no s'atorga a tothom. La llum de les làmpades donava molt més brillantor a les pedreries i la plata que la llum de migdia, ja que l'església, amb aquest propòsit, té molt poques finestres, cosa que crec que es va fer tant per això com pels forts vents que dominen la regió.

Sortint, vam entrar a la sagristia que es troba al costat dret de l'altar; allà hi ha més relíquies, imatges, copons, reliquiaris, custòdies, creus, calzes d'or, plata i orfebreria, casulles, ornaments brodats amb perles i fil d'or, draps i teles d'or i plata, brodats, canutillo, brocat, vellut, setí, damàs i tafetà, en tal abundància que no hi ha cap capella

que no en tingui de recanvi. Les reines i les infantes, des de fa molt de temps, i fins i tot la senyora Isabel que viu avui dia a Flandes,[40] van donar els seus vestits de noces per convertir-los en casulles, que es guarden ordenades amb tota la guarnició a prop sense ocupar gaire espai; la resta està també ben ordenada. En resum, tot hi brilla, fins i tot les rajoles del terra que es trepitgen i formen un mosaic, blaves i amb l'escut de la casa, que és una serra que talla una roca, per confirmar la creença de la feina dels àngels en aquesta muntanya. Cansat de veure aquesta sagristia, on penja una llàntia de plata de grandària desmesurada, vaig observar una cosa que s'utilitza a tot Espanya, que prop de la porta hi ha un mirall gran, on el capellà vestit per anar a l'altar es mira si està decent.

Vam sortir per una altra porta i per uns passadissos molt lluminosos, situats per sota i darrere del gran altar, per pujar a l'escala per on baixen els religiosos a l'església, que condueix a les sis capelles superiors del costat dret, que estan tan ben adornades com les de baix. El nostre religiós ens va obrir una finestra, i des d'aquí es veu una muntanya alta inclinada de tal manera que sembla que vulgui caure i convertir tota la casa en pols, si Déu no la retingués.

Al final de les esmentades capelles es troba, com he dit, el cor, on canten els religiosos sense baixar a l'església, i no hi ha cap seient. Estan tan ben acomodats que no em sembla estrany que guardin la clausura; tenen les cel·les

[40] Isabel Clara Eugènia, filla de Felip II, infanta de Castella, princesa d'Aragó, arxiduquessa d'Àustria i governadora dels Països Baixos de 1598 a 1633.

decorades amb figures pietoses, bones estores de jonc als peus, tapissos de Turquia al davant i també sota els peus, i els escriptoris guarnits amb bells llibres il·luminats. La missa es fa amb respecte, com a les nostres catedrals de França, i tot amb música, encara que molt rústica.

Hi ha vuitanta religiosos, ben disciplinats i amb les celles allunyades del soroll, sense córrer pel convent ni barrejar-se amb els pelegrins i seculars, ja que estan gairebé tot el dia a l'església i la resta a l'estudi; tenen una bonica biblioteca ordenada per ciències de tota mena. El refectori, el dormitori, el capítol, les capelles particulars, les contragaleries per anar d'un lloc a un altre, tot està curiosament pintat, adornat i ben conservat, i la part superior del pis o entapissats està enriquida amb plaques i medalles de profetes i apòstols, i si és de guix, es tracta d'un tipus de placa molt sòlida i unida, ben tallada i treballada. A les finestres, en lloc de vidre, hi ha un alabastre transparent treballat delicadament; fins i tot les taules, els bancs i els seients són de marqueteria i el terra embellit arreu amb rajoles blanques, blaves i verdes, disposades en figures enginyoses.

Així és el monestir de Montserrat en la part separada dels religiosos; la resta no és tan elegant, la veritat, i és impossible a causa de la quantitat de gent que hi arriba cada dia. No obstant això, els serveis són nets i còmodes al màxim; els molins, el forn, les cuines, els cellers, etc., estan dirigits per gent no religiosa, la majoria francesos; a cadascun hi ha dos o tres germans laics o oblats, que són els que s'encarreguen de la feina. Són uns cent, i més d'una trentena de nens per servir a l'església, que tenen

els mestres a part, que els instrueixen com a religiosos nomenats i designats, quan han donat proves de la seva modèstia i capacitat.

A la festa de la Mare de Déu de setembre, que és la gran solemnitat, s'hi va trobar una multitud tan gran de gent que els inquisidors de Barcelona, admirats, van pregar a l'abat que els fes comptar, i el nombre va arribar a nou mil cinc-cents, però d'ordinari es tracta de dos-cents o tres-cents. Tots hi són ben rebuts i tractats amb pa, vi, oli, vinagre i carn a discreció, durant tres dies; no tots dormen en llits, però la majoria sí; les dones, honestament en habitacions particulars on hi ha foc. És una meravella aquesta economia i el seny que cal per mantenir l'ordre, que és perpetu, sense que la marmita mai no bolqui. En lletres boniques es veu per sobre del celler: *gratis accepistis, gratis date*. Tota l'administració la duen a terme aquests germans oblats, que tenen unes 200 mules que van d'ordinari a la cerca de provisions. Encara que l'abat, tancat com els religiosos, sembla no barrejar-se en l'administració, els comptes es rendeixen davant d'ell, que n'és després el responsable al capítol general que se celebra cada tres anys a Valladolid, a Sant Benet el Reial, on és l'abat general i cap de l'ordre a Espanya, un càrrec que no és acèfal com a França.

Això és gairebé tot el que hi ha sobre Montserrat, si no que, per la màxima devoció, molt més amunt, sobre roques espantoses, encara hi ha tretze ermitatges solitaris on viuen tretze religiosos experimentats en les virtuts, aprovats des de fa molt de temps i considerats capaços de ser abandonats a ells mateixos, amb la seguretat de fer

bon ús de la seva solitud i resistir les temptacions del diable. Els vam veure el dia de Nadal assistir a la processó on nosaltres teníem el lloc de França immediatament després dels religiosos i abans que tots els *hidalgos* espanyols. Aquests ermitans són homes alegres, que porten vestits del color dels mínims[41] i barba llarga, diferents en això dels altres monjos que resideixen a tota Espanya. Una mula els porta una vegada a la setmana la seva ració ordinària.

Allà vaig trobar –qui ho hauria cregut?– el cavaller Menesez, un gentilhome portuguès que havia vist a París exiliat com els altres per haver seguit el partit del rei don Antonio[42]; ens vam abraçar com a amics de molt de temps i vam acordar que després de dinar aniríem a veure els ermitatges en companyia, cosa que vaig fer sense falta, i vaig anotar el que segueix.

Sortint de la porta del monestir per anar a les cel·les d'aquests ermitans, es pren el camí a la dreta, que en cinquanta passos arriba al peu d'una roca tan recta, tan escarpada i tallada a plom, que és gairebé impossible poder grimpar-la. Els homes, a imitació del falcó i altres ocells que s'eleven a l'aire i giravolten, han après a aplanar la duresa de les muntanyes per un camí suau que les envolta, el que els llatins anomenen *in spiras*, de la mateixa manera que la corda envolta el baldufa; per aquest mitjà

---

[41] Els frares mínims, o franciscans reformats, portaven un vestit senzill i auster, de color marró o gris.

[42] Quan Felip II va ser designat rei de Portugal l'any 1580, Don Antonio, nét del rei Manuel I, es va rebel·lar en armes, derrotat a la batalla d'Alcántara es va exiliar a França.

allargant una mica el trajecte es puja fàcilment fins al cim. Però aquí això no es pot fer, perquè cal pujar per una escala recta per la força viva, ja que no ho permet d'altra manera aquesta roca que cal superar per uns graons practicats sense forma ni continuïtat certa, només hi ha petits marges per posar el peu, i bastons i pals plantats a les escletxes per recolzar la mà. Abans d'arribar a dalt no fa por però quan després d'haver fet la llarga pujada un s'atura per prendre aire i per curiositat natural vol veure a l'altura que està i es gira enrere, és una cosa espantosa mirar el desnivell d'avall, i veure's com penjat de la roca a dos dits de caure en la fondària. Finalment, sense alè, vam arribar al primer ermitatge, on no vam trobar el pare, que a causa de l'edat havia tornat al monestir durant un temps, en ser el més vell de tots.

Després de la pujada escarpada, encara que la resta també ho és, ho és menys i la roca està més coberta de llorer, arboços, romaní, herbes, i excel·lents espècies de floretes de diversos colors, com si un curiós jardí rústic. A través de bosquets alegres, on niaven ocells en abundància, vam arribar al segon ermitatge, que serà suficient per descriure tots els altres. Hi ha una capella oberta on es fa la pregària, al costat un petit oratori, tot seguit un bon estatge de dues habitacions, i al darrere alguna cosa per posar la llenya i les coses de la casa, un hort amb flors boniques i florides, una cisterna o dues on beuen, i per mantenir l'aigua, que només és de pluja, en moviment, hi tenen peixos que es pot dir que es nodreixen a l'aire. L'estatge està moblat amb un llit, matalàs i cobrellit sense llençols, té una cortina davant i els altres costats estan

tancats amb fusta; i sobre la taula, un rellotge de sol i llibres en llatí i castellà.

El nostre bon ermità, de la segona anomenada de Sant Dimas, també tenia llibres francesos, que podia entendre bé ja que era natiu de Blois, i també venia un altre home savi, gran teòleg i de Carcassona, a més del que ens havia donat l'abat, que no és poca cosa per a aquests religiosos espanyols rebre entre ells francesos. Aquesta petita cambra també estava adornada amb quadres de representacions pietoses, i cal assenyalar que al principi aquest bon pare no apareixia, ja que per no ser distret pels pelegrins de les seves meditacions, tenia per costum posar pa i vi davant de la porta. Però nosaltres, que teníem ganes de veure-ho tot, ens vam tornar una mica importuns, trucant i fent venir el bon home que, content de veure'ns, ens va considerar, entretenir i tractar amb bons discursos i amb els seus béns, amb tanta humanitat com es pot fer al món, donant-nos figues, olives, grans raïms verds i secs, bon pa i bon vi, que ens van donar força per des d’allà (amb pena) pujar cap al tercer i quart ermitatge per escletxes de roques de jaspi i pedra tallada, entretenint-nos pel camí amb els bons discursos d'aquests pares sobre la grandària de la muntanya que té quatre llegües d’entorn i és de dos bisbats que separa el riu Llobregat.

Finalment vam arribar al setè ermitatge, on hi ha un pare pintor italià que ens va entretenir amablement amb l’esplai del seu art manual, també amb altres coses i ens va donar melmelada. Vaig suplicar-li que em satisfés en una cosa, si era possible fer venir a menjar aquests petits ocells del bosc a la seva mà; de sobte va agafar un pinyó i

va cridar un ocellet que aviat va venir a picotejar. Aquests bons pares estaven contents de veure pelegrins de França com nosaltres, perquè avui dia els grans senyors menyspreen d'anar-hi.

No vam passar del setè ermitatge, ja que no teníem prou temps per anar fins al final i tornar; i vam triar una roca propera, que ens va semblar ben descoberta, per veure en la distància tot el que l'ull pot percebre de més allunyat. El primer va ser la serralada dels Pirineus, molt propera, i el Moncayo d'Aragó, a unes quatre llegües; només el dia ennuvolat ens va impedir de veure Mallorca i Menorca, que es troben a seixanta llegües al mar. Però al veure'm més alt que mai no havia estat, amb els peus sobre els núvols que semblaven grans fumades, i sota d'ells tantes planes i camps de terra i mar, escampant la vista sobre tot això, abstret del temps i com fora de mi per la mirada, l'ànima beneint Déu en les seves meravelles, encantat i admirat, que avisat dues vegades pels meus companys, hi vaig anar i els vaig pregar d'aturar-nos una mica més per lloar Déu. Vam tornar passant pels altres ermitatges, i el de Sant Benet tenia el seu jardí, adornat i ple de flors boniques i aromàtiques, separades en grups com un mosaic. El bon pare, a petició meva, va fer venir més d'una dotzena d'ocells del bosc per prendre molles a la seva boca, a la barba i a les mans. «Ens reconeixen», va dir, «perquè sovint els salvem la vida acollint-los a les celles, quan els ocells de presa, habituals en aquestes muntanyes, els persegueixen».

L'altre ermità ens va dir algunes paraules sobre l'espiritualitat i la cova, ara capella, on es va trobar la imatge de

la Verge, prop de Sant Jaume, el sisè ermitatge. Ens va explicar la seva manera de fer, i el seu costum de llevar-se a mitjanit per pregar Déu, cosa que es testifiquen l'un a l'altre pel so de les campanes, que els serveixen també per demanar ajuda en cas de malaltia o d'altres. Mai no s'acabaria, si es volgués descriure totes les rares particularitats d'aquests llocs i el que ens passava a cada moment, quan, tenint davant nostre roques per on havíem de travessar que semblaven inaccessibles, no obstant això, en veure les creus al cim (i n'hi ha per tot arreu), sabíem per aquest mitjà que hi havia camí, cosa que ens estalviava feina; però semblava un encanteri estant a sobre i considerant com havíem pogut arribar-hi i assegurant els peus on amb prou feines els ocells poden volar. Vam tornar per un camí menys escarpat però molt més llarg, i prop del final, després de fer una pausa en acabar el viatge i expressar el nostre agraïment als pares, els vam donar la nostra benedicció. Aquí ens teniu finalment de tornada al monestir i a les nostres habitacions. [...]

Preparats per marxar, vam anar a agrair a l'abat i oferir-li els nostres serveis. A qui té mitjans per deixar una moneda a l'església o fer-hi un vot, no se li nega, però a la sortida no se li demana res. Dos dies i mig vam estar a Montserrat i era hora d'anar a trobar Mr. de Cisteaux, que estava en una abadia anomenada Santes Creus. Vam prendre el camí per una altra baixada no tan recta i incòmode, però més llarga i avorrida que l'altra, que finalment ens va portar a la plana i a la vila d'Igualada.

Pierre Bergeron (1612) [43]

De Martorell a Montserrat passant per Esparraguera hi ha dos llegües, és un poble petit i bonic, però molt llarg i ben pavimentat amb petits còdols en forma de mosaic, com gairebé tots els pobles del país. Segueix Collbató, un poble al peu de la muntanya, i aviat es puja més d'una llegua per arribar al monestir, i es baixa la mateixa distància de l'altre costat fins a Monistrol, un altre poble sobre el Llobregat on hi ha un pont [del Diable]. Aquest és el camí dels que vénen de França pel costat de les muntanyes de Foix, Couserans i Comminges. La roca muntanyosa de Montserrat és una de les més grans meravelles de la natura, per l'estranya situació i forma; surt de les extremitats dels Pirineus, arriba a la llarga plana i es planta als voltants de Barcelona, i troba aquesta muntanya admirable elevada sobre dels diversos cingles i muntanyes que l'envolten, com un cedre orgullós per sobre dels humils romanins i brucs, i així sembla una fortalesa amb diverses torres al cim d'una muntanya. De lluny es veu com una fila de cingles elevats amb les puntes que representen les diverses torres o merlets d'un castell espaiós.

---

[43] Editat amb el títol de «Relation d'un voyage en Espagne» (1612). Ed. Charles Claverie. *Revue Hispanique*, vol.59, nº136 (Paris, 1923). El text s'ha considerat anònim, però no ho és. El seu autor és Pierre Bergeron: «*Voyages de Bergeron en France, Italie, Allemagne et Espagne, de 1601 à 1612*». Manuscrit a la Bibliothèque Nationale de France, Département des manuscrits français nº 5560. Emilio Soler Pascual, que l'ha traduït al castellà, *Relación de un viaje por España en 1612* (Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2021), desconeix l'atribució que vaig fer pública a: *Viajeros y caminos en la España del Quijote* (2018).

Tot l'entorn de la muntanya és d'unes quatre llegües bones; i sembla que el cim s'amagui entre els núvols de tant alt que és, i des d'allà sembla que les muntanyes dels voltants són planes. Des del cim més alt es veu tota la llarga filera dels Pirineus emblanquits i d'un mar a l'altre, de Barcelona i amb temps serè fins a les Illes Balears o de Mallorca i Menorca, que estan a més de seixanta llegües. Aquest gran cingle conté mil diversitats: valls, coves, forats, barrancs, penya-segats, uns de secs i àrids i d'altres de verds amb plantes i arbres, corbes i profunditats, eminències i ressalts, de manera que semblen torres adossades a la roca. Arreu, una solitud agradable i horrorosa, de la barreja d'aquestes roques descobertes; amb la densitat dels arbres que fan ombra entre mil camins i senders, buscats i amagats per l'artifici en aquest cingle inaccessible de laberints estranys, senders perduts i retrobats. I allà on l'alçada tallada de la roca no ha pogut suportar la força del cisell i de la mà, s'hi han posat unes escales de fusta clavades en la duresa, amb cordes lligades per agafar-se mentre es puja, no sense perill tanmateix, tant l'art humà sembla haver batut i guanyat a la naturalesa inaccessible del lloc.

El Camí Real que puja de baix fins al monestir, tant pel costat de Monistrol com de Collbató, és ample i les carrosses hi poden anar, i cada dia hi van i vénen sense parar les mules carregades del convent. Però del monestir fins als extrems i els cims dels cingles encara més enfilats, els camins són més estrets i difícils per arribar als ermitatges més allunyats. El monestir, que pertany a l'orde de Sant Benet, és gran i espaiós com un poble i està construït en

una petita plana entre cingles, omplint-la del tot, i de la llunyania sembla que l'edifici estigui adossat a la roca. D'un costat es veuen grans roques penjant sobre el convent, de manera que sembla que la seva caiguda l'amenaci de ruïna en qualsevol moment. Hi havia una antiga església, petita i fosca, on jo havia vist manifestar-se la devoció del lloc, que han traslladat amb la seva famosa imatge de la verge a una nova església més gran, construïda fa uns 15 o 16 anys, i l'antiga s'ha convertit en un passadís. En aquell moment, l'idiota comú deia que no era possible traslladar la imatge d'una església a l'altra, tot i els intents que s'havien fet, però s'ha demostrat el contrari.

Tota aquesta massa d'edificis està composta per diverses peces, el gran claustre de l'església nova amb algunes habitacions per rebre i allotjar els pelegrins, els germans laics o donats, els oficials i els servents de la casa, junt amb els estables per les mules i cavalls, tant dels propis com dels que hi vénen. Després hi ha el convent dels monjos, separat, amb els seus claustres, dormitori, refectori, capelles, sales i altres dependències. Tot això està governat per l'abat, que és elegit cada tres anys. L'administració de tot aquest lloc és d'una economia meravellosa, ja que hi ha una infinitat de boques per alimentar, tant de les ordinàries com de les extraordinàries. Hi ha també, més de 500 mules per al servei del monestir, que no fan més que anar i venir per portar des de baix totes les mercaderies necessàries per a aquest lloc on no creix res, ja sigui per menjar o per a altres coses necessàries, que cal anar a buscar als camps de les ciutats veïnes.

En les grans festivitats de l'any, de vegades s'hi troben de dos a tres mil pelegrins de tots els països, edats i sexes, i són alimentats i allotjats allà durant tres dies sense pagar res si no volen. Quan vénen gent de qualitat, són tractats a part molt bé i allotjats en boniques habitacions tapissades i ben equipades; n’hi ha de ben condicionades, les de l'emperador, dels reis d'Espanya, de França i d'altres. A la de França, on vaig allotjar-me una vegada, el tapís està ple de flors de lis.

L’església nova és molt bonica, gran, ben construïda i decorada. El cor dels religiosos s'eleva sobre una volta de fusteria excel·lent, on es representa tota la passió i els evangelis. Davant de l’altar gran hi ha una reixa daurada que tanca el recinte i costa catorze mil escuts. El retaule o frontal d'aquest altar és molt ric i en costa més de trenta mil, donat pel difunt rei d'Espanya, i és de fusta daurada amb figures exquisides. El tabernacle és meravellosament ric. Hi ha molts graons per pujar a l'altar i les armes d'Espanya hi són representades als costats. Al voltant de l'església hi ha diverses capelles, baixes i altes, totes ben decorades amb excel·lents retaules. A l'església hi ha un fanal molt bonic que es va guanyar a Lepanto i un altre al claustre dels religiosos, donat per don Joan d'Àustria.

A la sagristia es mostren moltes relíquies, una gran quantitat de vaixelles de plata i adorns molt bonics donats per reis, reines, infantes, duquesses, etc. N'hi ha alguns que van ser donats per les duquesses de Brunswick i de Màntua, com teixits exquisits procedents de Pèrsia, Índia, Xina i Japó. La infanta duquessa de Savoia va donar el seu vestit nupcial per a un guarniment. Actualment estan fent

una corona coberta completament de diamants i altres pedreries de preu inestimable; és per posar-la al cap de la imatge de la Verge. Tot el paviment de l'església és de marbre, i la construcció o maçoneria per si sola costa trescents mil escuts. El claustre gran davant de l'església està ple de vots i pintures com a Loreto, etc., i hi ha donats o germans laics que tenen a càrrec l'administració de tota la casa. A l'església hi ha gran quantitat de riques làmpades de plata que cremen contínuament; n'hi ha del papa Adrià VI, de l'emperador, del rei d'Espanya i la reina de França i d'altres reis i prínceps, entre altres una de Carles de Borbó i d'una duquessa de Montmorency.

En aquest monestir hi ha tota mena d'oficis i artesans. El convent dels religiosos és molt bonic, amb un bon claustre i una sala, anomenada la col·lació, on els religiosos conferencien junts i llegeixen teologia i casos de consciència, i on col·lacionen des de la Mare de Déu de setembre fins a Pasqua. Allà hi ha un Sant Benet elevat en relleu a mida natural, i després un gran refectori, a cada lloc de monjo hi ha un petit calaix on posen la tassa, el ganivet i el tovalló de cadascú. Totes les fusteries són de marqueteria i mosaic fetes per un moro. Hi ha una bella biblioteca amb molts manuscrits i hi ha excomunió per a aquells que hi entren sense permís o s'emporten llibres.

En aquest monestir hi ha un religiós francès que hi ha estat des de fa 11 anys; ens va ensenyar el seu estudi molt bonic, on hi ha diversos quadres bons, entre altres el de Carlemany al natural extret d'un altre que hi ha a Aquisgran, i després un Sant Lluís de la mà de Miquel Àngel; també els retrats ben fets del difunt rei i la reina. Aquest

religiós vol adaptar una de les capelles de l'església per a França en honor dels sants Denís, Remigi, Marcial i Martí, Sant Carlemany, Sant Lluís i Sant Miquel amb el quadre del difunt rei. Ens va ensenyar un esbós del frontispici de l'altar que és d'ordre corinti molt bonic, i espera per fer-ho ser ajudat pels beneficis de la reina. Hi ha un donat que s'encarrega de la roba dels pelegrins per guardar-la, custodiar-la amb seguretat i retornar-la. Abans era capità de galera i havia vist gran part del món.

Sobre el monestir i pujant a una llegua amunt, en un espai es troben escampades, aquí i allà, tretze ermitatges separats l'un de l'altre per mitja llegua, més o menys, etc. A la majoria hi ha ermitans, i entre ells un francès de setanta anys natiu de Blois que abans era soldat i que fa quaranta anys que s'hi està. L'ermitatge més alt és el de Sant Antoni que he vist deshabitat a causa dels mals esperits que infestaven el lloc. És una meravella veure aquests ermitatges construïts en llocs tan poc accessibles i on sembla que no hi hagi espai només pel cau de les bèsties i, no obstant això, en alguns llocs s'han practicat tan hàbilment espais en la roca amb una mica de terra que cadascun d'aquests ermitatges té un petit edifici acompanyat de sala, habitació, cel·la, oratori, estudi, pati i jardí, tot ben net i condicionat, a més que cadascú té la seva petita cisterna d'aigua fresca. Cada dia es porta a cadascun d'aquests ermitans el que necessita per beure i menjar i hi ha una mula que només serveix per a això i que sovint no té altre guia que ella mateixa, tant està avesada a fer-ho, aturant-se davant de cada ermitatge, i llavors l'ermità, avisat pels cascavells, ve a prendre el que li cal i la mula

continua el seu camí, etc. Aquests ermitans es familiaritzen tant amb els ocells del lloc que els he vist venir a picotejar pinyons i altres coses que tenien a la boca, cosa que demostra que els ocells eren domesticats pels ermitans o els ermitans eren assalvatgits pels ocells. Aquests ermitatges estan tan ben situats que l'hivern tenen un lloc per prendre el sol i a l'estiu la fresca.

Entre aquests ermitatges hi ha el d'un Joan Garí, que va ser un bon i sant ermità del que es conten moltes coses estranyes i que van donar el fonament principal a tota aquesta devoció. Després es visita la cova de Satanàs, que és un altre forat a la roca, on diuen que el diable es retirava en forma de l'ermità que va enganyar aquest Joan Garí i el va fer violar i després matar la filla del comte de Barcelona, que després va ser ressuscitada, i aquest Garí va fer una llarga penitència per la seva falta. Diuen que aquesta filla està enterrada al passadís on hi havia l'antiga església, etc. Creuen que el primer inici d'aquesta devoció de Montserrat va ser cap a l'any 880, en temps de Guifré el Pilós, comte de Barcelona, quan uns pastors, havent vist una gran llum i sentit músiques entre les roques, van avi.-sar el bisbe de Manresa, que hi va anar amb el seu clergat i va trobar la imatge de la Verge que es veu avui dia, i que allà es va construir una església on va ser col·locada i des de llavors la devoció ha anat creixent de manera progressiva, ja que aquest segle i els següents van ser molt fecunds en aparicions i miracles semblants. I diuen a més que els àngels van tallar una roca per fundar l'església, d'on li va venir el nom de Montserrat, Mont tallat.

Gian Vincenzo Imperiale (1619) [44]

El general, el dia 8 de juny, tal com era el seu propòsit va decidir anar a Montserrat, un santuari situat a set llegües catalanes de Barcelona, sense ostentació i només acompanyat del marquès de la Paglietta i d'alguns criats. [...] Al peu de la muntanya de Montserrat hi ha Collbató, un lloc que produeix vins d'extraordinària qualitat. Un cop arribat, va començar la pujada penosa de la muntanya, de més de setze milles d'alçada. En arribar cansat, abans de buscar descans es va retirar amb molta humilitat a la capella de la Verge Maria, on va estar en oració agenollat durant una hora. Poc després, va sortir i va trobar un monjo venerable que segons un antic costum s'encarregava d'allotjar els pelegrins, i va acollir el general amb tanta humilitat i cortesia com si es tractés del príncep d'Espanya, oferint-li allotjament cortès aquella nit a les habitacions més honorables del monestir.

El general, el matí del diumenge 9 de juny, amb devota curiositat es va proposar visitar alguns ermitoris solitaris, miraculosament fundats sobre aquells penya-segats escarpats, una visita noble i digna de la seva pietat cristiana. Però abans de continuar, potser no seria inoportú parlar primer de l'església, que es troba en una gran conca entre dues muntanyes. En aquella solitud remota, captiva els cors devots d'una manera tal que, als ulls dels que la miren, sembla gairebé un paradís terrenal. En veritat l'obra,

[44] Manuscrit donat a conèixer per Anton Giulio Barrili: «Viaggi di Gian Vicenzo Imperiale». *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, v.29 (Genova, 1898).

és grandiosa, encara que minúscula en comparació amb la grandesa de Maria, que apareix divinament esculpida a la part principal del temple amb el seu fill beneït en braços. La seva capella, d'or i relluent de plata, resplendeix amb una bellesa extraordinària. Es tracta d'una obra de Felip II, magníficament renovada per ell l'any 1596.

Hi ha sempre una gran afluència de pelegrins, que són alimentats i reconfortats durant tres dies amb una caritat admirable. Els monjos de Sant Benet són els amos, i tot i que, segons diuen, només tenen nou mil escuts d'ingressos, ho gasten set vegades, per tant, cal dir que la divina tresorera els augmenta les riqueses. Entre les coses boniques que hi ha, el primer lloc és pel cor, que és de noguera i extraordinàriament elegant i treballat. Hi ha una biblioteca bonica, un capítol ben pintat, un refectori gran i noble, i la resta del monestir s'adapta als llocs esmentats. L'abadia té sota el seu domini 37 pobles, on envia governadors per a impartir justícia. Aquests monjos són molt amables i gentils, i reciten els oficis divins sacrosants amb una admirable majestat, enmig d'un silenci venerable i veu baixa. El nostre Pare Santíssim, ha concedit amb mà generosa a aquest temple diví totes les indulgències de les set esglésies de Roma, i les de Sant Gregori per a les ànimes dels difunts. És molt venerat a França i Espanya, i qui desitgi saber-ne alguna cosa més, que llegeixi la seva santa història, que es troba i adorna totes les biblioteques públiques.

A la plaça petita de l'església hi ha el camí que duu als ermitoris. És en veritat, extremadament aspre i escarpat, i a qui mai no hi ha pujat li sembla impossible pujar-lo.

Està fet en forma d'escala, ja que per arribar al primer ermitori cal pujar 780 graons tallats a la força en aquells penya-segats. D'aquesta manera, l'ànima curiosa d'aquestes vistes fa una raonable penitència pels seus pecats. El primer ermitori està dedicat a la Santa Creu de Jerusalem, sota el nom de Santa Helena. El segon a Sant Dimas, el bon lladre. N'hi ha tretze en total, i cap ermità no hi pot tenir cabuda si no ha donat mostres de gran humilitat i devoció durant vint anys consecutius. Cadascun d'ells té la seva petita església per pregar, una habitació per dormir, un lloc per descansar i un jardí per relaxar-se. Els ermitans no poden dormir amb llençols ni menjar mai carn. És agradable contemplar-los, ja que alguns d'ells tenen barbes nevades fins al genoll.

El general en va visitar dos, i per por a l'extrema fatiga no va voler veure els altres, que eren sis milles més amunt. Un cop a baix, va comprar diverses coses de gran devoció, és a dir, mesures de seda de la Mare de Déu, espelmes de cera amb la imatge de la Verge, medalles de plata, bastons amb la talla de Montserrat, gravats en coure d'aquella santa muntanya; i després de fer-los beneir i tocar la imatge de Maria, va estar tota la tarda a l'església pregant i escoltant missa. Després d’un petit refrigeri, va donar moltes monedes a aquells pares, per a misses, i va partir cap a Barcelona.

James Howell (1620) [45]

La Verge de Montserrat és un dels principals llocs de pelegrinatge de la cristiandat. Es tracta d'un monestir extraordinari, construït al cim d'una enorme penya, on és impossible pujar o baixar per un camí directe, però en canvi, hi ha un sender excavat ple de volts i revolts. Dalt d'aquesta muntanya accidentada hi ha una plana on s'aixeca el monestir i el lloc de pelegrinatge, on es venera una imatge de la Mare de Déu ennegrida pel sol, com si fos quan un va a Egipte. Aquesta imatge atreu una concurrència meravellosa de gent que ve de tots els racons d'Europa.

Fernando de Austria (1632) [46]

[...] el día sigiente que fue a diez y nueve de mayo, salió su magestad de Barcelona, y fue a dormir a Nuestra Señora de Monserrate, hasta donde le fue acompañando su alteza; y el día sigiente aviendo cumplido con sus devociones, y visitado muchas hermitas, se despidieron los tres hermanos y amigos, esperanças deste siglo, con la ternura y sentimiento que se puede considerar [...]

---

[45] *Epistolae Ho-Elianae. The familiat letters of James Howell.* Ed. Joseph Jacobs (London, 1892). La primera edició en tres volums es va publicar entre 1645 i 1650.

[46] Diego de Aedo y Gallart. *Viaje del infante cardenal don Fernando de Austria, desde 12 de abril 1632 que salió de Madrid con su magestad D. Felipe IV su hermano* [...] (Amberes,1635).

Maria de Zayas y Sotomayor (1638) [47]

Por entre las ásperas peñas de Monserrat, suma y grandeza del poder de Dios y milagrosa admiración de las excelencias de su divina madre, donde se ven en divinos misterios, efectos de sus misericordias, pues sustenta en el aire la punta de un empinado monte, a quien han desamparado los demás, sin más ayuda que la que le da el cielo, que no es la de menos consideración el milagroso y sagrado templo, tan adornado de riquezas como de maravillas; tanto, son los milagros que hay en él, y el mayor de todos aquel verdadero retrato de la serenísima reina de los ángeles y señora nuestra después de haberla adorado, ofreciéndola el alma llena de devotos afectos, y mirado con atención aquellas grandiosas paredes, cubiertas de mortaja y muletas con otras infinitas insignias de su poder, subía Fabio, ilustre hijo de la noble villa de Madrid, lustre y adorno de su grandeza; pues con su excelente entendimiento y conocida nobleza, amable condición y gallarda presencia, la adorna y enriquece tanto como cualquiera de sus valerosos fundadores, y de quien ella, corno madre, se precia mucho.

Llevaban a este virtuoso mancebo por tan ásperas malezas, deseos piadosos de ver en ellas las devotas celdas y penitentes monjes, que se han muerto al mundo por vivir para el cielo. Después de haber visitado algunas y recibido sustento para el alma y cuerpo, y considerado la santidad

[47] Maria de Zayas y Sotomayor. *Novelas amorosas y exemplares* (Zaragoza, 1638).

de sus moradores, pues obligan con ella a los fugitivos pajarillos a venir a sus manos a comer las migajas que les ofrece, caminando a lo más remoto del monte, por ver la nombrada cueva, que llaman de San Antón, así por ser la más áspera como prodigiosa, respecto de las cosas que allí se ven; tanto de las penitencias de los que las habitan, como de los asombros que les hacen los demonios; que se puede decir que salen dellas con tanta calificación de espíritu que cada uno por sí es un San Antón, cansado de subir por una estrecha senda, respeto de no dar lugar su aspereza a ir de otro modo que a pie, y haber dejado en el convento la mula y un criado que le acompañaba, se sentó a la margen de un cristalino y pequeño arroyuelo.

Robert Bargrave (1654) [48]

Des d'Esparraguera ens acostem al peu de Montserrat, entretenint-nos pel camí amb la noble perspectiva que ofereix; els cims, vistos des de baix, semblen un petit món per sobre dels núvols, i gairebé tan inaccessibles com ells; els magnífics precipicis estan desgastats pel temps amb formes tan diverses, que a tanta distància representen gairebé totes les configuracions imaginables, però generalment piràmides de gran proporció, i tanmateix, respecte de la muntanya, semblen només xemeneies a la teulada d'una casa. La muntanya és gairebé tan gran de contorn

[48] *The travel diary of Robert Bargrave, levant merchant (1647-1656)*. Ed. Michael G. Brennan (London, 1999).

com meravellosa en alçada, assenyalant la brúixola unes 6 llegües o 24 milles de perímetre; tanmateix, per tot el que puc percebre, el conjunt no és més que una única roca sencera, excepte on el llarg flux de la pluja o el creixement dels arbres han fet que alguns turons joves es desprenguin i s'esquerdin de la seva mare gegantina.

Vaig baixar del cavall al peu del turó pujant fins al convent, el que va fer que el viatge del dia fos d'unes divuit milles. La pujada és com la d'un vaixell que gira al vent i es fan unes 3 o 4 milles de camí que serien mitja en línia recta; en molts llocs el camí està excavat a la roca principal amb molta despesa i esforç. Tota la roca és una massa de pòrfir composta de moltes pedres de colors variats, incorporades en una sola, i sovint se’n desprenen algunes de molt boniques. Els arbres són com una meravella, ja que gairebé cobreixen la muntanya, tot i que no tenen res per alimentar-se llevat de certes venes i petites escletxes, que descobreixen amb molt de treball i enginy.

El convent es troba prop d'unes tres milles i mitja cap amunt, i tot i això a meitat de camí del cim de la muntanya. És més aviat un poble que no pas una casa, allotjant famílies senceres d'artesans de tots els mestratges necessaris; uns 150 frares de l'orde benedictí pertanyents a la institució, i altres membres i servents; cadascun amb els seus llocs i comoditats assignats. I també hi ha un petit palau per allotjar a viatgers i pelegrins; a tots, de qualsevol condició que siguin, els donen allotjament gratuït durant tres dies. Però els meus assumptes no em van permetre gaudir-ne més d'una nit. Em van assignar una cam-

bra bonica, un bon foc, un sopar abundant i dos servents per atendre'm.

Dins del convent hi ha una capella antiga on es diu que la Verge Santa hi va estar durant 111 anys fins que Felip III, rei d'Espanya, va ordenar que la traguessin a l'església nova, construïda expressament per a ella. I és cert que és més adequada a la seva majestat. L'església és molt gran; consta d'un cos i dues naus laterals que estan dividides en dos pisos d'altura, i cada columna està decorada a dalt i a baix amb retaules molt rics. Un d'ells, és una estàtua de Nostre Senyor a la creu tallada en fusta i pintada de manera artística, i després d'haver-la col·locat fa poc amb motiu d'una gran sequera, el camp aviat es va omplir de pluja abundant.

Les riqueses de l'església i l'altar poden competir (crec) amb qualsevol d'Europa. Per por dels francesos, les van traslladar a Barcelona per guardar-les en una petita capella reservada a la santa muntanya, i em van fer el favor de ensenyar-me les principals riqueses que quaranta mules havien carregat, consistents en plata, or i joies. Em van oferir amablement de veure-les totes, però em vaig acontentar amb una vista detallada de les més riques: una corona de diamants molt gran, que tenia (no ho puc jutjar d'altre manera) dues mil pedres molt grosses; una altra corona d'esmaragdes, igual de gran, amb les pedres més grosses i perfectes que he mai no he vist, i en gran abundància; una corona de diamants més petita que compensava en grandària el que li faltava en nombre, ja que era per al Nen Jesús i les altres dues per a la Verge Santa; una joia de gairebé dos pams de fondo, que recordava la lluna,

composta de diamants, esmaragdes i perles, tot barrejat; la corona d’esmaragdes es va recollir de les almoines de la gent de les Índies i la van oferir a la Verge els seus frares d'allà. Totes les altres eren ofrenes de prínceps cristians, comerciants i devots fervorosos, recollides durant molt de temps i acumulades a Montserrat. També tenen diverses peces d'or pur per a diversos usos a l'altar, algunes d'elles adornades amb joies. També hi ha gran abundància de canelobres majestuosos, tots de plata massissa. En definitiva, un tresor i un vestuari que pocs reis del món poden igualar, i tot per embellir una petita nina feta d'una pedra d'una aparença més aviat morena.

El cos de l'església està tancat per acollir millor els pelegrins pobres, que de vegades són massa per a millors comoditats, i s'han d'allotjar allà. Els pilars de l'església i del convent són d'una mena de pòrfir tallat a la muntanya, com també moltes de les escales. Al cor, que es troba sobre la porta occidental, hi ha una doble fila de seients per als cantors; la més baixa està esculpida amb tota la història de la mort de Crist, i la més alta amb les figures dels sants i la descripció dels seus diversos martiris, totes dues exquisidament ben fetes.

El convent té moltes sales senyorials, galeries i claustres, bonics jardins (no gaire comuns en una muntanya rocosa) i cisternes curioses per a l'aigua. La llegenda d'aquesta estàtua (anomenada en aquests llocs *Nostra Senyora* o la Mare de Déu) és descriu breument. [...] Les meravelles que ha fet aquesta Verge són tan innombrables com increïbles: ha curat els coixos, ha guarit els malalts, ha aturat la pesta (però no pot aturar la guerra), ha alliberat

els captius, i les seves cadenes es veuen en l'extens claustre. Un barco totalment trencat en una tempesta, i a punt de enfonsar-se, en estar dedicat a la Verge, va ser portat immediatament a la platja sa i estalvi, i un model d'aquest va ser presentat a la Verge, junt amb altres infinits miracles. Per confirmar-ho tot amb un testimoni: una roca petita de la muntanya que penjava gairebé sobre l'església, es va desfer de la part principal i es dirigia en direcció al convent, i perquè l'edifici sagrat no patís va caure a un quart de milla de distància del seu primer objectiu, i es troba allà com a testimoni.

Havent passat les nits de repòs a costa de la Verge, al matí el majordom del convent em va afavorir amb un guia fins a les ermites, que en són tretze en total, però el meu temps només em va permetre veure'n cinc en la distància; però els passos matemàtics per on vaig caminar, estan més enllà de la imaginació; de vegades gairebé recte cap amunt, de vegades per un camí estret que té al costat un precipici espantós, i de vegades a totes dues bandes, ara sota alguna roca que amenaçava de caure sobre nosaltres a cada minut, i després novament en un estret entre dues roques.

Vaig ser tractat amb molta cortesia pels ermitans, que després de ensenyar-me els seus estatges, es van oferir a entretenir-me amb el que tenien al rebost, i per a una estimable atenció van cridar els ocells salvatges del bosc, que es varen acostar i van prendre el menjar de les seves mans i per poder-ho explicar als meus fills més endavant els vaig cridar jo mateix i un ocell em va picotejar un pinyol d'entre els dits. L'ermita més alta que vaig visitar era a

unes sis milles del peu del turó, però encara a un bon tros de Sant Jeroni, la més alta de totes; baixant vaig anar a Santa Creu, la seva ermita principal, pertanyent al pare vicari (o primat) que em va obsequiar amb un dinar molt bo, com corresponia a la seva quaresma, es trobava a faltar varietat de peixos, però de les espècies que tenien n'hi havia en abundància, cuinades pels ermitans de moltes i saboroses maneres. En acabar el dinar, el vicari em va ensenyar la seva ermita i després em va acompanyar a un altre ermità, que em van regalar un curiós crucifix i tres culleres fetes i tallades de la fusta de la muntanya santa per la seva pròpia mà.

D'aquí vaig tornar a baixar al convent, però per uns camins amb tant de revolts que en comparació els perillosos Alps no són més que un conte de nans. Cap avall, el panorama de la baixada presenta més aviat un abisme que no pas un precipici, i el descens per coves buides i penya-segats estrets es tan perillós que, si no hagués estat per la santedat del vicari que em protegia i per una barana en els llocs més difícils per assegurar-me, mai no m'hauria aventurat a baixar.

Cada ermita té cinc o sis habitacions ben disposades, una capella, una cisterna d'aigua i un o dos jardins. El convent els envia diàriament les provisions, però els ermitans s'ho fan tot ells mateixos a les cel·les respectives. Tenen llibertat de visitar-se entre ells quan vulguin, i en les festes grans tots baixen a venerar la Verge Santa al convent. Les seves ordres són, primer, servir un any al noviciat i després sis anys al convent abans de poder ser admesos com a ermitans. Però un cop entren a una ermita

no la poden abandonar mai fins que morin o quedin tan invàlids que no es puguin valer per si mateixos, com és el cas del vell ermità de Sant Jeroni, que ara està sent atès al convent.

No puc deixar de banda la manera com porten el menjar diàriament del convent a l'ermità. Ho fan amb una mula, col·locant ordenadament la ració de cada ermità en un cistell. Un cop posen la mula al camí, ella va (sense ningú que la condueixi) directament a la primera ermita. Allà, el frare sent el bram i les coces de la mula, surt, agafa la seva part del menjar i després empeny la mula cap al camí que condueix a la següent cel·la. I així va d'una a l'altra fins que, un cop descarregada, torna directament al convent. Les cel·les estan construïdes o bé en forats on no poden veure ni ser vistos, o bé als costats d'un precipici, com una mena d'excrescència d'un penyal, sempre amenaçant de caure. En fi, havent considerat tot el que he vist d'aquesta muntanya, crec que és el desert més perfecta on mai hagin viscut ermitans.

13 de gener. A la tarda, el meu cavall va ser atès pel pare vicari dels ermitans, i em van acomiadar amb totes les benediccions de Nostra Senyora. Ja muntat, vaig recórrer gran part del contorn dels turons, i vaig trobar el descens molt més fàcil per aquesta banda que per l'altra, encara que els camins eren força dolents, de manera que vaig fer un recorregut aspre per assolir, al cap d'unes divuit milles, una poble petit anomenat Igualada. Des d’aquesta banda el panorama de les roques és tan prodigiós com de l'altra. Igualada ens va oferir als passatgers un allotjament passa-

ble, en estar molt habituats als pelegrins de la muntanya santa.

Anònim francès (1660) [49]

El 22 vaig anar a dinar a Igualada, un poble petit. El camí és dolent perquè es comença a pujar fins a Montserrat, on vaig arribar de nit. Aquest convent està col·locat enmig d'altes cingleres; i encara que sembla molt atapeït, hi ha per dins més espai del que es pot creure. Al convent donen de menjar a tothom, i als pobres pa, carn o peix, en quantitat suficient. S'entra primer al claustre, des d'on passa per un corredor fosc, que era en altre temps l'antiga església, a la nova, que va fer construir Felip II, i és força gran i ampla. Totes les capelles estan ben daurades i pintades en extrem. L'església no té més que una nau, el cor és molt bonic, i hi ha dos petits jocs d'orgues i un de més gran sobre una capella al mig de l'església. La reixa de ferro daurat de l'altar major és notable per la seva altura, sobre la que es veu la imatge de la Mare de Déu tenint el Nostre Senyor amb una serra. El tresor és molt ric, principalment per dues peces que hi ha. La primera és una corona d'or massís d'una arrova i mitja, tota carregada de perles, amb deu estrelles al voltant, com ara raigs, i també carregada de perles, totes molt gruixudes. Han treballat durant quaranta anys per fer-la i està estimada en dos milions d'or.

---

[49] [François Bertaut]. «Retour de Madrid en France, par l'Aragon et la Catalogne». *Journal du voyage d'Espagne* (Paris, 1669).

La segona és una altra corona d'or tota plena de maragdes, la major part d'una mida sorprenent. També n'hi ha moltes de quatre o cinc mil escuts la peça. El sagrari també és una bella peça i molt rica, tant com un servei de vaixella d'or enriquit de perles, que l'emperador difunt va donar per servir a la missa. Han perdut durant la guerra algunes peces de valor. Els frares són de l'ordre de Sant Benet i en nombre de cent cinquanta, i trien el seu abat, que ho és durant quatre anys, i ha de ser alternativament de la corona de Castella i de la d'Aragó. La biblioteca, el refectori i la sala del cor són molt bonics. Totes les cel·les dels frares estan al voltant de l'església. Sembla que el cingle en algun moment el hagi de caure a sobre, i que no es podrà evitar si no és per un miracle particular; ja hi ha trossos de roca que han caigut del costat del camí d'Igualada. Des del convent s'enfila a les ermites per una escala de graons tallats a la roca, de manera empinada, que hi ha moltes persones que prefereixen prendre la circumval·lació per anar a veure les ermites. N'hi ha tretze i estan escampades pels cingles; hi ha a les cases totes les comoditats que es poden desitjar, i en general tenen capella i jardí en un edifici més gran del que es necessita. Tres estan col·locades en un lloc extremadament alt.

Francis Willughby (1664) [50]

Vam cavalcar a la vista de Montserrat, trencada al cim en roques que s'alçaven com les dents d'una serra, d'on va prendre el nom. Hi ha una capella de la Mare de Déu, lloc de gran devoció.

Francesco Spada (1666) [51]

Dissabte al matí, vam sortir de matinada després d'agafar les mules per cavalcar i arribar a Montserrat a temps de poder sentir la missa, i complir les nostres devocions. Fetes dues terceres parts del camí vam començar a pujar la muntanya per una llegua llarga i cansada, que va agreujar la pluja, que feia lliscar les pedres vivaces, i no deixava que els animals assentessin les potes, encara que eren molt hàbils i ferms. A l'esquerra teníem una muntanya horrible i inaccessible, i a la dreta precipicis que l'ull no suportava mirar al fons. El camí era tan angost i desgraciat que semblava impossible no desplomar-se, però amb l'ajuda de la Verge Santíssima, i sense cap desgràcia, vam arribar a Montserrat abans de les 13 hores.

---

[50] *Travels through the Low-Countries, Germany, Italy and France,... by the late revrend and learned Mr. John Ray, F.R.S. To which is added, an account of the travels of Francis Willughby, Esq; through great part of Spain. The second edition. Corrected and improv'd, and adorn'd with copper-plates.* T.1 (London, 1738).

[51] Amos Parducci. «Il "Diario del viaggio di Spagna" di Francesco Spada». *Bollettino storico lucchese*. Anno VII. Num. 2, pp.73-122 (Lucca, 1935).

Després de fer les nostres devocions, els religiosos ens van conduir a venerar i contemplar de prop l'efígie miraculosa de la Mare de Déu, que va ser trobada fa 777 anys. És de relleu i no se sap de quin material està formada; asseguda amb el nen als braços, ennegrides la cara i les mans com la de Loreto, inspira una gran devoció. Ens van permetre acostar a besar la mà d'aquesta Verge Santíssima, un favor que només se sol concedir a persones d'alta condició, però la dels nostres ambaixadors ja era coneguda per haver declarat la seva qualitat a Barcelona, i no vam trobar cap dificultat amb els pares per disfrutar d'aquest privilegi, encara que en altres coses no els vam trobar gaire cortesos, a causa de tants forasters que passen pel lloc.

L'any 1599, el rei Felip III de les Espanyes, va prendre la Santa Imatge de l'antiga església i la va col·locar en un magnífic i august temple digne de la seva real generositat, on actualment es troba venerada per la devota i contínua multitud de pelegrins. Il·luminaven la sagrada efígie setanta llums grans de plata, que combinats amb els rics obsequis conservats al tresor de la sagristia, mostren, no només la immensa generositat d'aquesta Gran Senyora en repartir la seva gratitud, sinó també la pietat de molts prínceps i reis cap a aquest santuari.

Regenten l'església els monjos benedictins negres, en número de 80, que habiten al ric i noble monestir, senyors temporals i espirituals d'aquest i altres llocs. La muntanya, encara que molt aspra és prou bonica, acabant a la part superior en moltes puntes esmolades, molt curioses de veure, i està tan inclinada sobre l'església i el monestir,

que sembla sempre amenaçar-los de ruïna. Enmig dels horrors d'aquesta muntanya conviuen escampats en 13 ermites tants ermitans de la mateixa ordre de monjos, venerables pels cabells blancs i la santedat de la vida, que vuit vegades a l'any, a les solemnitats majors, baixen per participar al cor junt amb els monjos. A les 7 de la tarda vam tornar a cavalcar, i vorejant per l'altra banda de la muntanya, no tan dificultosa, vam arribar a Igualada a la una de la matinada.

Dionigio Carli (1670) [52]

Des d'aquesta ciutat vaig anar per terra a Vilafranca del Penedès, un lloc petit, i vaig seguir a Montserrat, que és una muntanya molt alta on hi ha una verge santa de grandíssima devoció, i miraculosa. [...][53] La imatge miraculosa està col·locada en una cavitat de la capella major, daurada i incrustada amb marbres molt fins. La imatge és de volum, i el rostre i els trets són com els de la grandíssima senyora que representen, que inspira en els qui la miren i contemplen una gran reverència i respecte. El nen es representa com de quatre mesos, amb una expressió que mostra clarament estar a punt de fer tantes gràcies com li

---

[52] *Il Moro trasportato mell'inclita città di Venetia, o vero curioso racconto de costumi, riti, e religione de popoli dell' Africa, America, Asia, & Europa. Ravvisati dal molto reverendo padri Dionigio Carli da Piacenza, predicatore capuccino, e missionario apostolico in quelle parti* (Bassano, 1687).

[53] Carli parla de la llegenda de fra Garí.

demani la seva mare; té la mà dreta aixecada i els dits estesos en acte de benedicció.

Aquesta muntanya és la més alta de les que es troben a tot Espanya, i es pot deduir perquè des de la plana fins al cim hi ha set llegües. El camí puja a través de revolts, que altrament jo no hauria pogut pujar a causa de les meves malalties. Enmig de la muntanya hi ha molts ermitoris que habiten els ermitans, fent vida santa. A més del convent hi ha un hospital de pelegrins amb una font d'aigua molt abundant; el claustre té columnes de marbre blanc i sota la teulada hi ha moltes armes, banderes i altres trofeus portats per les gràcies rebudes de la gran mare de Déu. En aquest claustre hi ha la pedra amb què l'ermità fra Garí va cobrir la sepultura de la filla del comte, i el succés que he narrat també està pintat en un quadre.

Després, vaig entrar a l'església acabada de fabricar, que és bonica, hi ha quinze altars, la capella major té forma rodona, i al mig del frontal hi ha la cavitat amb la Santíssima Verge, col·locada asseguda, de la mateixa manera que el nen s'asseu a la falda de la seva mare; amb una mà sosté un tros de serra, i amb l'altra beneeix el poble. A un costat hi ha l'espasa i la daga del patriarca Sant Ignasi, fundador de la Companyia de Jesús, i per brevetat no descric les admirables vestimentes, gerros, canelobres, or, plata, ambre, llums, corals i altres riqueses infinites.

Albert Jouvin de Rochefort (1672) [54]

Montserrat és una muntanya, o més aviat una penya-segat que s'enlaira al centre de Catalunya, on han construït un convent i abadia que porta aquest nom. Tothom sap que després de Santiago és el lloc més gran de pelegrinatge i devoció de tot Espanya, a causa dels diversos miracles que s'hi han fet, i és una cosa sorprenent veure la quantitat de gent que hi arriba d'arreu d'Europa. Gairebé a dalt de tot de la muntanya, hi ha una plaça d'uns cinc-cents peus d'ampla, on hi ha un convent amb deu o dotze cases davant d'una plaça adornada amb diverses fonts, al peu de diversos cingles en forma de pans de sucre, que serien inaccessibles si no hi haguessin tallat un camí amb diversos graons per arribar als deserts sants a la part alta dels cingles, on vam veure diverses ermites, que són la morada d'alguns religiosos del mateix convent, que hi viuen santament resant a Déu.

Després d'haver pujat gairebé una hora, vam arribar a la cel·la d'un d'aquests bons ermitans, que era francès, i ens va regalar alguns fruits del seu hortet i ens va entretenir amb diverses coses curioses i miraculoses sobre el sant lloc de Montserrat. Li van donar aquesta ermita en recompensa pels serveis que havia fet al convent, d'on li

[54] Albert Jouvin de Rochefort. *Le voyageur d'Europe, ou sont le voyage d'Espagne et de Portugal.* T.2 (Paris, 1672). Concepción Bernal Fernández. *Traducción al español de 'Le voyageur d'Europe où sont le voyage d'Espagne et de Portugal', de Albert Jouvin de Rochefort acompañada del correspondiente análisis traductológico* (Universidad de Murcia, 2016).

porten cada setmana el menjar a la petita cel·la, i baixa cada diumenge al convent per escoltar la missa.

Aquests cingles estan tan drets que serveixen de muralles i de tancat a un costat de la plaça del convent, on vam ser rebuts i tractats, per la coneixença d'un religiós de Brussel·les, amic del jove del meu grup, que ens va conduir per tot el convent, ensenyant-nos tot allò que hi havia de més bonic. Des d'aquesta plaça entrem a un lloc molt fosc, amb la botiga d'un apotecari a un costat i a l'altre les restes de les antigues muralles de l'església vella i més endavant una sala gran totalment plena i com entapissada amb diverses cadenes, petits navilis, rems, cordills, fusells mig trencats, i quadres on són descrits els miracles que molts han experimentat en aquest lloc sant. Després passem per un claustre on no es veu gairebé res, a causa de les voltes que el cobreixen, on vam veure algunes tombes molt antigues, al mateix lloc on abans hi havia l'església vella, que ha estat reconstruïda de nou per Felip III, com ens va fer veure per la seva estàtua i les seves armes representades sobre la porta principal, enriquida amb una façana molt ben treballada, que mira a una plaça que li dóna molta llum i brillantor.

No és possible no sentir-se tocat de devoció quan un s'acosta a l'altar major, que està separat de la resta de l'església per una alta balustrada o reixa de ferro, i admira alhora la quantitat de coses boniques que l'envolten. Després d'examinar totes les capelles de l'església, el bon religiós ens va portar a la sagristia per veure un tresor que no té comparació a tot Espanya. Entre les coses que ens van semblar més importants, hi ha algunes corones d'or pur,

grans creus, i gerros totalment d'or pur, coberts de pedreries. Això està en un armari. En un altre hi ha quantitat de figures d'or i plata, canelobres i reliquiaris que guarden relíquies santes, tot d'un preu inestimable; i al tercer armari hi ha els ornaments d'una capella tota de vidre, que és molt estimada. Caldria un volum sencer per descriure les particularitats d'aquest tresor, en tinc prou de dir, com tinc costum de fer en la descripció dels meus viatges, que el viatger ha de veure el tresor, sense especificar el que conté per por d'allargar-me molt i avorrir al lector.

A la sortida de la sagristia, vam anar a pregar davant l'altar major, on està representada la Mare de Déu amb el nen Jesús als braços, que subjecta una serra. Els hi vam agrair les moltes gràcies que ens havien concedit en tot el viatge, en què havíem evitat per la seva misericòrdia tants atzars i tantes trobades perilloses per mar i terra, pregant que ens ajudessin i ens conduïssin durant la resta del viatge. Aquest convent és una abadia de l'ordre de Sant Benet, i la seva renda és important; hi vam veure horts bellíssims regats per diverses fonts d'aigües que vénen dels cingles, i ens van ensenyar algunes parts que s'havien separat del cim, d'on sembla que avancen per sobre del convent, i que van fer molt de mal arruïnant diverses cases.

Vam marxar després de donar les gràcies a aquest bon religiós, que ens va portar fora del convent, per ensenyar-nos una coveta en un cingle, on havia aparegut la Mare de Déu amb el seu fill que serrava, un lloc adequat per construir una església, on va voler que un dia la seva Santa Mare fos venerada. I d'allà vam baixar al llarg de les muralles que tanquen tota l'extensió del convent, per un altre

camí diferent del de la nostra arribada, que també està adequat i tallat en alguns llocs als cingles, per fer la pujada més fàcil i per a nosaltres la baixada entre els boscos, i al final entre còdols i muntanyes fins a Manresa.

Domenico Laffi (1673) [55]

La muntanya de Montserrat és altíssima, hi ha una verge devotíssima dita de Montserrat, i un monestir bellíssim visitat per tots els pelegrins i la gent que passa per l'entorn. Dalt de la muntanya hi ha tretze ermites on alguns ermitans fan vida santa. Al meu judici, aquesta muntanya, des de la plana fins al cim, és de les més aspres i escarpades que hi ha a tota la terra, i te set llegües d'alçada. Es puja per un camí que gira al voltant, pel que hi poden anar còmodament les cavalleries; però jo vaig voler caminar-lo a peu, i em va agradar molt veure tanta vastitud de pobles i gran part del mar Mediterrani, tot i que em feia molta por veure'm entre aquells precipicis, pujant sempre de tal manera que em semblava que anava al cel. Acabat aquell gran gir, vaig arribar finalment al cim de la muntanya, que està dividida pel mig, i per això l'anomenen Montserrat, que es va trencar a la mort de Crist [...].

Des del cim d'aquesta muntanya es veu Manresa, una ciutat noble i gran, situada al peu mateix. Allà hi ha una

---

[55] Domenico Laffi. *Viaggio in Ponente a S.Giacomo di Galitia, e Finis Terrae per Francia e Spagna* (Bologna, 1681). Segueixo la tercera edició, més complerta que la primera, estampada en la mateixa ciutat l'any 1673.

cova on Sant Ignasi feia penitència, i a dins hi ha un crucifix que un dia abans de la festa del sant va començar a sagnar per totes les ferides, com si sortís d'un cos viu. Encara es poden veure les marques que va deixar la sang, sobretot del costat i fins als peus. Es diu que això va passar perquè aquest sant era devot de les cinc plagues de Jesucrist, i des del principi de la seva conversió va portar al pit un crucifix d'un pam de llarg i una imatge de la Mare de Déu dels Dolors, que es conserva a Barcelona, mentre que el crucifix es troba a Saragossa.

Finalment, vam entrar al monestir dels monjos de Sant Benet, i a la porta hi ha una font d'aigua excel·lent. És una gran meravella que a tanta alçada hi hagi una vena tan abundant. Davant de la font hi ha una *beccaria* que anomenen carnisseria, després una *osteria*, que anomenen hostal, i després l'hospital dels pelegrins que vénen a visitar aquesta santa imatge. Passant l'hospital hi ha una botiga de merceria, on es venen diversos rosaris, exvots, medalles i altres coses similars, i després segueix el monestir, a on s'entra per una porta molt gran i noble. A dins hi ha la farmàcia i després s'arriba a un gran claustre, envoltat per un bonic pòrtic sostingut per 20 columnes de marbre blanc d'ordre compost. Sota aquest pòrtic hi ha penjats molts trofeus, armes i banderes portades aquí per gràcies rebudes de la dita Mare de Déu. Després s'entra a una llotja completament coberta amb volta de pedra viva, que antigament era l'església.

Davant de la porta hi ha una pedra de vuit pams de llarg i quatre d'ample que va servir al beat Joan Garí per enterrar la filla del príncep, que en aquell temps ho era de

Barcelona, quan, després de tallar-li la gola la va llançar a la cisterna, com es pot llegir a la seva vida. Aquest fet està pintat en un panell antic a una banda de la dita llotja, on abans hi havia l'altar major de la dita Mare de Déu. A l'altre costat hi ha el lloc on el sant patriarca Ignasi, abandonant el món, va dipositar les armes i es va vestir de sac. També hi ha la pedra sobre la que la seva mare va descansar abans de donar-lo a llum. Més endavant s'entra en un pati tancat de bona construcció, on hi habiten els grans senyors d'Espanya i d'altres països. A la dreta hi ha dues columnes aixecades per col·locar-hi dues estàtues en record d'un vot que va fer el duc de Cardona quan travessava el mar amb gran perill per a tota la seva armada. Gràcies al favor de la Mare de Déu va ser protegit, i per aquesta gràcia rebuda va fer una donació per equipar un altar, és a dir, una creu i canelobres, tots de cristall de Monte, que es diu que tenen un valor de 50.000 ducats de plata.

L'església, en les seves proporcions, fa 208 metres de llargada i 44 d'amplada. A cada costat hi ha set capelles de mida perfecta, que són 14 en total; l'alçada de l'església, és a dir, la nau al mig, s'aixeca amb columnes o pilastres de 24 peus d'alçada i a les parts superiors de les columnes hi ha una cornisa bonica d'ordre compost, seguida d'un altre ordre sobre d'aquesta cornisa, de 14 peus d'alçada. Compartit l'espai entre una columna i l'altra hi ha un balcó, i els balcons també tenen una ornamentació d'ordre compost i de gran factura. Entre la columna i el balcó hi ha un altre pilar, que s'assenta en la columna mestre, i al damunt hi ha la volta de tota la teulada de l'església.

La capella major és de forma rodona, i a sobre hi ha una tribuna de 156 metres d'alçada, del terra fins a la cúpula; al mig, on hi ha l'altar major, hi ha un cambril, o nínxol en el que es col·loca la santa imatge, que aguanta a la falda el nen Jesús assegut i també s'asseu; sosté una serra a la mà esquerra, i amb l'altra està en l'acte de beneir a la gent.

Adossada a aquest altar, però a un costat, hi ha l'espasa i la daga de Sant Ignasi de Loyola, amb la relació, transportades des del lloc ja esmentat; després segueixen les capelles, set a cada costat, assegurades amb ferro molt fort de magnífica factura, part de bronze, part de ferro i daurades al foc, amb marbres fins de diversos colors. Tota l'església està emblanquinada, i a sobre hi ha diversos fullatges i arabescs d'or buidats. Diuen que don Joan d'Austria va fer la despesa de 46 mil peces de vuit, no es fa difícil creure-ho, perquè és una construcció molt gran, i d'una factura excel·lent. Després de sortir de Montserrat, comencem a baixar pel vessant de llevant de la muntanya.

Francesco Nicolini (1686) [56]

A poca distància de Martorell es comença a pujar [...] vam arribar a Montserrat a les quatre; hi ha dues llegües; no hi

[56] «Diario di viaggio fatto da monsignior Nicolini, Nuncio Apostolico di Portogallo, da Avignone (per Montpellier, Barcelona et Zaragoza) a Madrid. Anno 1686, scritto dal suo secretario». Ed. Ernst Werner. «Des päpstlichen Nuntius Nicolini Reise nach Spanien in Jahre 1686». *Revue Hispanique*, vol.68, nº153 (Paris, 1926).

ha mal camí en pujar perquè es baixa més que no es puja, sinó per ser un camí estret, sempre proper a precipicis, girant al voltant de la muntanya que està serrada al cim per unes roques d'espant en forma de pans de sucre i columnes, i per haver-hi passos pedregosos i difícils, en particular per a la llitera, tot i que hi ha anat, però qui pot anar a cavall crec que tindria més satisfacció i menys por. Diuen que per a cavalls o mules hi ha un altre camí més curt i s'hi arribaria fins i tot en un dia des de Barcelona.

No hi ha hostatgeria a Montserrat, però hi ha una casa separada del convent per als forasters, on un laic ven pa, vi i provisions per les mules i la carn la va a buscar a l'escorxador. Monsenyor va ser allotjat al convent amb tota la seva família. En entrar a l'església, els pares van fer cantar als seus músics, que són nens petits, la *Salve Regina* acompanyant les veus amb un petit orgue i amb certs instruments de fusta que nosaltres anomenem fagots. D'allà el van portar a l'apartament, que consisteix en tres habitacions petites, però ben arreglades, amb una terrassa davant de la muntanya i la porta principal. Després, els pares van fer cantar completa amb música, amb un nombre més gran de nens de cor, uns 16 o 18, i un altre *Salve Regina*. Pel que fa al sopar, es tracta especialment de carn, ja que en mengen per llicència especial del Papa, en ser de l'ordre de Sant Benet. Ens van donar un sol plat, col·locat sobre un de gran i n'hi havia dos, però l'altre estava buit. El primer plat era una amanida tallada a trossos petits, i regada amb condiments i una mica de sucre; el segon, dos ous per beure per a cada persona; el tercer, dues gallines rostides; el quart, una fritura per a cada persona; i el cin-

què, un picadillo. Per fruita, unes pomes i formatge. Després de beure els ous van posar sucre d'anís en una cullera, i al final del menjar es va donar malvasia amb galetes, com també al matí abans de marxar.

Abans de sopar, ens van ensenyar el seu tresor, que a més de vaixelles de plata i bonics donatius d'or i joies, també hi ha, entre d'altres, un calze amb tots els seus accessoris d'or ben treballats, dues corones d'or grans, molt grans, totes adornades amb joies, una de diamants i perles, entre les que n'hi ha de grosses i especialment una llarga com a penjoi. L'altra corona, també gran, tota d'or, està coberta de bellíssimes maragdes, i entre elles hi ha grans penjolls. Hi ha un bon ostensori en què es conserva una Santa Espina i, entre les relíquies insignes, es mostra el dit de Sant Benet amb el que va escriure la regla. Hi ha candelers i serveis de cristall i d'ambre; pel que fa als paraments, no hi ha res de particular.

[Nota del secretari. Que els joves músics són 30. Que de les corones, la primera adornada de diamants és de pes de 30 lliures i l'altra una mica menor. I que l'ostensori de la Santa Espina està adornat tot de diamants i joies. Dos calzes d'or adornats, un de diamants per tot el peu i a l'exterior de la copa, i un altre de robins, ambdós amb les seves ampolles i copes a joc, etc. Diversos pal·lis d'altar amb brodats molt rics, i un d'ells de plata massissa. Al cim d'aquesta muntanya, sobre un penya-segat, hi ha un ermitatge on viuen dotze o més ermitans que segueixen la mateixa disciplina i regla que els monjos, dels que reben també els aliments].

La petita capella o habitació que hi ha darrere de l'altar major, a l'alçada exacta de la imatge miraculosa, està ben adornada i arreglada amb vitralls, quadres bonics i coses similars; s'hi mostra un bonic lliri de cristall adornat amb robins; monsenyor hi va dir la Santa Missa i va combregar la família; vam trobar un pare que entén i parla italià i francès per sentir les confessions, però ja és molt vell.

Després de la missa, a la dreta, hi ha dues portes petites cobertes de làmines de plata, que es troben immediatament darrere de la imatge miraculosa. S'ha de besar la mà dreta de la imatge i després donar una almoina en un plat de plata que es presenta. Els pares diuen que no saben de quina matèria està feta la imatge. És de mida gairebé natural, de color negre i em va semblar que s'hi havia aplicat una mena de vernís o pintura. D'altra banda, asseguren que fa 798 anys que va ser trobada per uns pastors que havien vist llums, i que abans va estar 711 anys a l'antiga església, que era molt baixa i humida, com es pot veure en passar a la nova. Segons les inscripcions que hi ha, aquesta església nova és molt gran, amb voltes i pilars moderns, i està tota pintada amb arabescos d'or que, crec, va fer fer don Juan d'Àustria.

L'altar major és molt alt i s'hi puja per una escalinata, tota de marbre. Una gran reixa de ferro alta que va d'un pilar a l'altre, després de la primera capella forma un segon presbiteri baix, que està envoltat per una barana de làmpades que tanca l'altre. El cor dels pares està a la part alta, al fons de l'església. Hi ha un gran nombre de religiosos i em sembla que n’hi ha fins a vuitanta entre religiosos i sacerdots i uns cinquanta laics, a més dels ermi-

tans que viuen a la muntanya. La imatge miraculosa de la Mare de Déu està situada al mig dels ornaments que formen l'altar major, que és de fusta tallada i sembla daurat i pintat amb estàtues.

L'estil de la seva música, sembla bo. Consisteix principalment en les veus de soprano dels clergues i sembla un cant pla simple. El mestre ha cantat sol com a cosa singular, fent consistir la bellesa en canviar sovint la veu de baix a falset amb gran suavitat, trins i floritures llargues, etc. Aquest convent, tot i que no ho sembla a primera vista, és molt extens, situat en una certa cavitat de muntanyes i envoltat gairebé tot per un costat per roques en forma de pa de sucre o de columnes, que fan por. L'edifici té moltes altures, perquè per sobre de l'església, que és la primera cosa que es veu, tot i que no sembla una església, encara hi ha, em sembla, dos pisos d'habitatges. Vam sortir de Montserrat el matí del 25 de gener a les deu.

Aubry de la Motraye (1697) [57]

Vaig marxar cap a Barcelona, i en arribar, el fill del meu patró em va engrescar de visitar Montserrat, que em va enaltir com una de les meravelles del món. Ell hi anava per una qüestió pietosa, per demanar alguns favors de la *Madonna* d'aquell lloc, i donar-li les gràcies per la curació d'una llarga malaltia, quan l'havia invocada, i que creia

[57] *Aubry de la Motraye's Travels through Europe, Asia, and into part of Africa.* Vol.I (London, 1723).

que havia estat curat per la seva intervenció. Allà hi té una església, acompanyada d'un monestir prou conegut; i el lloc on es troba és com un munt de grans roques encadenades, i els cims s'eleven a l'aire a una gran alçada. Sobre aquestes roques, hi ha, a més de l'església dedicada a la *Madonna*, nº1, una capella a Sant Miquel, onze grutes, anomenades ermites, consagrades, nº2 a la Trinitat, nº3 a la Creu, nº4 a Jesucrist, nº5 a Sant Joan Baptista, nº6 a Sant Dimas, nº7 a Sant Onofre, nº8 a Sant Benet, nº9 a Sant Jeroni, nº10 a Santa Anna, nº11 a Santa Caterina i nº12 a Santa Magdalena.

Aquesta muntanya, tan cantonada, té gairebé l'aire de la muntanya Athos, encara que no sigui tant agradable ni fèrtil. La devoció tributada en aquests llocs és molt gran, tenint en compte el mèrit i els dolors per pujar-hi; un esforç que només vaig emprendre a causa de l'església de la *Madonna* i la capella de Sant Miquel, que són més notables pel que contenen, que per la bellesa de la seva estructura. L'estàtua de la primera, que és l'objecte principal, està força ben tallada, vestida i coronada molt ricament, i hi atrau una concurrència de suplicants tant increïble, a partir de la creença del seu poder miraculós de curació, que l'església és massa petita per contenir-los, especialment els dies de la seva festa, quan vénen fins i tot de les parts més llunyanes. A l'església hi ha gran quantitat d'ornaments preciosos, com ara roba d'altar, vestits sacerdotals, calzes, creus, canelobres, llums i altres vots i regals, producte del piadós reconeixement de diverses persones. També s'hi poden veure lligades al mur, les figures devotes de diversos membres humans, com caps, braços, cames, etc. de

plata o algun altre material; amb quadres que són els testimonis de les cures obtingudes d'ella, per les oracions dels que les van penjar després d'haver patit en aquells membres, malalties que no havien estat eliminades per l'art de l'home. Aquest viatge no ens va ocupar més que quatre dies, tant per anar com per tornar.

François de Tours (1700) [58]

Montserrat no és res més que una muntanya molt alta que porta aquest nom i és molt difícil de pujar-hi, especialment pel costat de Barcelona, ja que es triguen dues hores llargues, i una hora i mitja pel costat de França. Al cim, hi ha una abadia benedictina que guarda una Mare de Déu que, segons es diu, va ser trobada fa vuit-cents anys al peu d'aquesta muntanya per un pastor. S'hi fan molts miracles i ve gent de tot arreu. L'església no és gran, però és molt digne. Hi ha dotze capelles, sis a cada costat; n'hi ha una del rei de França, que és la primera a mà dreta en entrar. La Mare de Déu està al cim del presbiteri, adornada amb moltes pedres precioses, i al davant hi ha cinquanta-tres llums de plata que estan enceses dia i nit. La sagristia és molt rica, així com el tresor, que és una cosa que cal veure. I al cim de la muntanya, on és molt difícil de pujar, hi ha quinze ermitatges on viuen quinze ermitans, que tenen

[58] «Voyage du P. François de Tours en Espagne et en Portugal (1698-1700)», ed. Lucien Barrau-Dihigo. *Revue Hispanique* nº123 (octubre, 1921).

la barba llarga, no mengen carn i viuen en un gran retir, a imitació del seu pare Sant Benet.

No obstant això, no puc evitar parlar aquí d'un gran abús, pel que fa a aquests recaptadors de Montserrat que van per tota França i a qui els senyors bisbes no haurien de donar permís per recaptar, a causa dels mals usos que fan de les almoines que els fidels els donen, perquè els monjos de Montserrat, amb el que se'ls porta i el que se'ls dóna, en lloc de fer-ho servir per rebre els pelegrins, se'n serveixen per comprar terres i dominis i s'enriqueixen d'aquesta manera, cosa que conec perfectament, i per això he volgut dir-ho aquí de passada. Sé que l'almoina sempre està ben feta, però és més apropiat fer-la directament als pobres del lloc, que en faran un bon ús, que no pas a estranys que en faran un mal ús. Vam deixar aquest lloc de devoció i vam anar a Martorell.

Felipe V (1702) [59]

A 24 de deziembre de 1702, a las quatro de la tarde (todo es del archivo de Monserrate) llegó a visitar a esta soberana Reyna de los Ángeles el rey don Felipe V (avía salido el día antes de Barcelona) acompañado del cardenal de Tré y varios grandes de España. Fue recibido como los demás reyes sus antecessores. A las doze de la noche baxó Su Magestad al camarín de Nuestra Señora con su confessor,

[59] Pedro Serra y Postius. *Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate* (Barcelona, 1747).

de cuya mano comulgó en una de las dos missas que le oyó, y al empezar la tercera se retiró el rey a su quarto. A las diez de la mañana assistió Su Magestad a la missa mayor. Este día comió en público, y a las tres de la tarde mandó se cantassen las Vísperas, a que assistió en la tribuna. Acabadas aquellas, subió al camarín, y besó la mano a María Santíssima, con ternura, y devoción grande, y luego baxó a la sacristía a ver el tesoro, y passando a la iglesia vieja, gustó se le explicasse la historia de Fr. Juan Guarín, que está pintada en un quadro antiquíssimo en los claustros, y estuvo un buen rato oyendo la narrativa, que hizo el duque de Benavente, aviéndose su excelencia prevenido antes, con la individualidad que requería la tan rara, como cierta noticia.

El otro día mandó Su Magestad entregar doscientos doblones de oro de limosna a la casa, y quinze al padre sacristán y baxando a las ocho a la tribuna, oyó missa; después subió al camarín a besar segunda vez la mano s la Reyna de la Gloria. De aquí baxó enternecido a la capilla mayor, y puesto de rodillas en el pavimento de ella, derramó lágrimas de devoción, y besó la primera grada de la escalera en que se sube al altar mayor, y dadas las nueve subió a cavallo, y sin poder reprimir las lágrimas, se partió, y al portal de la cerca del monasterio, le salió al encuentro mucha gente, y pidiéndole la mano, se dignó parar al cavallo, llorando siempre, y permitió que se la besassen todos, dexándolos sobre consolados, compungidos de ver a su rey, y monarca tan tiernamente devoto.

Juan Alvarez de Colmenar (1707) [60]

Montserrat és una muntanya de Catalunya cèlebre per la seva prodigiosa alçada, però encara més pel lloc de devoció que hi ha, el més famós d'Europa, després de la casa de Loreto i l'església de Santiago. Aquesta muntanya pot tenir unes quatre llegües de circumferència i dues d'alçada. S'eleva per sobre de les altres muntanyes veïnes que, quan s'arriba al cim, semblen estar gairebé al nivell de la plana; i es descobreix, no només tota la campanya fins a Barcelona, que són set llegües bones, sinó també molt endins del mar, fins a les Illes Balears, que són seixanta llegües de distància. És gairebé tota de roques escarpades, punxegudes i elevades, en forma de dents de serra, cosa que, com es creu, li va donar el nom de Mont-Serrat. Aquí, gent de totes les parts venen a presentar homenatge a una imatge miraculosa de la Verge Maria, descoberta en una cova per pastors que pasturaven els seus ramats l'any 880. [...]

Es puja a la muntanya per un camí molt dur, i primer es troba una hostatgeria solitària per rebre els viatgers, i a set o vuit-cents passos enllà, el claustre i l'església. Els dos edificis, de fet en fan un de sol, situats en una esplanada al peu d'un cingle molt costerut, i envoltats de muralles. A l'entrada del claustre hi ha una gran quantitat de cadenes i altres objectes, aportats per gent que volia testimoniar la seva reconeixença a la Santa Imatge; i un gran nombre de quadres que representen els miracles que ha fet. Per sobre

[60] Juan Alvarez de Colmenar. *Les delices de l'Espagne et du Portugal* (Leide, 1707).

de l'entrada hi ha una farmàcia que es manté per a la curació dels religiosos i dels pelegrins malalts.

D'allà es va a l'església vella, on també es veuen diversos quadres i dos sepulcres de marbre amb epitafis. Aquí és on el benaurat Sant Ignasi de Loyola va passar molt de temps, mentre meditava sobre el propòsit de fundar la poderosa i molt religiosa Companyia de Jesús; com ho demostra la següent inscripció, que es pot llegir en una de les parets: *B. Ignatius a Loiola hic multa prece fletuque Deo se Virginique devovit; hic, tanquam armis spiritualibus, sacco se muniens pernoctavit; hinc ad Societatem Jesu fundandam prodiit; Anno 1522*.

Com que el nombre de pelegrins anava en augment, l'església vella es va quedar petita, i Felip II en va fer construir una de nova, la va acabar i l'any 1599 hi va fer traslladar la Santa Imatge, que havia estat durant set-cents deu anys a l'església vella. Aquesta nova església és molt bonica, adornada amb tres cors d'orgue i un altar daurat que va costar trenta mil escuts. La Santa Imatge es troba en aquest altar, de color tirant a negre, i sostenint un petit Jesús als seus braços; es pot veure a través d'un enreixat daurat, en el que es llegeix la següent inscripció: *Philippus Ill. Rex Catholicus Virgini Matri Dicavit. Anno 1609*, que significa «Felip III, rei catòlic, va dedicar aquesta casa a la Santa Verge Mare de Jesús, l'any 1609». Als dos costats de l'altar hi ha dos quadres, un és el retrat d'aquest rei i l'altre el de la reina, la seva esposa.

La imatge està il·luminada per més de quaranta-vuit llums de plata. El tresor de l'església és molt ric; s'hi mostra, entre altres coses, la corona de la Verge Maria, que

s'estima en un milió en or. El convent està habitat per religiosos de totes les nacions, que juntament amb els seus servidors fan un nombre d'unes tres-centes persones. No tenen gaire més de catorze mil escuts d'ingressos fixos i en gasten més de seixanta mil, perquè en reben de tots els que la devoció o la curiositat condueix a aquests llocs; els alimenten i els allotgen gratuïtament durant tres dies. Els hi donen pa, carn, vi, oli, sal, vinagre i llits. Tots els que hi van, per poc que tinguin pietat o honestedat, no deixen d’expressar de manera efectiva el seu reconeixement.

A diversos indrets de la muntanya, sobre de l'església, hi ha dotze o tretze *Celdas de Hermitaños*, cel·les d'ermitans, que semblen enganxades a les roques i a les que només es pot pujar per uns graons tallats a la roca. Són, per regla general, gent de qualitat que desenganyada del món es retiren a aquesta devota solitud per viure en pau. Tot i que les seves cel·les estan sobre la roca, de manera que sembla que no hi hagi res, s'hi veu una capella, una habitació, un jardí i un pou excavat a la roca; tot fet amb molta feina i a gran cost. Alguns d'aquests ermitans no volen veure el món, però n'hi ha d'altres que no segueixen una regla tan austera i reben visites.

Per sobre del claustre hi ha una roca molt inclinada, on s'han plantat tres creus, i a prop es diu missa tots els dies per demanar a la Verge Maria que no deixi que aquesta roca caigui sobre l’església i el claustre. No és sense motiu que es temi aquesta desgràcia, perquè cap a mitjans del segle setze se'n va desprendre un gran tros que va causar molts danys, va caure sobre la infermeria, la va tombar i va matar diversos malalts. Aquesta solitud és molt agra-

dable, disfrutem d'una vista molt bonica, com ja he dit, hi ha un gran silenci i amb prou feines escoltem res més que el piular dels ocells, i el suau murmuri d'uns rierols que cauen de les roques. Sortint d'aquest lloc seguim pujant entre les roques, i quan hem arribat al cim, baixem quatre llegües abans d'arribar al pla.

Norberto Caimo (1755) [61]

Després de dinar, vam reprendre el camí cap a unes planes molt agradables, i entre les dolces olors de la farigola i del romaní, vam arribar a les faldes de Montserrat, després d'haver recorregut aquell dia unes trenta milles. Vam començar a pujar, i de mica en mica el camí es feia més costerut, pedregós i estret. Per això, al veure que alguns amb qui m'havia trobat a l'hostal, en arribar a certa alçada van voler baixar de les mules per els precipicis horribles, vaig decidir fer el mateix. [...] Però vençut pel cansament del camí massa costerut, vaig tornar a pujar a la mula. Així, tranquil·lament, deixant enrere els que van voler caminar a peu, cavalcava amb el palafrener sempre al meu costat per la por d'aquell precipici horrorós, fins que després de gairebé tres hores de pujada vaig arribar al Sant Lloc.

A l'entrada del monestir es veien col·locades als costats de la porta principal, dues grans estàtues acolorides sobre

[61] Norberto Caimo. *Lettere d'un vago italiano ad un suo amico* (Vol.I, Pittburgo,1759; vol. II, Pittburgo s/d; vol.III, Pittburgo, 1764).

d'alts pedestals; l'una de Sant Benet, l'altra de Santa Escolàstica, i les dues de tall defectuós. Després de la porta, posades l'una davant de l'altra, hi ha dues botigues, una per al benefici de l'ànima i l'altre del cos; una plena de tisanes i xarops, l'altra de rosaris i medalles; i totes dues de no poc profit per als amos de la casa, que són els benedictins dits de la reforma. D'ordinari n'hi ha uns cinquanta, a més dels laics i domèstics, que són en molt major nombre. Vaig disfrutar del benefici comú a tot foraster que hi entra, és a dir, d'allotjar-me a la hostatgeria, però menjant cadascú del que hi porta, o bé s'hi proveeix. Tot el menjar és preparat pels cuiners que hi treballen, amb tant de sabor i elegància que primer crida l'estómac que la gana. Les mules es van acomodar a les quadres del monestir amb profit d'aquest i a les nostres despeses.

Poc després d'arribar, vaig entrar a l'església, on vaig sentir molts nois cantant la *Salve Regina* en la seva llengua, acompanyats per diversos instruments que alguns d'ells tocaven gentilment. Aquests cantants, tot i que no feien malament la seva part, eren bastant nasals i resultaven una mica desagradables. La causa, com vaig descobrir més tard, era que el seu mestre gorgueja de manera magistral amb tota la sonoritat del seu nas. Són educats i alimentats sense cap despesa pròpia al monestir, a l'edat de deu a quinze anys més o menys, i porten una túnica de llana negra, sobre la que es posen una llarga sobrepell quan entren a l'església per servir als seus oficis. Van sempre amb el cap rapat, fins i tot als rigors de l'hivern. I si alguns d'ells volen ser castrats pel favor del regne dels cels, ho

són amb el plaer dels monjos, sobretot si esdevenen molt experts en el cant.

Aquest temple, que va ser reconstruït a finals del segle passat, tot i que té una sola nau és molt espaiós i elegant, amb ornaments daurats. Disposa de dotze capelles, i els altars, excepte el del Santíssim Sagrament, miren cap a la porta de l'església, de tal manera que en entrar tots es poden veure d'una ullada. Per sobre d'aquestes capelles hi ha obertures similars disposades en forma de galeria per on es pot passar lliurement d'una a l'altra fins arribar al cor, que, segons el costum dels regulars a Espanya, es troba a l'entrada i és digne de consideració no tant per la seva grandària com pels seients col·locats al voltant fets de fusta rara, que en baix relleu expressen noblement la vida de Nostre Senyor. Al costat del cor hi ha la biblioteca, amb nombrosos llibres cantorals, molts de grans i ben miniats. El santuari, no menys magnífic que la resta, està separat de l'església per dues grans balustrades sobre les que descansen altes i ben treballades reixes de ferro, i a dins, sobre l'altar major, al que s'accedeix per sis graons de jaspi, hi ha la imatge de la Verge. Aquest altar, amb els seus cinc graons i tota la seva ornamentació, és de plata finíssima. Del mateix metall són també 74 làmpades d'excel·lent factura, donació de diversos prínceps i grans senyors, com ara els dos monarques d'Espanya Felips II i IV, un gran duc de Toscana, que en va enviar una de gran valor, i un marquès de Castel-Rodrigo, que en va regalar una de gran en forma de nau, i també moltes altres.

I també destaca la liberalitat dels devots en les coses de més alt preu, que formen el ric tresor, que un dels monjos

em va ensenyar amb cortesia. Perquè em va obrir molts armaris grans; alguns contenien estàtues, busts, creus, reliquiaris i magnífics canelobres, tots coses d'or o de plata, molt pesades i de treball exquisit. En altres es guardaven ornaments de prelat, és a dir, bàculs pastorals, creus pectorals, anells i innombrables vestidures d'aquest tipus. En altres es veien diferents corones preciosíssimes per coronar la imatge de la Verge en diferents moments, totes elles magníficament engalanades amb pedres precioses, però sobretot en vaig veure dues que superaven qualsevol preu, i eren d'or puríssim i cobertes de moltes pedres grans. Una estava envoltada de maragdes brillants, i algunes penjaven voltant, de mida semblant a les faves més grosses; l'altra estava tota guarnida de perles i diamants de gran profunditat, i molt brillants.

Mentre contemplava amb estupefacció tants objectes preciosos, un genovès, que per atzar es trobava al meu costat, va començar a xiuxiuejar-me a l'orella, criticant la liberalitat de tants benefactors i qualificant-la de vana, absurda i sense cap profit. Perquè una quantitat tan gran, deia ell, es podria haver utilitzat millor i amb benefici per a molts, sobretot si s'hagués comerciat. Va afegir que les accions del just i del cor pur agraden molt més a Déu que l'or i les joies. Però al fariseu *dei banchi* li vaig donar una bona resposta, posant-lo al seu lloc com es mereixia, i vaig passar a altres armaris que guardaven crucifixos, custòdies, rosaris, alguns d'alabastre, d'altres de corall i d'altres de diversos materials preciosos. Entre tants objectes d'inestimable valor, el bon tresorer em va ensenyar una cosa que va elogiar en el mateix acte més que qualsevol

altra joia de la seva tresoreria. Era una petita nou, en la que hi havia tancat, i representat en cera o en algun altre material tou acolorit, un crucifix i altres imatges petites, regal fet, com em va dir, per un devot alemany.

Des d’aquí, i per una escala situada a la part posterior del santuari, vaig pujar a una habitació adornada amb quadres selectes i altres mobles preciosos. En aquesta habitació em van ensenyar un vestit guardat en una caixa, fet per a vestir la Verge, extraordinàriament ric en or, plata i diamants refulgents, en nombre de 1.260. Alguns eren molt més visibles que d'altres, i tots estaven disposats en forma de dotze estrelles, un regal magnífic de la duquessa de Cardona. A la mateixa habitació, pel costat obert que dóna al gran altar, vaig veure com en un nínxol, la imatge de la Verge, que vaig poder contemplar al meu gust. És de fusta, de color marró, i en aquell moment vestia un vestit de seda brodat en plata, portant al cap una corona adornada de joies. Es diu aquí que és obra de Sant Lluc, que si bé és cert que era metge, també va ser escultor. No obstant això, el culte a aquesta imatge és molt antic en aquesta muntanya.

Després de veure tot el que pertanyia a l'església, vaig passar a veure el monestir. Està situat en un terreny ample al vessant de la muntanya, i com que no hi ha espai suficient per estendre’s, ha de créixer per força per dalt i per baix, sense cap ordre ni simetria. De la biblioteca, que vaig intentar veure, no es va trobar la clau, i em van dir que tots els volums estaven desordenats. [...] Després, em van guiar a veure el jardí, que no té res d'agradable excepte estar en un vessant una mica més alt que el monestir, amb

un bonic estany ple de molts peixos per a diversió dels monjos.

No em quedava res més per veure, excepte el tan famós ermitatge, que estenent-se sobre la part més alta de la muntanya, es dividia en tretze cases per a un nombre igual d'ermitans. El plaer de contemplar-lo l'havia de pagar amb el llarg esforç d'haver-hi de pujar i grimpar durant més de dues hores. Hauria pogut pujar-hi en mula, però ho vaig deixar de banda per no haver de fer un camí que necessitava el doble de temps. Així que amb coratge, i entrant dins d'un recinte per una porta que em van obrir just fora del monestir, vaig començar a pujar per unes escales que semblaven fetes a plom, de tan rectes que eren. A la primera, vaig haver d'agafar-me a unes reixes posades amb aquest propòsit; després, vaig haver d'arrossegar-me doblegat sota grans roques gairebé enrunades que obrien l'accés per una esquerda a qui tingués cor de ficar-se entre aquelles estretors. Després d'haver grimpat potser mil passos, arribat a un petit pla, em vaig deixar caure de cara en terra, esperant a recuperar l'alè perdut.

Recuperant una mica l'alè, vaig anar a trucar a la casa propera d'un ermità, anomenada Santa Anna. Després d'una estona, em va obrir la porta un venerable ancià vestit a la manera monacal amb un tela marró rústica, amb barba llarga i blanca, molt encorbat i recolzat en un bastó. Després de saludar-lo, em va respondre amb cortesia i amabilitat i em va convidar a visitar la seva capella, on solia resar. D'allà vaig entrar a la caseta contigua, dividida en diverses habitacions petites, totes netes i ordenades a la manera eremítica. En una, hi havia el seu llit de palla, co-

bert amb un cobrellit aspre, i tot respirava modèstia i austeritat. Em va dir que les cases dels altres ermitans estaven disposades de la mateixa manera, excepte que la seva església era una mica més gran que les altres, ja que allà tots ells es reunien els dies de festa de l'any i els dijous per escoltar la missa i complir les seves obligacions. El seu capellà i director espiritual, l'únic vicari sacerdot entre ells, tenia l'obligació de celebrar la missa a cada ermita privada quan arribava la festa del sant que s'hi venerava. A més, em va dir que tenia 85 anys i que n'havia passat 50 en aquell ermitatge. Aquell nou Hilarió,[62] com es podria dir després d'una penitència tan llarga, em va complaure amb aquestes i moltes altres coses, responent a les meves preguntes. Després, tement molestar-lo amb més preguntes, em vaig acomiadar i vaig seguir endavant pel costerut camí.

Vaig passar per davant de moltes cases d'aquells ermitans sense entrar-hi, algunes perquè vaig trucar a la porta i no em van sentir, d'altres per no desviar-me i allargar encara més el camí. La pujada continuava molt incòmode i cansada, i només prenia una mica d'alè quan em trobava amb certs senders plans que envoltaven la muntanya. Ja a dalt, va arribar un dels ermitans que tornava de la conferència espiritual que havia tingut amb un company seu, segons el costum, com em va dir. Amb gran humanitat, em va convidar a entrar a la seva caseta, i veient-me cansat i esgotat, va treure un pa i vi excel·lent i de la manera més amables em va convèncer de prendre'n, cosa que em

[62] Sant Hilarió va ser el fundador de la vida monàstica a Palestina.

va ser de gran reconfort i em va tornar les forces per continuar el viatge. A més, em va regalar algunes creuetes, que em va dir que tenien disset indulgències. Això sí, hagués volgut de Déu que aquestes creuetes devotes haguessin tingut la virtut de fer-me caminar sense cansar-me. No content amb això, va voler que fos espectador d'una cosa que em va deixar perplexa. Va ser que va cridar amb certs senyals alguns ocellets del bosc proper; volaven alegrement al seu voltant, i aferrant-se a la seva espessa barba, com si fossin animals domèstics, li prenien el menjar de la boca. Després d'ensenyar-me la seva cabana petita, dividida en diverses cel·les com les dels altres, adornades i netes a la seva manera, em va conduir al jardinet que ell mateix havia cultivat amb enginy.

Aquest home cortès va voler, a més de tot això, satisfer la meva curiositat sobre els seus diversos costums, dientme que tots aquells ermitans provenien del monestir de Montserrat en haver-hi fet la professió després de llargues proves; que eren acceptats al monestir amb l'obligació de ser ermitans perpetus, sense poder passar mai a cap ordre sagrat, excepte el que prengués l'ofici de capellà; ni ningú podia tornar mai al monestir, només en cas de malaltia o en dies de solemnitat, i acabats havien de tornar de seguida a les seves cases. El monestir els subministrava pa, vi, oli, sal, fruita, llenya i 25 reals al mes per al menjar, que mai no podia ser de carn. I els diners els cobrava un d'ells com a procurador, i li corresponia enviar-los a la ciutat i a altres llocs propers per a les provisions. També em va revelar l'obligació que tenien de llevar-se dues hores després de mitjanit i de tocar cadascú la seva campana per donar

senyal d’estar desperts i preparats per a resar a la pròpia capella, com ho fan sense retard, dividint així les hores amb els monjos i els joves cantors, per poder donar una lloança permanent a Déu.

Després d'haver escoltat totes aquestes coses amb plaer, que vaig agrair de tot cor al benigne ermità, vaig continuar alegre el camí, i pas a pas vaig arribar esgotat a l'última casa d'aquell ermitatge, situada a la part més alta de la muntanya i a uns 4.500 passos del monestir. Allà, girant l'ull i admirant tants i tan diversos objectes per tot arreu, muntanyes, planes, rius, mars, illes, camps, castells i ciutats, vaig considerar que la pena de pujar-hi estava prou recompensada pel plaer de la vista. Llavors vaig anar a trucar a la porta de l'ermità, que no va tardar a obrir-me i a acollir-me amablement. Era un jove que no tenia més de trenta anys, d'alçada mitjana, amb barba espessa i negra, molt pàl·lid i prim, però alhora agraciat i ben fet, amb ulls vius, front serè i que respirava del rostre humil una modèstia angelical. Primer em va voler conduir a la seva capella, on estava pintant un Sant Jeroni al desert, que el jove anacoreta representava amb justesa, quan encara de pocs anys es trobava a la solitud de Síria.

Posant-se a resar, vaig accedir també a fer-ho. Després li vaig fer diverses preguntes, a les que va respondre amb la més estricta brevetat; i en particular sobre el temps de la seva estada em va dir que feia pocs anys que vivia allà, que era l'últim dels ermitans en tots els sentits, i que a mesura que els altres llocs sota d'ell anaven quedant lliures, hauria de baixar, ja que per llei corresponia a l'últim la vivenda més alta, com al primer la més baixa de l'ermi-

tatge. Aquesta sàvia disposició es va decidir per evitar als ancians la pena de haver de pujar dalt, i als nous ermitans el dany que rebrien de l'aire tant volàtil vivint durant molt de temps en aquella cimera tan alta.

Després, em vaig acomiadar del sant ermità, i tot baixant vaig tornar al monestir, i m'hi hauria quedat més temps, si no hagués estat segur que havia de passar les nits malament com els altres, en una gossera i entre dos llençols aspres, que eren dos ratlladors. Per tant, em vaig veure obligat a anar al més aviat possible a recuperar les meves coses deixades a Barcelona.

Baró de Maldà (1772, 1777, 1793)

Paseig a Montserrat, succehit en lo any 1772 [...] En la hospedaria ocupàrem lo segon piso, perquè en los aposentos del primer no hi faltaban hostas. Anàrem a la iglésia per visitar a Maria Santíssima y ohir la última misa de las dotse. Mentres que se celebraba lo Sant Sacrifici en lo altar major, los escolanets arrenglats a dos filas en lo presbiteri rezaban las vespres de l'ofici minoret a la celestial Reyna, posats sos roquets sobre de la saya o sotaneta que portan, negre, ab mànigas llargas. Y acabats que haguérem de ohir misa, nos hen tornàrem a la hospedaria per dinar, venintnos a visitar lo pare Serrat, aposentador que era llavoras, desitjantnos que estiguéssem ben allotjats, agrahintli sa solicitut, com devíam. [...] Me n'entrí a la iglésia per orar un rato y des de la dita a la sagristia, en ocasió que lo pare sagristà enseñaba tot lo que hi

havia de particular en aquells armaris a alguns forasters y forasteras. [...]

Lo endemà, dimecres que era, después de haver visitat en aquella càmara angelical a Maria Santíssima, y ohida que haguérem misa, nos hen tornàrem a la hospedaria [...]. Feta nostra poca de arenga ab sa paternitat, emprenguérem lo camí de la escala, eixintnos fora del monastir al pati, ahont és la hospedaria y a mà dreta cap al camí de la escala dreta, que conduheix a las hermitas, passant per dintre de la roca foradada a un bon tros de muntats per aquella altíssima graderia, la que preníam molt d'espàcio per no cansarnos, y més sent convalecents [...]. Arribàrem nosaltres, com si diguera los del cos de reserva, allí quant Déu volgué, ab algun defalliment, mes no fou cosa quens donàs cuydado. Descansàrem en la glorieta que està pegada a la hermita, visitàrem als sants de sa capella y, acabat esto, animàrem los nostres esperits vitals ab un traguet de puribus y pa, de què nos féu mercè lo pare hermità. Des de allí anàrem a la hermita de Sant Joseph, ahont, en lo mateix circuhit de la hermita, a l'últim de un caminet a la part de Monistrol [...] proseguírem des de allí a la hermita de la Santíssima Trinitat, dins de la qual hi ha hospedaria y de las tretse hermitas és la més gran. [...]

La demés comitiva desaparegué de allí y seguiren algunas hermitas. Yo me n'isquí, antes de partirnos de aquella santa hermita, a l'hortet de fra Miquel, que axís se nomanaba el tal hermità que'ns féu tant bons oficis mogut a caritat. [...] Saludats que haguérem a l'hermità y regoneguts a sos bons oficis, dirigírem nostres passos poquet a poquet àzia la hermita de Sant Benet y estiguérem ab la

plausible companía de aquell hermità, que era monjo sacerdot, cosa de mitja hora. Se'ns mostrà molt complacent y nos ensenà tot lo de la hermita, exceptuat lo llit, que no l'amòstran a ningú; serà estil entre ells. Des de allí baxàrem a la hermita de Santa Ana, la qual és parròquia de las tretse hermitas. Sa situació és trista o lòbrega, per no vèurerse més que cel y montanyas. Entràrem a sa capella y trobàrem a l'hermità, fra Rosendo que's deya [...]. Des de allí baxàrem al pla del monastir, arribàrem a la hospedaria y no trobàrem la clau de l'aposento en el que estàbam allotjats. [...]

Nosaltres entràrem tot seguit a la iglésia, ohírem part de las completas, cantadas per los monjos ab l'orga y lo hymne *Regina Coeli*, que ab tot son lleno de veus sonoras umplia tota la iglésia, y después los goigs de la Mare de Déu, Magnificat y la Salve, cantada per los escolanets, posats a dos filas en lo presbiteri, y cada hu de ells ab sos instruments músichs, y lo escolanet organista seguint als demés ab un altre orga més petit y de molt sonoras veus, inmediat al retaula major, a la part de la epístola, del que se serveixen estos per sas funcions, fora dels actes de la comunitat. [...]

Des del camarín baxàrem a la sagristia, ahont se'ns obriren los armaris y vérem sos tresors, que són de inestimable valor, guardants'i moltas dàdivas de personas reals y altras de la principal noblesa. No especifico lo tresor per ser notat peza per peza en un llibre en octau imprès que narra tot quant hi ha en Montserrat, sí, sols, escrich en est mon curiós llibre que al rededor del presbiteri, que és tot lo paviment de marbre y jaspe, y devant del retaula

major, créman de continuo un crescut número de llàntias de plata, algunas prou grossas, moltas de primorosas hechuras, y un vaxell o galera de plata al mitg del presbiteri, a més de algunas prou grossas llàntias, tot molt ben treballat. Quédan així mateix dos o quatre candeleros de plata de alsada de home, que descànsan en dit presbiteri, al que separa del demés cos de iglésia una gran rexa de ferro y bronse, molt pulida. Las parets interiors de aquell temple són de color de perla y doradas ab vàrios floratges a manera de palmas, y més se repara lo dorat que la blancura de dit as parets.

La iglésia no és molt clara, que la fa més recullida y devota. En quant a sa fàbrica exterior, té una bella fachada, exceptuats los sants que fàltan a col·locar en los ninchos a un y altre costat del portal major, únich de la iglésia. En las dos alas de la fachada segueix la obra nova del monastir. Después continua la obra vella, cuyna del monastir y enfermeria. Lo campanar té molta amplària y gruxa de parets, de figura octògona, y és poch alt mirat des del pla del zaguan de entrada a la iglésia. Separat de la dita àzia al convent vell, conté dit campanar o campanas en sos finestrals a punta de admetlla, de est as a dos o tres prou grossas y sonoras, principalment a la que nomenan Santa Maria, que és la major y toca las oracions de l'Àngelus, a misa de las dotse y al llevar Déu, ventantse sola o ab las demés a festa, a morts y per altres motius, la que té un gran rimbombo, parexent campana de cathedral. Sobre del campanar, a un costat de las baranas de pedra, estan las del rellotge, en dos petits finestrals, molt finas del sonido, etc. [...] Despedits de estos senyors y de fra Pere de las

llàntias, nos dexàrem càurer montanya avall fins a Collbató.

[Any 1777] A un quart de sinch arribàrem ya a la capella de Sant Miquel, des de ahont ya vérem lo monastir y caseria de Montserrat, anant baxant, aproximantnoshi per punts. A dos quarts de sinch entràrem a son recinto, apeantnos al devant del monastir y hospedaria a dextris et a sinistris. [...] Molta gent forastera quedaba allí plantada, de hòmens y donas de uns y altres paratges, per lo mateix fi que nosaltres, y semblaba tot aquell pati de Montserrat un encant públich y los més éran per vèurer passar tant lluhida cavalcata. [...]

Después baxàrem a la plassa per encaminarnos a la iglésia y fer nostra humil pregària, después del Santíssim (alabat sia sempre) a Maria Santíssima, pués lo obgecte principal era est y no altre. Los monjos cantàban completas y l'orga gran las seguia ab sas grossas y harmoniosas veus, quem llenà moltíssim. [...] Acabadas que hagueren los monjos las completas, entraren los escolanets fins al número de 22, que se posaren en fila, ab sos roquets sobre la saya negra duhen, en la grada de l'altar major, per cantar uns versets a la gran Reyna, lo magnificat y la salve, ab lo escolanet que tocaba l'orga inmediat a l'altar a la part de la epístola, y los demés escolans cantàban, portant un de ells lo compàs de la música y altres acompanàban ab sos fugots, y ho refilaren bé. Después, a dos filas arrodillats en las segonas gradas del presbiteri, ab un monjo que feya la doma, digueren lo rosari, unintnos nosaltres a aquellas innocent as criaturas. [...] Pujàrem al camarín

tots per besar la mà de la Soberana Verge y del Niño en sas sagradas imatges en son temple venerada, y nos hen tornàrem a la hospedaria, ahont prenguérem xocolate prest, sens fleuma alguna o cansoneria. Las caballerias se arrenglaren y cadascú muntà a la que li tocà y aló, per avall ne vénen, baix a Collbató, marchant poquet a poquet la baxada de la costa de Montserrat, per no ser camí de ferlo hom de pressa per no quedars'i estrellat per tota la vida. La baxada fou (a Déu gràcias) tant feliz com la pujada, ab tots aquells garricsgarracs de palets, pedras y rocas.

[Any 1793] Férem diligències ab una o més dones per arris per pujar a Montserrat, i el cas era que estaven empleats en altres allí dalt. En l'ínter de fer diligències les dones i algun mosso de Collbató per arris, començàrem a anar poquet a poquet al poble per aquell carrer empedrat, que ens condolien un poc los peus. I per fi arribaren los arris ab les persones que hi anaven sobre, i ab les dones i mossos a peu per guiarlos. I amunt, a la costa, que la començàrem a pujar a dos quarts de sis, uns tras d'altres, ab molt tiento, pués que la pèrdida era irreparable, a tropessar; devent més prest mirar a terra que al cel i menos en detràs pel perill a hom que el cap no li rodés i donés un vaitot de la malaventura.

Los rucs anaren segurs i tots nosaltres ab cuidado, fent tortes i giragonses en ses pujades i baixades, fins a Montserrat, que hi arribàrem a set hores, entrada de nit, haventnos tocada la campana l'oració així com fórem al costat de l'ermita o capella de Sant Miquel, des d'aon se des-

cobre part o tot del monestir de Montserrat. Nos hi anàrem acostant ab tots los arris, poc a poc, ab l'escàs resplendor de la lluna en son quart creixent, ab un aire prou fred i humit, que se'ns mogué després d'havernos prou ben acalorat poques hores antes, principalment en la baixada i pujada a Abrera, que nos torrà lo sol com una atmetlla, ficats en aquell fondo.

Al baixar a Montserrat ja vérem llums a les finestres del monestir, ab alguna més resplendor, no sé si de teia en alguna graella, entrada al convent. Arribats a la vora de la font, frente del portal d'entrada al pati del monestir, ja vérem a hòmens ajaguts per allí, i dones en quadrilles, sense a molts hòmens i burros. Entrats dintre, hòmens i dones a tot arreu, fent tabola; burros i matxos, gats i gossos; gaietes i xirimies, cop de saltar i borinar, que era un desori bulliciós; i més a l'entrar nosaltres ab los arris al portal del monestir. Que baixàvem cruixidots de cames, sens poder casi penetrar dintre per anar a l'allotjament que ens tenia preparat lo pare aposentador Escofet en los aposentos de l'obra nova de Sant Lluís, que en diuen. [...]

Lo sopar arribà per sos passos comptats; lo qual començàrem per un plat de perdius rostides, que eren prou tendres i saçonades. Mes, ab tot, les ganes eren poques, i moltes les d'anarse'n tothom al llit; eixintse'n de taula antes de les postres lo doctor Ramon, luego després lo pare Pau, i jo, que no vaig tardar gaire. Lo llit fou millor que el sopar, en esta ocasió. I hem dormit i descansat alomenos bé (a Déu gràcies). [...]

Acabat, s'ha començada la solemne missa, que ha celebrada ab diaca i subdiaca lo pare prior, ab lo corresponent

tem de la solemnitat; cantada que s'ha hagut en los Kyries, Gloria, Credo, Sanctus i Agnus Dei, pels escolanets i algun monjo, ab acompanyaments de l'orgue gran, contrabaix, violes, violins, fagots etc.; que també la música era prou grata als oïdos, i un poc estranya i difícil en certs passos. [...] Després d'est religiós acte, s'ha acabada la missa en son postcomunió, últimes oracions i l'Evangeli de la dominica tercera de setembre i s'ha disposada la professo de la Minerva, arrenglantse los monjos ab ciris en les mans, ab molta modèstia i devoció. Així mateix, alguns pocs individuos seculars, ab atxes, la capella de música d'algun monjo i los escolanets entremig, ab sos instruments músics per cantar algun verset de la Seqüència de corpus, acompanyant ab summa reverència i devoció al Ssm. [...]

Per consegüent, se'ns ha començat a dur la vianda de la cuina del monestir, començant per una molt saçonada sopa, capaç per ressuscitar a un mort, que se sol dir. Vull dir que era d'allò ben substanciosa. Després ha seguit la carn d'olla, i, amigos, quina carn tan admirable. Ojalà fos així en Barcelona, que avui dia és tan magra que s'encastaria a la paret. Quin caldo eixia de tal carn de Montserrat, que donava major gust a les verdures i etcètera! Que tot, ab lo rostit, un hom s'hi podia recrear, i no menos ab lo vi, prou bo; i l'aigua no menos, que dissol tot quant sobra en el ventre, experimentantho hom en los efectes. Quines figues, per postres, tan dolces i regalades! Vaia, tot ha estat molt bo, ajudats de l'apetit. [...]

Ha començat a eixir la professo de la iglésia a quatre hores, per dos ganfarons de domàs carmesí, aon hi havia pintada la Mare de Déu de Montserrat; després, un guió

blanc també ab la Mare de Déu de Montserrat, ab sos cordons corresponents. Tot seguit, la creu, ab un monjo ab dalmàtica blanca que la portava, i altre així mateix al costat, per descansarlo. Seguia la reverent comunitat dels monjos, los novicis i els ermitans, los escolans ab sos instruments músics per cantar alguns versets, o motetes, ab algun mestre músic i lo mestre de capella. Seguia después lo primorós tabernacle de plata ab Nostra Senyora, que, per ser tan pesant, lo sostenien al coll quatre llecs ab sos roquets, no podent com antes durlo los quatre escolans vestits d'àngels per ser aquell tabernacle de cartró o fusta plateada, i est conforme he notat. La professó ha seguit lo curs fins fora al pati, al paratge de la font, haventse disparades per allí algunes escopetades, i no sé si també trons o magranes, que retombaven per la muntanya, així com igualment l'eco de la campana grossa. [...]

Lo pare Pau, lo Rafeló, lo Tano i jo, después d'haverme despatxat de reso de les hores i d'escriure un pedaç d'esta història, hem pujat a l'Escolania per fer una visita al mestre i als escolanets, que anaven per allí, ab la saia i la corretgeta. I luego, ab un petit avís de son superior, han posat lo faristol i los papers de solfa, han pres sos instruments —d'una viola, quatre o cinc violins, trompes i flautes— i han tocat un concert o obertura prou cadenciosa i ajustada; i, últimament, així mateix, un rondonet, desempenyantse més que principiants. [...]

Parlem del dinar, com que hi ha figues. Est ha estat molt bo; començant la bucòlica per una cassola d'arròs; i quin arròs, ami gos, tan apetitós! Los granets se podien triar un per un, però que gustosos! Ab tot de no ser casso-

la d'arròs ab crosta dolça —i tota la cassola dolça, ab sos talls de botifarra, cansalada i pernil, que estos se solen menjar per Carnestoltes—, era arròs bo per fer lo ventre gros. L'olla, sent tan bona la carn, tota l'adobava. Lo plat de costelles de moltó no era regalo del marquès Daruzo, vull dir que encara se podien menjar, per no ser tan dures com ahir. Lo platillo de carn ab ceba no desmereixia lo menjarse'n per ser bastant apetitós. En les postres, a més del raïm, ha eixit a taula confitura càndida, regalo del Sr. abat; concloentse ab esta dolçaina lo dinar, que ab lo de puribus i del barrejat ab aigua nos ha refocil·lat a tot l'individuo.

En la tarda hem pujat, a quatre hores, al camarín de la celestial Senyora, per besarli tots ab la deguda reverència sa soberana mà i de son amantíssim fill, Jesús; haventhi alguns i algunes per lo mateix, i quedant, per obrir lo camarín, o les portes ab planxa de plata, lo pare Miquel, alemany, natural de Magúncia, monjo confessor de qualsevulla estranger, és dir, en molts idiomes.

Lo pare Teixidor [...] ha comparegut luego de baixats nosaltres a la sagristia; i obert lo gran armari de reliquiaris i sants de plata, de mig cos i enters, los hem vist tots. Después hem vist los del tresor, que tot brillava en sos diamants, robins, esmeraldes i moltes altres pedres precioses; que definirles totes les peces una per una volia tota la mitat d'est llibre per ocupar. En altre armari hem vist a molts candeleros de plata, calzes d'or esmaltat, creus, crosses abacials, i així de lo demés que, per abreviar, omito, constant ja per menor tot lo de Montserrat en

un llibre en octau que he comprat esta tarda, que s'intitula 'Compendi historial de dit monestir de Montserrat'.

A cinc hores s'ha tocada a la campana a completes, per cantarles los monjos i jo me'n só anat a fer visita a aquell religios, vull dir a prendre xocolate. I després he tornat a la iglésia ab los dos nois per oir cantar als escolans, luego d'acabats los monjos les completes, finint ab la Salve ab l'orgue gran, los goigs de la Mare de Déu, lo Magnificat i la Salve, segons consuetud en cada tarda; a quarts de sis finint los escolanets son religiós acte ab lo rosari resat a Maria Santíssima ab lo monjo sacerdot, agenollats tots en les grades del presbiteri. En quant a la nit, no oferintse'm cosa particular —no haventnos olvidat de sopar, i prou bo que ha estat i anant-nosen després a jaure'ns en los llits—, s'ha dormit i descansat bé, a Déu gràcies, fins avui, 17 de setembre, les Llagues de Sant Francesc, que nos hem despertats cerca de l'hora del Sol, a cinc hores del matí, alomenos jo. I nos hem llevats promptes, per tenir que baixar la costa de Montserrat molt poc a poc, a trossos, sobre dels burros de Collbató, i los demés ab lo cavall de sant Francesc, o digam, a peu.

Henry Swinburne (1775) [63]

Després de sopar vam continuar el viatge per Esparraguera, un poble llarg ple de fabricants de draps i puntes; i cap

[63] Henry Swinburne. *Travels through Spain in the years 1775 and 1776.* T.I (London, 1787)

a les tres vam arribar al peu de la muntanya de Montserrat, una de les més singulars del món, per la seva situació, forma i composició. S'aixeca solitària sobre un país muntanyós, com un conjunt de grutes i agulles gòtiques, i l’alçada és d'uns tres mil tres-cents peus, sobre el nivell del mar.

Hem pujat pel camí més costerut, i a causa del vent es necessita mig dia de viatge. Després de dues hores d’avorrit trajecte d'est a oest, per un camí estret tallat al costat de barrancs i més barrancs, arribem a la part més alta de la carretera, i vam girar pel punt més oriental de la muntanya, prop de l'ermita deserta de Sant Miquel. Aquí hem arribat al convent, situat en un racó de la muntanya; sembla com si grans torrents d'aigua, o alguna violenta convulsió de la natura, haguessin partit la cara oriental de Montserrat i haguessin format a l'escletxa una plataforma suficient per construir el monestir. El Llobregat brama al fons, i parets perpendiculars de roca, d'altura prodigiosa, s'aixequen de la vora de l'aigua prop de la meitat de la muntanya. Sobre aquestes masses de pedra blanca es reflecteix el petit tros de terra pla que habiten els monjos.

Al costat de l'abadia, i en alguns trams amenaçant-la, enormes penya-segats s'enfilen en forma de semicercle fins a una elevació formidable; els seus cims es divideixen en cons afilats, pilars, tubs i altres formes estranyes, blanquinoses i nues; però els intersticis estan plens de boscos d'arbres i plantes de fulla persistent i caducifòlia. Entre els boscos hi ha quinze ermites i algunes als mateixos pinacles de les roques, i en cavitats excavades a les més altes d'aquestes piràmides. La perspectiva no només és sor-

prenent, sinó absolutament anormal. Aquestes roques estan compostes per pedres calcàries de diferents colors, enganxades entre si per una sorra i una terra calcària groga. En alguns trams es tracta de gres i quars blanc, barrejat amb alguna pedra. Potser hi hagi motius per sospitar que el foc ha estat un agent principal en la formació d'aquesta muntanya aïllada.

Després d'haver portat una carta a l'abat, que ens va semblar un eclesiàstic educat i sensible, natural d'Extremadura, ens van allotjar i ens van ensenyar el convent. Puc dir poca cosa a favor de la cuina, perquè ens va costar alguns disgustos empassar-nos la sopa de safrà i els ragús d'espècies. Després de sopar, es va passar un plat de panses i una safata de vi, el que em va recordar l'obsequi que el jutge Shallow ofereix a Sir John Falstaff al seu hort.[64] Es tracta d'una de les quaranta-cinc cases religioses de la congregació espanyola de l'orde de Sant Benet; el seu capítol general se celebra cada quatre anys a Valladolid, on els diputats escullen abats i altres dignataris per al quadrienni següent. En aquest monestir trien com abat, un català i un castellà alternativament. Tenen grans propietats formades per nou pobles situats al sud de la muntanya; però el rei recentment els ha reduït els ingressos unes sis mil lliures anuals, apropiant-se per al seu ús de la millor casa de cada poble, i algunes amb els seus delmes valen 200 dòlars anuals.

La fundació original, l’any 866, no els va donar res més que la muntanya; i a les donacions i a l'economia deuen el

[64] Escena de l'obra de William Shakespeare, *Henry IV, Part 2.*

gran augment de la seva propietat territorial. Estan obligats a alimentar i allotjar durant tres dies a tots els pelegrins que pugen a fer homenatge a la Verge; la ració és un esmorzar de pa al matí, una altra ració de pa amb brou, a migdia, i pa novament a la nit. Fa uns tres anys, el rei els va proposar d'abolir aquesta obligació d'hospitalitat, a condició que el convent subscrivís una quantitat fixa per a l'establiment d'un hospici a Barcelona. Els principals de l'abadia es van inclinar a acceptar la proposta, però la massa dels monjos s'hi va oposar amb energia. Com que la proposta era molt contraria als interessos de la imatge miraculosa, se’n va sentir molt i, segons el seu antic costum, va desaparèixer enfadada de l'altar. Poc després, la van descobrir a la cova on l'havien trobada originalment, i no es va moure fins que no es va anul·lar la innovació prevista. Es va considerar convenient fer ulls grossos a aquest malabarisme, per no alarmar la gent comuna, que no està prou il·lustrada per veure a través d'aquestes impostures tan grosses.

El nombre de monjos professos és de 76, el de germans conversos de 28 i el d'escolanets de 25, a més de metge, cirurgià i servents. Després d'esmorzar molt d'hora, un monjo alemany ens va acompanyar per ensenyar-nos l'església. És tenebrosa i els daurats molt empantanats per la fumera de vuitanta-cinc làmpades de plata, de diverses formes i mides, que pengen al voltant de la cornisa del santuari. Diversos devots han llegat fons per proveir-les d'oli. El cor de dalt està decorat amb la vida de Crist en una bona talla de fusta. A cada costat del presbiteri hi ha una galeria, per a la comoditat dels monjos. Una gran rei-

xa de ferro separa l'església de la capella de la Verge, on es troba la imatge, en un nínxol sobre l'altar, i al davant hi cremen quatre ciris en grans canelobres de plata, regal del duc de Medinaceli.

A la sagristia i als passadissos que hi condueixen hi ha prestatgeries i armaris plens de relíquies i ornaments d'or, plata i pedres precioses; ens van senyalar, com a les més remarcables, dues corones per a la Verge i el seu fill, de valor inestimable, alguns anells de diamants grans, un camafeu excel·lent del cap de Medusa, els emperadors romans en alabastre, l'espasa de Sant Ignasi i el cofre que conté les cendres d'un germà famós, Joan Garí [...]. Immensa és la quantitat d'ofrenes votives a aquesta imatge miraculosa; i, com que res no es pot rebutjar ni eliminar, les prestatgeries estan plenes d'exvots dels més extravagants, és a dir, cames, dits, pits, arracades, rellotges de plata, cadires de dues rodes, barques, carrets i altres bagatel·les per l'estil. De la sagristia vam pujar als *camerines*, petites habitacions darrere de l'altar major, plenes de pintures, algunes de molt bones. En obrir una porta forta platejada, ens van demanar inclinar-nos endavant i que beséssim la mà de *Nuestra Señora*. Està mig desgastada pels petons dels seus devots, però no vam poder saber si és de marbre o de plata, ja que està pintada de negre. La cara de la mare és mig bonica però del color d'una dona negra.

Després d'haver vist tots els racons del convent, on ara estan construint una nova ala i volant una bona part de la roca per ampliar els jardins, vam sortir cap a les ermites, i vam agafar el camí curt, pujant per una esquerda entre dues grans masses de roca, on quan plou les aigües baixen

en torrents furiosos. Vam comptar sis-cents forats o escalons, tan inclinats i perpendiculars, que des de baix no podíem distingir ni el rastre més petit. Una barana i uns quants seients per descansar ens van permetre fer aquesta escalada. Poc després, vam arribar, a través d'una zona salvatge de plantes sempre verdes, a la plataforma estreta on viu el primer ermità. Les seves cel·les, cuina, capella i jardins, són admirablement nets i romàntics, construïdes sobre diverses parcel·les planes a la part superior dels precipicis. La vista des d'allà és salvatge, i en un matí tan clar i bonic, molt deliciosa. L'ermità semblava un vell alegre i senzill, i quaranta anys de retir havien esborrat de la seva ment totes les idees mundanes.

Els ermitans estan vestits amb hàbits marrons i porten barbes llargues; la seva manera de viure és incòmoda, plena de limitacions i molt restringida. Es lleven a les dues cada matí, fan sonar la campana i preguen fins que arriba l'hora d'anar a missa a l'ermita, anomenada la parròquia; sempre se celebra a l'alba. Alguns d'ells tenen més de dues hores de camí per baixar-hi. El convent els proporciona pa, vi, sal, oli, un parell de sabates i un parell de mitjons a l'any i vint-i-cinc rals al mes per a altres necessitats. Hi ha un parell d'homes per ajudar-los en les seves tasques, a cadascú al seu torn. Una mula puja les provisions dues vegades per setmana i, de tant en tant, la porten a Barcelona a buscar peix salat i altres coses, que compren posant-se d'acord. Reben l’ajuda del convent a canvi de flors, verdures, etc. que envien com a obsequis. Mai no mengen carn ni conversen entre ells; el seu noviciat és molt sever, ja que han de fer sis mesos de servei a la infermeria de

l'abadia, un any entre els novicis i sis anys més de prova abans que se'ls permeti pujar a una ermita; cosa que no poden aconseguir sense el consentiment unànime de tot el capítol. Fan tots els vots dels monjos i, a més, un de no abandonar mai la muntanya; però a cap d'ells no se li permet entrar a l'ordre. La seva primera residència sempre és la més allunyada del convent, i baixen segons les vacants que es produeixen a les cel·les inferiors.

Vam continuar la ruta després de deixar una petita ofrena a la finestra de la capella; com que els camins sinuosos són plans, res no pot ser més agradable que passejar tranquil·lament pels boscos espessos i les dolces zones salvatges que omplen els espais entre les roques. És impossible donar-vos una idea adequada de les vistes sublims i l'aparença agrest de les diferents parts de la muntanya; un pintor o un botànic podria vagar per aquí molts dies amb plaer i profit. Hi ha poques plantes perennes a Europa que no es trobin aquí, a més d'una gran varietat de plantes caducifòlies. L'apotecari de la casa té una llista de quatrecentes trenta-set espècies de plantes i quaranta d'arbres. Aquí, la major dificultat és l'escassetat d'aigua bona. Excepte una font a la parròquia i una altra al convent, no en tenen cap altra que l'aigua de cisterna, prou dolenta; això a l'estiu és un terrible inconvenient i desqualifica les florides descripcions que he llegit sobre el murmuri dels rierols i les cascades precioses que baixen per tots costats des de les roques trencades. La falta d'aigua és tan gran que a la muntanya mai no es veu cap os, llop, ni cap altra bèstia salvatge.

La segona ermita a la que vam arribar es troba en un punt de la roca, sobre un precipici que baixa gairebé fins al llit del riu; i per poc em marejo de mirar cap avall. La perspectiva és grandiosa, inimitable, i s'estén per les parts nord i est de la província, que són molt accidentades i nues, delimitades per les muntanyes del Rosselló. Els veritables Pirineus només apareixen a través d'alguns buits d'aquesta cadena. Manresa, on Íñigo de Loyola va fer el seu primer retir espiritual, és la ciutat principal a la vista. En un dia clar ens van assegurar que podien veure Mallorca, que està a 181 milles de distància. Sobre la roca rodona que penja sobre la cel·la de l'ermità, hi havia antigament un castell, amb les seves cisternes i pont llevadís, on vivien alguns bandolers. Des d'aquest fort feien excursions per saquejar les valls veïnes. Fent rodar pedres, mantenien els monjos en alarma perpètua i els obligaven a pujar les provisions necessàries. Finalment, uns quants miquelets van pujar per la roca saltant d'arbre en arbre, com ho fan els esquirols, van sorprendre el fort i van destruir aquest niu de lladres. En commemoració d'aquest esdeveniment, l'ermita es dedica a Sant Dimas, un sant, suposo, del qual mai no has sentit parlar a la teva vida. Has de saber que és el bon lladre de l'evangeli.

A la Trinitat, la cel·la següent a la que vam anar caminant, els monjos pugen per torns a passar uns quants dies a l'estiu com a lleure. L'ermità té moltes habitacions i se li permet tenir un noi que l'atengui. Ens va oferir una copa de bon vi de Sitges i una mica d'un rapè admirable, fet amb tabac cultivat al seu propi jardí. Els funcionaris de duanes han estès la seva tirania fins i tot a aquestes soli-

tuds i han enviat ordres perquè no es deixi créixer més tabac. Després d'haver grimpat fins a una o dues ermites més, vam considerar satisfeta la nostra curiositat, ja que, excepte en qüestió d'extensió de la perspectiva, variaven molt poc de les que ja havíem vist; per tant, vam baixar per un altre camí que ens conduïa a l'habitatge del vicari, un monjo que durant quatre anys assumeix la direcció dels ermitans. Més avall vam arribar a Santa Cecília, l'església parroquial, on cada matí els habitants silenciosos d'aquesta Tebaida es troben per escoltar missa i seguir el culte diví, i dues vegades per setmana per confessar-se i combregar. Cap a les onze, vam baixar a l'abadia per dinar; i després d'haver rebut la donació habitual de creus beneïdes i medalles sagrades, vam muntar les mules i vam arribar per dormir a Martorell.

Philip Thicknesse (1776) [65]

[A Collbató] vam trobar una *posada* petita i gent prou disposada a subministrar-nos mules i rucs, perquè estàvem molt impacients per visitar el famós convent sagrat de la Mare de Déu de Montserrat, al que hi peregrinen fidels de les parts més llunyanes d'Europa, alguns portant a l'esquena, com a penitència, barres de ferro pesades, altres tallant-se i flagel·lant els cossos nus amb cordes de filferro, o arrossegant-se a quatre grapes, com les bèsties del

[65] Philip Thicknesse. *Year's journey France and part Spain.* T.I.(London, 1778).

camp per obtenir el perdó dels pecats, per la intercessió de Nostra Senyora de Montserrat.

Quan havíem pujat gairebé una hora per un camí prou ample, costerut i accidentat, de precipicis no massa alarmants que obrien l'ample panorama als nostres ulls, vam tenir una senyal del que ens esperava més amunt, enllà de la vista extensa. La impaciència per veure més del que ja havíem vist augmentava i el majestuós convent ens presentava la imatge de les seves parets venerables. Algunes de les cel·les dels ermitans s'obrien a la part superior sobre precipicis de conglomerat, i nosaltres, meravellats i atabalats d'alegria i sorpresa, miràvem cap amunt amb un temor reverencial, cap a aquell Déu que va aixecar els pinacles i els homes sans que hi habiten. Doncs si! vam contagiar-nos de la flama sagrada, i espero que baixem millors, si no més savis, dels que vam pujar.

Després de pujar dues hores i mitja més, arribem a una part plana, al costat i cap a la meitat de la muntanya, sobre la que hi ha construït el convent; un plana que es va fer per art i amb una despesa prodigiosa. Aquí, però, hi havia prou amplada per mirar al nostre voltant amb seguretat; i, bon Déu! quin extens camp de terra, aire i mar es va obrir! Les antigues torres, que al principi prop de Collbató em van cridar l'atenció, s'havien reduït a porqueres sobre una eminència. Finalment, al cap d'un trajecte molt llarg, vam arribar a les portes del santuari; a cada costat hi ha, en alts pedestals, les estàtues enormes de dos sants; i gairebé al davant, a la base d'una roca que s'inclina de manera espantosa sobre els edificis i amenaça des-

truir tot el que hi ha a sota, un gran nombre de cranis humans fixats en forma de creu.

Dins del portal hi ha un claustre quadrat, on pengen pintures dels miracles realitzats per la Santa Verge, amb ofrenes votives, etc. Era la setmana d'advent, quan cap dels monjos sortia de les seves habitacions, excepte el que tenia el deure setmanal d'atendre les peticions dels forasters, i la comunitat només disposava d'un sol membre (el pare Tender, un flamenc) que parlés francès. Però va ser el pare Pascal, de qui vàrem rebre totes les consideracions i atencions que un home de món podia oferir, però administrades amb la humilitat i la dolçor que s’ajusta a un home que hi ha renunciat. Ens va allotjar en una bona habitació, amb bons llits; i com que s'acostava la nit i feia molt de fred, va ordenar que ens portessin un braser de brases roents. Després de fer venir el cuiner de la cuina dels forasters (perquè n'hi ha quatre de públiques) i ordenar-li que obeís les nostres ordres, es va retirar a vespres; després ens va fer una visita curta i va continuar fent-ho dues o tres vegades cada dia, mentre hi vam estar. De fet, vaig començar a témer d’estar-hi massa temps i li vaig dir, però em va assegurar que l'habitació era nostra per un mes o dos, si ens plaïa.

Durant l’estada, em va deixar entrar a les seves habitacions i em va omplir la caixa amb un tabac espanyol deliciós, i ens va mostrar totes les atencions que podíem desitjar, i molt més del que, com a forasters sense recomanació, podíem esperar. Aquí, tots els pobres que vénen són alimentats gratuïtament durant tres dies, i tots els malalts rebuts a l'hospital. De vegades, en festes particulars, n'a-

rriben set mil en un dia; però la gent de condició paga un preu raonable per el que mengen.

Davant del nostre apartament hi havia una llarga galeria coberta; i tot i que érem en un recés profund de les roques, que sobresortien amples i altes a la nostra dreta i esquerra, teníem al davant una vista panoràmica impressionant del món de baix i del mar Mediterrani més llunyà. Era una nit de lluna plena, i malgrat el fred, era impossible allunyar-nos de les llums i les ombres encantadores que els seus raigs platejats reflectien a les roques abruptes de dalt, de baix i a tots els costats. Tot estava tan quiet com la mort, fins que la sonora campana del convent va avisar els monjos de l'oració de mitjanit.

A les dues, vam sentir tentinejant algunes de les campanes de les cel·les dels ermitans de dalt, que avisaven que ells també anaven a la seva devoció a l'hora establerta, i després em vaig retirar al llit; però tenia la ment massa desperta per poder dormir, impacient per la tornada de la llum del dia i poder seguir pujant més; perquè, avar com era, tot i que les meves arques estaven massa plenes, en desitjava més; i per tant, després d'esmorzar, vam posar els peus amb deler al primer tram de l'escala dels ermitans; era de pedra, això sí, rodejada arreu per pendents terribles, i en molts llocs gairebé perpendiculars. Després de pujar uns mil passos per un enorme esquerda de la roca, plena d'arbres i arbustos, amb el cos fatigat i impacients per un lloc de descans segur, vam arribar a un petit forat a la roca, per on ens vam arrossegar contents; i un cop vam arribar al costat segur, ens vam preparar, descansant una mica, per continuar enllà; però us asseguro que amb por,

que si no hi havia millor camí per baixar hauríem d'havernos fet ermitans. Després d'una segona grimpada, no tan terrible com la primera, però molt més llarga, vam arribar a uns camins florits i serpentejants, que conduïen a dues o tres de les ermites visibles més properes, no gaire allunyades; una penjava sobre un precipici tan horrible que era terriblement pintoresca. Pensava que sens dubte érem al jardí de l'Edèn! Cert, l'Edèn no podia ser adornat més bellament, perquè Déu aquí també és l'únic jardiner; i en conseqüència, tot prosperava al nostre voltant i ens obsequiava la vista, l'olfacte i la imaginació.

Per totes bandes creixien, espesses i espontànies, la murta, l'englantina, el gessamí i tota mena d'arbustos i flors aromàtiques més petites; i els nostres peus es desprenia la dolcesa de la lavanda, el romaní i la farigola, fins que vam arribar a la primera i tranquil·la ermita de Santiago. Vàrem prendre possessió del petit jardí del sant habitant i ens va meravellar la pulcritud i la senzillesa humil que caracteritzaven el posseïdor. La capelleta, la font, el parral de vinya, el xiprer majestuós i les parets de la cel·la, abraçades per totes bandes per verds perennes i adornades amb flors la feien meravellosament agradable, enllà de la seva ubicació. Tanmateix, la porta estava tancada i tot a dins era silenciós, però en picar, ens la va obrir el venerable habitant. Anava vestit amb un hàbit de drap marró, tenia la barba molt llarga, la cara pàl·lida i els modals cortesos, però semblava estar massa absorbit en la contemplació de les coses de l'altra vida per perdre gaire temps amb *coses* com nosaltres. Per tant, després de fer una ullada a les habitacions, vam rebre la benedicció i es va reti-

rar, deixant-nos totes les seves possessions mundanes, llevat del llit de palla, els llibres i les rosaris.

Aquesta ermita està confinada entre dos pinacles, en uns límits molt estrets; però fixada artísticament i ofereix al migdia una perspectiva encantadora cap a l'est i el nord. Tot i que es troba a més de dos mil tres-cents passos del convent, penja tan directament sobre ell que les roques no només transmeten el so de l'orgue i les veus dels monjos que canten al cor, sinó que també es pot sentir la conversa normal de la gent de la plaça de sota. [...]

Aquesta gent es lleva a les dues de la matinada, diu missa i passa la resta de la nit en oració i contemplació. Els ermitans diuen que Déu va escollir les altes muntanyes per manifestar la seva voluntat: *fundamenta ejus in montibus sanctis*, segons ells; consideren aquestes roques com a símbols de la seva penitència i mortificacions, i el fet que estiguin tan bellament cobertes de flors boniques i de rares plantes odorífiques, com un emblema de la virtut i la innocència dels religiosos que hi viuen. Si no fos així, diuen, com podrien aquestes roques produir espontàniament flors *ad extra* en un desert, que superen tot allò que l'art i la natura combinades poden fer, en sòls més baixos i més favorables? [...]

La segona ermita, perquè les descric en l'ordre en què s'acostumen a visitar, és la de Santa Caterina, situada en una vall profunda i solitària; a migdia i cap a l'est, presenta una agradable perspectiva panoràmica. Els edificis, el jardí, etc., estan tancats dins de límits petits, situats en un recés pintoresc i segur sota el peu d'un dels alts pinacles. Tot i que la residència de l'ermità és la més apartada i soli-

tària de totes, i allunyada del brogit humà, l’habitant, atent, afable i animat, no sembla sentir la pèrdua de la societat humana, encara que, sens dubte, no hi ha cap home que pugui ser un major ornament per a la naturalesa humana. Si no està gaire acostumat a sentir la veu dels homes, està recompensat pels sons melodiosos dels ocells, perquè també és el seu santuari, i cap part de la muntanya no està tan ben habitada per les aus com aquest racó encantador. [...]

A aquests ermitans no se'ls permet tenir dins de les seves parets cap gos, gat, ocell ni cap ésser viu que els distregui de l'atenció que han de dedicar a les coses celestials, en perjudici de les terrenals. Sento haver de criticar aquest bon home, que no es pot dir que incompleix la llei, però certament l'eludeix, perquè tot i que la seva banda d'ocells no viu dins de les parets, sempre estan presents al seu pati. Cap príncep o princesa de la terra no pot presumir de caps tan elegantment emplomats com els que es poden veure al pati de Santa Caterina; o de vassalls que paguin els seus tributs amb la meitat de l'alegria amb què es donen i es reben per part de l'humil monarca d'aquesta vall apartada. [...]

Generalment posen els joves de constitució més resistents a les ermites més altes, o a les que l'accés és més difícil; perquè l'aire és tan fi als punts més alts de la muntanya, que diuen que sovint fa que la respiració sigui dolorosa. Per tant, res no pot ser més raonable que, a mesura que aquests bons homes van envellint i tenen menys capacitat per suportar les fatigues i els inconvenients als que els sotmeten de manera inevitable els habitatges a més al-

tura, se'ls traslladi a d'altres més còmodes i que els homes més joves i més forts els succeeixin.

Com que els ermitans mai no mengen carn, no vaig poder evitar comentar a aquest bon home que era una circumstància afortunada per a la seguretat dels seus petits amics amb plomes; perquè no hi havia cap noi que molestés les seves cries, ni cap caçador que matés els pares. Déu me'n guard!, va dir, que en caigués ni un de sol, sinó per les mans de qui li va donar la vida! —Doneu-me la mà, vaig dir jo, i beneïu-me!— Crec que ho va fer; però això va escurçar la meva visita; així que vaig entrar a la cova i vaig robar una lliura de xocolata de la taula de pedra, i me'n vaig anar corrents. Si hi ha un home feliç a la terra, jo he vist aquest home extraordinari, i viu aquí! Els trets, les maneres, totes les mirades i accions ho anuncien, i no tenia ni un sol morabatí a la butxaca, que els diners li són tan inútils com a una de les seves merles. [...] Aquests homes són realment ocells del paradís; poder, orgull, enveja, ira i ambició són les passions que en general pertorben els mortals; passions desconegudes en aquest lloc sagrat. L'amor, la caritat, la benevolència i la humanitat es reparteixen aquí amb mà liberal a tots els qui en necessiten o en demanen.

Sé que no voldreu marxar tan aviat de la cel·la harmoniosa de Santa Caterina; jo tampoc no ho voldria, però és que tinc la intenció de tornar-la a visitar. Per tant, us conduiré a Sant Joan, a uns quatre-cents passos, i al seu costat est es veu un precipici horrible i espantós, tan esfereïdor que estic convençut que l'enteniment de molta gent quedaria tan alterat en mirar-lo que podria córrer el perill de

llançar-s'hi. No sé si entendreu el que vull dir, però més d'una vegada m'he sentit tan trasbalsat per algun dels panorames tan alarmants d'aquesta muntanya que he començat a dubtar si les meves pròpies forces eren prou per protegir-me. [...]

L'edifici d'aquesta ermita és molt segur, res no el pot fer tremolar ni moure, només el que hauria de fer tremolar o moure tota la muntanya. En aquesta cel·la, per petita que sigui, el rei Felip III hi va dinar l'onze de juliol de 1599 un fet que podeu estar segurs l'habitant mai no oblidarà ni deixarà de mencionar. Cap a migdia, presenta un agradable panorama a l'est, i s'hi arriba per una seguit de graons. No gaire lluny, a la vora del camí, hi ha una capelleta anomenada Sant Miquel, tan antiga com el mateix monestir, i una mica més avall hi ha la cova on es va trobar la imatge de la Verge, ara fixada a l'altar major de l'església. L'entrada d'aquesta cova l'han convertida en una capella, on cada dia s'hi diu missa per un dels monjos. Totes les ermites, fins i tot les més petites, tenen la seva capelleta, els ornaments per dir missa, la cisterna d'aigua i la majoria un petit jardí. L'edifici consta d'una o dues habitacions petites, un petit refectori i una cuina, i moltes tenen totes les comoditats, interiors i exteriors, que un home sol pot desitjar o somiar, excepte que desitgi o vulgui coses a les que va haver de renunciar quan en va prendre possessió.

Des d'aquí, un camí més meravellós i agradable que segur, us porta per una carena de muntanyes fins a la cel·la elevada de Sant Onofre. Es troba en una esquerda en un dels pinacles, a trenta-sis peus per sobre de la terra. El seu aspecte és realment sorprenent, ja que sembla penjada a

l'aire i s'hi arriba per una escala de seixanta graons, extremadament difícil de pujar; i després encara s’ha de creuar un pont de fusta fixat de roca a roca, i a sota un forat d'un aspecte tan terrorífic que crec que fins i tot a una persona no massa tímida li pot costar molt de travessar, si mira cap avall, sense perdre una mica la fermesa necessària per a la seva pròpia seguretat. La millor manera i la més segura de fer-ho és mirar cap endavant a l'edifici o objecte on vas. [...]

L'habitant d'aquesta ermita diu que sovint veu les illes de Menorca, Mallorca i Eivissa, i els regnes de València i Múrcia. Quan la vaig visitar el temps era extremadament bo, però hi havia una boirina llunyana que no em va deixar veure aquestes illes; de fet, els meus ulls estaven dedicats a examinar objectes més propers, interessants i agradables. En sortir de l’ermita, es presenta una vista de la vall de Santa Maria, abans anomenada la *Vallée Améré*, per on passa el riu Llobregat, que divideix el bisbat de Barcelona del de Vic. [...]

Després de pujar per una escala fixada al mateix pi on es troba Sant Onofre, a cent cinquanta passos de distància hi ha la cinquena ermita, la de la Magdalena Penitent; es troba entre dos alts pinacles i sobre unes roques elevades, i presenta una vista preciosa, a migdia, cap a l'est i l'oest; i a prop d'ella, en un pi més elevat, hi ha la seva capella, des d'on es veu (terrible d'observar!) un precipici accidentat i caigudes pronunciades sobre el convent a dues milles de distància. Hi ha dos camins, o més aviat passatges, per arribar a aquesta cel·la, tots dos extremadament difícils; per un es puja per una escala d'uns cent passos; l'altre és

de pedra i amb peces de fusta per aguantar-se, l'ermità que hi viu diu que en les nits tempestuoses el xiulet dels vents sona com el bramul dels toros empaitats.

Ara t'he de conduir fins a la part més alta de la muntanya; un llarg camí de pujada de no menys de tres mil cinc-cents passos des de Santa Magdalena, i per un camí molt accidentat i desagradable als peus, que duu a la cel·la de Sant Jeroni. Des dels dos edificis que hi ha s'obre un panorama immens; difícil de suportar per l'enteniment d'un habitant de les terres baixes; perquè no només abasta la vista d'una gran part de sota la muntanya, sinó dels regnes d'Aragó, València, el mar Mediterrani, i les Illes, com si fos la meitat de l'òrbita terrestre. Pujar-hi és molt cansat, però la recompensa és gran. Aquesta ermita dóna a un bosc de més d'una llegua de circumferència, on abans hi vivien alguns eremites, però actualment està ple de bestiar del convent, i hi ha una font d'aigua bona.

A prop d'aquesta ermita hi ha un lloc que anomenen *la Poza*, on es conserva la neu per a l'ús dels religiosos. L'habitant, o bé no era dins o bé no volia ser molestat, de manera que després de delectar-me els ulls per tots costats, el guia em va portar cap a l'est, fins a la setena ermita, anomenada Sant Antoni, el pare dels anacoretes. Està sota d'un dels pinacles més alts, i l'accés és tan difícil i perillós que molt pocs estrangers la visiten; una circumstància que em va despertar la curiositat, i com el noi que va darrere del niu d'ocells, em vaig arriscar perquè estava molt segur que atraparíem l'ocell vell assegut. Aquest ermità, abans havia servit en l'exèrcit espanyol, i encara que va fer gran intercessió a la Santa Verge i als sants al cel, i tenia molt

d’interès pels homes a la terra, no crec que fos del tot feliç en un emplaçament tan elevat. El seu estatge és tan petit, que no hi caben més de dos homes, la vista a l'est i el nord és molt bona, però dóna a un precipici horrible i espantós, de més de cent vuitanta toeses perpendiculars, i sobre el riu Llobregat. Ningú, excepte el que la rutina l’ha acostumat a una visió tan tremenda, pot contemplar aquest lloc sense horror i admiració; i vaig estar tan content de deixar-lo, com vaig estar satisfet d'haver-lo vist.

A una distància aproximada d'un tret de fusell, s'aixeca el pinacle més alt de la muntanya, anomenat Cavall Bernat, que és vuitanta toeses més alt que qualsevol altre con, i a tres mil tres-cents passos del convent de sota. Resseguint el costat del mateix turó i al llarg de la base del pinacle, s’arriba a l'ermita de Sant Salvador, a vuit-cents passos de Sant Antoni; té dues capelles, i una està excavada al cor del pinacle, i així té un sostre natural i bonic. L'accés a aquesta cel·la és molt difícil, ja que els penyals sobresurten tant que cal grimpar-hi a quatre grapes; el panorama és molt agradable cap al sud i a l'est. L'habitant era fora de casa, però com que no hi havia cap pany a les portes, vam examinar totes les seves pertinences mundanes i vam descobrir que la major part eren obra de les seves mans enginyoses.

A poca distància d'aquí hi ha una creu de fusta, on es bifurca el camí; un condueix a Sant Benet i l'altre a la Santíssima Trinitat. Pel que fa als arxius del convent, sembla que l'any 1272, Francesc Bertrando va morir a l'ermita de Sant Salvador, després d'haver-hi passat quaranta-cinc anys, admirat per la seva santedat i vida virtuosa, i que el

va succeir François Duranda Mayol, que hi va habitar vint-i-set anys. Des d'aquí baixant uns sis o set-cents passos, s'arriba a la novena ermita, Sant Benet; la situació és molt agradable, l'accés fàcil i el panorama diví. Va ser fundada per un abat, amb la intenció de tenir a una distància petita, quatre cel·les més en memòria de les cinc ferides fetes al cos de Crist. Aquest ermità té el privilegi de fer un àpat anual un dia determinat, quan es reuneixen tots els ermitans i reben el sagrament de mans del vicari de la muntanya; i després del culte diví, dinen junts. En aquesta ermita es reuneixen el dia de cada sant titular, per dir missa i combregar entre ells.

No puc parlar-vos de res més fins que no feu una volta amb mi pels arbustos i jardins de la gloriosa (així en diuen) ermita de Santa Anna. Venint de Sant Benet, per un rierol que baixa pel mig de la muntanya, a sis-cents passos de distància es troba Santa Anna, en un entorn espaiós, molt més gran que qualsevol altra, i situada gairebé al centre de totes. Aquí, la capella és prou gran perquè s'hi reuneixi tota la comunitat, i així ho fan en determinades festes i dies festius, quan es confessen al seu vicari de la muntanya i reben el sagrament. L’ermita està noblement adornada amb grans arbres, l'alzina perenne, el suro, el xiprer, la figuera de moro i altres varietats, però està terriblement exposada a la fúria d’alguns vents. En aquells moments els edificis pateixen grans danys, i la vida de l'habitant està en perill, per les branques que es desprenen i volen a l’entorn de la seva llar.

El camí a peu cap el monestir és només de mil tres-cents passos, però molt accidentat i perillós, i el de mules

és unes quatre vegades més llarg. L’ermita va ser construïda el 1498 i és on tots els pelegrins dediquen una devoció més que ordinària. A vuit-cents cinquanta passos de distància, en el camí que porta a l'ermita de Sant Salvador, hi ha, en un bosc solitari i profund, l'ermita de la Santíssima Trinitat. Totes les parts de l'edifici són netes i la simplicitat del conjunt et prepara per esperar la mateixa senzillesa de maneres de qui hi habita, que és un home venerable, però semblava més disposat a conversar amb la seva veïna, la senyora Natura, que amb nosaltres. [...]

A cinc-cents seixanta passos de l'ermita de la Santíssima Trinitat, hi ha la de la Santa Creu que està construïda sota el peu d'un dels pinacles més petits; és la cel·la més propera al convent i per tant la més visitada, ja que només es troba a sis-cents seixanta passos de la base de la muntanya, i molts els vaig haver de baixar de nit, en no tenir en compte com de curts són els crepuscles en aquestes latituds, i estant més atent al *lloc* que al *temps* [...]. Ara arribo a Sant Dimas, l'última i més important, i tal vegada la més bonica de totes les llars eremítiques. Està envoltada per tots costats de precipicis escarpats i terrorífics, i alguns duen la mirada directament a la part baixa, fins i tot al riu Llobregat. Només s’hi pot entrar pel costat est i per un pont llevadís, que quan està aixecat fa que l'accés sigui gairebé impossible. Aquesta ermita era antigament el castell fort d’uns *banditti* que moltes vegades de dia saquejaven i assolaven els camps i es salvaven del càstig retirant-se de nit a aquest fortí. [...] [Els frares] van convèncer set o vuit pagesos forts perquè creguessin que el cel els recompensaria si podien escalar els horribles precipicis i

apoderar-se per sorpresa del castell i capturar els pocs que hi quedaven. Aquests homes valents van entrar-hi sense ser vistos, van matar un dels bandits i van agafar els altres per a un càstig públic. Aleshores es va enderrocar el castell i es va construir en el seu lloc una ermita anomenada Sant Dimas, dedicada al Bon Lladre. Les vistes des d'aquí són molt extenses i nobles cap al sud i l'est. [...]

Hi ha altres camins cap algunes ermites que, girant i girant d'un costat a l'altre, els puja cada setmana una mula cega carregada amb tretze paquets amb el menjar per a tota la setmana de cada ermità; puja sense conductor i va visitant les ermites en l'ordre correcte, s'apropa tant com pot i espera fins que l'ermità ha agafat la seva ració. Després continua fins que, en haver-ho descarregat tot i complert el seu encàrrec, torna a l'estable de baix. [...] Tanmateix, abans de deixar els ermitans, li he d'explicar que les penúries i fatigues que alguns s'infligeixen voluntàriament són gairebé increïbles. No poden, com els monjos de Rússia, entrar a l'aigua fins a les barbes esperant congelar-se, però pateixen penitències gairebé tan severes. [...]

El pare Pascal ens va convidar a la missa major i a escoltar un sermó en espanyol predicat per un dels seus millors oradors. Hi vam assistir, i tot i que no entenia la llengua prou bé per entretenir-me, sí que em va semblar edificant. La decència de tota la congregació era realment característica de la seva professió. [...]

Les capelles i l'església del convent formen un edifici molt noble; i a la part alta del gran altar hi ha fixada la imatge de la Verge, trobada fa vuit-cents anys en una cova profunda al costat de la muntanya. Diuen que la figura és

obra de Sant Lluc, i si això és cert, Sant Lluc hauria estat millor escultor que pintor, perquè la figura és obra d'un artista gens menyspreable. És de fusta, d'un color marró fosc o més aviat negre, de la mida d'una nena de dotze anys. Les seves vestidures són molt precioses i duia una corona ricament adornada amb joies autèntiques de gran valor. I crec que, excepte Nostra Senyora de Loreto, la parafernàlia de la seva persona és superior a la de tots els sants o caps coronats d'Europa. A la falda hi sosté un petit Jesús, del mateix color i obra del mateix artista.

L'altar major és una estructura magnífica i costosa, i al davant hi cremen sempre més de vint grans làmpades de plata. Les balustrades davant l'altar les va donar el rei Felip III i van costar set mil corones; i catorze mil més per tallar la roca per fer els fonaments de la nova església, ja que l'antiga era tan petita i sovint tan plena de pelegrins i forasters que molts monjos hi perdien la vida cada any. La despesa total de la nova construcció, sense comptar els ornaments interiors, es calcula en un milió de corones; i les dotacions del cor, en trenta-sis mil lliures.

L'església antiga no té res de molt remarcable, excepte alguns monuments antics; un és de Bernat Villomarin, almirall de Nàpols, un home (com diu la inscripció) il·lustre en la pau i la guerra. N'hi ha un altre de Don Joan d'Aragó, duc de Luna, que va morir el 1528 i era nebot del rei Ferran. Però la inscripció més singular de l'església antiga és una gravada en un pilar, sota el que Sant Ignasi va passar l'any 1522 tota una nit resant abans de prendre la resolució de renunciar al món.

Un cop acabada la missa, ens van ensenyar una habitació darrere l'altar major on s'obria una porta al nínxol on hi ha la Verge, i allà se'ns va permetre, o més aviat ens van exigir, besar la mà morena. Al mateix temps, vaig veure molts pelegrins entrant a l'habitació, i els seus rostres penitencials delataven prou la reverència i devoció amb què s'apropaven a la seva sagrada presència. Quan vam tornar, ens van presentar al prior, un home viu, gentil i de bon tracte, que junt amb el pare Tendre, el flamenc, ens van ensenyar una quantitat infinita de joies, vasos d'or i plata, vestimentes, etc., que reis, reines i emperadors han regalat al convent amb la finalitat de decorar la imatge miraculosa.

Començo a sospitar que pensareu que m'he tornat mig catòlic; de fet, començo a pensar que si mai renuncio públicament a la fe que ara mantinc, ho faré en un pelegrinatge a Montserrat; perquè no veig per què Déu, que es deleix tant en la varietat, com testifiquen totes les seves obres poderoses, que no ha fet dues fulles verdes de la mateixa tintada, no pot ser adorat per homes de diferents nacions, en varietat de formes. [...] Tenen una bona biblioteca, però està molt desordenada; tampoc no crec que siguin homes de llegir gaire; de fet, estan tan ocupats en la pregària i en confessar els pelegrins i els pobres, que no poden tenir gaire temps per a l'estudi. [...]

Després de visitar la Santa Verge, sota la guia del pare Pascal, vaig anar a saludar diversos monjos a les seves habitacions i em vaig divertir molt. Estaven ben allotjats, sense refinaments però amb totes les comoditats necessàries; tenien diversos clavicèmbals de qualitat i bons in-

tèrprets, a part d'un organista excel·lent. El prior, en particular, té les maneres pròpies del món educat, i hi ha d’haver viscut abans de fer el vot de retirar-se’n. [...]

De fet, s'ha de creure que aquests homes són tan bons com semblen; perquè tenen prou motius per témer que cada hora pot ser l'última, ja que sobre l'edifici hi penja una massa aterridora de roques i pinacles, tan esquerdades i dividides, que és difícil de percebre per quines forces s’aguanten. Moltes han cedit i no tenen cap altre suport que la base que han fet pel seu propi pes en lliscar parcialment cap avall, entre les roques més petites i els fragments trencats. Fa uns cent anys, un bloc enorme va caure de dalt i va enterrar a sota l'hospital, els malalts i tot el servei, i encara hi és com un monument terrible i un recordatori per als que hi viuen tan a prop! Tindria por (que Déu ho allunyi!) que el terratrèmol més insignificant enterrés tot el convent, els monjos i el tresor, d'un sol cop fatal. [...]

[Abans de parlar del tresor] potser cal mencionar la manera solemne en què la Verge es va traslladar de l'església antiga a la nova, de la mà del rei Felip III, que hi va anar amb aquesta intenció de manera discreta per evitar la gran concurrència de gent que l'hauria acompanyat si tothom ho hagués sabut. S'hi va quedar quatre dies i va visitar totes les ermites de dalt, una per una; però va tornar molt cansat, i no abans de les deu de la nit. Després de descansar, l'endemà va assistir a missa, es va confessar i va participar en la solemnitat del trasllat de la Verge, de la següent manera.

Després que tots els monjos, ermitans i germans llecs haguessin assistit a missa i s'haguessin confessat, van baixar la Verge i la van col·locar a l'altar de l'església vella. Amb gran cerimònia, reverència i temor, la van vestir amb un mantell ric d'or, regal del duc de Brunswick. Les mànigues eren tan valuoses que es calculava que valien divuit mil ducats. Els abats, monjos, ermitans, etc., que hi eren presents, duien riques capes de brocat d'or i, en la processó, cantaven l'himne *Te Deum Laudamus*. Un d'ells, portava una creu d'or d'exquisida manufactura, que pesava cinquanta marcs i estava engastada amb joies valuoses. La processó estava formada per quaranta-tres germans llecs, quinze ermitans i seixanta-dos monjos, tots portant ciris de cera. Després venien els escolanets i una banda de música i una infinitat de persones que venien de totes les parts del regne per assistir a la solemnitat; perquè va ser impossible mantenir en secret un acte de naturalesa tan extraordinària.

Quan van portar la Verge a la nova església, quatre dels monjos més ancians la van col·locar en un tabernacle. El rei es va sumar a la processó sostenint un gran ciri encès on hi lluïa el seu estendard i les seves armes, i seguit pels nobles i cavallers de la seva cort. Després d'haver-se col·locat en l'ordre pertinent al claustre principal de l'església, els monjos van cantar un himne dedicat a la Verge acompanyats per una noble banda de música. El rei, un cop acabat, va agafar la Verge en braços i la va col·locar al gran altar, i després va agafar el ciri i, agenollant-se als seus peus, va resar casi un quart d'hora. Acabada la cerimònia, els monjos es van avançar cap a l'altar i van moure

la Verge a un nínxol al centre, on es troba ara. Havent donat l'abat la benedicció pontifical, el rei es va retirar a descansar durant un quart d'hora i després va marxar cap a Martorell, on va dormir, i l'endemà va fer l'entrada a Barcelona.

Entre una infinitat de materials costosos que adornen aquesta bella església, n'hi ha un de molt noble, un orgue que té prop de mil dues-centes flautes. Al *custodium* ensenyen tres corones pel cap del nen Jesús, dues d'or pur i la tercera de plata daurada i ricament adornada amb diamants. Una de les corones d'or està engastada amb doscentes trenta maragdes i dinou brillants grans; l'altra té dos-cents trenta-vuit diamants, cent trenta perles i setze robins, i va costar divuit mil ducats d'or. També hi ha quatre corones per al cap de la Verge; dues de plata daurada, ricament engastades amb diamants, i dues d'or massís; una té dos mil cinc-centes maragdes grosses i es valora en cinquanta mil ducats; la quarta, i la més rica, està engastada amb mil cent vint-i-quatre diamants, i cinc es valoren en cinc-cents ducats cadascun; mil vuit-centes perles grosses, de la mateixa mida; trenta-vuit maragdes grosses, vint-i-un safirs i cinc robins; i a la part superior d'aquesta corona hi ha un vaixell d'or adornat amb diamants valorats en divuit mil dòlars. Només l'or de les corones pesa vint-i-cinc lliures, i amb les joies i l'engastat, més de cinquanta. Aquestes corones es van fer a Montserrat a partir de l'or i joies desencastades, regalades al convent, de tant en tant, pels caps coronats i altres prínceps d'Europa. També hi ha una altra corona petita, regalada pel marquès d'Aytona, engastada amb seixanta-sis brillants.

La Infanta va regalar quatre canelobres de plata, que van costar dos mil quatre-cents ducats. Anna d'Àustria, filla de Felip III, va regalar un vestit per a la Verge, que va costar mil ducats. Hi ha trenta calzes de plata daurada i un d'or massís, que va costar cinc mil ducats. El príncep Carles d'Àustria, amb la seva consort Cristina de Brunswick, va visitar Montserrat l'any 1706 i, després de besar la mà de la Verge, va deixar als seus peus l'espasa amb empunyadura d'or, engastada amb setanta-nou brillants grans. Aquesta espasa, Anna, la reina d'Anglaterra la va regalar a l'emperador.

A l'església hi ha sis canelobres de plata, de nou pams d'alçada, fets per les torxes de cera. Hi ha diamants i joies, regalats per la comtessa d'Aranda, el comte d'Alba, la duquessa de Medina i quaranta persones més d'alt rang, de les diferents corts d'Europa, per un valor de més de cent mil ducats. Però si hagués de recitar cada detall de la llista de donacions que em va donar el meu amic el pare Pascal, i que ara tinc al davant, amb els noms dels donants, ompliria un volum en lloc d'una carta. [...] M'oblidava d'explicar-te que malgrat haver marxat del convent, no tenia cap ganes de deixar el lloc on havia estat rebut amb tanta cordialitat, ni una muntanya on cada racó oferia tants escenaris de meravella i delit.

Bernardo Espinalt (1783) [66]

Real monasterio y santuario de Nuestra Señora de Montserrat. En el Principado de Cataluña en los límites del antiguo condado de Barcelona y Manresa, a siete leguas de aquella ciudad acia el oriente, y a tres de esta al norte, se descuella la célebre y portentosa montaña de Montserrat, que es lo mismo que Monte-serrado. [...] Está separada de los demás montes que le cercan, y casi compiten con su elevada cumbre, mas no con lo estraño, y único de su admirable hechura piramidal; siendo por esta razón uno de los célebres que ennoblecieron, no solamente a Cataluña, sino a España, y aun a Europa; finge la construcción de la aspereza de aquellos fragosos riscos, extraordinarios, y aparentes obeliscos, columnas, o pirámides, cuyas peñas parecen pilones de azúcar; estos riscos están llenos de árboles, que hacen más admirable la vista, y sin que tenga toda la montaña más que dos fuentes, la una enfrente del monasterio, y la otra cerca de la iglesia de Santa Cecilia; se halla en ella tanta variedad de plantas y flores, que pasan de más de quatrocientas, y de árboles mas de quarenta especies, según la curiosa especulación del padre Reventós, por lo que el padre fray Anselmo Forcada en sus obras pone la octava siguiente.

---

[66] Bernardo Espinalt. *Atlante Español o descripción general, geográfica, cronológica e histórica de España, por reynos y provincias. De sus ciudades, villas y lugares más famosos, de su población, ríos, montes, etc. Adornado de estampas finas que demuestran las vistas perspectivas de todas las ciudades* (Madrid, 1783).

Sin agua, sin semilla, y suelo poco,
Árboles, plantas, yervas, matas, flores,
Las peñas visten de contento loco,
Sin que el Agosto ofenda a sus verdores;
Milagro es todo quanto en ella toco,
Obras son de los Cielos sus primores;
Que aquí, como es María la hortelana,
Medran las plantas sin industria humana,

En lo más alto sobre un gran peñasco, hay una pequeña llanura desde la qual se descubren, estando el tiempo claro, los montes de Valencia, de Aragón, y la cordillera de los Pirineos; y desde media montaña las islas de Mallorca, Menorca, e Iviza, distantes más de sesenta leguas. En ella se encuentran muchas canteras de jaspe de singulares colores, aunque no tan finos como los de Tortosa. También se halla la piedra de toque conocida por el *lapislidius*. Tiene esta montaña quatro leguas de circunferencia, y dos de altura.

A la parte oriental de este celebre obelisco pasa el río Llobregat, e inclinándose un poco a mediodía se obstenta el sumptuoso santuario, y monasterio, algo más arriba de la mitad del monte, cerca de un valle llamado de María; este santuario, hasta los extrangeros le reconocen por el primero de la christiandad (después de la santa casa de Loreto), ciñen este monasterio en gran parte las peñas, y en lo demás una famosa cerca con seis torres, dentro de la qual hay una gran calle en la qual se hallan muchas tiendas y oficios, de modo que nada falta para poder llamarse una perfecta población; hay dos hospedales, dos enferme-

rías, un hospital, una famosa botica, biblioteca, y encima de las oficinas del monasterio están las sumptuosas hospederías, en que tantos príncipes se han aloxado, a todo peregrino, y pasagero se les asiste tres días con lo necesario.

En el distrito de la montaña subiendo por una gradería peligrosa, y de más de setecientos sesenta escalones, hay trece hermitas, separadas unas de otras, en donde viven otros tantos hermitaños, verdaderos imitadores de los de Nitria, y Tebayda; los nombres de las hermitas son: Santiago, Santa Catalina, San Juan, San Onofre, Santa María Magdalena, San Gerónimo, San Antonio, San Salvador, San Benito, Santa Ana, la Santísima Trinidad, Santa Cruz, y San Dimas, esta ultima hermita conserva aun algunos pedazos de muralla y torres del quinto castillo que Dapifer[67] mando construir quando la conquista de esta tierra como más extensamente se refiere tratando del lugar de Collbató [...].

[El abad fray García de Cisneros] distribuyó en quatro clases principales (como hoy permanece) sus individuos a saber: la primera clase son los monges sacerdotes que sirven a la Virgen en el coro, y confesionario, y son en el día en número de ochenta, en donde hay un gran número de inteligentes en las lenguas castellana, francesa, italiana, alemana, flamenca y otras; la segunda clase son los hermitaños que son trece, y viven en las hermitas haciendo vida de anacoretas; comen estos hermitaños todo el año de vi-

[67] Dapifer de Montcada, fundador llegendari de la baronía de Moncada, fill del duc Otger de Cataló.

gilia, y su alimento es pescado salado, yervas, y legumbres; estos venerables solitarios están sujetos al abad, que los recibe por religiosos, y les señala las hermitas; hacen la profesión como los monges, y lo son aunque con habito pardo, y voto de no salir de la montaña; baxan al monasterio solo en las fiestas movibles, siguen el coro como los monges, y comen con ellos.

Los pocos ratos que los exercicios les permite de ocio, los emplean en hacer, y trabajar cruzes chicas para dar a los peregrinos, y devotos que suben a visitar las hermitas, las quales son apreciables por las grandes indulgencias, que a ellas han concedido muchos Sumos Pontífices; la tercera clase la componen los frayles legos, que en la orden de San Benito llaman donados, o familiares, que son quarenta en número, y la quarta los escolares, o pages de Nuestra Señora que son en número de veinte y quatro, y niños de poca edad. Es costumbre en Cataluña quando algún niño está enfermo ofrecerle para escolar a Nuestra Señora de Montserrat. Hasta la más esclarecida nobleza, y muchísimos de estos escolares han sido abades, no solo en Montserrat, sino también de otros monasterios; y lo han sido muchos señores que llegaron a ser títulos, y grandes de España, particularmente de las casas de Cardona, Moncada, Pax, Orcau, y Boxadors, Heril, Pinós, Pons, Marymon, Sentmanat.

El año de 1560, a 11 de Julio se dio principio al nuevo templo en que hoy está colocada Nuestra Señora el qual tiene de longitud setenta y cinco varas, de latitud con las capillas de pared a pared treinta y dos, y de elevación

veinte; el cimborio dos varas y media, y todo el edificio está sobre viva peña; el atrio, o pórtico es de forma romana.

El rey don Felipe ll contemplando que a una iglesia tan grande le correspondía un gran retablo, mando hacerlo a su costa, para cuyo fin envió a Montserrat a Estevan Jordán su escultor, para que dibuxase dos diseños del retablo que podía hacer conforme la capacidad del presbyterio, para cuyo fin estubo Jordán en Montserrat quince días, y habiendo presentado los diseños a S.M. escogió el mejor, y más costoso, mandando a Jordán lo hiciese dentro de dos años; se trabajó en Valladolid, y concluido se llevó a Montserrat en sesenta y cinco carros; y costó catorce mil ducados, y para dorarle, y pintarle nueve mil, que también libró dicho rey; no pudo verlo acabado, porque murió en septiembre de 1598; pero habiéndose concluido las cortes que el rey don Felipe III tuvo en Barcelona, quiso hallarse en Montserrat para trasladar a el retablo nuevo de la Virgen, a cuyo efecto salió de Barcelona el día 8 de Julio de 1599, para el monasterio; visito todas las hermitas, y el día 11, que fue domingo, se hizo una solemne procesión, y en andas llevaron a la Perla de Cataluña María Santísima de Montserrat, de la Iglesia vieja a la nueva; cerraba la procesión el rey con toda la grandeza, y concluida la función se volvieron todos a Barcelona.

La rexa que divide la capilla mayor, es grande, y primorosa. El órgano es todo dorado, y tiene mil ciento trece flautas concluido el año de 1609. En el de 1722 se hizo nuevo el sagrario que tiene setecientas once onzas de plata; las gradas del altar mayor son cinco, todas del mismo metal; el trono en donde está colocada la Santa Imagen, es

de plata que regaló el año de 1680 el duque de Cardona, costo catorce mil seiscientos pesos; arden perennemente delante de Nuestra Señora quatro cirios, y setenta y quatro lámparas de plata, sin contar otras muchas encendidas en las capillas, las quales son todas de plata, además de los quatro cirios, hay quarenta mas que arden en ciertos días, y algunos de peso de veinte y cinco quintales; el coro es magnífico, y de dos órdenes de sillas, las más altas son cinquenta y cinco, y las baxas treinta y seis, costo diez mil ducados; la iglesia es toda de una sola nave, y la mandó dorar don Juan de Austria, hijo de don Felipe IV. La sacristía tiene quatro piezas, todas muy alajadas, y doradas, con muchas pinturas; en los armarios de la primera hay muchas reliquias, e imágenes de plata, relicarios, calizes, candeleros, y otras muchas cosas ricas. Las otras tres piezas están también adornadas de pinturas, y en ellas están los armarios del tesoro, que para relacionarle era menester un tomo.

A la letra lo trae Postius en su *Historia de Montserrat*,[68] con expresión de los sugetos que hicieron los regalos; pero quiero explicar el valor de dos coronas de las quatro, que tiene la Virgen de Montserrat, sin contar las tres del Niño Jesús, que la una está valuada en diez y ocho mil ducados. Una de las quatro coronas de esta Señora, es toda de oro, guarnecida de esmeraldas; pesa doce libras de veinte y dos quilates, tiene dos mil quinientas esmeraldas, y está apreciada en cinquenta mil ducados; la más rica es toda de oro,

[68] Pedro Serra y Postius. *Epítome histórico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Señora de Monserrate* (Barcelona, 1747).

y en ella se cuentan mil ciento veinte y quatro diamantes, de los quales cinco están tasados en quinientos ducados cada uno; está matizada con mil ochocientas perlas, treinta y ocho esmeraldas, veinte y un zafiros, y cinco rubíes. En lo alto de la Corona hay un navío de oro, y diamantes valuado en diez y ocho mil pesos, cuyo navío regaló a Unestra Señora la emperatriz Doña Isabel esposa del emperador Carlos V, el año de 1533, que subió a Montserrat; pesa esta corona una arroba, y media de oro, y con las piedras preciosas más de dos arrobas; se trabajó en Montserrat de diversas joyas, y se tardó veinte y siete años en fabricarla, concluyéndose el año de 1637. El camarín en donde está Nuestra Señora tiene tres piezas, ricamente adornadas de espejos, quadros, láminas, y otras preciosidades de mucho valor.

Han visitado esta sagrada basílica, muchos papas, cardenales, patriarcas, legados apostólicos, arzobispos, obispos, emperadores, emperatrices, reyes, reynas, condes, y muchos príncipes soberanos, que trae su historia, y los patriarcas San Pedro Nolasco, San Juan de Mata, y San Ignacio de Loyola, y han salido de esta real casa muchos hombres grandes en santidad, y letras, para sumos pontífices, cardenales, arzobispos, y obispos; dos patriarcas, el uno el infante don Juan de Aragón, hijo del rey don Jayme II, que siendo prior de Montserrat, era patriarca de Alexandria; y fray Bernardo Boyl, que siendo monge de este santuario fue enviado con doce sacerdotes del mismo monasterio al nuevo mundo, por primer arzobispo, y patriarca de las Indias, por los Reyes Católicos don Fernando, y Doña Isabel,

cuya elección fue aprobada del papa Alexandro VI, que también le nombró legado a latere.

La imagen de Nuestra Señora de Montserrat, se venera en Roma desde el año de 1350, en que Jacoba Fernández natural de Barcelona destinó una casa, y renta para hospedar a los peregrinos de su nación; el año de 1506, por orden del rey don Fernando el Católico se convocaron los naturales de la Corona de Aragón, e instituyeron una congregación con el título de esta Señora, hicieron una grande iglesia, y hospital.

Arthur Young (1787) [69]

Arribem al peu de Montserrat que, seguint la descripció feta pel senyor Thickness, era un dels objectius del nostre viatge. És una muntanya aïllada, però amb una base immensa. Una carretera admirable serpenteja fins dalt, per la que vam pujar durant tres hores per arribar al monestir; un gran esforç en un país amb tan poques carreteres. Bona part està excavada a la roca viva, i en altres aspectes és una de les més singulars del món. A la dreta, la paret de la muntanya vorejada de bosc, i al cim hi ha aquelles roques impressionants que la fan famosa; a l'esquerra, un precipici horrorós per la seva profunditat, però tot cobert de les plantes que a Anglaterra es busquen amb ansietat i despesa per a jardins ornamentals, totes en una

[69] Arthur Young. «Tour in Catalonia». *Annals of agriculture and other useful arts*. T.VIII. (London, 1787).

exuberància com cal esperar d'un dels millors climes del món.

La carretera és tan plana i el bosc tan espès que sembla un passeig decorat com objecte de bellesa. L'escenari que es veu des d'aquí és poc comú, una barreja de tonalitats i masses, un tumult de formes que fa que l'ull vagi d'una banda a l'altra amb sorpresa sense poder descansar tranquil·lament en la contemplació d'un element concret. Vam arriba al monestir a temps per als himnes i la música del vespre. L'església és realment esplèndida, algunes de les pintures són precioses, i la multitud d'ofrenes de diamants, robins i tota mena de pedres precioses, juntament amb la quantitat de làmpades, vasos d'or i plata, etc., són objectes en els que no m'estendré. En arribar, ens van conduir a un apartament senzill i net del convent, amb dues habitacions moblades amb el que és just i necessari i res més. Els servents del convent ens van proveir del menjar i el vi que vam demanar, a un preu molt moderat. A aquesta mena de modalitat d'hospitalitat li devem una nit de descans confortable.

La pujada del dia 16 cap a muntanya tenia com objectiu principal d'aquesta petita expedició, per descomptat, la gran panoràmica que es domina des del cim i des de diversos d'aquells ermitoris dels que el senyor Thickness en va fer una descripció tan detallada. Però ho he de deixar tot en les seves mans, ja que durant tota la pujada, la baixada i unes quantes hores més, el temps va estar tan ennuvolat que ens vam veure envoltats per la boira i no vam poder fer res més que martiritzar-nos imaginant la magnífica vista que teníem davant sense possibilitat de veure

ni a 500 metres, ja que els núvols estaven tant per sota com al nostre voltant. Ens vam aturar a un dels ermitoris, on el seu habitant, un maltès de comportament i maneres molt refinats, ens va rebre amb hospitalitat i ens va oferir amb la màxima cortesia pa, vi i fruita. Va lamentar la nostra mala sort i ens va dir que des del seu petit jardí es veia clarament l'illa de Mallorca, que vam contemplar amb certa alegria, tot i que ens hauria agradat més veure Mallorca en si. Tenia una petita collita de patates, i deia que les arrels provenien originalment d'Anglaterra.

Mentre baixàvem, l'únic que vam poder veure va ser la forma peculiar de les roques que componen aquesta muntanya tan singular. Deixem el convent i agafem la carretera cap a Barcelona, que es troba a la mateixa alçada que l'anterior, però no tan acompanyada de vegetació ornamental. Després de baixar diversos quilòmetres, sembla que tota la muntanya és una gran massa de conglomerat. A la part baixa, tornem a trobar oliveres.

Antonio Ponz (1788) [70]

Continué mi camino a Monserrate, y tuve el disgusto, que al llegar a un lugar llamado Monistrol, situado al pie de la gran montaña, se acabó el día, y fue preciso subir de noche la peligrosa, grande, y rápida cuesta de tres, o quatro horas que tardamos hasta llegar al monasterio, cosa que

[70] Antonio Ponz. *Viage de España.* T.14 *Trata de Cataluña* (Madrid, 1788). El viatge es va fer en una data indeterminada abans de la publicació.

me fastidió infinito, pues me privaba de ver los verdores de que están revestidas aquellas eminencias por aquel lado, como después reconocí desde lo alto la mañana del día siguiente. En fin, llegamos muy tarde, y no fue poca suerte que nos abriesen el monasterio, donde fuimos cómodamente alojados mediante mi conocimiento con el P. Abad, y las recomendaciones con que iba pretenido.

Aunque yo había estado en Monserrate, caminando a Italia, no fue con la idea de escribir lo que veía, ni tampoco con mucho empeño de encomendarlo a la memoria; y así me alegré de volver, y verlo con más atención para referírselo a V. En un estrecho plano de esta altísima montaña, algo más arriba de su medio, está el edificio del monasterio unido al de la iglesia. Esta es de una sola nave, pero muy espaciosa, reedificada en el siglo pasado. El retablo mayor es el mejor de quantos hay en ella en razón de arquitectura, y escultura, executado en Valladolid por el hábil profesor Esteban Jordán, de quien he hablado a V. en otras ocasiones con la debida alabanza.

Consta dicho retablo de tres cuerpos, los dos inferiores de orden corintio, y el último compuesto. Los baxos relieves de los intercolumnios representan historias sagradas de la vida de Jesucristo, y diferentes estatuas de santos, colocadas en sus nichos. Pintó y doró toda esta obra Francisco López, que se encargó de ella el ano de 1598. Es natural que todo se hiciese en Valladolid, de donde lo transportarían en piezas. Aquel era el tiempo en que la escul-

tura y arquitectura florecía más en Castilla, que en el resto de España.[71]

La imagen de Nuestra Señora es de madera, y de color casi negro su rostro, como la del sagrario de Toledo, y otras muchas, efecto sin duda en todas del polvo, inciensos, y humo de las luces, que no podían dexar de hacer su efecto en simulacros de tanta antigüedad; siendo la de Monserrate venerada en este sitio desde el siglo IX, por lo menos. Siempre me ha parecido una vulgaridad la de hacer a San Lucas autor de esta, y otras muchas imágenes, tanto en España, como en Italia, y no solamente de escultura, sino también de pintura. Se ha decidido ya por escritores célebres, y piadosos, que el santo evangelista no fue pintor, ni escultor, y aunque lo hubiera sido, y fueran capaces de vanidad los bienaventurados, no la tendría San Lucas de que le hiciesen autor de muchas imágenes que se le atribuyen, y yo he visto. [...]

Las rejas de la capilla mayor fueron hechas con inteligencia, y buena invención, y lo mismo la sillería del coro, atribuida al maestro Christobal de Salamanca, tenido por uno de los mejores escultores de España quando se hizo, por los años de 1578. Había trabajado ya dicho artífice algunas otras cosas en este monasterio, y por suyas se tie-

[71] Nota de Ponz: «Después que el autor de este *Viage de Cataluña* escribió sus cartas, se ha ido adornando la portada de la iglesia de Monserrate con varias obras de escultura en mármol. Para en medio de la fachada un relieve que representa la montaña, y la Virgen, obra de D. Pablo Serra, indivíduo de la Academia de San Fernando, quien también ha trabajado quatro apóstoles para dicho sitio; otros quatro hizo D. Juan Enrich, y Ios quatro restantes D. Raymundo Amadeu, indivíduos todos de la expresada Academia».

nen las puertas de una sala, que llaman de la colación, y un crucifixo en la capilla de Santa Gertrudis.

La sillería es de escogidas maderas, y en los respaldos de cada silla se expresan en muy buenos baxos relieves la vida de Jesucristo, y otros asuntos sagrados, y devotos que coronan toda esta obra, en la qual tardó el artífice cinco años, que es poco tiempo para tanto trabajo. Junto al coro está la librería perteneciente al canto monacal, y en algunos libros hay muy curiosas miniaturas. Después del retablo mayor me gusto el dedicado a San Lorenzo, cuyas pinturas me parecieron al pronto del gusto de Ribalta, pero pude averiguar que el año de 1601 el obispo de Caller en Cerdeña, D. Francisco Nieto envió desde allí algunos lienzos para este altar de San Lorenzo, sin expresar el artífice, y naturalmente serán estos.

No quiero disimular a V. quanto me disgusta ver tantas lámparas de plata amontonadas como he visto en muchos santuarios donde he estado. Alabo la devoción, pero me ha parecido siempre una puerilidad, y el medio más a propósito para ennegrecer las capillas, los altares, las imágines, ornatos, pinturas, etc. Lo hemos hablado algunas veces en esa Corte mencionando la capilla de Nuestra Señora de Atocha, y otra que hay en la Merced. El número de las referidas no tiene comparación con las de la iglesia de Monserrate, que si no conté mal, se acercan a ochenta. [...]

Si hubiéramos de hablar por menor de las alhajas que se guardan en el tesoro de la Virgen, y camarín, así de oro como de plata, y de piedras preciosas, sería un nunca acabar. Hay armario llenos de candeleros, de bustos, relicarios, cruces; en otros se ven ricos ornamentos de prelados,

cruces, sortijas, etc. preciosas coronas de la Virgen con joyas de gran valor. Dos son muy particulares, pues sobre su materia de oro, está la una cubierta de gruesas esmeraldas, y la otra de perlas y diamantes. Se guardan también crucifijos, custodias, rosarios, y otras cosas estimables executadas en materias de alabastro, coral, piedras duras, etc. Hay una cabeza muy excelente de medusa sobre diaspro pardo del tamaño de medio peso duro. Entre los vestidos, o mantos de la santa imagen hay uno de gran valor; pues sobre la plata, y oro de que está formado tiene, a lo que me dixeron, mas de mil y doscientos diamantes, que forman doce estrellas, y fue dádiva de una duquesa de Cardona.

Después de haber visto lo mas particular de la iglesia, y monasterio me determiné a ver las ermitas esparcidas desde allí hasta la más alta cumbre a costa de ir subiendo un buen par de horas hasta llegar a la más alta de dichas ermitas, en donde se da por bien empleado el trabajo que cuesta de llegar, por los caprichosos objetos que se van presentando en aquella frondosa montaña, por las ermitas pegadas (algunas de ellas) en las mismas rocas, y sobre todo por la hermosa vista que se presenta desde la de San Gerónimo, que es la más alta, de dilatadas campiñas, ríos, pueblos, islas en el mar, etc.

El número de las ermitas es de trece, y todas tienen sus oratorios muy curiosos, y otras piezas para dormir, hacer lumbre, etc. El hábito de los ermitaños es de un paño pardo ordinario, la cama un xergon con paja, y su cubierta; el mantenimiento siempre de pescado, y consiste en legumbres, bacalao, etc. de que les provee un criado del monas-

terio, y este les suministra pan, vino, aceyte, leña, sal, algunas frutas, y lo demás va a comprarlo el criado en los pueblos cercanos, dando también la comunidad para esto un socorro competente en dinero por cada ermitaño. Entre estos santos solitarios ha habido personas de esclarecidos empleos, y familias que, abandonando el mundo, han escogido este desierto, y género de vida para asegurar la eterna, mediante la oración, y santos exercicios en que se ocupan. Los pretendientes a estas ermitas están antes bastante tiempo en el monasterio donde se hacen pruebas de su vocación. Admitidos una vez, professan con la obligación de mantenerse siempre en la vida que han abrazado, sin volver al monasterio, sino en algunas solemnidades, o por causa de enfermedad, debiendo volver luego a su retiro. Entré en varias de estas ermitas, y vi en ellas algunas pinturitas razonables, y antiguas, que representaban santos anacoretas, y otros objetos de devoción. No se puede negar que el todo de este santuario, y prodigioso monte, ya se considere por la devoción, o por los caprichos de la naturaleza, es de lo más singular que puede verse.

Francisco de Zamora (1789) [72]

Día 30 [juny de 1789] continuamos nuestro camino al monasterio, al que llegamos bastante tarde. Día 31. Este día,

[72] Francisco de Zamora. *Diario de los viajes hechos en Cataluña* (Biblioteca Nacional de España, manuscrit 18.409).

después de haver asistido a los divinos oficios, bolvimos a reconozer con atención y cuidado el monasterio, su yglesia, oficinas y accesorios, notando que en la reja de la yglesia se lee en un tarjetón: «Philipus III Rex Catolicus Virgini Marie dicavit 1609».

En el altar de San Lorenzo hay regularidad, y en la capilla de San Yldefonso hay un quadro bueno. El quadro de San Pedro de Alcántara, regalado por el Sr. Aperregui, tiene buena cabeza y actitud. La custodia de plata, que acaban de hazer, sólo es rica por el material. No sucede así con la pazes que hay en el relicario, la una de arquitetura romana y la otra gótica, ambas de aprecio también lo es una cruz, igualmente gótica, y la medusa de que habla [Antonio] Pons. El coro y su sillería son magníficos, haviendo en ésta un travajo de escultura hecho con mucha prolixidad y conocimiento.

Bimos la Historia de fray Juan Guarín pintada en tablas, con la relación histórica al pie de ellas, cuya copia tenemos. Es por lo menos de 1300 el carácter de la letra y el gusto de la pintura. Hemos adquirido, aunque mal dibujada, todas las antigüedades que havía en la yglesia vieja, y por lo mismo nos remitimos a ellas. El altar de Santa Escolástica, que se halla frente del aula capitular, es de buen gusto, y creo que es del tiempo de la yglesia y altar mayor. A la tarde bajamos a ber la cueba donde se cre que se apareció María Santísima, por un camino ciertamente bueno para esta montaña. Desde el replano que forma este camino para tomar la ladera de la cueba se ve el monasterio y rocas que hay sobre él, formando uno de los puntos mejores de vista que hay en esta montaña, y que por tal sue-

len copiarle los viageros. La cueva está situada en un escarpado de esta montaña, con una pequeña yglesia y una buena habitación para un monge, con su pequeño jardín, en que havía varias frutas y berduras. La yglesia está debajo de la peña. El padre Murillas, que la habita ahora, es monge que después de haver viajado mucho se ha retirado a esta soledad en que se ocupa diariamente para el descanso de esta noche nos avisó nuestro criado que se hallavan 24 contrabandistas en la cozina.

Día 1 de julio de 1789. Este día lo empleamos en ver las hermitas, emprendiendo el viaje no tan de mañana como teníamos determinado, a causa de una ligera ocurrencia que será oportuno tener presente para hablar de las costumbres de estos monasterios. Emprendimos la suvida empezando por la hermita de Santa Ana, que habita el padre Armadán, sugeto venerable y muy humano. No hay en ella cosa que ya no esté apuntada en el librito de las relaciones de este Santuario. Después fuimos a la de Santa Cruz, habitada por el padre Bertramón. En seguida pasamos a la de San Dimas, que la habita el padre López, que, aunque santo, es sumamente tétrico. Sin embargo, descubre una hermosísima vista por la parte de saliente. Aquí está el castillo de Monserrat que llaman de los ladrones, la sisterna y el santo con el sombrero, al que tiran dinero las solteras, y si lo meten en el sombrero se casan aquel año.

Continuamos a hir a la Trinidad, donde hallamos nuestro paysano el padre Huesca, que nos dio un refrigerio para continuar el viaje. Es la hermita en donde se permite comer a las mugeres y la que tiene más capacidad y extensión de huerto y paseo. Desde aquí fuimos a la de San Be-

nito, habitada por el padre Bicario de los hermitaños. En seguida pasamos a la de San Salvador, trepando por una escalera asperísima. Su hermitaño se llama el padre Vermundo. Vimos la endrija que hay en la peña de la capillita. Desde ésta pasamos a la de San Antonio Abad, que habita el padre Palleroa y cuya situación es tan solitaria que la memoria sola de ella melancoliza el ánimo; sin embargo, nosotros descansamos aquí, y antes de comer fuimos a ber los ecos, que es una especial de valle zerrada de grandísimos peñascos, cuyas aguas ban a parar al Llobregat, y se halla entre las hermitas de San Antonio y San Gerónimo. La repitición es tan clara que parece verdadera. El paraje desde donde se ha de hablar, y el paso a él, es peligroso. Comimos en esta hermita, y después de haber dormido la siesta en la misma cama del hermitaño, que me supo muy bien, fuimos a ber la hermita de San Gerónimo, que es la última de la montaña; y desde la peña que hay sobre ella se ven, a la parte de poniente, unos barrancos tan profundos y obscuros que orroriza su vista.

Desde aquí fuimos a ver la hermita que llaman de Marcelepen [Santa María] de dalt, que se halla sobre la peña más alta de esta montaña, cuya superficie es tan estrecha que siendo muy pequeña la capilla, solamente se puede dar buelta al rededor por un hombre de espíritu, y con mucho peligro. Este es el parage más a propósito de esta montaña para formar juicio de ella, y aquí bolvimos a ratificar nuestro primer pensamiento de la formación de la historia notable de ella exactamente, de un mapa vistas. Por aquí es por donde abundan más la piedra toque.

Las vistas de esta hermita de San Gerónimo son preciosísimas, pues se descubre, al lebante, el mar, desde el Llobregat hasta la parte de Villafranca, impidiendo que se vea el resto la montaña de Xelida y Collserola. A medio día se ve el Panadés, en una grande llanura, aunque cortada por colinas de poca elevación. Descúbrese también por esta parte la cordillera que divide el Hurgel de Tarragona, pareciéndome que se veía también Monsech, inclinándose al poniente. Se ve el viaje que hacen los ríos Cardoné y Llobregat, y su unión baxo de Manresa. A la parte del norte se ven los Pirineos bajos y las poblaciones de Berga y otras que hay en ellos. Se descubre bastante bien San Llorens del Mon, Monceny, Vallés, etc. [...]

Hecho este reconocimiento nos fuimos a ver las hermitas que nos faltavan, tomando por la otra parte del monte que toca al obispado de Barcelona, y vimos la hermita de Santiago, habitada por el padre Benito Pastrana, cuya hermita está situada en un parage que es nezesario para lle subir una grandísima escalera. El hermitaño hera andaluz y, sin embargo de su santidad, mantenía el carácter nacional. Aquí zerca está la de Santa María Magdalena, que se halla vacante. Fuimos a ver la de San Juan Bautista, que la habita el padre Romaldo Godoy, que se halló en el terremoto de Lisboa, y después se retiró aquí. Esta hermita y la de San Onofre, que está al lado, se hallan situadas en unas rozas de estos picos, que a pesar de distar entre sí pocas varas, nezesitan hazer un grandísimo rodeo para visitarse. Tengo estas dos hermitas por las mejores de la montaña.
Desde esta altura bajamos a una especie oya en que está situada Santa Catalina, habitada por el padre Benito Tori-

ja. El sitio es ameno, pero tiene pocas vistas. Desde dicha hermita de Santa Catalina bajamos al monasterio por el camino más corto, cuyos precipicios, aun en todos por la obscuridad de la noche y por el cansancio de un día tan fatigoso, acabaron de molernos; pero inmediatamente de haver zenado nos fuimos a la cama.

Día 2 de junio de 1789. En la mañana de este día fuimos a ver la librería y vimos la obra escrita en ynglés relativa a los viages hechos en España y Francia por Felipe Triquense, en que habla de Monserrate, y el título de ella es el siguiente: «Year's journey throush France and part of Spain, by Philip Thicknesse». Nota: El quadro de la Resurrección que está a la entrada a la librería es bastante bueno. Representa la Resurrección y me dijeron que hera del Greco. Después fuimos al archivo, que se halla en la escalera que vaja al camarín, colocado en tres piezas y arreglado el año de 19, con su yndice general en un tomo folio mayor. En el mismo archivo está copiada la ynscripción que tiene al pie el cuadro que se halla en el segundo dormitorio, en que se refiere la historia de fray Juan Guarín; y es su fecha de 1239.

Emprendimos la baxada desde el monasterio por el camino de Santa Cecilia, el qual dexamos a la ora para hir a ver los Pouatons pasando por devajo de la Roca furadada, que aunque desde abajo pareze pequeño el ahugero, es de una magnitud extraordinaria. Por este lado bimos grandes peñascos en capas, entre los quales hay vetas de arcilla con señales de mantener su formación natural y de no haver padecido trastorno alguno quando zerca de ellos y aún sobre los mismos, se levantan las grandes pirámides que

hazen tan singular este monte. [...] Bajamos a comer al lugar del Bruc, que está al pie de la cuesta en cuya rectoría estubimos.

Pierre Nicolas Chantreau (1792) [73]

L'abadia de Montserrat és un monestir famós a causa d'una verge miraculosa [...]. Al principi, els monjos van ser molt reservats amb mi, però després d'uns quants gots de l'excel·lent malvasia que es fa a Sitges i que es beu a Montserrat més que en cap altre lloc, ja que els monjos d'aquesta abadia són els bevedors més intrèpids d'Espanya; després de la malvasia, dic, la bona gent es va desbotonar i em va parlar de la nostra revolució com si es parlés de la Xina. Només sabien el que els havien explicat els sacerdots emigrats, i ja podeu jutjar si estaven al dia! No vaig intentar convèncer-los de la veritat, hauria estat com sembrar en pedres; a més, el lloc no ho permetia perquè hi havia més boques disposades a desmentir-me que orelles preparades per escoltar-me.

Recordeu les glaceres de Suïssa, on a altures immenses s'eleven penya-segats perpendiculars que, despresos d'una massa enorme semblen amenaçar de caure aviat, doncs així és Montserrat. Els cims de les roques suspeses, que al principi espanten i als que l'ull s'acostuma aviat, formen pilars irregulars, prismes, cons, piràmides i altres figures

[73] [Pierre Nicolas Chantreau]. *Lettres écrites de Barcelonne, a un zélateur de la liberté* (Paris, 1792)

tan audaces que no se'ls pot atribuir cap nom propi. Els cims són blancs, pelats i tristos; però una mica més avall, i a les obertures, hi ha una verdor sovint agradable. És en els revolts d'aquestes diferents obertures que s'hi estan de manera molt pintoresca quinze ermitatges, habitats per piadosos indolents, que tal vegada en aquest indret aïllat estan més a prop de la felicitat que vostè i jo.

Des del monestir, que ja és molt elevat i més que a mitja costa, vam pujar de manera perpendicular durant més de mitja hora per una espècie d'escala per arribar al primer nivell, que tanmateix no és el més elevat. Vam travessar un gran bosc de l'espècie de roure que proporciona el suro, per finalment accedir a una plana molt limitada on hi havia la llar de l'ermità. La seva cel·la, un petit oratori, i el jardí, que era el cistell de flors més bonic que he vist, tot plegat era d'una netedat i d'una cura que em va admirar i vaig envejar la sort d'aquest solitari. Era català, tenia seixanta anys i la salut i l'agilitat d'un home de trenta. «He vist quaranta hiverns aquí», em va dir, «i mai no he conegut cap malaltia, perquè faig exercici, visc frugalment i no tinc problemes morals».

Aquest ermità i els seus companys, que em van semblar tan contents de la seva sort com ell, porten una capa que s’assembla molt a la dels monjos veïns. És llarga i ampla, i de color marró; es deixen créixer la barba i la seva manera de viure semblaria dura a la persona mundana que té les necessitats fictícies que anomena comoditats; però crec que no els sembla tal a aquestes bones gents que, afortunadament per a ells, no coneixen aquestes mil i una comoditats, sovint tan incòmodes. Aquests ermitans es lleven a

les dues del matí per pregar; fan sonar les campanes a l'alba, i poc després baixen a la parròquia, que és l'ermitatge central on es diu la missa. El monestir els subministra queviures, el pa, el vi, l'oli i la sal; en vestimenta, un hàbit cada tres anys, un parell de sabates i un parell de mitjons cada any, i en diners, també per any, per a les seves altres necessitats, la quantitat de vint-i-quatre pesos que fan de la nostra moneda noranta lliures, quantitat molt modesta, és cert, però adequada a les necessitats d'aquests solitaris [...]. Els ermitans també reben del monestir, i dels piadosos habitants dels voltants, alguns petits socors a canvi de les flors i les verdures que els hi envien com a presents, i que els bons catalans reben, sobretot les dones, amb tant de respecte com un mannà que els hagués estat enviat del cel.

El noviciat d'aquests ermitans és molt dur, com tots els que es fan en els claustres, ple de proves monacals que rebutgen tan gratuïtament la natura; primer han de servir un any com a frares llecs, durant el que els dediquen als treballs més humils i a la infermeria de l'abadia. Després, passen sis anys en altres proves més o menys puerils, però totes molt penoses. Finalment, pugen a un ermitatge, sempre al més allunyat del monestir, i van baixant, acostant-s’hi, segons les vacants que hi ha. Fan els mateixos vots que els monjos, i el de no abandonar mai Montserrat.

El segon ermitatge que vam visitar, i que no és gaire més elevat que el primer, ens va brindar un indret únic. Està situat a la punta d'un penya-segat que sembla voler enfonsar-se en un precipici terrible, i al fons hi flueix el Llobregat, amb un soroll que s'assembla a un bram i con-

trasta d'una manera esglaiadora amb el silenci d'aquest desert. Vet aquí un horitzó immens, que només estava limitat per les muntanyes del Rosselló. El meu guia em va ensenyar Manresa, coneguda per la residència del famós Ignacio de Loyola, un don Quixot místic més singular i extraordinari que el de Cervantes. Havia vingut a Montserrat per armar-se cavaller de la Verge, i a Manresa va voler lluitar contra un moro que li disputava la virginitat perpètua de la seva dama; aquest fet d'armes està al teatre espanyol i s'hi representa encara amb èxit, fins i tot a la capital, on els teatres semblen estar encara sobre bastiments. [...]

Després de visitar alguns altres ermitatges, diferents més pel lloc que pels éssers monòtons que els habitaven, ja que la vida contemplativa circumscriu les idees dels devots al lloc en comptes d'estendre-les, ens vam dirigir a l'ermitatge de la Trinitat, que quan fa bon temps és el lloc on els monjos, com a forma d’esplai van a passejar i fer berenars. L'ermità era un bon company, tenia un aire més relaxat que els altres, no sé si perquè la seva habitació era més ornamentada i extensa; tenia dos pisos, les habitacions eren de fusta, amb la netedat i la frescor dels *budoirs*. Va voler que tastéssim un flascó de malvasia, que deia digne de la copa d'un rei. El meu amic alemany hi va estar d'acord i el flascó es va destapar, però en lloc d'un glop en vam beure quatre, malgrat el meu prec de no passar a una libació més abundant. Sabia tot el que meu amic ja tenia a l'estómac i veia davant nostre el que havíem de baixar; però no coneixia bé el meu home, que ho aguantava tot, i amb el peu sempre segur. Finalment, es

va arrencar a contracor de la Trinitat i del flascó de malvasia, i vam baixar per un camí encantador a Santa Cecília, que és la parròquia dels ermitans; està servida per un monjo que pren la qualitat de vicari i l'exerceix quatre anys; és el director dels solitaris, que tenen el costum de confessar-se i combregar dues vegades a la setmana.

Vàrem tornar al monestir per un bosc que a la bona estació ha de ser deliciós; està refrescat per una font d'aigua viva i clara que el guia em va dir que era, junt amb una altra que flueix prop del convent, les úniques que els proporcionaven aigua; i que sovint estaven exposats a patir escassetat, i aleshores la seva situació era terrible, sobretot durant la canícula, que en aquest indret és més terrible que als deserts arenosos d'Àfrica; havia observat que per evitar-ho cada ermitatge tenia la seva cisterna. [...]

L'església té la foscor d'una cova i els daurats d'un palau, però estan ennegrits pel fum de les nombroses làmpades que hi cremen sense parar en honor a la santa imatge. Aquestes llums són totes de plata, i algunes d'una grandària desmesurada, però sens dubte en proporció a la devoció de qui va fer l'ofrena. Darrere de l’altar major, que és com tots els de les esglésies d'Espanya un aparador d'orfebreria on la matèria domina a costa del gust, es veu el cor on els monjos assisteixen a l'ofici diví i que està menys decorat que el seu refectori; tanmateix, hi vaig observar alguns baixos relleus en fusta que no tenen cap mèrit; representen aspectes principals de la vida de Jesucrist. No gaire lluny del cor, i separada per una reixa magnífica, hi ha la capella de la Verge on es conserva la santa imatge en un santuari que supera en riquesa l'arca tan pregonada

per l'escriptura, i almenys iguala la de la Mare de Déu de Loreto, que vam veure junts i de la que no et pots recordar, perquè al ser encara jove no coneixies prou els homes per sospitar de totes les seves bogeries, sobretot les que els porta la credulitat, que en alguns pobles és una espècie de malaltia.

Quatre canelobres de sis peus d'alçada i de plata massissa il·luminen la *Madonna*; són un present fet a la Verge per un duc de Medinaceli que donava els seus diners a les filles i als monjos amb igual llarguesa. Les quatre cinquenes parts dels grans d'Espanya s'assemblen a aquest duc, i observaré de passada que els devots del sud d'Europa estimen tant les seves filles com les seves esposes tenen predilecció pels seus mossens. La santa imatge, d'una matèria que no vaig poder endevinar i tampoc el meu amic alemany, em va semblar ser d'una fusta dura que el temps havia enfosquit, i la mare de Déu que, segons diuen, enlluernava Gabriel amb una pell d'una blancor captivadora, no ofereix a Montserrat res més que l'efígie d'una negre bonica. Milers d'exvots l'envolten i omplen l'altar. N'hi ha de totes les formes i dimensions, són braços, cames, dits, caps, pits i etc., tot en plata i d'una orfebreria grollera, que si estigués al nostre país, ens vindria molt bé per recuperar una mica de caixa. [...]

A Montserrat, sempre hi ha una gran afluència de pelegrins, i dos terços són mendicants rodamóns que vénen a aprofitar l'asil que els monjos estan obligats a donar-los durant tres dies, i dormen com a monjos, és a dir, durament i miserable. El llit és una gossera, i els àpats que els donen són una mena de pa dolent bullit que els monjos

s'atreveixen a anomenar caldo; i tanmateix, és per exercir aquesta hospitalitat que van ser fundats, però d'una altra manera que com ho fan. [...]

De la capella de la Verge vam passar al tresor, és a dir, al que els monjos anomenen un tresor en el sentit que els nostres badocs donen al de Saint-Denis, que mai no deixen de visitar com a mínim un cop a la vida, per afegir als seus coneixements. Els armaris es van obrir per tots costats, i aviat em vaig cansar de relíquies i joies santes de tot tipus; tanmateix, vaig veure amb plaer una rica corona de pedreria, amb la que es vesteix la Verge en dies de festa. El treball és preciós i revela que es va fer a l'estranger, ja que l'artesà espanyol és un manobre maldestre que a penes sap muntar anells per a les cuineres. Una corona més petita que la primera, però tan rica i ben treballada, està destinada al Nen Jesús, que els monjos, que estimen les corones de pedreria, sempre tenen molt de compte de representar coronat, perquè els devots no deixin de cobrir el Nen Déu [...]. Em van insistir perquè dinés al monestir abans de marxar; m'hi vaig negar.

Carlos Beramendi (1793) [74]

3 abril 1793. Viaje al convento de Montserrate. Salí de Barcelona por la Puerta del Ángel, y siguiendo hasta la villa de Martorell (distante cuatro leguas de Barcelona) el

[74] Carlos Beramendi. *Viaje por España* (1791-1794). Manuscrit a la Fundación Lázaro Galdiano (Madrid).

mismo camino que describí a mi venida de Zaragoza, crucé a una legua por Esparraguera y a otra algo larga llegué a Collbató, todo el camino que hay desde Martorell hasta este punto es aunque malo divertido por mirarse a sus lados viñas, trigos, olivares y otras varias producciones que alegran la vista, y se deja a la derecha el lugar de Abrera que es en donde se hace el mejor aceite de Cataluña y con abundancia. Luego se sube una cuesta poblada de pinos, acebuches y otros arbustos, y después de andar unas dos horas se descubre el monasterio hacia la mitad de otra montaña muy rara y su figura.

El coro y el altar principal son a mi ver la cosa más bien executadas que se encuentran en este santuario en que se venera la imagen de Nuestra Señora de Montserrate, pues en lo demás de la iglesia, que es de una nave solo hay algunas pinturas de poco mérito y a su lados varias capillas. En la sacristía hay dos o tres cuadros bien executados y se guardan en grandes armarios una inmensidad de riquezas para el uso de la iglesia y altares, y en dos armarios menores están las alhajas de la Virgen, que consisten en sortijas, coronas piochas de diamantes y piedras preciosas de infinito valor. En el camerino de la Virgen es en donde únicamente se conservan algunas pinturas de mucho mérito y de buenos autores particularmente en cobre.

La situación de este santuario es la más rara y extraña que puede imaginarse, pues forma su montaña una especie de gradería de pequeños montes de figura cónica. Entre ellos hay esparcidas trece hermitas separadas bastante una de otra desde las cuales se descubre gran trecho de

terreno bien cultivado, y una porción de lugares formando la vista más deliciosa. Havitan estas hermitas aquellos que huyendo de la bulla tratan solo de vivir tranquilamente aspirando a la perfección de su vida y hay entre ellos sujetos de distinción y condecorados. Cuydan los monjes de su mantenimiento enviando todos los días un criado que les proveha de lo que necesitan y acuda en sus enfermedades para bajarlos al convento y curarlos de ella. En cada hermita hay oratorio, su cocina, un quarto para dormir y uno o dos cuartos más en los que está su cama, librería y algunas herramientas de aquellos oficios a que son inclinados.

Parece que la naturaleza dispuso todo aquel monte con la variedad muy graciosa para tranquila morada de los que buscan la vida solitaria, lo quebrado de su terreno nada espantoso dibuja mil pinos raros que a cada paso ofrecen nuevas vistas, un conjunto silencioso interrumpido solo por una infinidad de arroyos que despeñándose a su profundidad, y por el canto de varios pajarillos que anidan entre sus árboles, llenan el espíritu de aquellas sencillas ideas, enemigas mortales del bullicio. En fin las inocentes ocupaciones de aquellos hombres empleados en el cultivo del huerto que cada uno tiene o bien en trabajar algunas cosas de carpintería o teger varios de estos mimbres, les proporciona la distracción más sencilla y agradable, y he visto venir a los pajarillos a sus voces y coger el trigo de sus manos [...]. Corrí pues casi todo el monte y sus hermitas y después bajé a dormir a Collbató, desde donde me restituí a Barcelona al día siguiente por el mismo que vine.

Alexandre de Laborde (1794-1797) [75]

Montserrat, completament diferent de les altres muntanyes, és un dels llocs més extraordinaris que es poden veure, i per això dels més difícils de descriure. Cal figurar-se la unió d'immensos cons cilíndrics en feixos de pans de sucre, semblants a piràmides de tota mena, i situats sobre un llit de roques solitàries a la campanya, i elevats mes de tres mil peus per sobre. Aquesta estructura singular ha donat a la muntanya el nom de *Mont-Serrat*. La composen roques que estan formades de pedres calcàries arrodonides, de diferents colors, de quars blanc amb vetes roges, de pedres arenoses ajuntades totes amb terra calcària i una mica de sorra, que formen un conglomerat que els naturalistes coneixen amb el nom de pudinga.

En alguns indrets el màstic que uneix aquestes pedres s'ha descompost i les aigües han format torrents; el mes considerable és anomenat de Santa Maria i divideix la muntanya en dues parts. La primera, al costat de migdia, depèn del bisbat de Barcelona, i l'altra, al nord, del de Vic. Les restes esparses de la terra vegetal escapades de l'acció de les aigües, i dotades d'una força particular, han cobert els intervals dels cingles d'arbres i plantes de la mes bella verdor. El que fa mes extraordinària aquesta vegetació és l'absència absoluta de fonts. Els pocs rierols que es coneixen tenen un curs intermitent i no son res més, segons la meva opinió, que aigües de pluja recloses dins les immen-

[75] Alexandre de Laborde. *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*. T.I (Paris, 1806).

ses esquerdes de la muntanya. L'altiplà del mig es compost de pedres poroses, rogenques, disposades en capes horitzontals de llevant a ponent, que filtren les aigües que surten quan son massa abundants. Les singularitats d'aquesta muntanya també s'estenen al seu interior, que està, per dir-ho així, minada en diferents direccions per llargs i immensos soterranis, i conté grutes molt boniques d'estalactites.

En general el Montserrat està envoltat de núvols que amaguen el cim, o que baixen a la seva base. Isolat així al mig de la plana, sembla un temple consagrat de manera natural a la divinitat, i és cert, perquè nomes és habitat per monjos de l'orde de Sant Benet i per ermitans que fan el vot de no abandonar-lo mai; i aquí les idees religioses són en una harmonia imponent amb la grandiositat de la natura. El monestir està situat cap a la meitat de la muntanya, dalt dels cingles; i sobre les piràmides que l'encerclen, les ermites que en depenen, estan, com tantes habitacions de missioners, escampades pels llocs més escarpats d'aquests deserts. [...]

El monestir és un edifici gran situat sobre un altiplà molt estret, adossat a la muntanya i envoltat de diversos edificis que en depenen, el que forma un conjunt tan considerable com el lloc ho permet. Sembla, diu el senyor Humboldt, que la muntanya s'hagi obert en aquest indret per rebre els homes al seu si. Els edificis del convent no tenen una arquitectura massa distingida, però el conjunt és majestuós i en harmonia perfecta amb el lloc. Consten del pavelló dels monjos, que té un bonic panorama a l'est i al sud; en la infermeria, l'hospici dels forasters i el dels

pelegrins o dels pobres, i els tres establiments estan tots ben endreçats.

Els estrangers els reben a l'interior del convent amb tota mena de consideracions. Els pobres estan repartits en dues sales diferents, una per als homes i l'altra per a les dones. A les set del matí, una campana ressona des de la porta de l'església fins a la del recinte per tal de reunir aquests miserables al lloc on es dóna a cadascun una ració de pa; a dos quarts d'onze els criden de la mateixa manera i els donen la mateixa ració de pa, un bol gran de sopa i un got de vi; a tres quarts de sis es fa la mateixa distribució, i passen la nit a les sales de l'hospici, i així són tractats durant tres dies i tantes vegades com passen pel monestir. A vegades es veu a persones piadoses anar amb humilitat a rebre el pa de l'almoina, que guarden a casa com una relíquia. Els malalts i els pelegrins afeblits reben una caritat més amatent; els hi treuen la roba per blanquejar-la i els en donen d'altra, i els metges del convent els visiten dues vegades cada dia; si tenen dones o infants, el monestir se'n cuida fins que estan restablerts, quan els hi tornen els vestits en bon estat i els acomiaden. El monestir no podria fer font a aquesta despesa enorme sense les donacions que rep per tots costats i que són tres quartes parts dels seus ingressos.

Després d'haver travessat el pati, s'arriba a la porta principal del convent que al davant hi ha col·locades dues estàtues, una de Sant Benet, de qui els monjos segueixen la regla, i l'altra de la seva germana Santa Escolàstica. D'allà s'entra al claustre vell, que comunica amb l'església. [...] L'església de Montserrat està formada d'una sola nau,

tornada a construir el 1560 i acabada el 1599. La translació de la imatge de la Santa Verge de l'antiga església a la nova es va fer amb gran ostentació; el rei Felipe III hi va assistir amb un gran nombre de senyors, i tots els monjos i els ermitans, que van baixar per a aquesta cerimònia.

Els habitants de la muntanya es divideixen en quatre classes, els monjos, els ermitans, els escolans i els germans conversos, que s'alternen en les pregàries de manera que els exercicis espirituals mai no s'aturen. La disposició dels llocs és tal que de moltes ermites se senten els cants del monestir, i que els sons de les campanes de les diverses ermites, el repeteixen els ecos per tots els revolts de la muntanya. Així, el viatger que recorre aquest bell recés, passa ràpidament del cant dels ocells a la música celestial, de l'olor de les plantes aromàtiques al de l'encens, i de les meravelles del creador a la solemnitat del seu culte. Entre els vint-i-quatre escolans, hem vist fills de les primeres famílies d'Espanya que els seus pares consagren, quan són joves, al culte de la Verge.

A Montserrat hi ha dotze ermites sota la dependència del pare abat i la direcció d'un pare del convent que viu a la primera ermita, la de Sant Benet. Professen com els monjos, però no són ordenats sacerdots i fan el vot de no abandonar mai la muntanya i només baixen al monestir en certs dies de l'any, per les grans festes, o quan estan malalts. La regla que segueixen és molt austera, no mengen mai carn, dejunen gairebé cada dia i s'alimenten d'una mica de peix, del pa i el vi que els proporciona el convent i de les verdures que ells mateixos cultiven.

Les cases són d'un sol pis, i d'arquitectura diferent, adequada al lloc on es troben. Hi ha una capella petita, una cuina, una cisterna on guarden l'aigua, un oratori, una habitació on hi ha la palla sobre la que dormen, i al costat un jardí no gaire gran, i de vegades una petita galeria on posen testos amb flors. Gairebé tot el temps el fan servir dedicats als exercicis pietosos, i l'únic esplai entre pregària i pregària, és el cultiu del jardí i la confecció de creus petites que donen als viatgers que els visiten. Només tenen la companyia dels ocells, tant familiars, que al més petit senyal vénen de totes costats a prendre el menjar de les seves mans.

Els ermitans es poden dividir en dues classes: els qui cerquen en la solitud un refugi contra les seves passions, o contra la injustícia dels homes, i els qui abracen la vida religiosa per vocació. Aquests últims sovint comencen vivint al monestir, i el deixen aviat per una vida més austera, pel mateix desig de perfecció que els havia fet deixar el món. Qualsevol que sigui la causa de la seva decisió, aviat domina en les seves idees i el seu aspecte, la mateixa uniformitat que en els costums i la penitència; i és rar trobar la imaginació adusta i audaç dels solitaris del desert, el zel religiós que els duia a la incredulitat i la persecució. Els ermitans de Montserrat tenen virtuts més dolces i habiten en llocs menys salvatges: són homes senzills i rectes de cor que temen Déu i fugen del mal; la pau domina els seus rostres, i sembla que no hagin tingut mai altre habitacle que la muntanya, ni plaers que la vida que menen. [...]

L'ermita de Sant Jeroni és la més elevada de totes, i sempre habitada per un home jove, que baixa cap a una

altra ermita de més avall a mesura que mor un dels seus companys. Així s'apropen al monestir quan es van fent vells, menys que prefereixin quedar-se a les ermites que ocupen. Hi ha tants pretendents per a aquests llocs austers, que l'abat està indecís d'escollir d'entre els substituts. L'escollit pren possessió del seu nou domicili, prepara la capella, arregla els llibres, acorda el rellotge, i en acabar aquests primers deures, i les llargues pregàries que el destorben, visita el jardí i llegeix a la galeria les sentències que hi ha escrites al costat de l'aigua beneïda i del cap de mort, rega els testos de violes que hi ha a sota i acaba les creus petites que la mort del seu predecessor ha deixat imperfectes.

Priscilla Wakefield (1795) [76]

El camí [de Monistrol] era costerut i accidentat, i els precipicis alarmants i perillosos; però no estaven massa preocupats perquè havien comprovat sovint que es podia confiar en l'habilitat dels peus segurs de la mula per pujar aquests camins tan difícils. A mesura que pujaven, de tant en tant s'aturaven per admirar la vasta extensió i el panorama que s'estenia al seu voltant. Les venerables parets del majestuós convent apareixien entre els precipicis rocallosos, i algunes de les cel·les dels ermitans es veien com penjant a la part superior, com si fossin coves. Per difícil i costerut que fos el camí, observaven amb compassió molts

[76] Priscilla Wakefield. *The juvenile travellers* (London, 1815).

pelegrins cansats que s'afanyaven cap al convent per tal d'aconseguir la intercessió de Nostra Senyora de Montserrat, com l'anomenen, per al perdó dels seus pecats. Algunes d'aquestes persones supersticioses i benintencionades s'havien carregat, a manera de penitència, amb pesades barres de ferro; altres es tallaven i es flagel·laven l'esquena nua amb cordes de filferro; mentre que uns pocs, decidits a superar els seus rivals, pujaven per la roca escarpada a quatre grapes, com les bèsties del camp. [...]

Després de diverses hores d’una pujada laboriosa, van arribar a una plana anivellada feta artificialment, i a sobre hi han construït el convent. A cada costat de les portes d'aquest edifici sagrat hi ha l'enorme estàtua d'un sant; i gairebé al davant, sobre el penya-segat d'una roca que s'inclina espantosament sobre els edificis, com si estigués en perill d’esclafar-los en qualsevol moment, hi ha una gran quantitat de cranis humans fixats en forma de creu.

Un cop van aconseguir entrar, un dels monjos els va conduir a través d'un claustre quadrat, penjat amb pintures dels miracles que es pretén que va realitzar la Santa Verge, a un apartament confortable, on els van oferir bons llits i un àpat agradable. El convent és un vast conjunt d'edificis, que conté una església noble, diverses capelles, cel·les per als monjos i altres allotjaments; entre d'altres, quatre cuines, i una està reservada per a l'ús dels forasters. La multitud de pelegrins pobres que vénen al santuari, i en alguns festivals particulars n'arriben alguns milers el mateix dia, reben menjar gratuït durant tres dies; i tots els malalts els ingressen a l'hospital.

Al final de la tarda, la solemnitat del lloc es va veure augmentada pel reflex d'una lluna clara sobre les enormes masses de roca, apilades amb una sublim irregularitat una sobre l'altra. La novetat i grandesa de l'escena eren massa interessants perquè cap dels membres del grup, tot i estar cansats, estigués disposat a retirar-se a descansar, fins que el silenci de la nit el va trencar la campana del convent convocant els monjos a la pregària de mitjanit. Els ermitans, a les cel·les de dalt, van respondre tentinejant les seves campanes, perquè ells també anaven a la seva devoció a l'hora assenyalada.

L'endemà, el Sr. Seymour va acceptar la invitació del superior del convent d'assistir a la missa major. A una alçada considerable, sobre l'altar, hi ha fixada la imatge de la Verge, que està tallada en fusta, de color marró fosc, de la mida aproximada d'una nena de dotze anys. Anava vestida amb un mantell molt costós i duia una corona ricament adornada amb joies de gran valor. A la falda s'asseia un petit Jesús, de la mateixa complexió i factura que la seva mare.

L'altar major és en extrem magnífic; al davant hi ha sempre enceses més de quatre-centes làmpades grans de plata. Un cop acabada la missa, van ensenyar als visitants una habitació darrere l'altar major, on una porta s'obria al nínxol on es troba la Verge, i es va demanar a tots els presents que besessin la mà de la imatge, com a senyal de devoció. Acabada la cerimònia, els van ensenyar les riqueses del convent, que consisteixen en una quantitat meravellosa de joies, vasos d'or i plata, vestits valuosos per a la Verge i altres obsequis costosos, regalats a la Nostra Senyora

de Montserrat per reis, reines i altres persones distingides.

Després de passar un dia molt agradable en companyia dels venerables pares, i veure el convent i els seus tresors, van acordar llevar-se d'hora i pujar fins a les cel·les dels ermitans. Després de pujar per una enorme esquerda de la roca, van arribar a uns passeigs serpentejants fàcils, que conduïen a dues o tres de les ermites més properes. Els deliciosos senders estaven vorejats de murtes, lligaboscs, gessamins i altres arbustos olorosos, mentre que el terra estava cobert d’espígol silvestre, romaní i farigola.

L'ermità que habitava la primera ermita els va sortir a trobar a pocs passos del seu tranquil refugi; anava vestit amb un hàbit de drap marró; tenia la barba molt llarga i la cara pàl·lida; però en el seu semblant hi havia una serena satisfacció, que mostrava que estava content amb la vida que havia escollit. Els va convidar a descansar una estona a la seva ermita, que es troba fixada en un penyal, penjant tan directament sobre el convent, que, tot i que estaven elevats a una gran altura, es van sorprendre en sentir clarament els sons de l'orgue i les veus dels monjos, mentre cantaven al cor de baix. El bonic panorama; la pulcritud del jardí de l'ermità, regat per una font clara i adornat per un emparrat de vinyes; la seva cel·la ombrejada per un xiprer alt, i les parets cobertes de fulles perennes barrejades amb flors, va delectar a tot el grup, però a ningú tant com a Laura, que hauria fixat amb alegria la seva residència en aquest indret encantador.

Va ser sense voluntat que va obeir la crida per marxar. El guia els va conduir, a continuació, a l'ermita de Santa

Caterina, situada en una vall profunda i solitària, i animada per una perspectiva molt extensa i agradable. Aquesta cel·la retirada està construïda en un racó molt pintoresc i segur, al peu d'un dels alts pinacles, o turons en forma de con, que fan ombra a la vall. La porta de l'ermita estava tancada; però, en picar suaument, la va obrir de seguida el venerable propietari, que va rebre els convidats amb molta alegria i afabilitat. «El vostre temps, reverend pare, passaria lentament en aquesta solitud, si no fos per l'entreteniment que obteniu dels llibres», va dir la senyora Seymour, mirant cap a una prestatgeria ben proveïda. «Les meves hores», va respondre el monjo, «són agradablement variades per les meves devocions, la lectura i el cultiu del meu petit jardí; però, tot i que estic gairebé apartat de la societat dels homes, no estic desproveït de companyia; seguiu-me, i veureu que no visc sol». El grup el va acompanyar fins al jardí, i es van sorprendre i encantar, en veure que a cert senyal al bon home el van envoltar rossinyols, merles, pinsans i diversos altres ocells cantors, que venien, obedients a la seva crida; alguns es penjaven del cap o de les mans, mentre que altres li prenien el pa de la boca. [...]

Després d'agrair l'hospitalitat al benvolent ermità i rebre la seva benedicció, van continuar cap a l'ermita de Sant Joan, una construcció petita amb dues habitacions, un petit refectori i una cuina, i també una capella, que no manca en cap d'elles. La situació de la cel·la és més aviat terrorífica que bonica, ja que es troba fixada a la vora d'un precipici terrible. Però, comparada amb l'elevada cel·la de Sant Onofre, a la que hi van anar grimpant per una cresta

de muntanyes costeruda i difícil, semblava una llar segura i confortable. Es troba en una esquerda, al cim d'un dels cons que formen la muntanya, i l'únic accés és per una escala de seixanta graons inclinats. Després d'arribar al cim, amb els peus tremolant i els cors agitats, es van veure obligats a aventurar-se per un pont de fusta, fixat sobre un abisme espantós entre roca i roca, abans de poder arribar a l'entrada d’aquest habitacle gairebé inaccessible. És una cel·la trista sense cap jardí ni espai més enllà del que cobreix; però el panorama s'estén per gran part de la mar Mediterrània, i en dies clars són visibles les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa.

Refet l’alè amb una mica de descans, van pujar per una escala fixada al mateix pi on es troba construïda la cel·la de Sant Onofre, i van arribar al lloc on hi ha l'ermita de la Magdalena penitent, situada sobre unes roques elevades entre dos alts pinacles, i en un, encara més alt hi ha col·locada la capella corresponent, des d'on miraven cap avall un precipici espantós, accidentat i unes caigudes abruptes, sobre el convent, a dues milles de distància. L'ermità solitari que hi resideix els va explicar que, en les nits de tempesta, l'udol del vent sona com el bram dels toros empaitats. [...] Tot i sentir-se molt elevats sobre la superfície plana de la terra, encara els quedava una altura molt més gran per pujar per visitar Sant Jeroni. Des de les torretes d'aquesta ermita van observar una de les perspectives més vastes que es puguin imaginar, estenent-se per la Mediterrània fins on arriba la vista. Just a sota hi ha un bosc ple de bestiar del convent, i adornat amb una bonica font d'aigua clara. I en direcció a l'est, sota un dels pinacles

més alts, van veure la cel·la de Sant Antoni. La bellesa de l'amplia perspectiva que es veu des de la torreta contrasta molt amb l'horror d'un precipici perpendicular i escarpat de gran profunditat, i al fons hi passa el riu Llobregat.

A molt poca distància d'aquesta ermita, s'eleva el cim més alt del pinar de la muntanya. Van seguir el guia per sota del flanc del mateix turó, per sobre de roques tan irregulars que es van veure obligats a grimpar a quatre grapes fins a l'ermita de Sant Salvador, que té dues capelles; una està excavada a la roca i té una cúpula preciosa, formada pel cor del pi. L'ermità no hi era, però van entrar a la cel·la, tant per descansar com per curiositat. El mobiliari era tan senzill com l'habitació; a l'habitació hi havia un llit de palla, dues cadires i una taula amb una creu a sobre.

Amb plaer van adonar-se que començaven a baixar de camí cap a l'ermita petita i agradable de Sant Benet. El monjo que hi viu té el privilegi de convidar els seus companys ermitans a una festa un cop l'any; aquí també es reuneixen de vegades per dir missa i conversar plegats. De Sant Benet van baixar pel costat d'un rierol pel mig de la muntanya, fins a Santa Anna, la més bonica de totes. És molt més gran que la resta, i se situa cap el centre. Els matolls i jardins estan noblement adornats amb l'alzina verda, el suro, el xiprer, la figuera junt amb una varietat d'altres arbres grans, que, tot i que augmenten el seu encant, també incrementen els perills de l'ermità quan fa mal temps, perquè a causa de la fúria dels vents, les branques pesades sovint es desprenen i volen al voltant del seu habitatge.

L'ermita de la Santíssima Trinitat s'amaga enmig d'un bosc profund i ombrívol; li correspon un passeig llarg, convertit en un enreixat tancat per l'entrellat dels grans arbres que creixen a cada banda. Al costat d'aquesta bonica avinguda, hi ha la vista singular d'una vasta extensió de pinacles o cims cònics, col·locats tan regularment a cada cantó, que pel reflex del sol sobre les superfícies grogues i llises, semblen els tubs d'un enorme orgue, d'una milla de circumferència.

La situació de Santa Creu és la més propera al convent; però, com que no presentava cap atractiu especial, es van dirigir cap a Sant Dimas, l'última d'aquestes residències solitàries. Està envoltada de precipicis escarpats i espantosos, les parts més baixes estan banyades pel riu Llobregat i l'únic accés és per un pont llevadís, que quan l'ermità l'aixeca, separa tot el món de la seva cel·la aïllada. Es diu que aquesta romàntica ermita antigament va ser utilitzada com a fortalesa per una banda de lladres ferotges, que sovint amenaçaven de destruir el convent, sobre el que penja, llançant fragments de roques, si no se'ls subministraven provisions sempre que consideraven oportú baixar cistelles amb cordes per rebre-les. El castell d’aquests bandolers, un cop derrotats amb l'ajuda d'alguns pagesos decidits dels voltants, va ser enderrocat i s'hi va erigir una ermita en record de la seva alliberació.

Després d'aquesta excursió cansada, es van quedar uns dies amb els pares del convent, entretenint-se explorant les meravelles i admirant les belleses d'aquesta enorme i sorprenent amuntegament de roques i de pinacles; for-

mant, en conjunt, un dels objectes més sorprenents i extraordinaris que havien trobat durant els seus viatges.

Nicolás de la Cruz y Bahamonde (1797) [77]

El pueblo de Collbató está al pie de la sierra de Montserrat. A pocos pasos se comienza a subir, por una senda bastante escabrosa, la áspera montaña. Este camino está tan lleno de vueltas, por las diferentes subidas y baxadas, y cuestas que hay que rodear, que tardamos dos horas y media en llegar al monasterio. Las vistas desde la falda y la cima son excelentes. Se domina un vasto terreno compuesto de montes y valles; y se ve también el Mediterráneo. Los arrieros aconsejan esta subida por más corta, y porque les tiene cuenta de que sea valgan de sus machos; pero realmente no merece la pena, el ahorro de dos horas, lo más que tendrá de ventaja, sobre los que se dirigen por el otro camino ancho, cómodo, y capaz de ruedas, que circuye a la montaña, y sube hasta el monasterio, para tomarse aquella fatiga, y exponerse a los peligros de una rodada.

Montserrat, monasterio célebre, fue fundado primeramente hacia los años 895 por las monjas benitas, sacadas del real monasterio de San Pedro de las Puellas de Barcelona. Así estuvieron hasta el año 976, que el Conde Borrell, señor de Barcelona, con autoridad apostólica, las volvió a su monasterio, substituyendo en lugar de ellas mon-

[77] Nicolás de la Cruz. *Viage de España, Francia e Italia.* T.I (Madrid, 1806).

ges benitos, extrayéndolos del monasterio de Ripoll, en número de doce, con su prior, sujetándolos con su prelado al Abad de Ripoll. De esta manera continuaron hasta el año 1410, en que Benedicto XIII erigió el priorato en abadía, separándole del de Ripoll, y dexándolo solamente dependiente de su Santidad. Esta es la fundación; pero el motivo de ella fue, según se asegura, la aparición en el año 880 de repetidas luces a unos pastores. Estos, pues, informaron al párroco, y después al Obispo de Vic, que se hallaba en Manresa; el qual, cerciorado de todo, se trasladó allí, y subió en procesión, acompañado de mucha gente, la áspera falda, encontrando una Imagen oculta en una cueva, que es la que se venera en el santuario. En este sitio hay una capilla dotada, donde se dice misa diariamente, y tiene un monge que cuida de ella.

Más arriba esta el monasterio, compuesto de un claustro nuevo, otro más viejo, iglesia, refectorio, sala capitular, biblioteca, hospedería etc. La iglesia es hermosa, de una nave muy espaciosa, la qual esta circuida de capillas. En el altar mayor está colocada la Santa Imagen, tiene el niño sentado en su regazo. Su escultura es singular, porque manifiesta un semblante respetuoso y amable, con unos ojos bellísimos. El color de la madre y del niño es negro. En el presbiterio, en culto de esta Señora, arden continuamente setenta y una lámparas de plata. A espaldas del altar mayor hay varios guardajoyas, en donde están colocadas todas las alhajas que han donado a este santuario varios reyes, príncipes y señores, y las que han mandado hacer los abades. Todas ellas componen, un buen tesoro. No lo es menos el que conserva de reliquias, coloca-

das con primor en urnas o vasos de plata, según su extensión. También en un armario pequeño se vela la espada de San Ignacio de Loyola, el cuerpo de Fr. Juan Garín, y otras varias memorias muy estimadas de los fieles. El claustro nuevo es bastante capaz, de quatro cuerpos altos. En él está la biblioteca, en la qual vimos algunos impresos antiguos, una biblia impresa 1478, y otras varias desde 1517 hasta todo el siglo XVI. El índice de las obras contenidas en la biblioteca, compone un tomo en folio que es bastante considerable, para una biblioteca formada solamente de los espolios de los monges. El patio antiguo es reducido, y solo hace ver lo que fue en sus principios este monasterio; en su ingreso están dos estatuas de piedra, de ningún gusto, de San Benito, y su hermana Santa Escolástica.

En la hospedería no dan de comer, pues cada uno compra lo que ha menester, o lleva consigo lo necesario; pero franquean la cocina con todos sus utensilios, y el cocinero; además dan aposentos y camas a multitud de viajantes, y peregrinos, que diariamente vienen a este santuario, atendiendo a todos con mucha caridad. Yo la experimenté en la cura de una contusión que recibí en la pierna en la caída de mi macho. Los monges son setenta, los hermanos legos veinte; y también hay juniores, y novicios, llaman así a los primeros, quando no han cumplido siete años de habito. También tienen veinte y quatro escolares, que son niños que desde la tierna edad de quatro años se reciben para ayudar a cantar en el coro y demás ocios, como pages de la Santa Imagen, los ha habido de ilustres casas. Además hay trece ermitaños, cada uno de los quales tiene su ermita separada, y repartida por las asperezas del monte hacia lo

más empinado. Quando vaca alguna, entran los pretendientes de los mismos monges a solicitarla, y se le da al más exemplar. Estos monges tienen su vicario que los dirige, les dice misa etc. y baxan también al monasterio algunas veces en el año.

El monasterio con todas sus oficinas, mirado desde alguna distancia, parece un balcón de la montaña. El se incorporó en la congregación de San Benito de Valladolid por los años de 1493, a influxo de los Reyes Católicos don Fernando y Doña Isabel, que fueron sus particulares protectores. La montaña es muy rara, no tanto por su elevación, que es regular, quanto por unas puntas de roca viva, que en forma piramidal, cortadas a trechos, ocupan su cima. La etimología de Montserrat parece que viene de monte aserrado, porque las peñas de la cumbre se manifiestan como aserradas por medio artificialmente. Aunque todo el monte es una roca escarpada, con todo se ven en él por todas partes, exceptuando en las puntas, porción de arbustos que lo hacen agradable. Las quebradas son bastante profundas, y todas vestidas de árboles que respiran fragante olor. A su pie, en una hondonada, pasa el río Llobregat. El sitio no puede ser más excelente para la contemplación. San Pedro Nolasco, y San Ignacio de Loyola, en estas soledades concibieron y determinaron la fundación de sus religiones. A la baxada, por el camino bueno, se ve a la orilla del rio el pueblo Monistrol, y más adelante se dexa, a distancia de dos leguas y media, la ciudad de Manresa.

Antonio Conca (1797) [78]

De Terrassa es camina fins a Monistrol, que es troba al peu de la muntanya de Montserrat, que té un perímetre d'uns tretze quilòmetres. Allà comença la pujada, que es va fent cada vegada més costeruda i estreta a mesura que es puja, però molt agradable per la frondositat que s'observa des d'aquest costat en els turons de sota. [...] Aquesta muntanya altíssima deixa una plana estreta a meitat de la seva alçada d'uns cinc-cents passos de llarg, on s'alcen l'església i el monestir, l'hospital, les hostatgeries, etc., tot pertanyent als monjos benedictins anomenats *de la Reforma*.

L'església té un bon aspecte, i des de fa poc és adornada amb obres d'escultura en marbre. El gran relleu central, que representa la muntanya i la Mare de Déu, és obra de don Pau Serra, que junt amb don Joan Enrich i don Ramon Amadeu, tots tres membres de l'Acadèmia de San Fernando, van treballar les estàtues que representen els dotze apòstols. L'interior del temple va ser reformat i millorat el segle passat. Es compon d'una sola nau, però molt àmplia i plena de bonics ornaments. Els altars són bons, especialment el major, tant pel bon gust de l'arquitectura com per les obres d'escultura. Està fet a tres pisos, dos d'ordre corinti, i l'altre, que és el superior, en compost. Va ser treballat a Valladolid per l'arquitecte i escultor Stefano Jordan, o Giordano, per encàrrec i a càrrec de Felip II, del que Jordan era l'arquitecte. Es puja a l'altar per

[78] Antonio Conca. *Descrizione odeporica della Spagna*. T.IV (Parma, 1793).

cinc graons de jaspi; i els altres cinc graons per sobre de l'altar, així com el sagrari i el tron on es troba la imatge de la Mare de Déu, són de plata fina, i aquesta és de fusta i el seu semblant és gairebé negre. El fum de l'encens i de tantes llums que hi cremen contínuament no podien deixar de causar aquest efecte en una imatge venerada aquí des del segle nou. Hi ha gairebé vuitanta làmpades de plata, donacions de diversos prínceps i grans senyors, totes elles de molt bona factura. [...]

Les reixes de la capella major estan treballades amb molta intel·ligència, com també els seients del cor, dels que es creu que l'autor és el mestre Cristòfor de Salamanca, un dels millors escultors que tenia Espanya en aquell moment, és a dir, cap al 1578. Entre les seves obres, és molt lloable un crucifix a la capella de Santa Gertrudis. Els seients són de fustes selectes i als seus respatllers es veuen baixos relleus excel·lents que expressen fets de la vida de Jesucrist, així com altres assumptes sagrats i devots.

Prop del cor hi ha la biblioteca de llibres cantorals, molt nombrosos, grans i ben miniats. Seria llarg parlar detalladament dels objectes que es conserven al tresor de la Mare de Déu i en una habitació, tant d'or com de plata i de pedres precioses. Hi ha armaris plens de creus, estàtues, reliquiaris, bustos, canelobres de plata molt pesants i de manufactura exquisida. En d'altres es veuen rics ornaments de prelat, com ara creus pectorals, anells, etc., i precioses corones de la Mare de Déu amb joies de gran valor. Entre aquestes, dues superen qualsevol preu, ja que a més de ser d'or, una està plena de grans maragdes brillants i l'altra de perles i diamants. S'hi guarden també crucifixos, osten-

sors, rosaris i altres coses preciosíssimes d'alabastre, corall, pedres dures, etc. Hi ha també un excel·lent cap de Medusa sobre jaspi gris de la grandària de mitja peça; i entre els vestits de la Mare de Déu n'hi ha un treballat en or i plata amb més de mil dos-cents diamants, que formen dotze estrelles, i va ser un magnífic regal de la duquessa de Cardona.

A tota aquesta muntanya alpina hi ha escampats tretze ermitatges, alguns adossats a la mateixa roca. Cada ermitatge té el seu bonic jardinet, una capella o església graciosa i unes habitacions petites decorades pulcrament a la manera eremítica, que respiren modèstia i austeritat. S'hi troben bones pintures antigues que representen sants anacoretes i altres motius devots. A cada ermitatge hi habita un ermità, i el més jove està al més elevat, i a mesura que mor un dels ancians, va baixant fins al primer, que és el més baix. El seu vestit és un drap gris tosc, el llit és de palla tapat amb una coberta rugosa i el menjar magre, que consisteix en bacallà, llegums, etc. A més de pa, vi, oli, sal, fruita i llenya, cada ermità rep del monestir una certa quantitat de diners per poder proveir-se de menjar a través d'un servent, que mai no pot ser carn. Els que volen ser acceptats en els ermitatges, fan llargues proves de la seva vocació i després són admesos i professen, obligats per sempre a aquest gènere de vida i a no tornar al monestir, excepte en cas de malaltia o en algunes solemnitats, i acabades han de tornar al seu antic retir. Dues hores després de mitjanit, cadascú s'ha de llevar i donar senyal amb la pròpia campana d'estar despert i preparat per a resar.

Del que s'ha exposat fins ara es dedueix que si l'anglès capità Carleton[79] hagués estat millor informat dels costums i austeritats d'aquests anacoretes, certament no hauria dit que hauria canviat voluntàriament el seu càrrec per una d'aquestes cel·les perquè no hi ha res tan desitjable com estar proveït del necessari sense cura, passant els dies sense afany entre la varietat de molts objectes agradables en un lloc on els somnis mai no s'han vist interromputs per cap soroll, excepte el murmuri de les fonts, les cascades naturals d'aigua i el cant variat i múltiple dels ocells. Cert que molts personatges, il·lustres per naixement i càrrecs ocupats, van abandonar l'agitació del món i van fixar aquí la seva estada solitària i perpètua, induïts per un motiu més raonable, més noble i més eficaç que el que va dir Carleton, que finalment té més de poètic que de real.

Per arribar l'ermitatge més elevat, que porta el títol de Sant Jeroni, on resideix el més jove dels ermitans, el nostre viatger ha de pujar i gairebé enfilar-se amb no poca incomoditat durant dues hores; però quedarà prou recom-

---

[79] Referència a la popular obra de ficció de Daniel Defoe. *The military memoirs of Cap. George Carleton fom the Dutch War, 1672* [...]. *Together with an exact series of the War in Spain's* (London, 1728). El protagonista arriba a Montserrat i Defoe, ajudat d'algunes cròniques, descriu aspectes del monestir i els eremitoris. El comentari de Conca fa referència a aquest passatge: «The life of a soldier is in every respect the full antithesis to that of a hermit; and I know not, whether it might not be a sense of that, which inspired me with very great reluctancy at parting. I confess, while on the spot, I over and over bandied in my mind the reasons which might prevail upon Charles the Fifth to relinquish his crown; and the arguments on his side never failed of energy, when I could persuade myself that this, or some like happy retreat, was the reward of abdicated empire».

pensat pel plaer de la magnífica vista de tants objectes capritxosos que presenta la mateixa muntanya, de tants castells, terres i ciutats que s'alcen per les valls i planes, de la quantitat de rius que serpentegen de maneres tan diferents sota d'aquell vast horitzó, que ofereix una gran superficie de mar fins a les Illes Balears. Aquest ermitatge es troba a quatre mil cinc-cents passos del monestir.

Tots els forasters es sorprendran de veure com alguns d'aquests ermitans han domesticat de tal manera els ocellets dels boscos propers que, tan bon punt senten certs senyals, arriben ràpidament a les seves cel·les volant d'un arbre a l'altre i jugant de mil maneres, fins i tot prenent de la seva boca el menjar amb què han estat atrets.

José de Vargas Ponce (1799) [80]

A tres horas de Martorell, ya en la falda de Monserrate, yace el infeliz Collbatón, que como el pasado y otros muchos lugares de la redonda son propiedades y súbditos del monasterio, y al contrario de otros de Cataluña van a menos. Aquí se toman cavalgaduras, pilotos prácticos de los bagíes y sirtes, entre que uno se va a engolfar, rodando peñascos y evitando hoyas, hasta el seguro puerto del monasterio.

No con menos de dos horas de esta alternativa, durante las quales es raro el peregrino que no cae, teniendo de

[80] Cebriá Baraut, «Viatge de Josep Vargas Ponce a Montserrat l'any 1799», *Miscellanea Barcinonensia*, VII, n° XVIII (març 1968).

arrepentirse de verse allí, a menos de una fervorosa devoción o una viva curiosidad. Porque aunque el camino o vereda está algo ayudado con barrenos hechos en las rocas siempre es estrecho, muy pendiente y agrio, bordado de barrancos y derrumbaderos horrorosos, sin antepecho ni otro arbitrio que echar el pecho a las piedras, para cumplir sus dos favoritos y probos deseos de permitir a otro que se lo cuente y tener que contar a los demás.

Visto un peñasco, está visto este espacioso y raro monte, capricho extraordinario de naturaleza. Su almendrón de guijarros de todos tamaños, consolidado por un gluten que formó aquellas grandes masas, es el todo como cada parte suya; y se presenta como un agregado de conos o pirámides que descuellan unos sobre otros, y forman a cierta distancia unos maravillosos dientes de sierra, que le dio el nombre de Monserrate según unos; aunque otros deducen la etimología de un valle que le atraviesa todo y ahora acaba en el Llobregat, y como que asierra el monte en dos. En adelante nos extenderemos sobre este prodigio. Y continuando por su pésimo camino, al principio se presenta hasta sin arbustos, luego se ven tomillos y otros, y después carrascas, encinas y robles harto grandes en las hendiduras de las peñas y en ciertos rodalitos de tierra vegetal; y a proporción que se sube, otras muchas y diversas plantas y flores de agradable olfato y vista.

De quando en quando se hallan cruzes o señal de que las hubo, cuyo signo es un acerbo de muchísimos millares de piedrecitas arrojadas a su pie por los supersticiosos rancios, costumbre que tal vez viene desde la gentilidad: *Jacere lapidem in acerba Mercurii*. Pero en estas dos leguas

sólo se encuentra un arco de fuente ya tapiada a causa del extravío del agua. Y es el caso, según una conseja, que el barón que era el dueño, llevaba un real por cada vasija; de lo que incomodados los devotos peregrinos la secaron a puras maldiciones, y merced a este milagro, por no beberla cara, se quedaron sin ninguna.

Tanto se sube por aquellos vericuetos, que para llegar al vallecito o remanso de la montaña donde está el monasterio es preciso baxar cuestas, que en lo más frondosas y dulces, y en hallarse agua en estanques denotan su proximidad. Siendo notable que a pesar de no faltar verde ni arboles, por esta soledad, ni en toda esta jornada se ven ni oyen pajarillos: claro indicio de la escasez de arroyos y corrientes. Sólo la cansada chicharra nos vino acompañando, en especial desde Martorell que el calor fue subido. *Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.*

Prometíame yo gozar desde tamaña altura hermosísimos puntos de vista; más una densa niebla vino sobre nosotros a media montaña, y desde las 6 de la tarde nos asemejó a Eneas camino de Cartago, privándome de mi soñado placer. Con todo, disipada en parte al llegar, anocheciendo, al monasterio, tubo bastante cabida la sorpresa de ver aquellos magníficos y suntuosos edificios, algunos de ocho altos, en medio de riscos harto más empinados, y que erguidos descuellan sobre ellos. ¡Qué son los mayores atrevimientos de los más grandes hombres opuestos a las magestuosas obras de la naturaleza! Nidos de águila pegados en aquellas inermes masas parecen las soberbias habitaciones de los benitos, no obstante que su conjunto merece el nombre de pueblo. Pueblo que a una defienden y

amenazan aquellos peñascos, en especial uno que desprendido de los otros y sin peana que lo sostenga, pende, y no sin miedo de los ojos, sobre el centro del santuario.

El conjunto, pues, de estas obras del arte formando palacios en semejante soledad, los caprichos de la naturaleza, la desmedida altura; el río Llobregat a que abre paso la falda oriental como obedeciendo a la providencia, el sin número de torcidos con que rodea el monte, las cascadas que sus desperdicios forman cabe la madre; la dilatada campiña, cuyo cultivo y verdor se distingue confusamente, los muchos poblados que desde aquí se cuentan, hasta terminar el horizonte las montañas de Aragón y los más remotos Pirineos, o perderse en el mediterráneo, del que se columbran las Islas Baleares; aquellas hermitas en los picachos más empinados y escuetos, y con frequencia en región más elevada que las nubes, es un espectáculo sorprenhendente y nada común, digno de ser buscado, y que al gozarle haría olvidar la comida de Martorell al mismo vago italiano Caimo, y dar por bien empleado lo rudo de la peor subida a la mas malindrosa dueña. Entremos pues a inspeccionar el monasterio, en cuya portería nos apeamos a las ocho de la noche.

Más vale no escribir de un lugar que escribir como escribió Pons de Monserrate, si bien me detube poco más que él; proponiéndome si me era dable hacerle segunda y más detenida visita, procuraré con todo ser más veraz y cumplido que este viagero.

A la entrada de la antigua portería, sobre dos trozos de columna de granito grueso de las canteras de la montaña, hay dos estatuas de piedras toscas, y ellas lo son bastante,

y de figura colosal, representando el patriarca San Benito y su hermana Santa Escolástica. Dícenlas obras del célebre lego fray Joseph de San Benito, flamenco de nación que murió en esta casa el 12 de noviembre de 1723 a los 68 años, cuya virtud y literatura son muy conocidas, y es fama que le habló un cruxifixo, quexándose de los desórdenes que en las iglesias se executaban los días de Inocentes.

En el antiguo portal y patio de columnas góticas, muy bien trabaxadas, no es posible contar los trofeos del patrocinio de la Virgen. Grillos, cadenas, esposas y otros signos de esclavitud; bordones, esclavinas y otras preseas de pelegrinage; rodelas, adargas, broqueles, yelmos, brazaletes, morriones, frenos, estribos y otros arreos militares; cables, pedazos de velamen y otros restos náuticos y muchas naves en pequeño; y sobre todo muletas, mortajas, piernas y brazos de madera y infinidad de tablas votivas entapizan las paredes, cuelgan de los techos, y el todo parece que guardan y custodian seis horrorosos caymanes disecados con tanta bocaza abierta. Este patio gótico dicen le mandó hacer Julio 2º quando era (mal pecado) abad comendatario de esta casa. Acaso fue de las últimas obras de gusto góticas que se hicieron en España, pues luego empezó el restablecimiento de la arquitectura. Contiguo a este patio estaba la antigua iglesia, cuyo presbiterio es hoy entrada del claustro nuebo. [...]

Todavía no podemos separarnos de esta entrada, sin referir lo bien conservado que está, pendiente de su bóbeda, el farol de popa de la capitana turca de Alí que para que ardiese delante de la Virgen ofreció don Juan de Austria, ganada la batalla de Lepanto. Es de cobre y de gra-

ciosa y redonda forma; pero según nuestro juicio no está ahora como debiera, siendo memoria harto más rica y apreciable que las lámparas de los príncipes, pues se compró a precio muy subido y fue resultas de este precio el sosiego que hasta hoy goza la christiandad. Hazaña que llenó de banderas la catedral de Toledo y de gloriosas y pías memorias todos los santuarios de España. *¡Quantum degeneravimus a parentibus nostris!*

Saliendo finalmente de esta entrada, en donde tanto nos han detenido sus antiguallas, se entra al nuebo patio, que es un quadrilongo de 7 arcadas por banda y cinco por el ingreso. En rededor de las tres tiene una espaciosa galería y los quartos de hospedage; y encima los quatro cuerpos de habitaciones modernas de los monges, obra sólida y decente, aunque sin orden alguno arquitectónico. Púsose la primera piedra, según lo refiere una exterior del ángulo del este, el 14 de setiembre de 1755. Poco adelante, en 1º de noviembre, tembló la tierra con tanto fracaso y ruinas [...]

Al entrar en el templo se espacia el corazón por su única y espaciosa nave de 60 varas, la mitad de alta, sobre 18 de anchura. ¡A si no estubiera toda estofada con florones insignificantes de ya baxo oro, lo qual roba la seriedad que le prestarían sus propios sillares! Y el caudal que en esto consumió el segundo don Juan de Austria hubiera estado mejor en otros adornos de más gusto.

Este templo se empezó el día de San Benito de 1560 y el domingo de setuagésima, 2 de febrero de 1592, fue consagrado por don Pedro Jayme, obispo de Vique, con asistencia del de Gerona, don Jayme Casador, y de los de Urgel y

Elna, don Andrés Capella y Don Francisco Robuster y Sala. Y la traslación de la imagen dende se hizo día también de San Benito de 1599 por haberlo dispuesto así Felipe 3 que asistió, hallándose a la sazón celebrando cortes en Barcelona. [...][81]

Razón es ya que salgamos a encumbrarnos por el monte, refiriendo lo que noté en el único paseo que tube tiempo de dar por él. La impaciencia que ya tenía de registrarlo me hizo partir solo a las tres y media de la tarde del 21 de julio y meterme, sin guía ni noticia del camino, por el primero que se me presentó de los tres que con más o menos rodeos y aspereza prestan seguro paso, con ánimo de visitar las hermitas que se ofreciesen. Dos horas y media fui siempre monte arriba —como que le dan de elevación 3.320 varas y empinándose sobre todos los del Principado— y hasta las 12 no volví al monasterio rendido de trochar más de quatro leguas, pero llena la mente de aquellas scenas nuebas para mí, y para qualquiera hermosas y terribles. Lo más de la vereda está tallado en la roca en desiguales escalones, y largos trechos, con unos troncos atravesados sobre otros que sirven de baranda sobre los barrancos y precipicios. ¡Qué variedad no ofrece sólo el camino! Quando estrechándose entre dos enormes peñascos, que parece se desgajan ensima del que pisa las informes gradas, angustia el corazón; quando espaciando el espíritu por extensas campiñas del Vallés, de los campos de Manresa y huerta del de Tarragona, que la desmesura-

[81] Segueix una detallada descripció del monestir i l'església, els edificis i les riqueses, de fet la más exacte.

da elevación ofrece a los ojos, en quanto permite en los días claros la curbidad de la tierra, terminando la vista al medio día el mar, sembrado por aquí de islas, o perdiéndose aquélla en la inmensidad del espacio. Ora por bosquecitos de muchos géneros de árboles, o alfombras de multitud de flores, que espontáneamente semejan a los esmerados jardines de Aranjuez; ora por agrias y pendientes cuestas de pelados guijarros, y con unas paredes del uniforme granito, núcleo constante de esta montaña, que tiran hacia el cielo. A veces en aquellas alturas y asperezas trinan las avecillas sus no aprendidos gorgeos, y hasta el ruiseñor saluda y embelesa al peregrino y a veces el eterno silencio de aquella soledad llama el alma hacia sí misma, la desprende de lo terrenal, y la impele a que contemple, reconozca y admire las obras del Criador. ¡Quán de otro aspecto se considera el hombre en esta soledad y altura a presencia del puro cielo, que no confundido en la frivolidad del Prado de Madrid o en la tumultuaria tribuna parisiense; que no ensenagado en luxuria y ociosidad adentro de un serrallo o sercando la discordia, la guerra y destrucción desde el govierno y parlamentos Británicos! Aquí libres de baxas pasiones se remonta sin esfuerzo a obgetos más inocentes y sencillos como más grandiosos y útiles.

En sus más altas crestas, en los vallecitos intermedios y en las concavidades de sus enormes peñascos, están repartidas las 13 hermitas actuales, que en 1657 eran sólo 9; allí otros tantos hermitaños se dan a la vida contemplativa después de aprobados en el monasterio. Desde el qual llevan tres sendas a estas habitaciones, y para verlas todas

con pena y cansancio un día entero, después de haber subido 600 escalones muy desiguales hasta la de Santa Cruz, es menester andar 13.620 pasos ordinariamente subiendo y baxando repechos. La de San Gerónimo es la más empinada, pues a un tiro de piedra está la roca cúspide del monte, en cuya cima, en una estrecha llanura, hay una capilla con advocación de Nuestra Señora de Monserrate. Todas con suma diversidad disfrutan vistas particulares; así como la de atroces precipicios y hondísimos barrancos; ayres puros quanto impetuosos, tienen más día que los íncolas de quantos pueblos descubren, y noches quando hay borrascas y tempestades de todo punto asombrosas.

Los eremitorios son asaz de cómodos con su decente capilla, donde el día de su advocación se celebra misa; quarto de estudio y recogimiento, con biblioteca propia de la institución, y en todas se verifica:

En pendiente ladera
por mis manos plantado tengo un huerto
que con la primavera
ya muestra en esperanza el fruto cierto.

Con las demás oficinas precisas en una casita sola e independiente. Inmediato a la del Salvador hay un oratorio en una cueba, cuya bóbeda o media naranja dél es un peñasco de más de 100 varas de elevación, pero con una hendidura que manifiesta estar abierta de alto abaxo; particularidad que exercita a los físicos y que sus ascéticos moradores atribuyen, sin repugnancia de la razón, al sentimiento que consta hicieron los montes al separarse el

alma del Salvador en el Calvario. En la de San Antonio Abad hay un eco de tres repeticiones muy distintas, así como un despeñadero que horroriza. Con todo, o lo puro de la atmosfera en que viven, o la uniformidad de la vida y alimentos, o más probable su frugalidad y el desprendimiento de los cuidados terrenos, pues desde que se les asigna hermita no tienen que ocuparse en nada de lo necesario, hace a casi todos prolongar sus años a muy cumplida vegez. Y quando por ella se entorpecen demasiado baxan a acabar sus tranquilos días en el monasterio.

Wilhelm von Humboldt (1800) [82]

La ruta al pont del Llobregat és la mateixa que la de València, de la que ja he parlat, i darrere del pont gira a la dreta, cap al Llobregat. És una vall encantadora on l'ample riu flueix per un llit cobert de pedres. A l'esquerra del camí hi ha muntanyes, i cap a Martorell apareix dempeus i solitària la de Montserrat, que té un aspecte meravellós amb els seus cims; fins i tot des d'aquí, encara que no es puguin distingir clarament, i que es planta dreta i ferma, com una paret alta i llarga a la vista. [...]

Collbató, l'últim poble al peu de la muntanya, és petit i mal construït, a l'estil dels nostres pobles de muntanya. Abans d'arribar-hi, es passa per diversos pobles més grans

[82] Wilhelm von Humboldt. *Gesammelte Schriften. Tagebücher. Zweiter Band. 1799-1835* (Berlin, 1918). Wilhelm von Humboldt. *Diario de viaje a España 1799-1800* (Madrid, 1998).

i bonics. El camí per pujar a Montserrat és llarg i vam trigar dos hores senceres, però no va ser gaire dur, ja que puja serpentejant de manera suau. És estret, i a la nostra esquerra sempre hi ha la muntanya, i a la dreta el precipici. Quan has pujat aproximadament un terç del camí, ja pots veure una gran part de la plana de baix. Tanmateix, aquesta vista, com gairebé totes les similars, no és ni molt interessant ni bonica. Hi ha altres miradors que són molt més bonics; un en particular em va cridar l'atenció. La muntanya forma una mena de badia des de la que es projecten dos turons cap a la plana; un es troba al costat d'una església, al mig de tots dos, i des d'aquest fons pintoresc es pot veure el curs del Llobregat fins al mar, que s'alça majestuós al fons.

El monestir apareix en la distància; és un edifici extens i semblant a una ciutat, amb totes les dependències corresponents. El monestir és alt, amb moltes finestres petites de color groguenc; a la part nova, construïda a principis d'aquest segle (o del segle anterior?), hi ha una torre rodona petita. El claustre, també de nova construcció, no té res de particular, el més singular és el lloc on es troba. És quadrat, envoltat de parets rocoses pels costats i la part posterior, i davant hi ha un precipici abrupte. Les parets rocoses són tan abruptes que un es pregunta per on pot pujar un camí fins a les ermites que hi ha al cim. A dalt, s'alcen les puntes cilíndriques i en forma de pa de sucre (ja que n'hi ha de les dues), que formen gairebé tota la muntanya. La paret rocosa de l'esquerra és especialment espantosa, sobretot si un mira cap a la plana. Un enorme cilindre rocós s'eleva considerablement per sobre de la se-

va base, com si un de més gran s'alcés damunt d'un de més petit. No obstant això, tots dos són tan rectes i tan ferms que no semblen salvatges, sinó només grans i terribles. A aquesta altura hi ha restes d'un edifici que, segons es diu, és molt difícil arribar-hi, i una creu. Segons la llegenda, aquesta era l'ermita on vivia el diable que va temptar el pare Garí. Des del monestir també es poden veure ermites reals que floten literalment a l'aire.

Les meravelles del monestir no són considerables; el que realment és digne de veure és la muntanya i les llars dels ermitans. La biblioteca és prou gran i té una quantitat considerable de manuscrits. Com que només hi vaig estar molt poc temps, no vaig poder saber exactament de quin tipus i quins eren. No obstant això, semblen centrar-se principalment en la història catalana. [...]

L'església és un edifici ampli, amb el cor sobre la porta, com totes les esglésies dels monestirs, i una volta baixa però molt ampla, completament daurada i coberta d'arabescos, i el conjunt fa una impressió alhora magnífica i solemne. No em va semblar tan bonic el treball de fusta del cor, que només té històries sagrades, sense *capriccios* ni arabescos. El retaule major està separat per una reixa de bronze; al voltant hi cremen llums eternes, i hi ha la imatge miraculosa, amb el rostre negre. El davallament de la creu, que s'atribueix a Rubens, sens dubte no és d'ell, i no té res de particular. Hi ha també diversos quadres antics, i un d'ells tenia alguna cosa de commovedor per la seva simplicitat. Aquí hi ha enterrat un comte, la seva dona i els seus dos fills, que adoraven la vella imatge miraculosa agenollats, i al darrere s'alçava la muntanya. El tresor és

ric i amb regals de molts reis i emperadors, Carles V, Carles VI, Maria Teresa, etc. La medusa sobre l'ònix no em va semblar agradable a la mirada, i la seva expressió no era prou simple per a una peça antiga. Té la boca oberta i l'expressió de dolor.

Després d'haver vist la tarda aquestes coses, l'endemà vam pujar a la muntanya amb les seves ermites. Està formada per diversos plans, cadascun amb els seus cilindres i cons; els nivells estan coberts d'una vegetació densa i graciosa, i el camí puja principalment entre aquesta vegetació, però sovint també per escales estretes fetes entre els cons. Si t'enfrontes a la muntanya, el camí puja per l'extrem esquerre, entre les roques, i la primera ermita que es troba, si vols pujar al cim, és la de Santa Anna. Les ermites són edificis d'un pis força espaiosos però baixos, i cada una té una capella, dues o tres habitacions, una cuina, una cisterna i a vegades una mena de passadís amb columnes al voltant. A cada ermita hi ha petites terrasses de jardí a les roques, i gairebé totes estan molt ben cultivades. L'ermita de Santa Ana està dedicada a la *junta* de tots els tretze ermitans, i és com la seva església parroquial.

Al mig de les ermites, a la de la Santíssima Trinitat, hi viu un monjo del monestir, que és el rector dels ermitans i alhora vetlla pel compliment de les regles. Canvia cada vegada que es tria un nou abat al monestir, és a dir, cada quatre anys. No obstant això, també pot ser renovat per l'abat que té el dret de nomenar-lo per altres quatre anys. A l’ermita de Santa Anna s'apleguen tots els ermitans molt d'hora al matí de tots els dies de festa. Per això, la seva capella és més gran i, a més de la cadira de pregària que hi

ha a cadascuna, en té de posades a banda i banda per a l'a-ssemblea.

L'ermità ens va obrir la porta de seguida que vam trucar i ens va conduir a la seva habitació. Als homes els poden ensenyar tota la llar, excepte el dormitori. Les dones només poden entrar a la Trinitat amb dispensa de l'abat. Era un home agradable d'aspecte amable, de la zona de Valladolid. Tenia un front petit però obert, uns ulls clars i tranquils, un nas recte i una barba bonica. Em va explicar que havia ocupat un càrrec important a la *tesorería*, que ja feia 18 anys que vivia aquí i que aquests 18 anys li havien passat com 18 dies. Li vaig preguntar què l'havia dut a prendre la decisió d'anar a una ermita, i va assenyalar cap al cel i va respondre que era una inspiració de Déu.

Des d'allà vam pujar a l'ermita de Sant Jeroni, que ara està buida; és la més alta i té una vista immensa, àmplia i magnífica. El matí en què vam pujar a la muntanya era boirós, però la boira era a la vall, el cel era clar i blau, i el sol brillava i feia molta calor. Des d'aquest punt el panorama del territori era increïblement bonic. Al davant i a l'esquerra, els cims de la muntanya s'elevaven com illes d'un mar humit. Era especialment bonic el grup de cims que es veuen fàcilment a simple vista des de tota la muntanya, que es troben just darrere i sobre del monestir, i que s'alçaven com una illa poderosa. A l'esquerra, els cims eren més individuals i aïllats, i a la dreta es veia l'entorn, la terra i el mar en la llunyania de l'horitzó, però tot amb boira, ara cobert, ara descobert, en una forma que canviava de manera sorprenent.

En aquest mateix costat hi ha un precipici terrible, on s'eleven diversos pics com torres. En una paraula, és impossible trobar un lloc més romàntic que el que té aquesta ermita. Des d'aquí vam pujar per un camí més costerut i penós fins al cim més alt, on hi ha una capella de la Verge. Estava tancada amb clau, i vam trobar un parell de forats a la porta que, segons ens va dir després un ermità, van ser causats per un llamp que va caure el dia de Sant Josep (19 de març). Al voltant de la capella, que és molt petita, només hi ha un passadís estret envoltat d'una barana, i a tots els costats, excepte per on es puja, hi ha un precipici immens. D'aquí es pot veure, si fa claror, una immensa extensió de terra i el mar, i sobretot el perímetre de la muntanya completament aïllada. I és que aquesta alçada es troba precisament al final de la mateixa, on baixa molt ràpidament pel costat que mira els Pirineus orientals.

El dia no ens va permetre observar la vista del país, però potser hi vam guanyar, perquè vam veure l'espectacle de núvols més bonic i grandiós que mai no recordo. El cel estava clar, el sol brillava, l'horitzó llunyà dels Pirineus estava net i es veia molt bé la cadena muntanyosa nevada; però més a prop de la muntanya i per tot el pla hi havia núvols de boira. Cap al vespre eren més amuntegats, d'aquí sortia el seu moviment, i així es van anar movent al voltant dels nostres peus. A la part més baixa els núvols eren pesats i més amunt es respirava una olor fina per les esquerdes de les roques; al matí i al migdia hi havia un estrany enrenou. Les muntanyes, el mar i els núvols de la boira es barrejaven de tal manera que no es veia cap frontera clara.

Del mar de boira s'elevaven núvols completament blancs i tacats de llum cap al cel clar, com si volguessin crear una unió entre ells i la terra. A poc a poc van aparèixer més núvols, més grans i més nombrosos. Dos de grans, un més baix i l'altre més alt, es van inclinar l'un cap a l'altre i van cobrir cada vegada més l'atzur clar. Un aroma delicat ja s'enfilava al nostre voltant, el sol estava lleugerament cobert i tot anunciava un temps pitjor. Llavors, vam baixar de pressa i ens vam dirigir cap a Sant Onofre, situat al paratge més meravellós de totes les ermites. La boira espessa ens va privar del panorama, però veiem sempre les roques més properes al nostre voltant, que només per estar ara completament aïllades, guanyaven encara més en aventura. Aquestes columnes de roca són meravelloses en extrem, i en algunes, d'una alçada aterridora, mans sagrades i atrevides hi han col·locat creus. Una tenia una altra peça de roca inclinada sobre ella com si fos un cap, a punt de caure.

La següent ermita que vam visitar va ser la de Sant Antoni, situada a la part alta d’una roca amb jardins molt ben cuidats, però el seu resident no era tan amable (potser m'equivoco i era Santa Magdalena?). Era un aragonès de caràcter obscur (*genio adusto*) que ni tan sols ens va voler ensenyar la seva habitació. Aquest home tenia una fisonomia meravellosa; un front molt alt, una cara allargada, un nas recte però una mica gruixut, una boca aixecada, galtes magres i ulls grans i foscos. El que més em va cridar l'atenció va ser el seu crani. Les sutures dels ossos temporals dels costats i les del frontal, que en els homes normalment

no es veuen ni tan sols l'os, eren completament visibles a través de la pell.

Des d'allà vam caminar uns trenta minuts més fins arribar al peu de dues columnes de roca, a la part superior només hi havia accés per una escala estreta de més de vuitanta graons que duu a tres ermites properes: Santa Magdalena, Sant Onofre i Sant Joan. La primera es troba a la dreta i té una entrada de roca escarpada. L'ermità és fuster i la seva llar estava decorada amb els mobles més bonics, taules, cadires i còmodes. Era un home molt amable i ens ho va ensenyar tot. No obstant això, estava molt ocupat perquè havia de cuinar per al criat que servia els ermitans aquell dia. Tots els tretze ermitans tenen un criat que els serveix per torns, dia sí dia no, portant-los llenya, ajudant-los en la jardineria, etc., i cada vegada l'ermità amb qui està ha de proporcionar-li menjar.

Les ermites de Sant Onofre i Sant Joan estan en l’indret més meravellós de tots. En un penya-segat llarg i escarpat, on hi havia una esquerda allargada com una cova que es va aprofitar per construir-hi una ermita. Per tant, totes les parets són de roca natural, i només la part del davant està tapiada, que tanca l’esquerda de la roca i segueix la seva línia, de manera que des de fora només es veu un mur al centre de l'alta paret. La teulada i les parets dels costats les proporciona la mateixa esquerda i s’hi entra pel costat, per una escala alta i desagradable tallada a la roca, i els jardins estan en unes terrasses situades més avall. Les dues ermites estan construïdes a uns vint passos de distància l'una de l'altra, de manera que Sant Onofre es troba primer, venint de la Magdalena. Aquest ermità, des de la

finestra observa una vista magnífica i immensa del camp i del mar, i com que ja havia tornat a fer clar, ara també podíem veure-la, tot i que encara no era prou clar per descobrir les costes de Mallorca, com de costum. A l’esquerra hi ha l'ermita de la Magdalena i un penya-segat escarpat i terrible semblant al seu.

A Sant Onofre hi viu un tal Broch, un francès que segons el meu germà no va servir a la guàrdia valona, sinó que va ser clergue i educador dels fills de Larrard, el cònsol danès de Barcelona. Té una llar moblada més còmodament i amb més provisions, ja que els Larrard li donen suport. La diferència de caràcter nacional era molt evident; aquest francès era viu, vehement i parlador, i no tenia l'aspecte monacal trist o fosc dels espanyols; els altres, quan entràvem a la seva capella sempre resaven abans de parlar amb nosaltres, però ell no. Ara no hi ha contacte entre ell i Sant Joan, i si volen veure's han de fer gairebé una hora de camí, baixant del penya-segat de Sant Onofre i pujant de nou a Sant Joan. Sant Joan estava buit, i de pujada vam trobar l'ermità, que com que era vell i no es trobava bé, anava a la *enfermería* del monestir. Era petit i vell, amb una barba llarga, i tenia un aspecte una mica salvatge, com és natural, perquè la vida d'ermità i de sant recorda un estat de salvatgisme natural. Des de Sant Joan vam tornar a casa.

Els monjos del monestir són benedictins, però pertanyen a una congregació (crec que la congregació Vallisoletana) que, a més dels tres vots monàstics habituals (pobresa, castedat i obediència), afegeix el vot de clausura. Això significa que no poden sortir del monestir sense el per-

mís de l'abat, ni tan sols per anar a la muntanya. No obstant això, hi ha dos mesos a l'any en què poden sortir del monestir i fins i tot viatjar. Com que la seva regla els prohibeix anar a peu, només ho poden fer els que tenen mitjans econòmics, ja que tot i que el monestir els proporciona les *cavallerías*, ells han de pagar el manteniment. Formen un capítol propi, trien el seu abat i voten sobre la majoria dels assumptes, de manera que l'abat té poc poder per si mateix. Els ermitans també pertanyen al mateix ordre i fan els mateixos vots, però no són sacerdots. A primera vista, la vida dels ermitans sembla molt atractiva: solitud inalterada, una natura magnífica i una independència total. No obstant això, si s'examina més de la vora, l'aparença encantadora s'esvaeix considerablement.

El pobre ermità està ocupat tot el dia amb exercicis devots i només té dos o tres hores per a ell mateix, per cuidar el seu hort i fer alguns treballs manuals. A les 2 del matí ha de llevar-se i resar, meditar o llegir llibres sagrats fins a les 6 o les 7. Després prepara el menjar fins a les 9. A continuació, hi ha altres exercicis devots fins al migdia, i així successivament. A cada una d'aquestes hores, la seva campana ha de sonar juntament amb les del monestir, i no pot sortir de l'ermita ni per plaer ni per anar a passejar, només en cas d'emergència i pels camins ja traçats. Si li agradés la botànica o alguna cosa semblant, mai no podria satisfer la seva afició, ja que d'una banda no pot fer excursions llargues, i de l'altra no té temps. Tampoc no es poden visitar entre ells, excepte en cas d'una necessitat important. Per tant, tota la seva vida és una imposició constant enmig de grans molèsties. Mai no poden menjar

carn, excepte quan baixen al monestir, i a muntanya no la poden fer ells mateixos, ni tampoc els monjos si pugen, ni els forasters; i si un monjo sabés que un foraster volia cuinar carn a la muntanya, no li donaria foc per a fer-ho.

Només vénen al monestir en certs dies, de 15 a 20 vegades a l'any, o quan estan malalts o massa vells per viure a la muntanya, en el primer cas, mengen amb els monjos. Baixen a mesura que s'acosta l'hora de la seva mort, de manera que ningú no em va saber donar un exemple d'algun que hagués mort a l'ermita. Han d'anar a la seva *junta* molt d'hora, a l'estiu i a l'hivern, en aquesta última estació de l'any amb torxes, i sovint cauen pels petits graons i els camins rocosos. El fred del vent als cims de les roques, on les ermites pengen com nius d'àguiles, també ha de ser extremadament incòmode.

Mai no poden abandonar Montserrat, sota cap condició; perquè de fet és la seva clausura, d'unes quatre *leguas* de circumferència. No obstant això, persones de les edats més diverses (tot i que no és fàcil que algú entri a una ermita amb menys de 30 anys), de caràcter i manera de pensar, viuen aquesta vida i passen mitja existència molt feliços, i molts dels que vam veure eren la imatge de la serenitat i la calma; altres, com l'esmentat Broch, fins i tot del plaer. Jo, que no podia entendre com es podia passar la vida amb el simple cerimonial, preguntava per la possibilitat de dedicar-se a altres ocupacions; i això els havia de semblar estrany, ja que aquestes pràctiques de devoció són el seu propòsit i la seva vida; però els que vaig veure no eren ni somiadors ni gent que semblés mandrosa. La seva ermita estava neta en extrem, la petita capella, on ca-

da un té un retaule (en alguns hi havia talles no gens dolentes, al vell estil), estava adornada amb flors boniques, el seu jardí ben cuidat, i em semblaven més aviat persones que busquen la calma i la llibertat, i es conformen amb una economia petita.

Pel que fa a les seves necessitats, el monestir no els dóna més que pa, vi, oli, tot i que gairebé no tant com necessiten, una mica de roba, per exemple una camisa a l'any, i 10 *pezeten* mensuals. Per tant, si no reben regals, i sense permís només poden acceptar petites quantitats de queviures, viuen malament. La majoria fan petites creus de tota mena de colors que, com que no poden tenir diners, intercanvien per menjar, etc. [...]

Es diu que els ingressos del monestir són de 100.000 lliures catalanes, més aviat més que menys, però les finances no estan en el seu millor moment. De fet, passa al monestir com a moltes grans comunitats i als mateixos grans d'Espanya, que gasten una quantitat infinita de diners sense cap rendiment. A Montserrat vaig veure l'abat Conejares, un home amable i cortès; el pare Schilling, un erfurtià que va marxar com a estudiant a Jena, va servir en l'exèrcit espanyol a la guerra d'Algèria i ara és monjo, cunyat de Spitz, un home bastant groller; i finalment, el pare Regato, el *padre aposentador*, que s'encarrega de les habitacions dels hostes. El monestir proporciona habitacions i llits gratuïts als hostes, que compren i preparen el menjar amb l'anomenat cuiner dels hostes. No obstant això, si no porteu provisions pròpies, no esteu millor que en una *posada* espanyola dolenta. [...]

Hi ha tants pretendents per a l'ermita buida, que l'abat no es decideix a concedir-la. Són gent de tots els estaments, *gente desengañada*. El camí fins al peu de Montserrat és de nou hores, però nosaltres vam fer-lo en set des del monestir, amb les mateixes mules i un home a peu.

Carl Friedrich von Jariges (1802) [83]

Si algú ve a Barcelona, no pot deixar de visitar el famós Montserrat; el viatge fins allà és, a més, molt agradable, especialment quan el camí passa per la vall romàntica per on es precipita el riu Llobregat, i es pot fer còmodament en dos dies. L'aspecte d'aquesta muntanya alta i completament aïllada és estranyament meravellós; s'assembla a una acumulació de potents pilars de roca en forma de con, i un cim s'eleva al costat de l'altra. Qui hagi vist les famoses roques de gres d'Adersbach a Bohèmia podrà fer-se una idea bastant encertada de Montserrat; només cal que pensi en aquelles formes estranyes però en una escala colossal i formant el cim d'una muntanya que fa uns tres mil peus d'alçada i un perímetre de 5 milles.

La muntanya està formada per pedres calcàries arrodonides de diversos colors, unides per una terra calcària groga i una mica de sorra; polides, aquestes pedres es veuen molt bé, com un marbre multicolor. En molts llocs, la massa que unia aquestes pedres s'ha desfet, l'aigua ha

[83] Carl Friedrich von Jariges. *Bruchstücke einer Reise durch das südliche Frankreich, Spanien und Portugal* (Leipzig, 1810).

arrossegat la terra dissolta i així s'han format les imponents ruïnes de la muntanya, que s'alcen com enormes pinacles. El camí, bastant costerut però ben pavimentat que duu a Montserrat, serpenteja com un cinturó i en alguns punts ofereix vistes increïblement belles. En l’altura, amenacen les masses rocoses esquinçades, i a baix s'obren abismes colossals. Després d'una caminada de dues hores, vam veure de sobte el magnífic monestir en un avenc profund, situat a prop d'un precipici on bramula el Llobregat i amenaçat de dalt pels pilars colossals. Una ubicació realment única en el seu gènere. El cim de la muntanya estava envoltat per una boira densa que de vegades baixava més, de manera que les ermites que s'estenen a sobre i entre els camins dels penyasegats, només es deixaven veure de tant en tant, i aquestes petites cabanes semblaven surar en l'aire, com nius d'aus rapinyaires.

Al monestir on vam passar la nit, vam trobar una bona acollida. L'endemà, després de contemplar la petita però rica església, gairebé igual de rica que la casa de Loreto, i la imatge miraculosa de la Mare de Déu que atreu molts pelegrins, ens vam dirigir cap a les ermites, que n'hi ha tretze disperses pels cims escarpats. Vam pujar per una escala de pedra completament vertical, en un espai estret, amb baranes de pals en els punts més perillosos. El camí, extremadament difícil, va durar aproximadament mitja hora i vam arribar coberts de suor a l'ermita de la Creu. Vam trucar a la cabana i va sortir un vell ermità vestit de negre amb una barba llarga. Ens va ensenyar ràpidament la seva petita cel·la i el jardí, i al cap de mitja hora ja tornàvem a ser davant la porta.

Vam continuar la ruta per camins més amplis i menys costeruts, entre arbustos frescos de boix, arboç, llorer i diversos brucs, passant per davant d'algunes ermites fins a arribar a la de Sant Onofre. Hi puja una escala elegant tallada a la roca, i al peu una petita franja de terra al llarg de la paret de pedra s'utilitza com a petit jardí de clavells. A la part superior del penya-segat, al costat d'un precipici terrible, hi ha la bonica caseta, on el seu habitant, per qui teníem una carta de presentació, ens va rebre amb molta hospitalitat. Tot estava decorat amb molta cura i la petita biblioteca, formada pel *Flos Sanctorum* i alguns llibres de mística, estava tan neta i ordenada que semblava que no s'utilitzava gaire. Al centre de la cel·la hi havia una petita cisterna, i la decoració era senzilla, com en totes les ermites; un petit altar, una tauleta, un parell de cadires i un llit dur. Al cap de poc va arribar l'amable ermità amb una ampolla de vi, una barra de pa i una mica de formatge, un veritable regal per a nosaltres, mig morts de gana. El vi, fet amb raïm de la mateixa muntanya i premsat pel mateix ermità, era excel·lent i ens va donar tanta força que, saltant de graó en graó pels camins costeruts, ben aviat vam tornar al monestir, i ens vam acomiadar de manera precipitada d'un compatriota, benedictí nascut a Erfurt.

A causa de la boira, vam haver de renunciar a pujar al cim de la muntanya i a l'extensa vista des d'allà. Aquesta terra de cingleres salvatges desperta un sentiment singular, amb les cabanes penjades dels penya-segats i els seus vells habitants que rarament o mai no tornen al monestir; aquests abismes espantosos a la mirada i la vall romàntica a les profunditats. Sens dubte, no es pot observar enlloc

amb tanta vivacitat com aquí, en aquest meravellós Montserrat, l'aïllament del món, la vida d'un sant que s'eleva sobre la vida terrenal.

El monestir és molt ric i posseeix nou pobles; ha d'alimentar i allotjar els pelegrins pobres, i els rics només reben gratuït l'allotjament. Va ser fundat l'any 801, segons la llegenda, per la filla d'un comte de Barcelona, que va ser seduïda i assassinada per l'ermità Garí, però va ressuscitar miraculosament. Garí va expiar els seus crims arrossegant-se per terra durant set anys, a la recerca d'aliments. Abans que un benedictí pugui obtenir una ermita, ha de servir com a novici a la infermeria del monestir durant sis mesos i suportar sis anys de prova. A més, ha de tenir tots els vots a favor en l'elecció. Els més joves viuen a la part alta, i baixen a mesura que els de sota moren. El monestir els proporciona pa, vi, sal, oli i quinze rals al mes en dies determinats, i mai no mengen carn.

Carlos IV (1802) [84]

El viaje a Montserrat lo habían descartado durante su estancia en Barcelona para no extenuar a las mulas, al ser una visita de pocas horas, con ida y vuelta el mismo día. El barón de Maldá hiere, «un gran chasco se llevan el señor abad y monjes, bien prevenidos de gran cantidad de carneros, que al estar muertos si no los venden tendrán que

[84] Francesc Costa Oller. *El Grande Viaje del Rey Carlos IV. Jornada de Barcelona* (Mataró, 2021-2023).

comerselos, con la demás sarracina de alojamientos para sus majestades, príncipes, familia y casa real, de mucha preocupación y gasto». Finalmente el viaje se realiza aprovechando el paso de la comitiva bajo la montaña, a la partida de Barcelona para Valencia.

Seguimos a Maldá con el detalle de lo ocurrido en el monasterio. Los reyes, «llegaron felizmente el día 9, a las diez y media de la mañana. Y luego visitaron el magnífico templo de la Santísima Virgen Nuestra Señora, que allí se venera. La muy reverente comunidad de monjes salió hasta la puerta a recibir a sus majestades, situándose bajo palio. En el presbiterio se entonó el *Te Deum* y la Salve, con un concurso inmenso. Pasaron al camarín a besar la mano, regalando el abate una llave de oro a sus reales majestades, y procurando que la reina se dignara aceptar el título perpetuo de camarera de la Reina de los Ángeles, lo que aceptaron sus reales majestades con agrado y afabilidad. Se abrieron los armarios y vieron todo lo que hay allí de más precioso, de joyas y pedrería, y también se mostraron los dos vestidos que había regalado la reina, una joya de gran valor, en reconocimiento de la visita. El señor abate regaló a sus reales majestades y demás reales personas, y a la comitiva de grandes del servicio, una medalla de oro por cada individuo, y medallas de plata, rosarios, cintas, anillos y candelas a los otros miembros de la comitiva».

Boada comenta que «es incesante la concurrencia de peregrinos y otros devotos de todas naciones. Es continua de noche y día la alabanza a la Virgen entre monges, ermitaños, legos y monacillos. Este monte es hueco, siguiendo sus cabernas las mismas figuras piramidales con una fu-

ente periódica en su boca de fluxo y refluxo. Tiene la montaña de Montserrat cuatro leguas de circunferencia, con una y media de elevación. Se hallan repartidas en dicho monte trece ermitas, teniendo cada una su ermitaño profeso con su huertecito, y no pocos pájaros criados a la mano. Su diversión es hacer crucecitas y otras cosas de madera de box, que regalan a los que les visitan. Este monasterio mantiene tres días a todo concurrente».

En el monasterio residía el monje Mauro Ametller, cantor, compositor, naturalista e inventor, que «tenía un ingenio despejadísimo para la maquinaria, pues hizo, además de varias máquinas hidráulicas, un instrumento de tecla que se estendía en forma de vela de navío, cuyo sonido era muy grato, al cual intituló Vela-Gordio». Los reyes lo visitan en su celda donde conservaba las plantas y los insectos más curiosos de la montaña. Carlos IV, complacido, «le concedió una pensión de cinco reales diarios».

Se reúnen los monjes, pero también los ermitaños, que descienden de sus oratorios en tan especial ocasión, para besar las manos de los reyes, que al cabo de tres horas de visita, «inician el descenso, habiendo demostrado, en particular el rey, mucha alegría, con continuos vivas y aplausos de la gente».

George Downing Whittington (1803) [85]

La pujada em va recordar moltíssim la carretera de la cornisa dels Alps Marítims, entre Niça i Gènova; tot i que no hi va haver cap tram tan dolent que ens obligués a baixar de les mules i caminar. La muntanya és preciosa per la banda de mar, però és de l'estil de les de Derbyshire, i de moltes que he vist de roques blanques i matolls verds, tot i que a una escala molt més gran que qualsevol. Al principi ens vam sentir decebuts en no trobar-la coberta de cons en espiral, tal com l'havia explicat Thicknesse, i ens vam obrir camí en mig d'un silenci expectant, observant aquí i allà una antiga creu de pedra que senyala que la muntanya és un santuari religiós. Finalment, en girar una cantonada vam contemplar el convent situat en un indret entre les roques, que s'alcen a sobre en forma de cons. L'edifici és molt poc digne del seu emplaçament i finalitat, és massa modern, i té més l'aire d'una factoria que d'una abadia, però considerant-ho d'una manera general, és un recés tranquil i pintoresc.

Vam preparar les cartes dirigint-nos cap a la porta, tot estava en silenci excepte el Llobregat, que se sentia vagament a la vall de sota; les roques perpendiculars ens van cridar l'atenció, recordant-nos algun antic castell amb una torre penjada. El convent en si és un conjunt de cases, com un poble. Cap a les cinc vam entrar per les portes, i vam veure un monjo solitari, com si tornés de passejar, em vaig inclinar amb respecte i li vaig presentar les cartes;

[85] George Downing Whittington. *Travels through Spain* (Boston, 1803).

me les va tornar, dient fredament que no eren per a ell. Va entrar al claustre, i com que no vaig veure ningú més, el vaig seguir i li vaig suplicar que em dirigís per trobar a la persona qui anaven dirigides; va rondinar una mica en català, i semblava de mal humor, quan per sort va pujar un servent del convent, va agafar les cartes i ens va conduir a l'habitació del pare ... a qui era destinada una d'elles com a presentació.

Ens va rebre amablement, oferint-nos vi i xocolata; parlava un francès força bo, i va dir que l'havia après de quatre bisbes que en el període de la revolució van escapar del sud de França cap a aquest asil. Gairebé la primera pregunta que ens va fer el monjo va ser si estàvem en guerra o no. Després de conversar, va demanar a un servent que ens ensenyés una habitació, lamentant molt que, a causa de la festa de l'Esperit Sant (Diumenge de Pentecosta), hauríem d'estar molt mal allotjats, i va prometre venir-nos a buscar l'endemà a les quatre i portar-nos a la muntanya. En quant als nostres llits, podíem esperar el que el monjo ens havia dir, però els llençols eren nets, i estàvem tan fatigats que no ens vam queixar de cap petit inconvenient.

Dia 28. A les quatre en punt ens va despertar un cop a la porta; el pare ... estava preparat per acompanyar-nos, per tant, ens vam vestir ràpidament i el vam seguir muntanya amunt. Ens havia proporcionat uns pals llargs, que vam trobar no només útils sinó necessaris. L'escena que vam contemplar en sortir de la porta del convent era magnífica, estava sortint el sol i tota la vall sota nostre era un mar vast de núvols blancs. Després de pujar el turó una

mica més, se'ns va obrir una perspectiva nova i molt romàntica, contemplant de cop tretze de les catorze ermites, i el convent a sota, en el seu recés rocallós. Les ermites sobre del convent fan l’efecte més pintoresc del que es pot imaginar, mentre que les de Santiago, Sant Joan i Sant Onofre, semblen créixer en els cons i tenen una aparença extraordinària, totes elles, però especialment aquestes últimes, semblen inaccessibles. La muntanya s'eleva perpendicularment, però la natura ha deixat espai per a terrasses; hi ha dos cons reforçats, un immediatament sobre el monestir, i l'altre on es troben les ermites que acabo de mencionar, i cap a les que anàvem.

La primera a la que vam arribar va ser la de Santiago, residència d'un ermità de Granada que ens va preparar una mica de xocolata, que ens va semblar un esmorzar molt insuficient, sense conèixer els costums hospitalaris dels altres ermitans. L’ermita, com totes les altres, constava d'una capella petita, un passadís, una sala d'estar, un estudi, un taller i una cuina, espais de mides diferents a les altres ermites; però el nombre d'habitacions sempre és el mateix, excepte en alguns casos en què l'estudi i la sala d'estar són en un. Els seus llibres eren, com era d'esperar, escrits i vides de sants; vaig observar la *Mística Ciudad de Dios*[86] en totes. El taller serveix per fer creus per entretenir-se i regalar als pelegrins.

Vàrem continuar cap a Santa Caterina, que està més avall, i després vàrem pujar a Sant Joan i Sant Onofre, situades juntes al costat d'un con; a la primera es conserva

[86] L’obra de Sor María de Jesús de Ágreda, de 1670.

un os de Sant Joan Baptista, que és l'única relíquia que es troba a les ermites. I encara vam pujar més amunt, fins a Santa Magdalena, on vam recuperar forces amb una mica de vi i pa. Per sobre d'aquesta hi ha el cim més alt accessible d'aquesta part de la muntanya, hi vàrem pujar, i després d’observar l'extens panorama vàrem tornar a la cel·la de Santa Magdalena. Després, baixant per un tram d'escales entre dos cons, anomenada l'Escala de Jacob, vàrem arribar a la vall que recorre el cim de la muntanya; és un bosquet perfecte, i aquí els cons tenen les formes més grotesques, i el conjunt del sud s'anomena l'Orgue, per la seva semblança a un aplec de tubs. El dia era molt càlid, i malgrat l'altura prodigiosa, durant tota la caminada gairebé no ens va refrescar ni una mica d'aire.

Al final d'aquesta vall, en una eminència, hi ha l'ermita de Sant Jeroni, que és la més remota i alta de totes; actualment no està habitada, però un jove s'està preparant per anar-hi. A prop d'aquí hi ha el punt més alt de tota la muntanya, amb una capelleta dedicada a la Verge que fa poc ha estat fulminada per un llamp, i en te cura l'ermità de Sant Jeroni. Molt cansats, ens vam asseure en aquest altíssim pinacle observant el camp al voltant. Aquí estem massa alts per veure les traces dels cultius, de manera que tota la província té l'aparença d'un desert accidentat. De fet, la terra no és fèrtil, excepte a la vall per on flueix el Llobregat, però la gran laboriositat dels habitants ha fet tot el humanament possible. [...]

Vàrem baixar novament a la vall de la muntanya i després vàrem pujar a l'ermita de Sant Antoni, la més petita de totes; aquí vàrem agafar forces amb una truita, i el nos-

tre guia va descansar mentre l'ermità ens conduïa a un lloc on l'eco es repeteix quatre vegades; l'aproximació és difícil i perillosa, però hi vam arribar i vam cridar els noms de molts dels nostres amics, que van ressonar quatre vegades entre els cims accidentats de la muntanya. Després de reunir-nos amb el monjo a la porta de l'ermita, vàrem baixar cap a la Santa Trinitat, on havíem de dinar. Però primer vàrem visitar Sant Salvador, i allà ens van ensenyar una esquerda a la roca, que el benedictí ens va informar que es creia que havia estat causada per la convulsió de la naturalesa durant la passió de Crist, però que això no era gens segur. «Sant Ciril d'Alexandria», va explicar seriosament, «descriu els estralls d'aquesta convulsió; i menciona que es van rastrejar en el seu temps, tant a Itàlia com a Catalunya». Li vaig dir que havia vist l'esquerda de la roca de Terracina[87].

Vàrem arribar a la Santa Trinitat a les 3 en punt, acalorats i fatigats; aquesta és la més gran de les ermites, i es va construir originalment com a casa d'esplai per al convent; té dues plantes, està situada en un extrem dominant de la roca i té un tancat verd molt bonic al darrere. L'ermità ens havia preparat un àpat abundant, tot i que s'havia vist limitat per ser un dia de dejuni; ens va posar peix salat, oli d'arròs, una truita, tonyina i formatge holandès; i ens va servir mentre estàvem a taula. Vàrem descansar aquí unes dues hores i després vàrem continuar cap a la resta d'ermites. La primera a la que vàrem arribar va ser

---

[87] Terracina és una ciutat costera del Laci italià, al nord hi ha el parc natural de Campo Soriano amb curioses formacions de monòlits càrstics, el més espectacular, i potser el que fa referència el text, és la *Rava di San Domenico*.

Sant Benet, on viu el vicari de la muntanya; era l'únic ermità que tenia la barba afaitada. Després vàrem caminar cap a Santa Elena i Sant Dimes i finalment a Santa Anna, que va ser el darrer objectiu del nostre pelegrinatge. A causa de la situació d'aquesta última, més central que les altres, és l'església a la que baixen els ermitans dues vegades per setmana a confessar-se i rebre el sagrament del vicari de la muntanya. Vam baixar per unes escales molt inclinades cap l'hort del convent, i a les set en punt vàrem entrar, completament cansats, a l'habitació del nostre amable guia.

L'expedició d'aquest dia va ser tan romàntica com qualsevol podia imaginar i desitjar, i la curiositat va quedar completament satisfeta; però, tot i així, l'espectacle amb el que la meva imaginació sovint s'havia delitat en la distància, va despertar sensacions molt diferents quan em vaig veure obligat a contemplar la realitat. Si cal compadir els entusiastes, quant més a tots aquells que, sense ser-ho, estan condemnats a portar la vida d'entusiastes.

Els ermitans de Montserrat probablement són homes tranquils que, en conjunt, consideren aquesta manera de passar l'existència preferible al treball actiu. Aquest mati, durant el meu passeig per la muntanya, no en vaig sorprendre cap d'ells llegint els seus llibres ni resant. En vaig veure molts contents de poder mantenir una conversa curta amb el treballador que els cavava l'hort; tots rient i parlant amb el pare ..., preguntant ansiosament si hi havia pau o guerra; i ens van seguir fins al lloc exacte dels seus límits prescrits, per captar les últimes paraules del nostre guia. De fet, el seu jardí deu ser la seva ocupació més pla-

ent, perquè, quin plaer poden trobar els homes ignorants en els llibres? I a més, en *aquests* llibres! Cap d'ells són sacerdots, excepte el vicari de la muntanya i un que viu en una ermita (que no vàrem veure) on es va descobrir la imatge sagrada. Els subministres els hi porten dues vegades per setmana, i en totes les festes importants baixen al convent.

Les sensacions que em van inspirar aquests homes s'inclinaven molt més cap a la llàstima que al romanticisme; i les converses que vaig mantenir amb el pare ..., no van contribuir gens a millorar la meva opinió d'aquests retir espirituals. Ell reunia a una gran bondat i senzillesa una quantitat considerable de lectures, amb tota la credulitat del segle deu i molta de la seva intolerància. Les seves lectures havien estat les d'un savi espanyol (de fet, m'havien presentat a ell amb aquest caràcter); havia llegit un gran nombre d'obres històriques, els principis de la filosofia, ben pocs clàssics i una enorme quantitat de llegendes eclesiàstiques, i d'aquestes s'ho creia tot fermament, però en altres temes semblava més il·lustrat. [...]

Quan vam tornar de l'habitació del frare ... al nostre allotjament, vam trobar el pati i els claustres del monestir plens de pagesos, que havien arribat a celebrar la festa de l'Esperit Sant en aquest santuari. Tots anaven amb la seva vestimenta de diumenge, i consideraven l'esdeveniment com una gran festa; alguns havien portat les pròpies provisions i d'altres les compraven en una botiga oberta a tal efecte a l'abadia, i feien focs per cuinar-les. A la nit van fer

els llits al voltant del claustre, que servia també d'estable per a les seves mules.

Diumenge de Pentecosta, dia 29. Aquest matí ens va despertar ben d'hora l’esvalotat xivarri dels visitants que venien del país veí. A les set vam esmorzar a la cel·la del pare ..., que ens va dir que arribàvem tard per a l’ofici que els cantors havien cantat a les quatre, però que a les vuit i mitja, la germandat cantaria terces. A aquesta hora vàrem anar a una església, que el monjo ens va dir que era respectada tant com qualsevol altra de la cristiandat, fins i tot de les de Roma. És un edifici lúgubre de l'època de Felip II ornamentat amb flors decorades d’or. El cor és una galeria elevada a sobre de la porta, i el presbiteri està dividit de la nau per una reixa alta de ferro. Dins d'aquest recinte hi ha penjats un gran nombre de llànties de plata, donades i mantingudes per la pietat de particulars. Per sobre de l'altar, la famosa imatge sagrada lluïa amb tota la seva pompa.

Van cantar terces acompanyades per l'orgue, i després els monjos van baixar i van fer una processó cantant al voltant del claustre. En tornar a l'església, es va cantar la missa major; l'orgue i una banda de violins, fagots, etc. s'anaven alternant, i probablement mai no s'havia sentit una selecció de música d'òpera més viva. Mentrestant, la gent semblava estar immersa en la pròpia oració, els que s’agenollaven tenien els ulls fixos a la Verge i es notava que estaven en una súplica apassionada. Es va acabar la missa major després que els ermitans van rebre la comunió, i de seguida es van cantar sextes, i tota la cerimònia del matí va acabar cap a les onze i mitja. En sortir de l'es-

glésia es va produir una confusió general per preparar el dinar, i no va ser sense un esforç considerable que el dia va resultar complet. A les quatre i mitja de la tarda ens vam reunir de nou amb el pare ... a la sagristia; i aquí ens va ensenyar els tresors del convent, que ara és el més ric del món. Les principals relíquies són: un os de Sant Joan Baptista, un tros de la creu, dues espines de la corona de Crist, una amb la punta ensangonada, també els cossos de diversos bisbes africans que van fugir dels vàndals a Sardenya, etc.

El tresor conté una gran quantitat de diamants i pedres precioses, col·locats en els ornaments més insípids. La gran corona de la Verge és la més rica i lletja de totes. Molts viatgers anglesos han intentat comprar un bon camafeu del cap de Medusa i un òpal gran. Tot això es guarda en un passadís que duu a la sagristia, al que tothom pot accedir; i un pany i una clau molt comuns són la seva única protecció, excepte la Verge, que el nostre guia ens va dir en veu alta davant la gent que té la salvaguarda més segura. Quan ho vam haver vist, ens va conduir per una escala estreta cap a tres petits oratoris: el del mig té una porta que s'obre al nínxol on es troba Nostra Senyora de Montserrat. Després de baixar una cortina entre la imatge i l'església i d'encendre dues o tres espelmes, se'ns va permetre acostar-nos a la venerable imatge que està feta d’una fusta ennegrida pel pas del temps. Els rostres de la mare i el nen no tenen definició, de tota manera l'expressió no és, com he vist en altres objectes de devoció, absurda o ridícula. La corona de la Verge és magnífica però del gust més bàrbar, la va fer un monjo a Lima i està tota

plena de grans maragdes; la imatge fa uns sis peus d'alçada. El pare ... ens va dir que no se sabia de quina fusta està feta, i va afegir seriosament que un pintor que va voler acolorir el seu rostre africà, es va quedar cec a l'instant, per la seva audàcia.

La tarda, mentre passejàvem pel jardí del convent, el pare ... ens va assenyalar un camí per tornar a Barcelona. [...] Després de acomiadar-nos del pare ... amb tota mena d'expressions i sentiments de gratitud, vam tornar a la nostre habitació, i de camí vam observar que els camperols de la festa compren amb fervor, llaços, creus, rosaris i anells en una botiga del convent, i des de llavors gairebé no hem vist cap home o dona sense algun d'aquests amulets, sobretot els anells.

El monestir de Montserrat es va fundar, com ja he esmentat abans, al segle nou pel comte de Barcelona; pertany a l'orde benedictina que s'ha reformat en moltes congregacions diferents, i aquesta és la de Valladolid. El convent el composen vuitanta monjos, tots sacerdots, que tenen trenta conversos o germans llecs per ajudar-los. Els escolans formen una tercera divisió del conjunt i els ermitans una quarta. Cada monjo té tres o quatre habitacions i des de les seves finestres la vista de les roques i del Llobregat és tan deliciosa com és possible. Hi ha un abat nou escollit cada quatre anys. Els seus oficis són els següents: a les dotze de la nit canten matines, i immediatament després laudes; a les sis, prima, després capítol; a les nou, tèrcia; després d'això, missa major, i immediatament sexta. Dinen a l'entorn de les onze. En sortir del refectori passen a les nones; vespres a dos quarts de tres i completes a

les cinc l'estiu i a l'hivern, més aviat. Després de completes, s'ha de guardar silenci, i es retiren al llit cap a les vuit.

La biblioteca, tot i ser considerable, és una de les pitjors col·leccions que mai no he vist. Teologia espanyola sense fi. L'únic llibre anglès que vaig veure va ser *Anglia Sacra*, de Wharton,[88] i la secció d'humanitats és molt escassa. Els visitants, contents i jovials, aquell vespre varen expressar la seva alegria cantant i ballant; alguns estaven massa beguts, i el que més em va sorprendre va ser un grup de comerciants de Barcelona, que no em van deixar dormir la meitat de la nit cantant amb tons nasals profunds, imitant els sons dels monjos a missa.

El 30 de maig. Aquest matí a les quatre volíem continuar la ruta però les portes del convent no es van obrir fins a les sis. Una gran multitud de camperols van marxar amb nosaltres carregats de branques dels arbres que creixen a les muntanyes; altres es van quedar per continuar la festa. El nostre guia es va decorar els dits amb anells comprats al convent. Vàrem baixar per un camí pendent i perillós, que ens va obligar a caminar la major part del trajecte fins a Monistrol, un poble al peu de la muntanya, que pertany al convent.

[88] Henry Wharton. *Anglia sacra, sive collectio historiarum, partim antiquitus, partim recenter scriptarum, de archiepiscopis & episcopis Angliae* (Londini,1691).

Elizabeth Lady Holland (1803) [89]

El convent és una pila immensa d'edificis i els annexos extensos; un *hospici* per allotjar pelegrins i captaires. El *pare aposentador* ens va donar uns apartaments molt bons, de fet excel·lents, i per ser massa tard i pel perill de la baixada, vaig decidir dormir al convent, i va ser un gran esforç per a mi estar separat tantes hores dels nens. Vam fer un sopar ràpid per anar als ermitoris, és a dir, a un, perquè era conscient de no ser capaç de més. La pujada és molt difícil i fins i tot dolorosa. És costeruda, i les escales estan tallades a la roca massissa a unes distàncies que la converteixen en una feina de la màxima fatiga; no obstant això, en uns 40 minuts vam arribar al primer ermitori. L'actual usuari és un asturià que hi resideix des de fa 21 anys. Quan li van preguntar si li agradava una ubicació tan elevada, va aixecar les celles i va dir que vivia amb l'esperança de ser exaltat a una posició més alta, referint-se al cel. Semblava un hipòcrita ignorant; no em va voler deixar entrar als seus apartaments. Em vaig quedar a la capella, que és petita, però té seients a banda i banda per a unes 14 o 15 persones. Allà s'hi apleguen tots els ermitans els dimarts. Un sacerdot del convent puja i els hi diu missa. Els ermitans mai no mengen carn, només peix dos cops per setmana; ni tan sols se'ls permet la companyia afectuosa de gossos, gats ni ocells en gàbies. El devot ens va donar una mica de vi, però no en va voler donar als homes. Era

[89] Elizabeth Lady Holland. *The Spanish journal* (London, 1910).

excel·lent i justificava la seva parsimònia. Alguns del nostre grup van anar a un altre ermitatge.

Impacient per veure el santuari, a més de tenir els genolls molt dolorits, vaig decidir baixar, i ens va venir a trobar el pare Rius, a qui ens havien recomanat. Tenia els modals d'un home de món i delatava més inclinació a viure-hi que a seguir les regles de Sant Benet. En parlar dels ermitans va dir que estaven ben acomodats i que tenien llibertat, en no tenir cap *superior* que els restringís; que sentien la seva independència i que només venien al convent, on havien de sotmetre's a regles estrictes, quan els desgastava la vellesa extrema.

Tot i que era tard, i molt més enllà de l'hora habitual d’ensenyar el santuari, el pare Rius va baixar i va ordenar als sagristans que estiguessin preparats amb llums per ensenyar-nos el tresor. L'església és bonica, però no gaire gran. L'altar major, sobre el que hi ha la imatge miraculosa, està separat del cos de l'església per una barana tan alta com el sostre. A cada banda hi ha petites capelles, ricament ornamentades, en una hi ha un quadre de Rubens, tan degradat que és més aviat una desfiguració que un ornament. El tresor és ric, i les relíquies són la part més valuosa per als devots de debò; el monjo les va mostrar de bona gana; no va riure, perquè hauria estat impropi en aquella situació, i tampoc no es va estendre en la seva utilitat, ja que era conscient que no ens agradaria. Res no em va divertir més de tota la col·lecció que la figura d'un general italià en plata, d'unes sis polzades d'alt, amb una bala enganxada en una cadena. Aquesta ofrena votiva és tan recent com l'última guerra (fa uns tres anys), en la que

aquest militar babau va resultar ferit, mortalment segons ell, però per la intercessió de la Santa Verge es va recuperar i va oferir això al santuari. Monjos i germans conversos van somriure tots mentre es narrava aquesta història.

Després vam pujar a una saleta decorada amb quadrets petits, però amb la llum de les espelmes no en vam poder apreciar la bellesa. A l'habitació del costat hi ha unes magnífiques portes plegadisses que s'obren al nínxol de la Verge; estan cobertes amb grans plaques de plata. La imatge és més petita que la mida natural, esculpida en fusta negra. Els trets són agradables i representen el rostre d'una dona bonica, tot i que no tan celestial com els sacerdots la descrivien abans; ja que una crònica antiga relata que els que tenien l'ofici de vestir la imatge tremolaven i no gosaven mirar-la a la cara durant les cerimònies de la *toilette*.

Molts sobirans d'Espanya, i fins i tot d'altres països, han fet el fatigós acte de devoció, esgotant les seves forces i les bosses per oferir un vot a *Nuestra Señora de Montserrat*. El rei i la reina van pujar poc abans de nosaltres i no van fer cap present, una omissió intencionada ja que era l'únic convent que pretextant *pobresa* no l'ajudava durant la guerra francesa.[90]

[90] Es tracta de la guerra de la Convenció, de l'any 1793 al 1797.

Jaime Villanueva (1806) [91]

El monte de Motserrate, sito en el confín de las diócesis de Vique y Barcelona y de la jurisdicción de la primera, es uno de los objetos que llama la atención de naturales y extrangeros, y admira aun a los acostumbrados a ver rarezas y maravillas de la naturaleza. No hay pincel ni pluma que pueda explicar las perspectivas que ofrece al que se interna en él. Grupos continuos de cilindros y conos de varios tamaños, unidos con más o menos estrechez, dejando en su unión las grietas suficientes para que la naturaleza los adorne, y digamos los bordes con sus verdes producciones, que ofrecen una labor vistosísima. Es singular la magnitud de uno de estos conos que digo, que se eleva solo en la cresta de la montaña, y llaman el *Cavall Bernat*, cuya descripción hace una historia manuscrita en hexámetros, por un monge llamado fray Antonio Brenach en estos versos:

Ad iactum apparet cautes miranda sagittae
Cautibus ab reliquis scopulisque, per altum
Aëra cunsurgens, ulnisque erecta trecentis.

Las ermitas están como enriscadas en lo alto del monte, y algunas encajadas entre cono y cono. Es muy extraño que no quede memoria de este lugar en los geógrafos antiguos, siendo como es tan oportuno para denominar si im-

[91] Jaime Villanueva. *Viage literario a las iglesias de España*. T.VII (Valencia, 1821).

portaba una comarca. [...] La vista mejor del monasterio es desde la ermita que llaman de San Miguel, que es antigua, y ya hay de ella memoria en el año de 1042 [...]. Puede darse por bien empleado todo el trabajo de subir dos horas por una cuesta muy agria desde el lugar llamado Collbató, por gozar de perspectiva tan graciosa.

Entrase en el monasterio por un claustrito viejo, obra del cardenal Juliano de la Rovere, después Julio II, que era abad comendatario de Monserrat. He visto los capítulos de la obra que en su nombre pactó el prior y monasterio con los arquitectos mestre Jaime Alfonso y mestre Pere Baset, ciudadanos de Barcelona. Fue esto en 1476. Consérvase bastante bien esta fábrica con las armas del cardenal, y en el día está llena de presentallas. Subsiste en uno de sus lienzos la portada de la iglesia antigua que se extendía muy poco de poniente a levante. Creése que un arco por donde se entra a la obra nueva sea el lugar donde estuvo la imagen de Nuestra Señora. [...]

Entrase a la iglesia por un patio cuadrado. En la portada no he hallado las estatuas que Pons indica en su viage, aunque están labradas para colocarse. La nave de la iglesia es espaciosa y muy proporcionada; su latitud no incluyendo las capillas es de 76 palmos catalanes, y su longitud total es de 286 palmos. Tiene seis capillas por lado, y sobre ellas otras tantas, descontadas las del coro, con altares y buena poción de pinturas que se trageron de Roma en el tiempo del abad fray Manuel de Espinosa. En las bajas las hay también, y entre ellas es notable el San Lorenzo que está en el altar dedicado a este santo. A Pons le pareció de Ribalta, y yo le tengo por tan suyo como el San

Vicente que hay en el salón de dominicos de Valencia. En la capilla de San Ildefonso hay un cuadro grande del Descendimiento que aquí atribuyen a Rubens; este profesor pintó muchos descendimientos, como Cerezo concepciones y Orrente carneros, y no digo más.

También tiene su merito por la novedad la capilla de la comunión, cuyo altar está colocado dentro de otra capilla que forma un cuerpo dórico con colunas de madera y bases de piedra. La longitud de la iglesia queda cortada en la capilla quinta por una verja de hierro bien labrada hacia el año 1608, por precio de 1.400 ducados, cuya cornisa viene con la primera de las capillas, y como estas están también cerradas con verjas de madera, forman un todo proporcionado, presentándose esta primera pieza como un salón de 184 palmos de longitud. Tengo por averiguado que el origen de semejantes divisiones en los templos debe atribuirse a la costumbre de las vigilias de los fieles, las cuales pasaban en lo llano de ellos, quitando así todo peligro de robos y otros desacatos. Algunas memorias quedan de las vigilias de los peregrinos en este santuario, de lo cual hablaré después. En el recinto cuadrado entre la reja y el presbiterio hay 73 lámparas de plata puestas en alto y muy pegadas entre sí y a las paredes colaterales y a la misma reja; en esta última las sostiene un arco de hierro de tres o cuatro dedos de espesor, cuyo radio es lo ancho de la iglesia, y tan rebajado que apenas se eleva sobre su centro dos palmos. Hízolo un devoto aragonés, según me dijeron.

En la sacristía y piezas continuas está guardado el tesoro que llaman y con razón, por la multitud y preciosidad

de alhajas y joyas de gran valor, que mas son para vistas que para referidas. Es poca su antigüedad, que no excede a lo que creo a los Reyes Católicos. Hay siete bustitos de emperadores romanos en mármol y en marfil; seis camafeos de las sibilas Samia, Helespóntica, Líbica, Eritrea, Frigia y Egipcia. Hay de cristal de roca todo el servicio de un altar, que dicen fue del papa Urbano VIII. Guardanse allí varios pectorales de obispos, entre ellos el del venerable Palafox. También vi y tuve en mi mano una espada, cuyo puño está sembrado de flores de lis; dicen que es la que dejó San Ignacio de Loyola cuando comenzó aquí la carrera de su vocación. [...]

La sillería del coro es obra del escultor Cristóbal de Salamanca, el cual labro dos sillas por muestra, y en su vista se hicieron las capitulaciones con el monasterio y su abad fray Felipe de Santiago a 8 de Mayo de 1578. [...] La biblioteca es buena en lo material y formal. [...] En la pieza por donde se entra a la biblioteca está colocado un buen cuadro grande del Juicio Final, cuyo autor o copiante, porque copia parece en algunos lugares, podrá ser el indicado en las letras que se ven escritas en el costado de un sepulcro, y son P. ADL. enlazadas las tres últimas al modo de los monogramas; al otro lado del mismo sepulcro está pintado el año 1578.

EI camarín de Nuestra Señora consta de tres piezas pequeñas llenas de cuadritos casi todos de gran mérito, entre los cuales sobresalen San Pedro de Alcántara, un San Francisco de Asís y algunos de la Virgen con el niño por el gusto de Rafael. La imagen es venerable por su antigüedad; el color moreno de rostro y manos téngolo por obra

del que la encarnó; a lo menos es constante e indubitable que ni el humo de las lámparas que están apartadas más de 30 palmos, ni el incienso la pudieron ennegrecer, como dijo Pons; efecto que igualmente debían experimentar los vestidos y nicho y cuanto hay al rededor. [...]

Pónense igualmente y con canto las canciones latinas y lemosinas que debían cantar durante las vigilias. De las últimas pondré la muestra siguiente:

Birolay de Madona Sancta Maria.

Rosa plasent, soleyl de resplendor,
Stela lusent, yohel de sanct amor,
Topazis cast, diamant de vigor,
Rubis millor, carboncle relusent.

Lir transcendent, sobran tot altre flor,
Alba jansent, claredat senes fuscor,
En tot contrast ausits li pecador;
A gran maror est port de salvament.

Aygla capdal, volant pus altament,
Cambre reyal del gran Omnipotent,
Perfaytament auyats mont devot xant,
Per tots pyant siatsnos defendent.

Sacrat portal del Temple permanent,
Dot virginal, virtut sobreccellent,
Quel occident quins va tots iorns gaytant,
No puxe tant quens face vos absent.

Étienne François de Lantier (1809) [92]

Vaig preguntar per don Pedro, l'amic del senyor Aubert, i amb la seva recomanació vaig ser molt ben acollit. Em va dir que em podia quedar tres dies al monestir, que concedien l'hospitalitat durant aquell temps a tot estranger, ric o pobre. Li vaig respondre que em proposava marxar l'endemà, després d'haver vist la casa. Em van tractar molt bé amb el sopar, i els reverends em van fer beure un vi excel·lent de malvasia de les costes de Sitges; i vaig veure que si aquests bons pares estaven molt units al culte de la *Madonna*, no desatenien el de Bacó.

Aquests cenobites eren seixanta-sis, de l'ordre de Sant Benet. En aixecar-me, don Pedro em va proposar començar la visita per l'església, on vaig comptar vuitanta llums de plata i multitud de canelobres del mateix metall. La capella de la Verge és darrere de l'altar, separada del cor per una reixa notable. La Verge és molt bruna i té el Nen Jesús entre els seus braços. Davant seu cremen quatre ciris, en grans canelobres donats per un duc de Medinaceli. Un munt d'exvots, cames, cuixes, braços i altres membres tapissen les parets. Em creia a Grècia, al temple d'Escolapi. don Pedro em va explicar que aquesta Verge havia estat trobada per uns pastors el 880. [...]

Don Pedro em va obrir l'armari de les relíquies. «Teniu aquí —li vaig dir— una col·lecció preciosa i abundant. No és tan rica com la de la catedral de Burgos, on tenen una

[92] Fragments d'aquesta obra de ficció. Étienne François de Lantier. *Voyage en Espagne du chevalier Saint-Gervais*. T.I. (Paris, 1809).

capseta que conté un tros de la vara de Moisès, un os del profeta Zacàries, una sabata de la Verge, una pedra del Calvari, una mica de sorra del Jordà i una caixa de plom plena de la sang dels Innocents, que són —li vaig dir— riqueses inapreciables». Em va ensenyar dues corones carregades de pedreria, una per a la Verge i una altra per al Nen Jesús. Vaig descobrir al fons de l'armari una espasa llarga coberta de rovell. «És –em va dir don Pedro– l'espasa amb que es va armar Ignasi de Loyola per anar a combatre el moro que negava la virginitat de Maria. I com que el moro es va negar a lluitar, Ignasi va venir a dipositar l'espasa als peus de la Verge. [...]

Em va portar després a les quinze ermites disseminades sobre la muntanya, en un espai de dues llegües. A alguns passos de l'església vaig descobrir una immensa roca inclinada, que amenaçava d'aixafar el convent. Vaig preguntar al pare si la caiguda d'aquella pedra no els espantava. «No, cada matí diem una missa per demanar a la Mare de Déu que la tingui subjecta. Però darrerament, per castigar-nos per les nostres culpes i encoratjar la nostra tebiesa, va permetre a una part d'aquesta roca desprendre's, i en la caiguda va aixafar la infermeria i a diversos malalts. «No obstant, ¿no haurien estat els malalts els que haurien pecat?» «No; però és un secret del convent».

Vam pujar després uns sis-cents graons, gairebé perpendiculars, i descansàvem de tant en tant en llocs expressament posats per a la comoditat dels viatgers. Enmig d'aquests deserts i del seu aspecte salvatge, descobria en intèrvals zones de verdor, i el contrast afavoria la imaginació. En aquestes petites valls han construït quinze er-

mites o cel·les que habiten quinze ermitans, la majoria cavallers, ocupats de la seva salvació, oblidats de les roïndats i bogeries del món. Cada ermita té una capella, un pou cavat a la roca i un jardinet; el seu hàbit és fosc i el mentó cobert per una llarga barba. [...] Vaig entendre en aquest convent que els monjos espanyols havien adoptat els principis de l'abat de Rancé,[93] el superior de la Trapa, que prohibeix als seus frares la ciència i tota lectura, tret de la Bíblia, assegurant que la ciència no convé als religiosos. I vaig marxar cap a Tarragona.

John Carr (1809) [94]

Des d'Esparreguera vàrem recórrer una milla i mitja fins a un poble prop de la base de Montserrat, on vàrem canviar les mules per ases, deixant les primeres enrere fins al retorn. Després de pujar lentament aquesta muntanya impressionant, durant unes dues hores i mitja, per un camí mal pavimentat, que serpentejava prop de la vora dels precipicis més espantosos, amb la magnífica vista de sota ampliant-se a cada pas, vàrem fer un descens suau i vàrem veure davant nostre el cèlebre monestir de la muntanya, una vasta pila de maons, que s'assembla en forma i grandària a les extenses fàbriques de cotó de Lanark a Glasgow, una aparença no gaire pintoresca, ni correspo-

[93] Armand Jean Le Bouthillier de Rancé, abad de l'abadía francesa de La Trappe, precursor de l'Ordre Cistercenc de l'Estricta Observança (trapencs).

[94] John Carr. *Descriptive travels in the southern and eastern parts of Spain and the Balearic isles in the year 1809* (London, 1811).

nent amb l'escenari romàntic que l'envolta i s'hi endinsa. Després de passar una font ben proveïda d'aigua, vàrem entrar al pati, contemplant amb sorpresa una enorme roca, gairebé suspesa sobre un costat del convent, de la que s'havia trencat un gran fragment. Ens vàrem aturar a la porta d'entrada entre dues figures colossals de sants muntades sobre pedestals, on vàrem ser rebuts amablement per un dels germans, tots ells pertanyents a l'orde de Sant Benet, i conduïts pels claustres, que es diu que tenen mil anys, fins a l'apartament d'un dels canonges, on se'ns va obsequiar amb xocolata i pastissos, i poc després se'ns va presentar al superior, que ocupava un bell conjunt d'habitacions, i per qui vàrem ser rebuts molt amablement.

Després se'ns va ensenyar l'habitació que ens havien assignat, amb dos llits, i, a causa de les ràfegues de fred que bufaven dels Pirineus propers, vàrem estar contents d'aconseguir una bona *copa* de carbó. Aquest combustible és en pols i es diu carbonilla, i és molt poc saludable. De vegades hi ha qui llença un tros de llimona al foc, creient que corregeix l'efecte nociu de la carbonilla. Mentre estàvem a punt de seure per sopar, el superior ens va enviar de regal una ampolla molt gran d'un vi negre excel·lent; un cop s'havia acabat, en vàrem pagar més, com fèiem amb tot el demés. La cuina és molt antiga, espaiosa i tenebrosa, i una rival acceptable de la de Christ Church d’Oxford, construïda gràcies a la generositat del cardenal Wolsey. Un corrent d'aigua travessa el mig d'una de les seves divisions, on es netegen ràpidament els plats i els ganivets, i les deixalles es retiren immediatament. Totes les habitacions per a forasters estaven plenes a vessar, a cau-

sa del nombre d'emigrats de Barcelona, que es troba a unes vuit llegües de distància.[95] Dues o tres famílies dormien a l'habitació del costat de la nostra, i semblaven patir ben poc pel seu exili; perquè recitaven drames, cantaven i ballaven la major part de la nit.

El matí era molt bonic, i ens vàrem aixecar amb la sortida del sol, que es desplegava poc a poc en diversos matisos; un panorama extens i magnífic s'estenia al davant i al damunt nostre, i estàvem tan elevats, que només l'ombra de les muntanyes de sota les distingia de les valls de la seva base. Després d'esmorzar pa i una xocolata excel·lents, vàrem sortir a mirar a l'entorn, i altre vegada vàrem quedar colpejats pels cons meravellosos al nostre voltant, que semblaven penetrar el cel amb els seus cims. Aquests cons que com tota la resta de la roca estan formats per pedra calcària anomenada pudinga, es diu que donen nom a la muntanya per la seva aparença de ser tallats per la meitat, ja que la paraula *serra* significa serra. Tots són llisos, alguns d'una altura impressionant i, amb poca ajuda de la imaginació s'assemblen a la forma de lleons reclinats, monjos ajupits, fronts i cossos de dones i ídols egipcis. És probable que aquests cons estiguessin coberts antigament de terra vegetal, que ha estat arrossegada al llarg dels segles per les pluges, que a Espanya són molt fortes, i ara queden nusos semblant vèrtebres.

El primer lloc on ens va conduir un dels pares que ens acompanyava com a guia, va ser l'església, que junt amb les capelles forma un gran edifici, però pesat i tenebrós.

[95] Emigració a causa de l'ocupació de l'exèrcit francès.

Una imatge de la Verge miraculosa i el seu fill, l'única amb el rostre negre que jo conec, i que es diu que va ser descoberta en una cova per pastors l'any 880, presidia la part superior de l'altar, però tot el seu interès i atractiu havia desaparegut perquè la seva fesomia apagada ja no era il·luminada per les flames de vuitanta-cinc làmpades de plata massissa, que amb el fum havien ennegrit la fosca talla i el sostre daurat. L'única raó que ens varen donar de ser negre la cara de la il·lustre Nostra Senyora, era perquè es pogués distingir de totes les altres verges. En una de les capelles ens van ensenyar algunes pintures; una de Nostre Senyor baixant de la Creu, ens van dir que era de Rubens, però la llum era tan escassa i l’indret tant fosc que no ens vam atrevir a formar cap opinió sobre els seus mèrits. Es creu que una vegada el monestir havia estat decorat per una bella pintura de la mà de Leonardo da Vinci, que representava la Sagrada Família, que va desaparèixer de sobte. [...]

Els tresors inestimables de la *donna*, consten de mantells, capes, corones i les creus d'or i plata més cares i magnífiques, incrustades amb les més precioses esmaragdes, robins, brillants i diamants; també, una col·lecció de perles superbes i una infinitat d'altres joies, a banda de plats d'or massissos i llums i canelobres de plata, regals de sobirans i personatges distingits en diverses èpoques, que han estat retirats i enterrats des que els francesos van entrar a Barcelona, i el secret confiat a tres dels sants germans. Per descomptat, no vam veure res d'aquesta grandiosa parafernàlia i tresor, que, si es convertís en diners, podria permetre que els monjos esdevenir uns veritables

ministres del Cel, creant establiments dedicats a l'aprenentatge i la caritat! Què lamentable és reflexionar sobre aquesta acumulació de riquesa, que ja sigui retornada a la terra mare, o bé carregada als armaris de la sagristia, es troba inútilment acumulada i no produeix cap més efecte que el de perpetuar el domini de la superstició sobre la ignorància i la credulitat.

Al cor, el revestiment i els respatllers dels seients dels frares estan decorats amb belles talles de fusta, però cal més llum per poder-les veure bé. S'ha fet una ampliació considerable del convent, que en algunes parts té més de trenta metres d'alçada, però la infermeria encara no està acabada. A les parets dels claustres antics, que ja he esmentat abans, hi penjaven nombroses pintures emmarcades de mala qualitat anomenades exvots que representen naufragis, assassinats, persones vomitant sang i la meitat dels desastres i malalties que pateixen els humans, crosses, models de cames i braços. Objectes que s'han presentat al convent com a testimonis d'agraïment, il·lustratius de l'accident o l'aflicció particular del que el donant s'havia alleujat gràcies a la intervenció i protecció reeixida de la *donna* de la muntanya. Com és de singular que homes cultes, educats i coneixedors del món, ajudin a mantenir la ximpleria dels miracles atribuïts a aquesta dama negra de la seva muntanya! Aquest costum és de una gran antiguitat; ja el practicaven els grecs i els romans, que quan havien escapat d'alguna desgràcia imminent o s'havien recuperat d'alguna malaltia greu, tenien el costum de dipositar aquest tipus de pintures descriptives als seus temples, de

portar-ne miniatures penjades al coll i regalar-ne còpies als seus familiars i amics. [...]

En aquests claustres també hi ha alguns cocodrils dissecats, i altres animals tan negres i devorats pel temps que no vaig poder esbrinar què eren. Les columnes d'algunes finestres són d'interès per la seva esveltesa i bellesa de proporció. El laboratori és extremadament net i semblava ben proveït de medicaments. La biblioteca és bonica, però hi ha pocs llibres que no siguin de teologia, i entre els més valorats l'obra *Exercitatorio de la vida spiritual*, escrita pel pare Cisneros[96] quan era abat d'aquest monestir, i impresa aquí el 1500, que conté regles i consells per a la conducta dels monjos, i que en el seu temps va ser molt popular i va tenir una circulació molt extensa entre les ordres religioses d'Espanya. En una sala no gaire lluny de la biblioteca, al final d'una galeria, ens van ensenyar un quadre gran, amb una cortina penjada al davant, que els monjos insisteixen que és obra de Rafael, i que representa la Mort, la Justícia, l'Infern i la Glòria, on hi ha nombroses figures de dones nues en tota mena de postures, i contemplar-les és suficient per impressionar les sensacions de l'anacoreta més fred. Encara que dubto molt que l'hagi pintat Rafael, aquest quadre té molt mèrit.

No feia massa que estàvem al convent que ens van presentar a la majoria dels germans, que ens van rebre amb cortesia i educació, tots, segons ens van informar, eren nobles de naixement (sent aquest un dels requisits nece-

[96] Garcia Jimenez de Cisneros, abad de l'any 1493 al 1510, quan va morir a Montserrat.

ssaris per a l'admissió), que en la seva joventut havien participat en la vida activa. Un d'ells, el pare St. Michael de Schilling, l'heroi de la muntanya, d'origen alemany, però que parlava francès, s'hi va unir, i era un noble de gran modèstia, urbanitat i intel·ligència, considerat entre els seus paisans. Ell ens va acompanyar a les habitacions (seria una perversió del llenguatge anomenar-les cel·les) del pare Maur Amatller, el botànic i naturalista de Montserrat. [...] Quan els francesos van atacar fa poc la muntanya, tot just va tenir temps d'amagar les preuades produccions a les que havia dedicat una vida ingènua i virtuosa, i va tenir la sort de salvar-les de les mans dels invasors. Aquest home amable ens va explicar que, quan l’enemic es va retirar, va tornar del lloc on s'amagava a l’habitació molt preocupat, i va descobrir que s'havien endut tot el que era fàcil de transportar, fins i tot la roba.

El nostre bon amic, el pare Schilling, havia fixat un dia per a la visita als ermitoris, i vam sortir poc després que els primers raigs haguessin il·luminat els cims orientals de la muntanya, cadascú proveït d'un bastó de boix, i abans se'ns va convidar a un dinar en nom de la confraria, que es donaria a l'ermita de Santa Creu.

El matí era tan bonic com podíem desitjar, i ens va acompanyar en part en la nostra ascensió una jove molt bonica, amb dues criades, filla d'un noble de Barcelona, que amb la resta de la família s'havia refugiat en una casa contigua al monestir, que amb algunes parts del convent s'havia adequat per allotjar d'aquests i altres exiliats desafortunats. La nostra companya jove es deia Adelina, i mai no havia vist una noia més encantadora a Espanya. Anava

vestida de manera senzilla amb senyals de la seva fortuna perduda en portar sandàlies d'espart. Després em vaig assabentar que anava a un lloc assenyalat al cim de la muntanya a dir unes oracions penitencials. La dolçor del seu rostre mostrava prou la impossibilitat d'haver ofès i no podia sinó atribuir la seva visita expiatòria a alguna simple noció romàntica equivocada de falta. [...]

El pati per on vam passar estava ple de famílies fugitives de Barcelona, els seus criats i grups acabats d'arribar de pelegrins i persones que havien pujat a la muntanya per devoció, curiositat o seguretat. Després de pujar un tram d'escales estretes i un camí tallat a la roca, vam entrar en un bell passeig serpentejant i recargolat entre les bases dels cons, revestit a cada costat per un arbust d'auró, roures joves, oliveres, oms, freixes, boixos, murta, englantina, gessamí, romaní, lavanda, farigola i altres arbustos aromàtics, disposats amb gust per la mà de la natura, amb molt poca ajuda de l'home. Seria avorrit descriure totes les tretze ermites, Santa Creu, Sant Dimas, Santíssima Trinitat, Sant Salvador, Sant Benet, Santa Anna, Sant Antoni, Sant Jeroni, Santa Magdalena, Sant Onofre, Sant Joan, Santa Catalina i Santiago. Per tant, només les assenyalaré per ordre les vaig veure i les que em van semblar les més boniques.

Aquest privilegi correspon en particular a l'ermita de Santa Anna. És la residència del pare de tots els ermitans, o vicari de la muntanya, i està exquisidament situada en una vall, i té, a gairebé tots els costats, cons nombrosos i enormes que pugen a una alçada impressionant, i la nuesa llisa dels cims contrastava molt amb el fullatge ric i bonic

que cobria les parts baixes. En aixecar el pestell d'aquesta pacífica estada, que com totes les altres està construïda de maó, teulada amb teules, i distingida per una creu i una campana, vam entrar en una capella molt neta, que tenia al darrere una sagristia. D’allà ens van conduir a la biblioteca de l'ermità, proveïda de llibres de les sagrades escriptures, i després al refectori, al dormitori, la cuina i altres dependències, on hi havia una cisterna d'aigua i piles de llenya, tot plegat molt net. Al darrera de l'ermita hi havia un bonic jardí format en terrasses, que el sant habitant veia des d'un balcó, i a la paret baixa hi havia disposats diversos testos de jardí plens de flors perfumades.

En sortir d'aquest deliciós retir, a la porta vam trobar una noia bonica amb roba neta per a l'ermità, i un grup de persones esperant per presentar-li els seus respectes. Si això es podia considerar solitud, no tenia res de la tristor morbosa i les asprors supersticioses amb què la meva imaginació havia envoltat fins ara la reclusió de l'ermità. Era just la mena de solitud que, segons observava un elegant escriptor, li seria agradable perquè podria tenir algú a qui expressar el goig que li donava; una solitud que no allunyava l'ésser que la buscava de l'amor a la seva espècie, bastida en la tranquil·litat i la plenitud de la natura abundant, que preparava l'ànima només per a la innocència i la bellesa, per a la puresa i la glòria d'un món millor. En aquests deliciosos retirs religiosos, els cants de nombrosos ocells compensaven l'absència de les qualitats alegres i la companyia del gos i del gat, que, segons les lleis d'aquests devots de la muntanya, segons ens van informar, havien de ser exclosos de les seves llars.

Continuant la nostra ruta enmig dels panorames més extraordinaris i exquisits, vam visitar Sant Jeroni, aleshores desocupada, la més alta de les ermites, situada a la base d'un petit con, a una elevació prodigiosa, des de la que es dominen les muntanyes de Catalunya, les planes del País Valencià i Aragó, i la mar Mediterrània; i quan l'atmosfera és molt clara, es poden distingir les illes de Mallorca i Menorca, tot i que estan a una distància de seixanta llegües. Passant enllà d'aquesta ermita vam tenir una vista grandiosa i clara de les vessants sud d'aquell vast límit alpí entre Espanya i França, els Pirineus, amb els cims coberts de neus eterns, els meandres platejats del Llobregat, la rica i extensa vall de Santa Maria, per on serpentejava, i nombroses muntanyes; tot plegat presentava una vista realment magnífica. Un turó ens va impedir de veure Barcelona, que es troba a unes vint-i-set milles de distància.

Vam trobar l'ermita de Sant Antoni buida. L'ermità que hi residia va sortir a l'encontre de l'exèrcit francès quan fa poc va marxar contra Montserrat, i després de demostrar la valentia més intrèpida, va rebre un tret de mosquet i va morir gloriosament al camp de batalla. Els detalls de les derrotes vergonyoses que l'enemic va rebre d'aquests sants muntanyencs i els seus camperols, els explicaré ara mateix. A prop d'aquesta ermita hi ha la roca més alta de la muntanya anomenada Cavall de Bernat. Quan la gent de Montserrat vol cridar algú que està lluny d'ells, diuen: Ves al Cavall de Bernat!

L'ermita de San Salvador es troba en una situació molt romàntica i bonica, a prop d'un con vast i esfèric, i al costat hi ha una esquerda d'entre seixanta i setanta peus de

llarg, que es suposa que va ser produïda per un terratrèmol. Vaig trobar l'ermità, un home animat i agradable, envoltat de diversos pagesos que havien pujat per assistir a missa (era diumenge); acabaven de dinar el que havien cuinat al foc prop del con, i estaven bevent vi i menjant melons. Als ermitans només se'ls permet prendre vi, pa, aigua i fruites, llevat que estiguin indisposats, i mai no s'ajunten, excepte quan tots es reuneixen a l'ermita del seu vicari, amb qui mengen, havent rebut abans el sagrament de les seves mans, cerimònia que té lloc un cop l'any, i excepte també, en les festes dels sants als que estan dedicades les ermites, moment quan es tornen a trobar a l'ermita vicarial per celebrar-ho.

Després d'haver estat obsequiats amb una mica de bon vi i pa per l'ermità de San Salvador, que també ens va oferir rapè elaborat amb tabac del seu propi hort, vam anar a la Santíssima Trinitat, la més gran de totes les ermites, on vam trobar el seu ocupant tan extremadament vell i feble que calia que el cuidés un monjo del monestir. Aquí ens van presentar a la neboda de l'ermità, una dama de família noble i fugitiva de Barcelona. Quan algun dels ermitans es troba malament, toquen la campana un cert nombre de vegades per avisar els monjos del monestir, que visiten el malalt i si cal el traslladen a l'hospital de baix. La situació de la Santíssima Trinitat és particularment elegant i pintoresca. Es troba a la base de diversos cons impressionants, que s'eleven amb gran regularitat i majestuositat fins a uns dos-cents peus. Al pati creix un xiprer solitari però majestuós, i des de les parets dels jardins de terrasses, un bosc abundant en arbres i arbustos preciosos s'inclina a

una profunditat prodigiosa, cap a una vall rica i fèrtil. Moltes de les roques d'aquesta muntanya s'ajusten tan bé per produir ecos, que segons m'asseguraven, els ocells sovint canten en resposta al ressò dels seus propis cants.

Després d'una passejada deliciosa de diverses hores, amb el meu llapis contínuament actiu fent esbossos de les diferents ermites, no ens va costar dirigir els passos cap a la de Santa Creu, que es troba al costat de Sant Dimas, amb l'únic accés per un pont llevadís, bellament situada com totes les altres. L'ermità de la primera, Bernat Crospes, un home venerable i noble, a qui més tard vaig conèixer, aquell dia havia marxat per deixar espai al nostre grup. En aquest estatge sagrat i apartat, vam trobar dues dones elegants de Barcelona, de noble naixement, i amb elles el seus acompanyants, un jove molt educat, el nostre bon pare Schilling i tres monjos de baix; ens vam asseure per prendre un excel·lent dinar fet de sopa, carn, caça i arròs, cuinat de diverses maneres per dues cuineres que havien estat contractades per aquest propòsit d'entre les criades dels emigrants. Aquí, dominant una regió de bellesa i grandesa il·limitades a la part de baix, i mirant cap a l'oceà brillant, on podíem distingir alguns dels nostres vaixells de guerra navegant davant de Barcelona, vam dinar com a semidéus, a mig camí del cel. [...]

Vam marxar cap a les ermites restants, entre les que em va sorprendre en particular la de Santa Magdalena [...]. Vam trobar l'ocupant d'aquesta ermita, un jove d'uns trenta anys molt agraciat, i tot el que l'envoltava indicava la seva familiaritat amb la bona societat. Era una persona que es cuidava, ben vestida; impecables els cabells del cap

i la barba, d’un bonic color castany; el seu vestit negre d'ermità era nou i les sabates ben polides. No vaig poder esbrinar quin motiu hauria pogut moure aquest home de l’entorn social de la vida activa, que semblava tan ben preparat per destacar-hi; però el seu rostre alegre feia pensar que les preocupacions i afliccions encara no havien consumit la seva pau interior. No vull caure en la més mínima impropietat contra aquest reclòs, que, per cert, ens va donar un licor excel·lent, que deia que guardava per als seus visitants; però en observar la seva aparença no ens va sorprendre gaire quan, en entrar a la seva ermita, el vam trobar sol en una conversa estreta amb una jove molt guapa. Vaig trobar aquest ermità, així com molts altres, ben informat de la majoria dels esdeveniments polítics que agitaven el món de baix. [...]

Tornant a les ermites. Les últimes que vam visitar van ser la de Sant Onofre i la de Sant Joan, construïdes sobre la cornisa, petita, estreta i elevada, d'una roca impressionant que penja a sobre formant de fet els costats d'algunes de les habitacions i part del sostre de Sant Onofre. De lluny, semblen enganxades a la roca com dos nius d’orenetes, i només estan separades per una paret; en alguns trams, s'aixequen a uns quaranta peus del terra, o més aviat dels jardins de sota, i s'hi accedeix per una escala de graons estrets. Res no podia superar la netedat i la comoditat dels apartaments interiors. L'ermità de Sant Onofre era un francès venerable, l'únic a la muntanya, però la liberalitat dels habitants, tot i estar molt exasperats contra els seus compatriotes, no els va permetre respectar-lo menys per aquest motiu.

Ja era fosc quan vam tornar al monestir després d'haver visitat totes les ermites menys dues, i d'haver recorregut una gran part d'aquesta famosa muntanya, que té més de tres mil peus d'altura i entre catorze i quinze milles de circumferència. Per cert, el pare Schilling, en tornar, em va informar que la població de la muntanya era la següent: sacerdots o monjos, 56; laics, o germans llecs, 17; petits, o joves cantors, 24; eremites, o ermitans, 7; emigrants de Barcelona, 70. Total, 174.

Després de disfrutar d'un agradable passeig a cavall i caminant al voltant d'una gran part de la muntanya, observant des d'un terreny menys elevat les nombroses vinyes i el país ric i agradable que l'envolta, observant que hi havia muntanyes veïnes amb els trets característics de Montserrat, però en menor grau, ens vam preparar per tornar a Tarragona. Per tant, ens vam acomiadar dels nostres amables amics després de gratificar els servents del monestir per les seves molèsties i pagar les provisions que ens van proporcionar, i d'haver comprat algunes monedes amb l'efígie de la verge de la muntanya, alguns collarets de rosaris i altres relíquies que es venen en una botiga als pelegrins i visitants, a l'esquerra entrant al monestir, per un dels germans llecs.

Claude Simon Cuynat (1826) [97]

En sortir de Martorell, i després de passar el riu Anoia, vam veure Montserrat, que teníem a una distància d'unes dues llegües. A la llunyania, sembla coronat per un munt d'edificis informes i enrunats; s'estén llargament per la plana i es lliga a dreta i esquerra a turons força àrids; els seus vessants només presenten roques d'un gris fosc i esquitxades d'una vegetació negrosa que regna en totes les escletxes i intersticis del massís, i que de lluny s'assembla més a pols que a vegetals; però a mesura que ens apropem, l'escena canvia i ens meravellen les belleses que presenta. L'endemà de la nostra arribada a Monistrol, vam decidir visitar aquest indret. Vam pujar, o més aviat vam escalar la muntanya, no sense penes ni fatigues. [...]

El trasllat de la imatge de la Verge Santíssima de l'antiga església a la nova es va fer amb gran pompa, es diu que Felip III hi va assistir amb molts senyors de la seva Cort; i tots els monjos i ermitans van ser presents a aquesta cerimònia. Aquesta Verge va ser traslladada a Barcelona el 1820, i el 1826 d'aquesta ciutat al convent de Montserrat. El dia d'aquest trasllat, la guarnició va prendre les armes, va formar la guàrdia, i l'abat d'aquesta abadia, muntat en una mula, la va transportar al convent; el regiment al que jo pertanyia, la va escortar per ordre superior. El dia del trasllat, les campanes de totes les esglésies i convents es

[97] Es tracta d'un text copiat de Laborde, amb uns detalls mínims d'experiència pròpia. «Claude Simon Cuynat. La Catalogne en 1824-1827» *Mémoires de l'Académie des Sciences, Arts et Belles-Lettre de Dijon. Partie des lettres. Annés 1843-1844* (Dijon, 1843).

van barrejar amb el so del canó, i tots vam ser festejats al convent.

Henry David Inglis (1830) [98]

L'aproximació a Montserrat per aquest costat no és massa sorprenent, per la forma allargada de la muntanya; però a mesura que ens anem acostant, l'alçada i la singular conformació són prou imponents. Després de deixar la galera, vaig caminar fins al petit poble que es troba al peu de la muntanya [Monistrol], i havent aconseguit xocolata i un guia vaig començar l'ascens. Un camí de revolts, de no menys d'una hora i mitja, puja la muntanya fins al convent, que no es veu fins que en un gir brusc es descobreix situat en una plana, en un recés de les roques que s'alcen en penya-segats perpendiculars just al darrere. Des d'aquesta plana el panorama és salvatge i imponent; cap al nord, una llarga fila de cims nevats marca el límit pirinenc de la península; cap a Barcelona, es veu el Mediterrani més enllà del país ric i divers que s'estén entre les muntanyes i el mar; mentre que la muntanya mateixa, la seva part baixa envoltada per un cinturó de bosc, la seva grotesca serralada de pics rocosos a dalt i el convent i les ermites, no són els elements menys sorprenents del paisatge.

A l'interior del convent vaig veure poques coses que mereixin ser esmentades, l'ocupació dels francesos i altres

[98] Henry David Inglis. *Spain in 1830*. T.II (London,1831).

causes l'han deixat gairebé en ruïnes; però les ruïnes mostren la seva antiga extensió. L'arquitectura de l'edifici és mixta, part d'ella és gòtica, mentre que parts posteriors es van construir en temps de Juli II i de Felip III. Abans hi havia setanta monjos al convent però ara només l'habiten trenta. Vaig veure al refetor un pelegrí que havia vingut de Santiago de Compostel·la i Astúries, i que anava a Roma. Segons les regles del convent un pelegrí és alimentat durant tres dies. Era un home passat de la mitjana edat i més aviat reservat en les seves comunicacions; no semblava disposat a explicar res més que d'on venia i on anava. El seu hàbit estava cobert de petxines i petites imatges.

Montserrat no és el lloc tan interessant que era abans. Els nombrosos ermitoris aleshores estaven habitats, i el convent posseïa moltes coses curioses i valuoses, però els francesos se les van endur i van destruir els ermitoris; i ara Montserrat només és digne de visita per la seva situació, la vista que s’observa i la singularitat del seu aspecte i conformació. Es diu que la muntanya fa quatre mil peus d'altura i la plana del convent és de dos mil cinc-cents peus per sobre del Mediterrani; les parts més baixes no tenen arbres, amb l'excepció d'alguns exemplars dispersos i atrofiats d'alzina; però les parts altes estan cobertes d'una espessa catifa de boix, ginebró, romaní i milers d'arbusts aromàtics.

Captain Cook (1831) [99]

Vaig tornar per Montserrat; el convent està parcialment reconstruït, però la major part es troba en ruïnes irreparables, i el van destruir per fer-lo inhàbil com a posició militar, tot i ser de poca importància. Les escultures i pintures, especialment les primeres, que eren de gran interès, van desaparèixer en el procés de volar-lo, i incendiar-lo per completar l'operació. Els santuaris o er-mitoris repartits per la roca, encara estan deshabitats. S'esperava que alguns aviat tornessin a ser ocupats, però els monjos semblen preferir el refectori social a aquests llocs d'absurda i ridícula penitència.

Charles Didier (1834) [100]

Al poble d'Esparreguera comença el mont Serrat, llançat entre la plana àrida i nua com un gran escull enmig de l'oceà. Hagués dit, en veure'l aixecar-se a través de les boires del matí, que era alguna Babel misteriosa alçada pels Titans antediluvians per escalar el cel; però les boires s'aclareixen, l'aurora apareix, i les formes brusques i audaces de la ciutadella gegantina es dibuixen cada vegada més netes sobre el fons rosa de l'horitzó. La muntanya solitària no és més que una enorme massa calcària tallada

[99] Captain Cook. *Sketches in Spain during the years 1829, 30, 31 et 32.* T.I. (London, 1834). Per matrimoni conegut com Samuel Edward Widdrington.
[100] Charles Didier. *Une année en Espagne*. T.I (Bruxelles, 1837). Evito les parts mítiques.

en agulles gòtiques i en fletxes, com el mont Pellegrino de Palerm, al que s'assembla molt, i està aïllada com ell, desproveïda com ell, i com ell tallada en tots els sentits per anfractuositats profundes i pintoresques.

Arribat al miserable poble del Bruc, vaig posar els peus a terra i després d'haver dinat malament a l’hostal detestable del lloc, acabat amb l'inevitable xocolata, em vaig dirigir a peu cap al convent dels benedictins que ocupa el cim de la muntanya, i al que deu la seva celebritat. Per aquest costat, la pujada és molt suau i es fa còmodament per una carretera practicada a gran cost pels monjos en temps de la seva opulència, i que va degradant-se cada dia des que ja no és trepitjada pels peus dels pelegrins, ni mantinguda per les seves ofrenes. La carretera, decorada a la dreta per grans roques, a vegades nues i esquinçades i a vegades tapissades de molsa i cobertes de pins, gairebé l'únic arbre de la contrada, voreja el precipici fins dalt i descriu llargues sinuositats. A mesura que s'eleva, la vista s'estén sobre un país trist i abandonat; una boira de tardor velava el costat de Manresa i afegia melancolia al paisatge. La solitud d'aquests deserts agrestes només es veu alterada per alguns bivacs de carboners que taquen la gespa de grans plaques negres. [...]

El convent és presenta de lluny per una gran estàtua de pedra que planeja sobre el camí i que sembla col·locada per acollir el pelegrí. Quan m'estava preparant per entrar al claustre, un eixam d'urbans de Barcelona es varen acostar i em va bloquejar el pas. Són allà per vigilar els monjos sospitosos de tenir relacions amb don Carlos. La meva presencia era sospitosa, tal vegada un emissari, com no

dubtar-ho? Ensenyo el meu passaport, però dels passaports es poden comprar tantes falsificacions com vulguis i no demostren res. El destí va voler que un dels urbans sabés unes paraules de francès; era un antic soldat que les commocions de l'Imperi havien portat fins a Ginebra; feta la coneixença em va agafar sota la seva protecció, però el cap de correus continuava mirant-me malament, i com a resultat de les apassionades sospites de la guerra civil, vaig ser vigilat i seguit de prop durant la meva curta estada al convent. Per la seva banda, i per por de comprometre's, els monjos van mantenir la distància i van prohibir qualsevol contacte amb mi. Amb prou feines en vaig veure uns quants passejant entre les roques amb la seva túnica negra, i van desaparèixer com ombres mentre m'acostava.

L'església vella es va cremar, la nova és indigne, l'emblanquinat ho ha envaït tot; el claustre també és sense arquitectura, doncs, quina arquitectura de la mà de l'home, encara que aquest home fos Miquel Àngel, podria suportar la comparació amb l'arquitectura sublim d'aquesta muntanya erigida i tallada per la mà de Déu? El lloc és admirable, uns magnífics flocs de verdor tallen l'aridesa grisenca de la roca. El monestir està construït a l'entrada d'un engorjat estret que talla el mont per la meitat, d'on li ve el nom de mont Serrat, corrupció de *monte Serrado*. Totes les crestes veïnes estan coronades d'ermitatges penjats de les roques, com nius d'àguila. Aquests asils de recolliment ascètic i contemplació eterna avui dia són abandonats. La fe, en els nostres temps, ja no és prou robusta per sostenir l'home en aquestes Tebaides tan austeres, i aquests santuaris salvatges només queden per a la decoració del pai-

satge. Tot al voltant s'obren enormes precipicis, i el Llobregat serpenteja al fons a través de la plana àrida i monòtona de Monistrol. Un grup de mendicants vinguts d'aquest poble pobre eren aplegats a la porta del convent, esperant la caritat.

La fundació del monestir es remunta al segle nou, i a l'edat mitjana va tenir un destí gloriós; el segle divuit va rebre un cop irreparable de la mà de Carles III. Passa amb la verge adorada en aquests alts recons, i pintada, diuen, per l'apòstol sant Lluc, com amb totes les semblants. Exhumada miraculosament de les entranyes de la santa muntanya, va obrar durant mil anys miracles testimoniats per un nombre prodigiós d'exvots penjats a les parets de la capella. N'hi ha de tota mena: cames de plata, dits, braços, pits, barcos, carros, cadires, joies, què més? És alhora un gabinet d'anatomia i una mica de tot.

Per sobre del monestir abans hi havia un castell fort amb cisternes i pont llevadís, convertit en cau d'una banda de lladres. S'abatien d'allà com ocells de rapinya per saquejar les valls veïnes, i obligaven els monjos a donar-los queviures amenaçant d'aixafar el monestir sota les roques. Els malandrins eren inexpugnables, però finalment una tropa de miquelets va aconseguir, a força de misteri i audàcia, arribar a la fortalesa i apoderar-se'n. El cau va ser destruït, i en commemoració de l'esdeveniment, l'ermitatge que es trobava sota del castell va ser consagrat a Sant Dimas, el bon lladre de l'Evangeli. [...]

Vaig tornar a baixar la muntanya pel costat oposat per on havia pujat; el camí és més curt, però terrible, ple de roques esmolades i arrels a terra. Em sorprèn, a cada pas,

la profunditat dels precipicis, l'horror dels gorgs i els prodigiosos escarpats de la roca nua. En aquestes desfilades salvatges em vaig trobar amb diverses caravanes de barcelonins d'ambdós sexes que venien a complir els vots fets a la Mare de Déu enmig de l'espant del còlera; pelegrins que arribaven còmodes enfilats sobre bones mules, i tots em van donar, de passada, el salut de pau: *Vaya usted con Dios*.

Henri Cornille (1836) [101]

Montserrat s'alça a sis llegües de distància, més enllà de la ciutat de Martorell i es descobreix després d'haver passat el riu Anoia. Al principi, no és més que una massa de ruïnes, escampades aquí i allà en fragments informes; sembla veure's les restes d'una ciutat que conserva a la base les proporcions i s'apunta sobre dos turons pelats. Aviat, aquestes masses esquinçades, d'alçada desigual, es dibuixen en cons cilíndrics; i quan finalment la muntanya sorgeix en tota la seva elevació, es presenta a la mirada com un feix d'enormes piràmides assegudes sobre un pedestal de roques. A poc a poc, la vegetació s'acoloreix; es veuen les arestes dentelades d'aquestes velles muralles, grups de roures verds, pins i plàtans; es respira l'olor de les plantes aromàtiques de les que estan revestides les parets. El con més alt de Montserrat presenta al seu cim una elevació de dues llegües, rarament es descobreix des de baix, i gairebé

[101] Henri Cornille. *Souvenirs d'Espagne.* T.II (Paris, 1836).

sempre està amagat pels núvols que es reuneixen al voltant del seu front com una corona de neu, o que, baixant als seus peus, semblen separar-lo de la terra.

Diu la llegenda que l'any 880, uns ermitans que vivien en aquests cingles van trobar una estàtua de la Verge Maria. Aquesta imatge va atraure aviat una multitud de pelegrins que, impressionats per la natura del lloc i pel misteri d'aquesta solitud, van difondre pertot les impressions que havien sentit. Montserrat va tenir la seva pròpia església, el seu convent i els seus ermitatges. La pietat dels fidels hi abocava cada dia almoines i pregàries. Mai cap lloc de la terra no va estar tan ben disposat per a les meditacions de l'ànima. En aquests refugis aïllats, no arriba cap soroll del món; allà, res no atura el vol dels pensaments que pugen del cel. L'aspecte d'aquesta natura aspra i salvatge fa reviure la imaginació i l'eleva per sobre de les misèries de l'existència. Es diria un retir preparat per als rics de la terra, que la fortuna ha menyspreat; per als poderosos, saturats d'honor, d'ambició desbordada per les coses del poder i que, havent-se estimbat, en l'esfera sublim on els faltava aire, s'acosten finalment al terra que va recolzar els seus primers passos; aquí poden buscar asil els pobres que el món rebutja; els homes de passions ardents que, cansats de xocar amb cors de marbre o de perdre els seus passos en el camp buit de les il·lusions, busquen retrobar-se a ells mateixos i s'esforcen per ser suficients.

D'un costat i de l'altre, els hostes de Montserrat arriben amb les seves penes, patiments, pensaments; plens d'elements enfrontats si entressin en contacte, però que, modificats aviat pel silenci i la immobilitat del lloc, per l'acció

d'aquesta atmosfera depurada i l'espectacle imposant de les masses que els envolten, es confonen insensiblement en una mateixa naturalesa, es col·loquen al mateix nivell, s'igualen i no formen en aquests cingles més que una altre uniformitat. Els solitaris acaben la seva vida en el recull i la pregària. De vegades agafen el rastell i cultiven el seu hort o tallen petites creus de fusta que donen als pelegrins.

El nouvingut, si és jove, puja a la cel·la de Sant Jeroni, que és l'ermitatge més alt; si és vell, s'atura més avall; ja ha fet prou camí a la terra, que descansi a la primera parada, a menys que per casualitat no hi trobi un altre viatger amb els cabells més blancs, els membres més secs i el pas més vacil·lant. Quan un d'ells, arribat al terme de les seves pregàries, deixa la seva cel·la per la seva tomba, el cenobita del pis superior baixa al retir que la mort ha deixat buit. Aquesta mutació s'opera alhora en tots els graus de l'escala. Els solitaris de la muntanya s'acosten així a la terra, a mesura que el temps els empeny cap a la fossa. Arribats a les cel·les inferiors, no tenen més perspectiva que el sòl que els porta; baixaran encara un grau, però llavors, separats de les coses del temps, quedaran immòbils sota el pes de l'eternitat. En aquestes solituds de sota, la vida i la mort són presents, es mostren cara a cara, s'identifiquen, per dir-ho així, a mesura que l'una s'assembla tant a l'altra.

No sé quin encant secret em retenia en aquesta estada de pau, aquests cims despullats i dentats, aquestes roques negres i aquests barrancs boscosos, que es podrien prendre per valls; aquest conjunt, alhora estrany i grandiós,

agradava al meu esperit. M'aturava davant de cada ermitatge, hauria volgut conèixer el secret de totes les desgràcies, de tots els dolors als que havien donat refugi. Em semblava que hi havia a l'aire que respirava misteris profunds; quan el vent agitava el cim dels pinacles, quan la caiguda d'una pedra ressonava a la muntanya, m'imaginava que una veu desconeguda em portava les seves revelacions. Escoltava molt de temps, i no marxava d'un lloc, sinó per començar de nou en un altre aquests somnis impotents. Va ser, per dir-ho així, malgrat meu, que vaig agafar el camí de Barcelona.

Charles Thomas Moore (1840) [102]

Des del Bruc vaig tenir una vista molt més propera de la singular i romàntica muntanya de Montserrat, formada per nombrosos cons de forma irregular que s'alcen els uns sobre els altres. El cim està armat, per dir-ho així, amb un conjunt d'aquests cons que, vistos de lluny, tenen l'aparença de les dents d'una serra, d'aquí el nom de Mont-Serrat o muntanya serrada. Es diu que té una altura de tres mil peus i a la base una circumferència de quatre llegües, o dotze milles. S'assegura que fins i tot abans d'arribar a alguns dels cons més alts, es poden veure les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa, a una distància d'unes cent cinquanta milles.

---

[102] Poco Mas [Charles Thomas Moore]. *Scenes and adventures in Spain, from 1835 to 1840*. T.II (London, 1845).

Antigament, un gran nombre de pelegrins de totes les parts d'Europa venien a visitar la imatge miraculosa de Nostra Senyora de Montserrat, el seu convent i les nombroses ermites. En festes especials, arribaven set-cents pelegrins en un sol dia. Molts sobirans i personatges de la més alta classe han acudit a aquest santuari en diferents moments, portant vestits costosos per a la Verge i regals consistents en làmpades i vasos d'or i plata, i ornaments compostos de les joies més precioses per adornar la seva capella. Però ara, el convent i l'ermita estaven deserts, només hi havia un monjo ancià a càrrec del primer per mostrar-lo als visitants. La guerra civil havia disgregat aquest antic i cèlebre establiment monàstic, i totes les seves glòries i riqueses havien desaparegut, ningú sabia on. [...]

Hi havia també tretze *ermitas*, cadascuna ocupada per un ermità, en diverses parts de la muntanya, dedicades a diferents sants. Totes es trobaven en llocs molt pintorescos, estenent-se pràcticament fins al cim de la muntanya, mentre que els grups cònics que formen la vora serrada d'aquesta notable massa rocosa, estan coronats amb creus, que donen un final romàntic al conjunt. El convent està construït a mig camí de la muntanya, en l'única part on hi havia espai suficient per a una construcció d'aquest tipus. Abans hi residien entre setanta i vuitanta monjos i vint-i-vuit germans conversos, a més d'un nombre de nois cantaires, un metge, un cirurgià i diversos servents. A més de la magnífica sala d'oració, diverses capelles i les cel·les dels monjos, hi havia allotjament per a pelegrins pobres, i una cuina per al servei dels que portaven les seves provisions, i altres hostatges.

En la gran festa anual, se sap que el nombre de pelegrins de tot el món ha arribat a ser d'entre quatre i cinc mil. Tots els qui ho sol·licitaven eren alimentats gratuïtament al convent durant tres dies; i els que emmalaltien eren rebuts i atesos amb cura a l'hospital. La major part dels visitants es veien obligats a instal·lar-se temporalment entre les roques i a les coves, en diferents parts de la muntanya.

La imatge miraculosa de la Verge de Montserrat es troba col·locada sobre l'altar major, a la capella ja descrita. Abans hi havia quaranta torxes de cera davant seu, algunes de vint-i-cinc lliures que només s'encenien en grans ocasions; però hi havia cinquanta llànties de plata que cremaven nit i dia. La imatge es veia a través d'una mena de reixa. És de mida natural, en posició asseguda; el cap està adornat amb una corona esplèndida, encastada amb joies de gran valor, i coronada amb dotze estrelles brillants. La figura és de fusta fosca; els trets facials són bonics, però el color és bru, igual que el del nen Jesús, que seu a la falda de la seva mare. Té una corona al cap i sosté a la mà esquerra un globus coronat per una creu; la mà dreta la té aixecada com si volgués cridar l'atenció sobre alguna cosa. A la mà dreta de la Verge hi ha un globus, del que en surt una branca de lliris.

En un temps no gaire llunyà —i potser torni a ser així— molts dels pelegrins de tots els estaments socials es martirizaven per arribar davant la imatge miraculosa. No només caminaven descalços per les roques afilades, fent-se sang a mesura que avançaven, sinó que molts pujaven la muntanya escarpada de genolls; altres es carregaven amb

pesos de ferro pesats; alguns es feien encadenar i emmanillar en reconeixement del seu estat pecaminós i com a senyal de penitència, i així entravats continuaven el seu camí agònic cap a la muntanya.

Cadascuna de les tretze ermites tenia una capelleta petita, una cisterna o font i un hortet. Els ermitans es deixaven créixer molt les barbes i vestien llargues robes de sarga marró, amb barrets de punxa. L'ermità de Sant Benet tenia el privilegi de convidar els altres dotze a dinar amb ell un cop l'any, després que haguessin rebut el sagrament de les seves mans; i els dies dels sants als que estan dedicades les diverses ermites, els ermitans es trobaven per compartir experiències. La resta del temps vivien com a reclusos i s'autoimposaven penes severes.

Els camins cap a les ermites són, per descomptat, molt inclinats i irregulars. Un antic escriptor relata que un ase, entrenat per a aquest propòsit, anava diàriament a totes des del monestir, carregat amb les provisions per a cada reclús. A l'hora establerta, un germà llec col·locava a l'esquena de l'ase els paners, en els que hi havia tretze compartiments, cadascun amb la ració d'un ermità. L'ase marxava directament, sense ningú que guiés, i s'aturava regularment a cada ermita, o el més a prop possible; i després de dipositar l'última ració a la part més elevada de la muntanya, tornava pels mateixos camins abruptes fins al monestir.

Jules Lacroix de Marlès (1843) [103]

Des de lluny, la muntanya sembla completament separada de la cadena veïna que supera en alçada, i està formada per tants penya-segats de forma cònica, amuntegats uns sobre els altres, que es diria una gran ciutat que mostra els seus campanars i torres. A mesura que ens apropem, la il·lusió s’esvaeix i només es veuen masses àrides sense cap signe de vegetació. Cal tocar la muntanya amb la mà per descobrir els tresors naturals que amaga en les seves valls, gorgs i les esquerdes que solquen els costats, boscos, jardins i prats. Només aleshores es veuen els ermitatges que serveixen de retir als pietoses cenobites; n'hi ha de quinze a vint, plantats al cim dels penya-segats i elevant-se en graons. Al costat de l'últim, hi ha una capella dedicada a Sant Jeroni. Des d'aquesta capella es veu el panorama més magnífic, i l'ull es passeja lliurement per extenses planes que el mar limita a l'orient.

A cinc o sis llegües de distància, el monestir i l'església s'eleven al vessant de la muntanya a una alçada mitjana; els religiosos pertanyen a l'orde de Sant Benet. L'església és de construcció gòtica i els ornaments que decoren l'interior no són del millor gust. Durant segles, la pietat dels fidels hi havia acumulat or i argent mitjançant riques ofrenes. Abans de l'ocupació francesa, posseïa una quantitat prodigiosa de làmpades d'argent, creus, candelers, etc., del mateix metall. Els vestits de la Verge patrona del lloc, eren

[103] Jules Lacroix de Marlès. *Gustave ou le jeune voyageur en Espagne* (Tours, 1843).

d'una magnificència superior, i els diamants i les pedres precioses brillaven amb un viu resplendor.

Totes aquestes riqueses havien desaparegut; la guerra, que no respecta res, havia portat fins al santuari les profanacions i la fúria; i per evitar sotmetre els tresors d'aquest monestir a les depredacions dels soldats, els havien transportat lluny d'aquest lloc. Després de la retirada dels exèrcits francesos, els dipositaris d'aquests objectes preciosos els van tornar a l'església, però a la notícia de les insurreccions populars, els van fer desaparèixer de nou;[104] no obstant això, el santuari de la Verge continua atraient devots i pelegrins, i el record de les virtuts que honoraven aquests entorns pacífics encara viu en la memòria dels espanyols. L'hospitalitat que aquests religiosos exercien als estrangers, fossin qui fossin, era digna d'admiració; demostrava contra els detractors de la santa religió, tota de pau i d'amor, que la pràctica dels deures humans no és incompatible amb el culte dels altars. Tots els viatgers eren costejats durant la seva estada; els malalts eren atesos en un hospital on els envoltaven totes les cures i els pobres hi rebien socors per continuar el seu camí.

Francisco de Paula Mellado (1849) [105]

La estructura de este monte es tan estraña, que es tal vez única en su especie en el mundo, pues la multitud de pirá-

[104] Referència a la guerra carlista, i a diverses revoltes polítiques.
[105] Francisco de Paula Mellado. *Recuerdos de un viage por España.* T.II (Madrid, 1863).

mides cónicas, que tales parecen las altas y escarpadas rocas de distintos colores de que se compone, le dan desde lejos el aspecto de una inmensa catedral gótica. La parte baja esta cultivada y es muy fértil. El famoso santuario que da nombre, es casi un pueblo, pues además del monasterio é iglesia, tiene hospedería para los pobres, hospital, enfermería para los legos, casas para médico, cirujano, herrero y otras varias dependencias. Todos estos edificios están situados sobre peñas a la mitad de la montaña, dominando el rio Llobregat y muy cerca de un valle llamado de Santa María. La iglesia es mágica y estensa, aunque de una sola nave. Lo que encierra de más notable es la Virgen, la sillería del coro y el camarín. El todo del Santuario esta circuido por altísimos peñascos y por una cerca fortalecida con seis torres. Además de la iglesia referida, se ven en los picachos, y en los huecos de las rocas, varias ermitas que sirvieron de morada a santos cenobitas, la iglesia de Santa Cecilia, que era parroquia, y la capilla de San Miguel, muy cerca del monasterio. [...]

Desde el más alto picacho, es inesplicable el magnífico panorama que se descubre, y que no puede compararse con ningún otro, pues llegan a avistarse desde allí las islas Baleares, la inmensa llanura del Mediterráneo, los Pirineos y los montes de Aragón y Valencia. Allí sentados, y gozando con tan delicioso horizonte, oímos con el mayor gusto referir a nuestros guías la leyenda que desde tan antiguo se refiere de la montaña de Montserrat, y que ha servido de asunto a muchos romances y a un poema.

George A. Hoskins (1850) [106]

A Collbató vam aconseguir unes mules excel·lents i vam començar l'ascens de la muntanya. La primera part del camí passa per oliveres i per l'església del poble, ben bonica amb el seu *campanile* gairebé italià. La pujada aviat es torna dura i difícil, però no perillosa, ja que hi ha poques pedres soltes. Quan la mula té una trepitjada ferma i no rellisca, no hi ha gaire a témer. Les vistes milloren de mica en mica, amb masses esplèndides de pudinga de formes molt pintoresques. Totes les fissures i les línies de les roques estan plenes de boixos i altres arbustos olorosos més rars, que semblen sorgir de les roques nues i no necessiten ni terra ni aigua per sobreviure. [...] Algunes de les gorges o barrancs de la muntanya són impressionants. De fet, hi ha una successió contínua d'aquestes vistes precioses, que em van sorprendre, perquè en haver vist la muntanya de lluny no m'esperava un paisatge així. Vam passar per les restes d'una antiga font, sens dubte molt necessària en els dies gloriosos de les peregrinacions a la Verge.

Abans d'arribar al convent, les vistes es tornen una mica menys interessants; però en un punt el camí gira de cop i el convent sorgeix a la vista, i és realment magnífic. El conjunt d'edificis és pintoresc, alguns d'ells de vuit pisos d'altura. La ubicació és impressionant, amb les roques i les masses còniques que s'alcen vertiginosament al darrere, superant la plana en 3.100 peus. El seu bonic color gris contrasta vivament amb els arbustos verds que om-

---

[106] George A. Hoskins. *Spain, as it is*. T.I. (London, 1851).

plen totes les esquerdes i línies de la seva superfície. Sota el convent hi ha una congost esplèndid, amb roques gairebé més agosarades i pintoresques que les de dalt, que arriba fins a una plana, no destacable per la seva verdor o riquesa, però infinitament més colpidora per la seva formació singular, que sovint fa pensar en les onades d'un mar agitat. Sota el sol del migdia català, la coloració de la plana era d'un groc grisós; el matí, en canvi, presenta un vermell més pintoresc, i aquí i allà hi havia diversos boscos foscos i ombres formades per petits turons, que produïen efectes esplèndids.

El Llobregat serpenteja bellament per aquesta plana, i des de qualsevol punt engrandeix notablement l'escena. Tanmateix, el que realment colpeix és la formació peculiar de la superfície d'aquesta immensa plana. Gairebé es podria imaginar que havia estat una vasta massa de lava líquida, que havia baixat dels poderosos Pirineus i, cobrint la verdor de la plana, havia adquirit els tons que he descrit. I quin teló de fons per a aquesta vista esplèndida: les magnífiques muntanyes dels Pirineus, sorprenentment pintoresques en la seva forma, i que amaguen els seus cims nevats entre els núvols.

El convent de Montserrat antigament allotjava cent vint monjos, a més de servents, en total unes dues-centes cinquanta persones. Però la guerra, la terrible guerra, va arribar fins i tot a aquest tranquil indret. Els arcs circulars i apuntats que encara es mantenen, fets amb una maçoneria excel·lent i un disseny elegant, donen fe de l'esplendor de l'edifici destruït pels francesos. Diuen que era ple de pintures i altres obres d'art. Ara, només hi queden deu

monjos i tres servents que resideixen al monestir. L'església és gran i consta d'una nau principal magnífica, i els laterals estan ornamentats amb arcs circulars. Vaig observar una bona pintura de la Sagrada Família i de Santa Anna, de la mida d'un altar, que em va semblar un Viladomat. És un regal d'un capità general i els monjos la tenen en gran estima. També hi ha aquí una imatge miraculosa de la Verge, i s'expliquen històries meravelloses sobre el seu poder. Conten que un sant home de gairebé un segle, va caure víctima d'una temptació sobtada, va violar i assassinar una donzella noble; que va vagar durant anys com una bèstia del camp; i que la dama va recuperar la vida i la virginitat, i es va convertir en la primera abadessa del convent. [...]

Em va sorprendre veure que la Verge té la cara negra, el que sens dubte fa que sigui més visible a la seva elevació actual i contrasta bé amb els seus rics vestits de porpra i or [...]. Hi ha encara molts pelegrins que vénen a aquest santuari famós, i al setembre s'hi celebra una gran festa, en què la muntanya es cobreix de milers de persones que pugen serpentejant per aquest pendent pronunciat. I sens dubte tenen molt mèrit, si no és que els agrada la bellesa de la natura. [...]

Al vespre vam entrar a l'església per sentir els monjos cantar les vespres. L'orgue no era bo, però moltes de les veus eren boniques. Tal vegada per la foscor de la gran església, amb una dotzena d'espelmes petites que il·luminaven a penes l'altar i només feien que ressaltar-la, o per la solitud del lloc, sense ningú més present a part del pobre pelegrí [...], el cert és que el seu cant era impressionant i

el vaig escoltar amb gran plaer i sentiments de temor i reverència. Vaig oblidar que era d'una altra religió, i sens dubte marxaré de la muntanya amb respecte pels homes que no estan aquí passant-s'ho bé en l'ociositat i el luxe benedictí, ja que el sou que reben per les misses que reciten és a penes per subsistir. I que viuen allunyats dels plaers, tot i que no temo que ho estiguin de les preocupacions de la vida, i serveixen Déu de la manera que els han ensenyat que és més acceptable, lloant-lo al matí, al migdia i a la nit.

Prop del convent hi ha una hostal, i com que gairebé ens havíem menjat un pollastre que havíem portat de Barcelona, no vam quedar gaire satisfets en adonar-nos que l’hostaler només tenia ous i patates; i vam quedar gratament sorpresos en veure que per sopar ens servien un excel·lent plat de porc i una perdiu. Quan vam arribar hi havia un servent del convent present, i com que era divendres, l’hostaler no s'atrevia a dir que ens donaria carn i caça. Com que les habitacions de l'hostal feien pena, vam preguntar si no en tenien cap de millor, i ens van portar a una habitació excel·lent al costat de la capella. Com que semblava força neta i tenia bons llits, ens vam alegrar de la nostra sort, però el terra estava literalment ple de puces.

A les parts més salvatges de la muntanya hi ha diverses ermites, però com que ara no hi viu ningú, vam lamentar menys no tenir temps de visitar-les, sobretot perquè la pujada és difícil per a les dones. És probable que unes quantes tempestes d'hivern hagin destruït els camins que els ermitans mantenien abans en certa manera ordenats.

Molts d'aquests ermitans eren de bona família, fins i tot de la noblesa. Vivien de pa, fruita i aigua; i cada ermita disposava d'una campana, en cas de malaltia, ja que d'altra manera rarament visitaven el convent i no es relacionaven entre ells, tot i que, segons el relat de Sir John Carr (que va sorprendre una noia bonica sola amb un d'ells), no eren gaire estrictes. Vam baixar fins a Collbató en dues hores i mitja, aproximadament el mateix temps que vam trigar a pujar la muntanya, ja que no vam fer servir les mules que havíem encarregades.

Octavia Walton Le Vert (1855) [107]

Les muntanyes de Montserrat presenten un panorama salvatge i grandiós. Al llarg del seu cim s'estén, durant moltes llegües, una muralla singular que sembla esculpida en granit, amb figures colossals com si fossin castells, torres, torretes, campanars i merlets de fortaleses. Després, ve una part que sembla com una processó de monjos amb caputxes tapant-se el cap, i estàtues enormes, i pinacles elevats de centenars i centenars de peus d'altura. Les llegendes dels pagesos expliquen que la cresta de la muntanya es va esquinçar en formes fantàstiques en el moment de la crucifixió de Crist. Des del cim d'aquesta curiosa muralla, la vista era d'una extensió meravellosa, abraçant la llunyana vila de Manresa i els Pirineus. Just a sota nostre hi havia diverses valls verdes, amb vinyes i oliveres. Enmig de

[107] Octavia Walton Le Vert. *Souvenirs of travel.* T.II (Mobile, 1857).

les parts més desolades de les muntanyes vam veure les ruïnes de les ermites cremades i destruïdes pels francesos, que antigament ocupaven els homes sants. Cap a migdia vam baixar de les muntanyes de Montserrat, avançant a bon ritme.

Lady Dunbar, of Northfield (1860) [108]

L'endemà vam tornar a l'estació de Monistrol, a mitja distància de Barcelona, on vam aconseguir una tartana, un carro lleuger cobert de dues rodes, sense molles, que era tirat per una mula forta, per portar-nos al poble de Monistrol, a tres milles de distància, que es troba als peus de la muntanya de Montserrat. L'hotel és un lloc pobre i a prop hi ha un bon pont romà. Un enginyer francès ens va dir que s'havia construït amb tècnica molt científica. El pont i la ciutat formen un paisatge preciós per a l'artista. Al costat de Montserrat, a tres mil peus d'alçada, s'alça el famós i venerat monestir que pren el nom de la muntanya. El nombre de pelegrins durant l'estiu és tan gran que ha dut els propietaris del ferrocarril a construir un camí de carreta fins al convent des de l'estació, a una distància de vuit o deu milles, al preu de 20.000 lliures. De dos-cents a tres-cents pelegrins el visiten diàriament. Quan fa bon temps un conjunt de nou diligències va a l'estació de Monistrol, per trobar el tren que surt de Barcelona a quarts de sis del

[108] Lady Dunbar, of Northfield. *A family tour round the coasts of Spain and Portugal during the winter of 1860-1861* (Edinburgh and London, 1862).

matí, i hi arriba a les 9 del matí. Porten els viatgers al convent, i els tornen a les 5 de la tarda al tren que els porta de tornada a Barcelona a les 8. Passada la temporada, vam haver de contractar un carruatge privat, al preu de 56 reals, per portar-nos al monestir.

El camí és pla, admirablement construït, i s'assembla a molts dels passos alpins; la pujada és gradual, llarga i les parades són rares. Pedres soltes col·locades a una distància de cinc o sis metres són l'única salvaguarda dels precipicis gairebé perpendiculars, i d'una profunditat espantosa. L'aire era fred i glaçat, i molt enrarit. Hi ha una bona visió extensa d'un país que no és bonic ni interessant en si mateix, però transformat per la grandesa de l'espai. Els Pirineus es veuen en la llunyania, coronats de neu. Les enormes roques que hi havia al costat de la carretera semblaven obra de gegants. Els grans cims damunt nostre van prendre totes les formes que es pugui imaginar, alguns com elefants o toros de Nínive, altres com gegants sobre pinacles en forma de pa de sucre, semblaven a punt per caure sobre nosaltres. La part baixa de la muntanya està coberta d'arboç, murta, bruc i boix. Aquesta muntanya és famosa per la seva flora.

El convent està en ruïnes, una obra dels francesos. Només una part del convent benedictí és habitada per trentacinc monjos, que mantenen una escola per a nens de les classes superiors. L'església ha estat parcialment restaurada i pintada a imitació de l'Alhambra. La principal atracció és la imatge d'una *Madonna* negra. El seu vestit i el seu armari són molt esplèndids, i es poden veure si es demana. No vam saber si el bisbe de Barcelona és o no accionista

del ferrocarril, però vam veure que oferia grans indulgències als qui vénen a fer un cert nombre de pregàries a algunes de les capelles d'aquí. La vista des del jardí de la terrassa és molt bona; també des d'una caminada amb revolts a l'ermita de Santa Ana i Sant Benet, que té a prop una singular fissura anomenada *la roca estrecha*. Vam tornar a la nostra posada de Monistrol.

Justine Cénac-Moncaut (1861) [109]

Quan el nostre general Devaux l'any 1809 va arribar amb vuit-cents homes a reconèixer la posició i demanar provisions, els insurgents el van rebre a trets de fusell i el van obligar a retrocedir. Suchet, vencedor de Tarragona, no podia deixar aquesta fortalesa al darrere i va decidir dominar-la. Va atacar Montserrat el 25 de juliol, i malgrat la resistència vigorosa de tres-cents espanyols amagats entre les roques, els nostres soldats s'hi van establir, fent fugir els religiosos pels senders, que només es van emportar la imatge de la Verge. Devaux, tres mesos després va considerar oportú abandonar aquest el reducte natural després d'arrasar totes les fortificacions, fins i tot les ermites i una part del monestir es va convertir en cendres.

El general anglès Green, comprenent la importància de la posició, s'hi va establir el 1811, però el general Maurice el va atacar al capdavant de sis mil homes; el va desallot-

[109] Cénac Moncaut. *L'Espagne inconnue, voyage dans les Pyrénées, de Barcelone à Tolosa* (Paris, 1861).

jar a canonades i va fer volar l'església i el que quedava del monestir. Les conseqüències d'aquests esdeveniments són fàcils d'endevinar; els béns mobles no tenen el privilegi de resistir els bombardejos i els assalts que van destruir els edificis; els murs enderrocats van quedar al lloc servint més tard per a la reconstrucció. Però els 110 llums de plata, l'ostensori de 4000 duros, adornat amb 1106 diamants, 100 perles, 107 òpals i 3 safirs, van desaparèixer per a no tornar mai més. Les quatre corones d'or massís, cobertes de diamants, robins i tot tipus de pedres precioses, van tenir el mateix destí.

En aquestes dissortades circumstàncies, el monestir de Montserrat va perdre molt més que els seus tresors i edificis; va perdre el que la fe espanyola d'aquell segle no li podia tornar, les riqueses de l'art, el vell claustre gòtic, els quadres, els cisellats i els panells de fusta de la gran època. El simulacre de monestir reconstruït sota Ferran VII, té les dimensions i les qualitats honorables d'una fàbrica, i les estàtues il·luminades i les teles pintades són dignes d'una església de poble, decorada a tant el metre per un pintor de cases.

Tots aquestes excessos devots del mal gust espanyol del segle divuit no compensarien el turista de les penalitats que es pren per pujar-hi, si el caràcter profundament religiós d'aquesta solitud salvatge, l'espectacle commovedor de les poblacions que vénen a confiar els seus dolors i esperances a la Verge totpoderosa, no deixessin en la seva ànima dolces i profundes emocions. Hi troba intactes altres records i belleses antigues, tal com les va crear el gran artista: un dels miradors més màgics d'Espanya. Puja al

del convent, o a algun punt més alt de la muntanya, i mira els teus peus, cap al nord flueix el Llobregat; a sota, el poble de Monistrol es situa en la fèrtil i alegre horta; i la vasta plana està coberta d'una catifa verda d'arbustos que s'estén d'Esparraguera fins a Martorell.

Jean-Charles Davillier & Gustave Doré (1862) [110]

Abans de dir adéu a Barcelona, vam fer una excursió al famós convent de Montserrat, on la Verge és molt venerada a tot Catalunya, perquè es diu que fa innumerables miracles. Aquest convent està construït sobre un pic de més de tres mil peus d'alçada, prop s'eleven altres muntanyes de forma cònica, i els cims, vistos a certa distància semblen com dents de serra, d'aquí el nom de Montserrat, que significa en català *muntanya en forma de serra*. Des de la supressió dels convents espanyols, fa més de trenta anys, el de Montserrat ha perdut el seu antic esplendor, però des de la terrassa s’observa la vista més esplèndida; el mar, que només està a deu llegües, es mostra com una immensa línia blava, i davant nostre tenim el grandiós panorama dels Pirineus, i els seus cims rosats es destaquen sobre l'atzur fosc del cel.

[110] Jean-Charles Davillier & Gustave Doré. *L'Espagne* (Paris, 1874).

Gravats

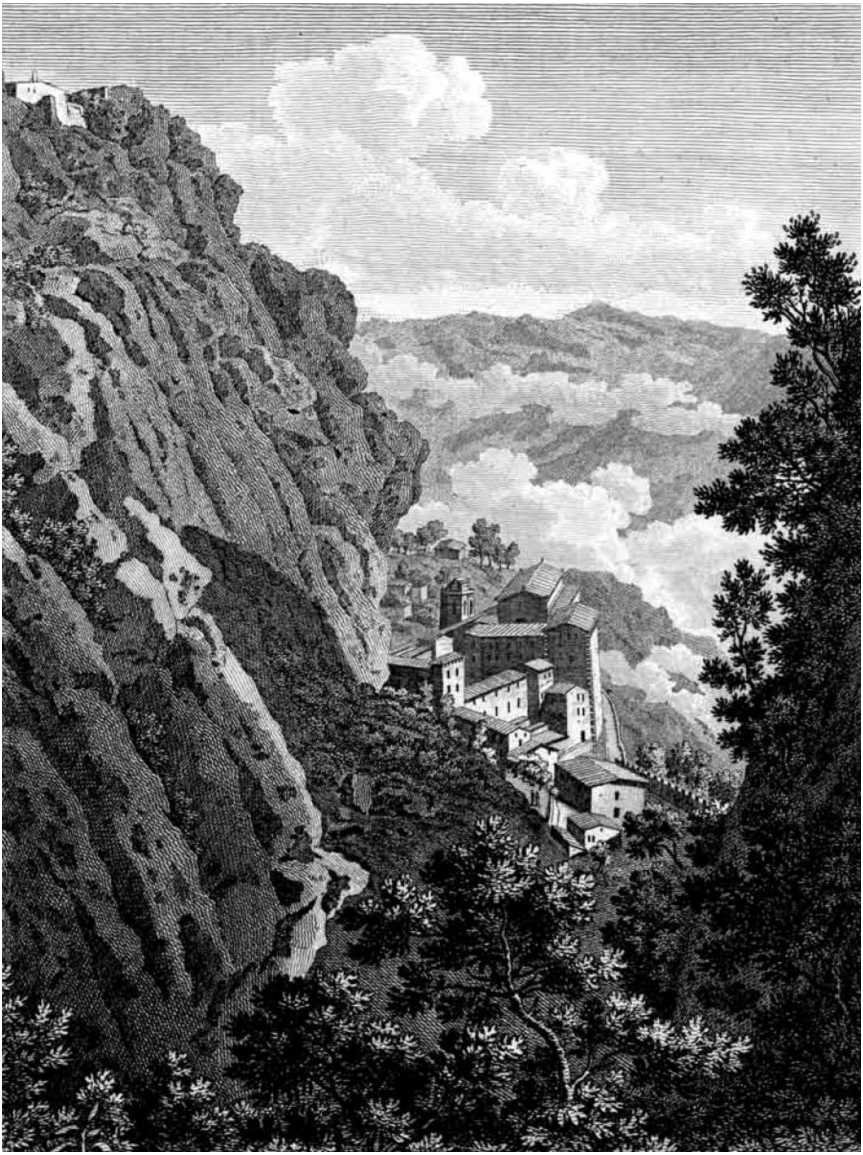

Monestir de Montserrat (Alexandre de Laborde)

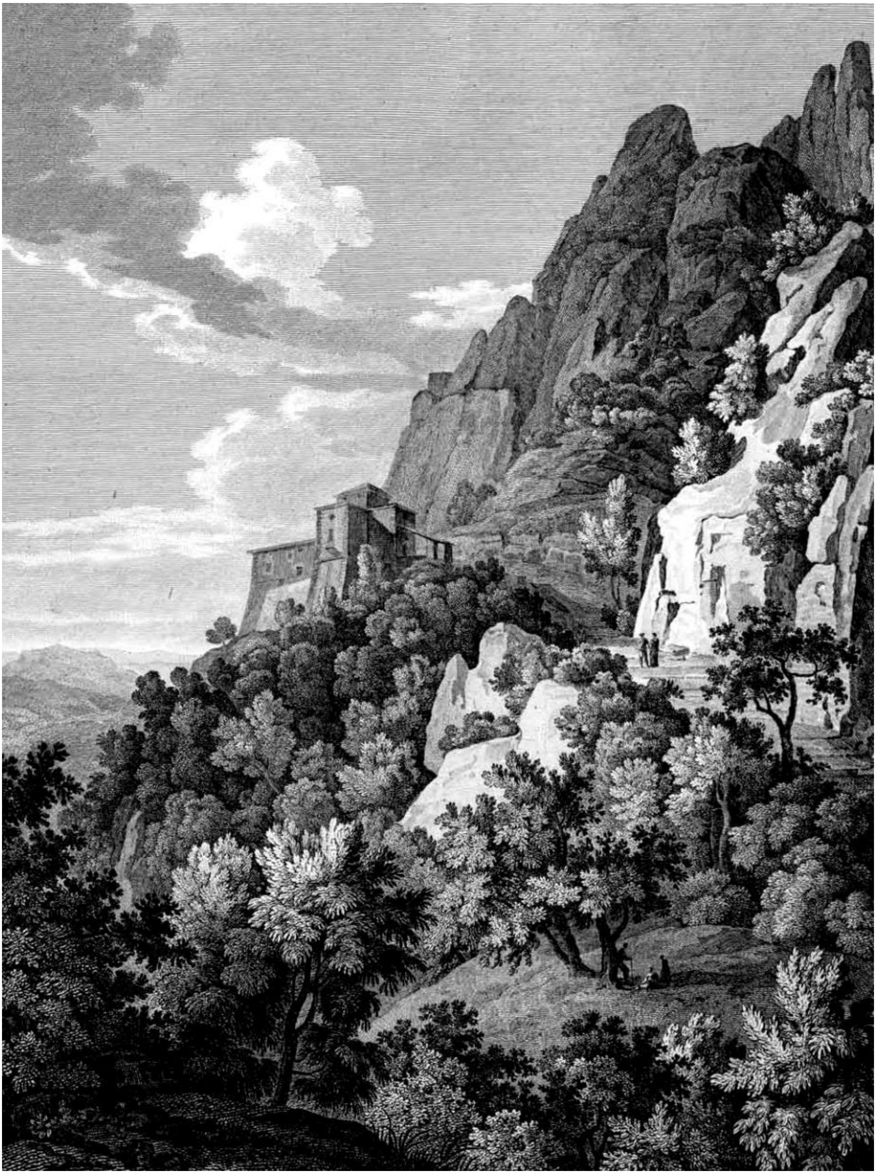

Cova de la Verge (Alexandre de Laborde)

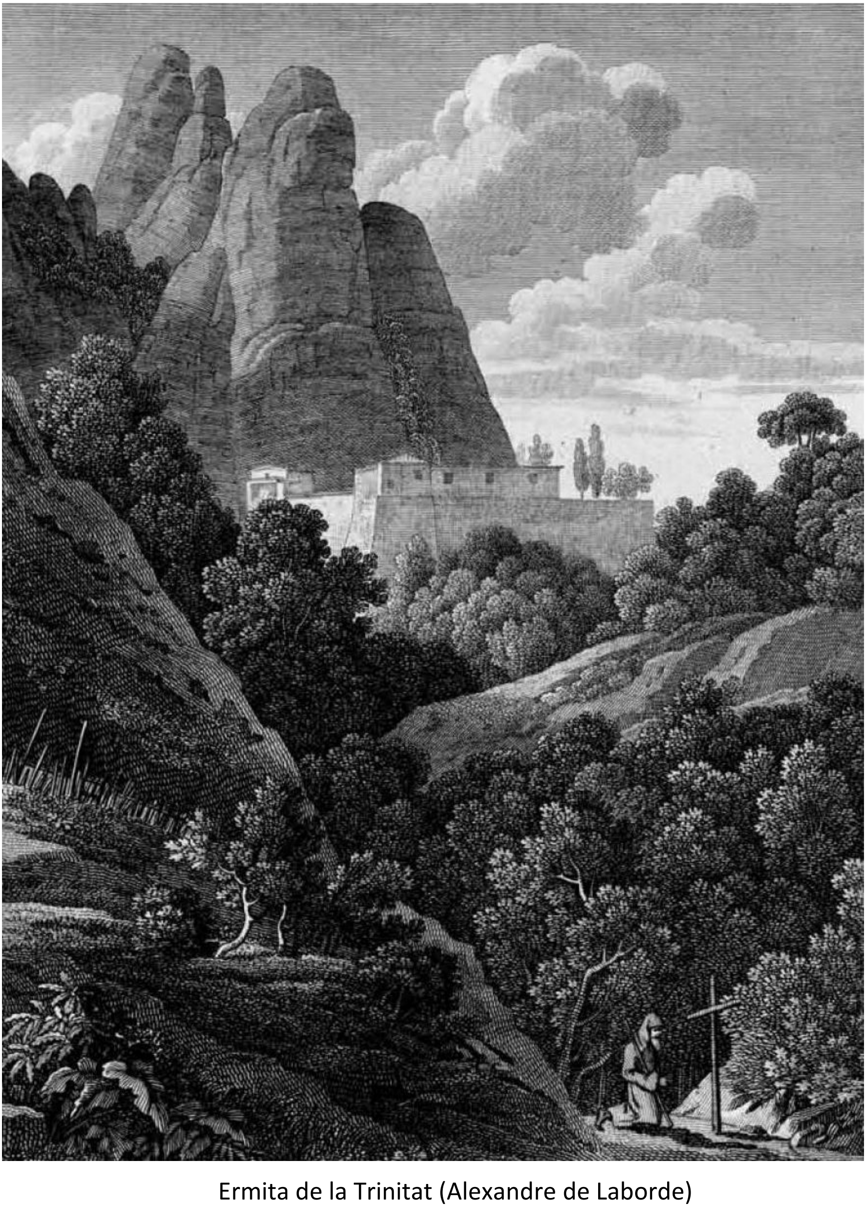

Ermita de la Trinitat (Alexandre de Laborde)

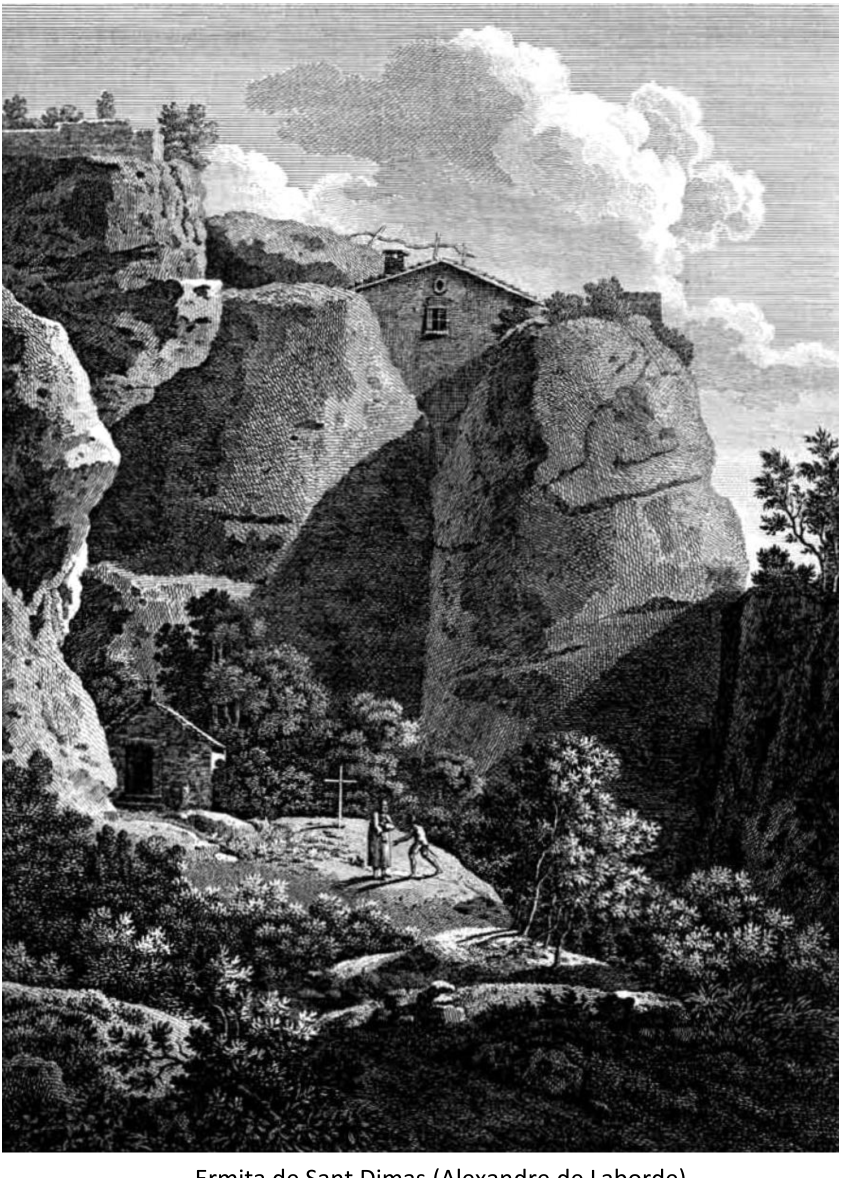

Ermita de Sant Dimas (Alexandre de Laborde)

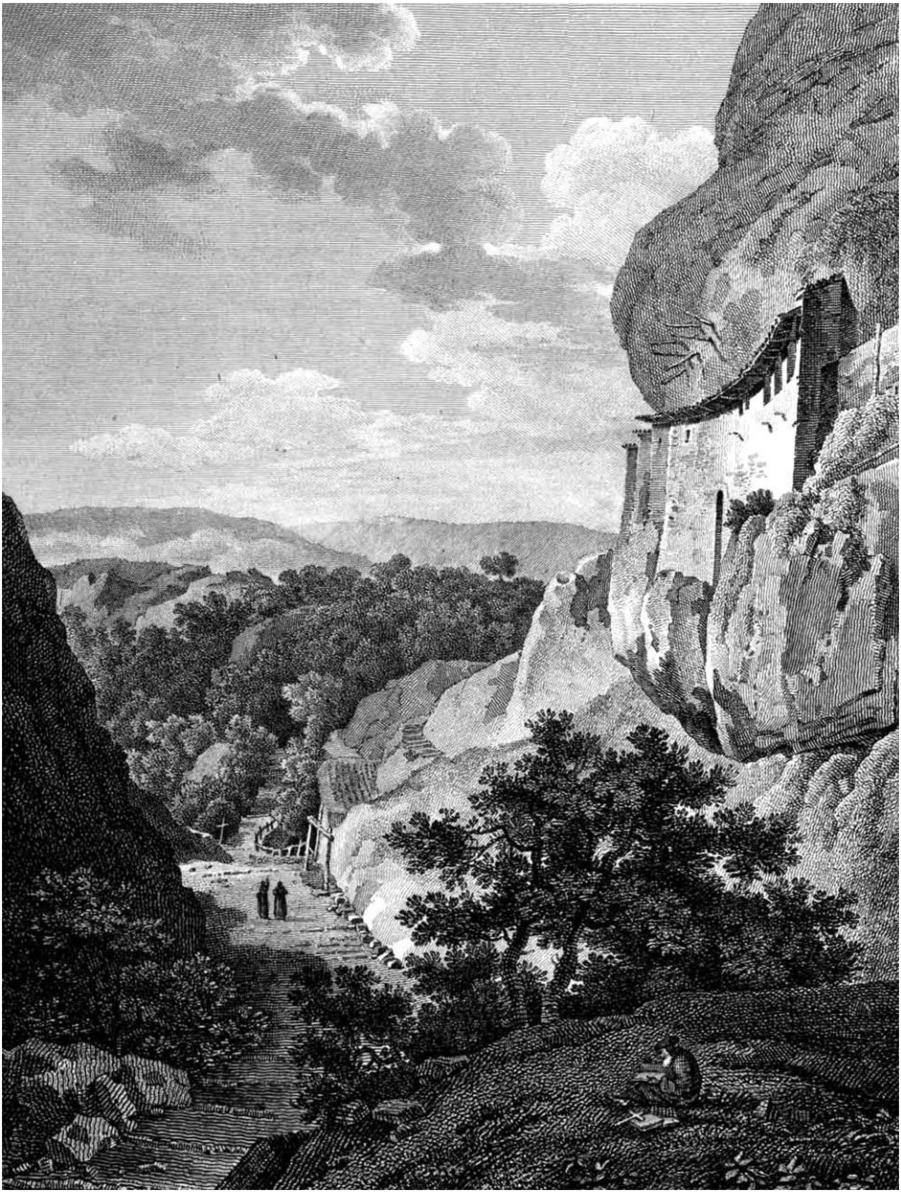

Ermita de Sant Onofre (Alexandre de Laborde)

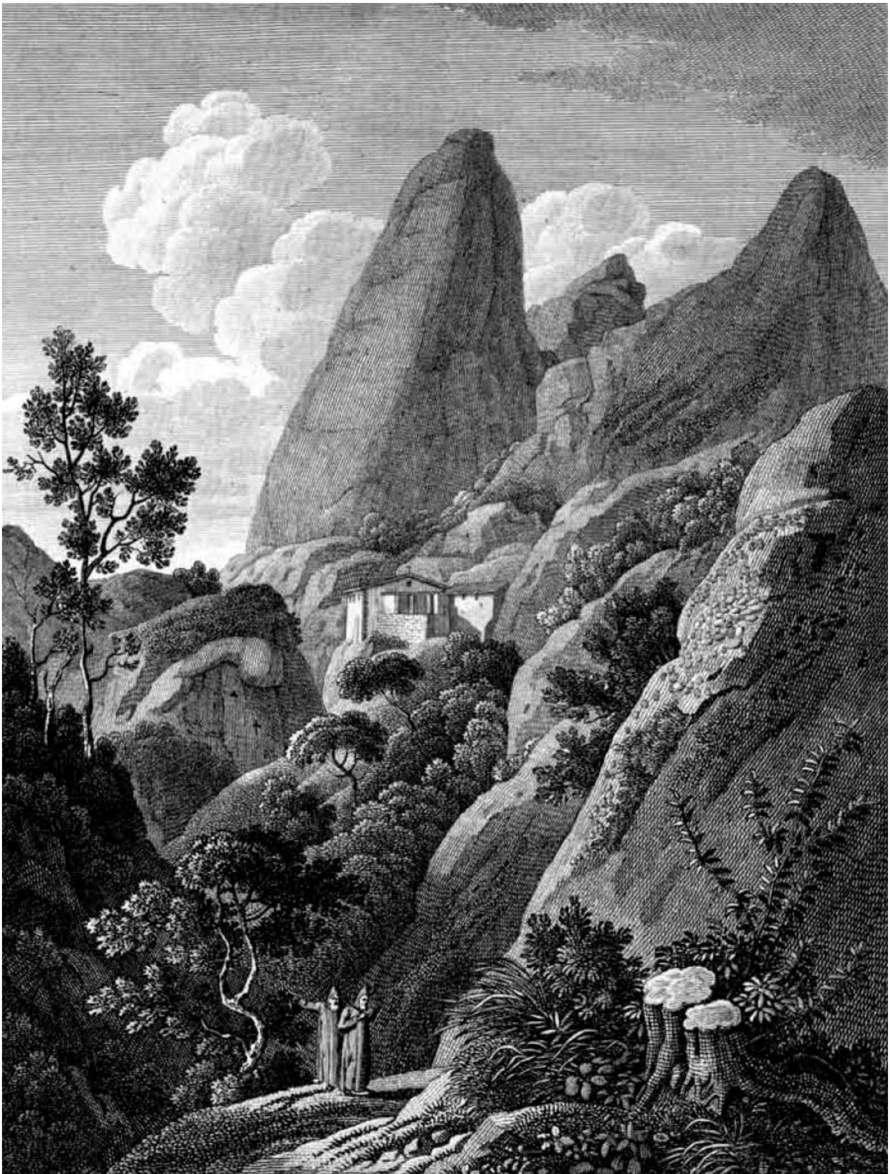

Ermita de Santa Anna (Alexandre de Laborde)

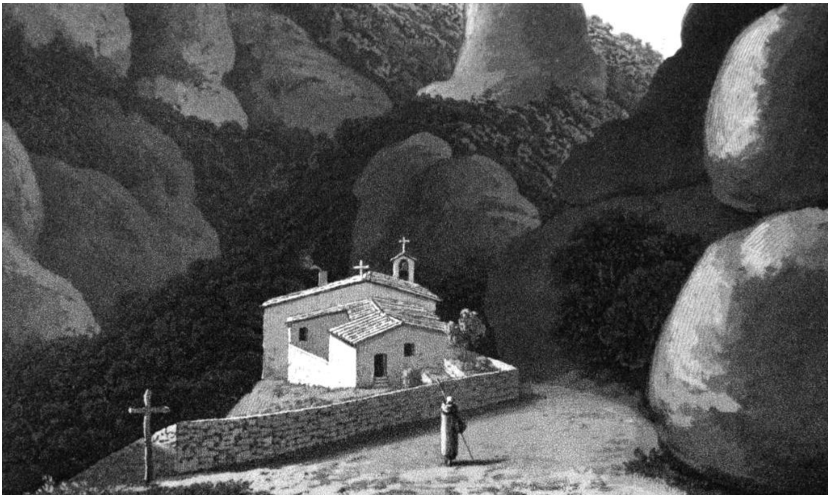

Ermita de Santa Anna (John Carr)

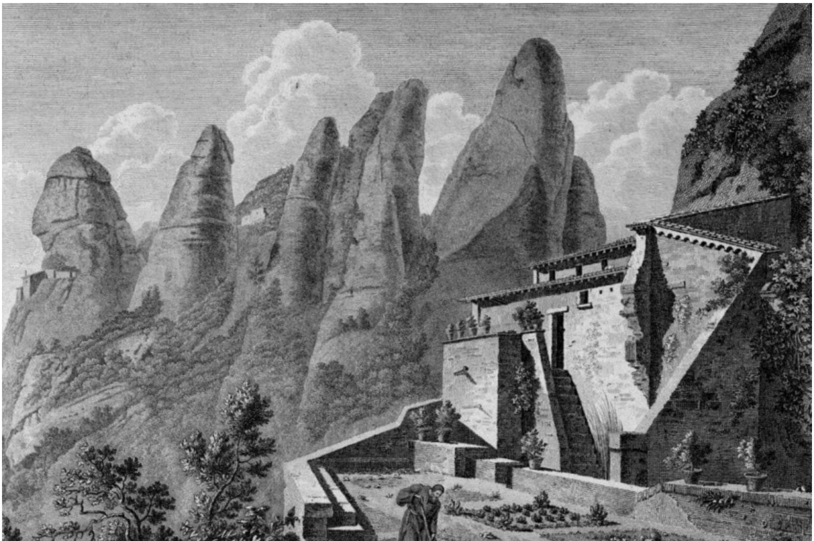

Ermita de Sant Benet (Alexandre de Laborde)

L’ermità a la muntanya (Gustave Doré)